

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШТУРМА МАРТА ВІКТОРІВНА

УДК: 327(489)

ДИСЕРТАЦІЯ
**БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ**

052 Політологія
05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М. В. Штурма

Науковий керівник (консультант): Романюк Ростислав Йосипович, кандидат політичних наук, доцент

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Штурма М. В. Безпековий вимір зовнішньої політики Королівства Данія.
Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 – політологія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

Дисертаційна робота присвячена ґрунтовному дослідженню безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія з урахуванням регіональних та глобальних трендів розвитку міжнародного середовища.

Активна зовнішньополітична діяльність Данії й дієві зусилля цієї країни з поширення стабільності й безпеки у світі впродовж останніх десятиліть, засновані на непохитних переконаннях про цінність правових засад, основних свобод й демократичного розвитку є вартісним предметом для вивчення, особливо в умовах турбулентних змін сучасного міжнародного середовища. Рішуча підтримка Данією України у протистоянні російській агресії, допомога українському війську й чіткі підходи в НАТО щодо способів подолання сучасних безпекових викликів і загроз, які розгортаються, примножуються й диференціюються в просторових й функціональних площинах, актуалізує важливість ґрунтовного дослідження порушеної у дисертації проблеми з українських перспектив. Окремим аспектом, що надає додаткової вартості вивченню безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія є трансформація її ролі у міжнародному середовищі як малої держави, що здобула істотний вплив завдяки власній ефективній діяльності й послідовній позиції при вирішенні багатьох питань безпекового характеру. Поглиблене розуміння сутності та динаміки безпекової політики Данії сприяє формуванню необхідного цілісного уявлення щодо альтернативних зразків досвіду малих європейських держав крізь призму реалізації ними національних пріоритетів у безпековій сфері, що має неперехідне значення для української науки та практики.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначені мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано наукову новизну, висвітлено методологічну основу роботи, наголошено на теоретичному і практичному значенні отриманих результатів, відображено попередню апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження безпекової складової зовнішньої політики Королівства Данія» з'ясовано актуальний стан вивчення титульної проблеми, систематизовано здобуті знання й окреслено епістемологічні підходи до розуміння безпекової активності малих держав у міжнародному середовищі. Акцентовано на еволюції безпекових підходів Данії як особливого прикладу зовнішньополітичної активності малої держави.

У другому розділі «Розвиток блокової політики Королівства Данія» розкрито значення безпекового контексту після завершення Другої світової війни як чинника набуття Данією членства в НАТО, досліджено консолідацію данської безпекової політики в НАТО у 1949–1978 рр., а також з'ясовано особливості «політики застережень» Данії в НАТО та трансформації її підходів щодо Північноатлантичного альянсу після завершення холодної війни

У третьому розділі «Регіональні аспекти безпекової політики Королівства Данія» досліджено основні детермінанти безпекової політики Данії у Північній Європі, виявлено гетерогенний характер реалізації безпекових потреб Данії у процесі європейської інтеграції та наголошено на релевантності трансатлантичного вектора у політиці безпеки Данії після 2001 р.

У четвертому розділі «Динаміка безпекової політики Королівства Данія у сучасних міжнародних відносинах» розглянуто значення Оборонних угод у розвитку безпекового сектора Данії, а також визначено напрями та окреслено тренди подолання Данією актуальних викликів у сфері міжнародної безпеки.

У висновках узагальнено основні результати дослідження.

Ґрунтовне розуміння особливостей формування та принципів реалізації безпекових імперативів Данії у динамічному міжнародному контексті дає змогу

вдосконалити зовнішньополітичні й безпекові підходи України. Збалансована реалізація останніх у рамках сучасної міжнародної політики слугує утвердженню стабільної правової Української держави, – надійного партнера й гаранта міжнародного миру і стабільності.

Уперше на рівні дисертаційної роботи розглянуто зовнішньополітичну діяльність Королівства Данія у міжнародному середовищі як приклад реалізації безпекової політики з боку малої держави, причому доведено, що з розвитком атлантизму до суператлантизму як різновиду данського активізму, патерн взаємодії цієї країни з іншими учасниками міжнародних відносин у сфері безпеки зазнав докорінної трансформації й наслідує сучасні практики могутніх та впливових міжнародних акторів. Підтверджено, що сучасна зовнішня політика Королівства Данія в площині реалізації безпекових імперативів країни є особливим прикладом активності малої держави в міжнародному середовищі. Окрім того, досліджено регіональні рівні реалізації політики безпеки Данії – північноєвропейський, євроінтеграційний та трансатлантичний, причому виявлено пряму залежність готовності країни до глибшого залучення в інституційні форми гарантування безпеки, що розвиваються у Північній Європі чи в рамках ЄЕС/ЄС, від стану трансатлантичних відносин (НАТО) та характеру взаємодії зі США, як пріоритетним партнерством.

Наголошено на взаємообумовленості еволюції підходів Данії до гарантування власної безпеки та змін характеру її блокової політики, що проявилось, зокрема, у відмові від нейтралітету й приєднанні до Північноатлантичного альянсу, закріпленні без'ядерного статусу, намаганні дистанціюватися від процесів міжблокової конфронтації шляхом реалізації «політики застережень» у рамках НАТО, а також у переході країни, з огляду на покращення власного безпекового становища після завершення протистояння між Сходом і Заходом, до активної участі з підтримання миру та безпеки у регіональному і глобальному контекстах. Підкреслено значення позапарламентського внутрішньополітичного консенсусу з питань безпеки й оборони країни – Оборонних угод (започаткованих наприкінці холодної війни)

для процесів трансформації й розвитку безпекового сектора Данії, що полягає, з одного боку, у визначенні основних безпекових загроз, військових інтересів та викликів для країни у різних частинах світу, а з іншого, – у встановленні необхідних стандартів з належного фінансування збройних сил Данії задля їхнього стабільного розвитку. З'ясовано, що суттєву трансформацію структури та функцій данських збройних сил зумовило, насамперед, розширення спектра покладених на них завдань – від територіальної оборони до участі у міжнародних місіях (Оборонна угода, 2005–2009 рр.), у той час як чинна Оборонна угода (2018–2023 рр.) не передбачає глибоких змін у наявній моделі данського війська, першочергове завдання якого полягатиме у досягненні більшої гнучкості, з огляду на нові безпекові виклики.

Набуло розвитку вивчення безпекової політики міжнародних акторів у сучасній політичній науці, зокрема крізь призму розширення наявних експланативних рамок з пояснення безпекової активності малих держав – створення союзів (альянсів), стратегічного хеджування, дотримання нейтралітету й стратегії азилю, – завдяки теоретичному узагальненню данського досвіду безпекової діяльності. Це, серед іншого, дало змогу підтвердити окремі положення «теорії статусу» щодо вагомішого значення питань статусу в міжнародних відносинах для малих держав, порівняно з могутнішими державними акторами. Окрім цього, систематизовано уявлення про підходи Данії та принципи реалізації нею безпекової політики в міжнародному середовищі, засновані на переконанні про відкритість данського суспільства (за тісної взаємодії влади й широких кіл громадськості), що здійснює активістську зовнішню політику з урахуванням спектра викликів і загроз, які походять від недержавних та державних акторів, і передбачають одночасну потребу протидіяти як високо-, так і низькотехнологічній зброї, запобігати шкідливій інструменталізації гібридних та кіберстратегій, боротися з екстремізмом й тероризмом у взаємопов'язаних субрегіональному (Північна Європа, Східна Європа) регіональному (Арктика, Європа) та

трансрегіональному (Близький Схід, Північна Африка)/глобальному контекстах.

Практичне значення одержаних результатів визначається науковою новизною, актуальністю й полягає в можливості їхнього застосування з науково-дослідною, прикладною та навчальною метою.

Цілісний і ґрунтовний характер розгляду проблеми може сприяти напрацюванню дієвих підходів, спрямованих на реалізацію національних інтересів нашої держави в безпековій сфері, зокрема через ефективну взаємодію з іншими державними й колективними міжнародними акторами на регіональному й глобальному рівнях. Отримані висновки можуть бути використані у роботі державних органів та недержавних організацій, діяльність яких пов'язана з формуванням і реалізацією зовнішньополітичних пріоритетів України, захисту її інтересів у безпековій сфері.

Матеріали дослідження можуть мати практичне застосування в процесі розробки лекцій, семінарів та спецкурсів, пов'язаних із вивченням питань безпеки, тенденцій динаміки міжнародного середовища, особливостей регіонального розвитку, зовнішньої політики окремих держав тощо, призначених для студентів спеціальностей: «політологія» й «міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Ключові слова: Королівство Данія, політика безпеки, міжнародна безпека, зовнішня політика, міжнародні відносини, міжнародна система, НАТО, ЄС.

ABSTRACT

Shturma M. V. Security Dimension of the Foreign Policy of Kingdom of Denmark

Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for the Ph.D. (Doctor of Philosophy Degree), speciality 052 – Political Science. – Ivan-Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The dissertation is dedicated to the profound study of the security dimension of the foreign policy of the Kingdom of Denmark with regard to the regional and global tendencies of the international environment evolution.

The active foreign policy of Denmark as well as its efficient efforts, regarding the proliferation of the stability and security in the world for the period of the last decade, are based on steadfast beliefs regarding the value of legal bases, main freedoms and democratic development; and provide a valuable subject for study, especially at a time of turbulent changes of modern international environment. Denmark's strong support for Ukraine in its resistance to Russian aggression, support for the Ukrainian Armed Forces and explicit approaches within NATO regarding the ways of countering modern security challenges and threats, which unfold, multiply and vary in spatial and functional plane, increases the importance of the fundamental study of the issues raised in the dissertation from the Ukrainian perspective. A separate aspect, which provides additional value to the study of Denmark's security dimension of its foreign policy, is a transformation of its role in the international environment as a small country which gained a substantial influence due to its own efficient activity and consecutive position in security issues solution. A thorough understanding of the nature and dynamics of Denmark's security policy fosters the formation of an appropriate coherent idea of alternative examples of small European countries' experience through the prism of implementation of their national priorities in the security field which has a continuing importance for the Ukrainian science and practice.

The introduction provides a fundamental substantiation of the relevance of the topic, states the purpose, tasks, object and subject of the research, scientific novelty,

methodological ground of the work; points out theoretical and practical relevance of the achieved results, displays the preliminary approbation of the research results and structure of the work.

The first chapter “Theoretical and methodological research bases of the security dimension of the foreign policy of the Kingdom of Denmark” finds out the current status of the research of the titular issue, systematizes the achieved knowledge and outlines the epistemological approaches towards understanding the security activity of small countries in the international environment. The evolution of the security approaches of Denmark are pointed out as the specific example of small country’s foreign policy activity.

The second chapter “Evolution of the bloc politics of the Kingdom of Denmark” explores the security context after the end of World War II as a trigger for Denmark becoming a NATO member; provides a study of consolidation of Danish security policy within NATO in the period of 1949-1978; finds out the nature of Denmark’s “warning policy” within NATO and the transformation of its approaches regarding the North Atlantic Treaty Organization after the end of the Cold War.

The third chapter “Regional aspects of the security policy of the Kingdom of Denmark” researches the main determinants of Denmark’s security policy in Northern Europe; finds out the heterogeneous character of the execution of Denmark’s security needs in the process of European integration; and points out the relevance of the transatlantic vector in Denmark’s security policy after 2001.

The chapter four “Dynamics of the security policy of the Kingdom of Denmark in modern international relations” is looking at the meaning of the Danish Defence Agreements in the context of Denmark’s security sector development; defines the directions and points out the tendencies of Denmark countering the current challenges in the field of international security.

The conclusion of the dissertation generalizes the main findings and results of the research.

The fundamental understanding of peculiarities of establishment and principles of implementation of Denmark’s security imperatives in dynamic international

context provides the ability to improve foreign policy and security approaches of Ukraine. The balanced implementation of the latter within the modern international politics could foster stable Ukrainian state of law, hence reliable partner and guarantor of international peace and stability.

For the first time at the level of dissertation the Denmark's foreign policy activity in the international environment is researched as an example of an execution of the security policy of a small country. Moreover, it is proven that with the evolution of Atlanticism to Super Atlanticism, as a one of a kind of Denmark's activity, the pattern of interaction of this country with other members of international relations in the field of security overcame a profound transformation and follows suit of modern practices of influential and powerful international actors. It is also acknowledged that modern foreign policy of the Kingdom of Denmark, within the framework of implementing security imperatives of the country, is a specific example of the small country's activity in the international environment. Apart from that, regional levels of the security policy of Denmark implementation are researched, in particular Nordic, European integration and transatlantic, wherein the direct correlation is defined between the readiness of the country for more profound involvement in institutional formats of guaranteeing the security, which evolve in Northern Europe or in the framework of the European Economic Community/EU, and the status of the transatlantic relations (NATO) and the character of the interaction with the USA as a priority partnership.

There is a stress on intersectionality of the evolution of Denmark's approaches towards guaranteeing its own security and changes in the character of its bloc politics, which resulted, in particular, in rejecting neutrality and joining the North Atlantic treaty Organization, institutionalizing the nuclear-weapon-free status, trying to distance from the processes of inter bloc confrontation by implementing the "warning policy" within NATO, and transfer of the country towards the active participation in peacekeeping processes on the regional and global levels due to the improvement of the security environment after the end of the confrontation between East and West. The relevance of extra-parliamentary internal consensus on security

issues – Defence Agreements (established in the end of Cold War) – is pointed out with regard to processes of transformation and development of security sector of Denmark, which on one hand is based on targeting the main security challenges, military interests and challenges for the country in all parts of the world, and on the other hand is based on setting the necessary standards for the appropriate financing of the Armed Forces of Denmark for the sake of their stable development. It is found out that the significant transformation of structure and functions of the Danish Armed Forces resulted mainly from the enhancement of the spectrum of their tasks, in particular territorial defence and participation in peacekeeping missions (Defence Agreement, 2005-2009). However, the valid Defence Agreement (2018-2023) does not envisage the profound changes in the current architecture of the Armed Forces of Denmark the main task of which will envisage the increase of flexibility regarding new security challenges.

The research of security policy of international actors in modern political science gained the development, in particular through the prism of enhancement of current explanatory frameworks regarding the definition of small countries' security activity such as alliances, strategic hedging, neutrality and asylum strategy compliance due to theoretical synthesis of Danish experience in the security field. That, among the rest, provided the opportunity to confirm particular principles of the "status theory" as to the bigger importance of status issue in the international relations for the small countries in comparison with more powerful state actors. Moreover, there is provided a systematic understanding of Denmark's approaches and principles of implementing its security policy in the international environment, based on the belief of openness of society of Denmark (close interconnection of the authorities and public at large), which executes activist foreign policy regarding the spectrum of challenges and threats, which are caused by non-state and state actors, and simultaneously envisage a necessity to counteract high-tech and law-tech weapons, prevent harmful instrumentalization of hybrid and cyber strategies, counter extremism and terrorism in interconnected sub regional, (Northern Europe, Eastern

Europe) regional (Arctic, Europe), trans regional (Middle East, Northern Africa) and global context.

The practical validity of the achieved result is determined by the scientific novelty, relevance and possibility of its implementation regarding scientific, application-oriented and academic purposes.

The coherent and profound character of the research of the problem can promote the establishment of efficient approaches, directed at implementation of national interests of our country in the security field, in particular through the effective cooperation with other state and collective international actors on regional and global levels. Achieved findings can be applied in state authorities and non-state organizations, the activity of which is connected with the formation and implementation of the priorities of Ukraine, ensuring its interests in the security field.

The materials of the research can have a practical use in the process of drafting lectures, seminars and special courses concerning the research of security issues, tendencies of the dynamics of international environment, peculiarities of the regional development, foreign policy of particular countries etc., established for students of particular specializations: “political science”, “international relations, social communications and regional studies”.

Key words: the Kingdom of Denmark, security policy, international security, foreign policy, international relations, international system, NATO, the EU.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Штурма М. В. Безпекові стратегії малих держав. // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини, 2018, Випуск 45, С. 186–197.
2. Штурма М. В. Зовнішньополітичні преференції «малих держав» у міжнародних відносинах. // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини, 2019, Випуск 46, С. 223–233.
3. Штурма М. В. Еволюція політики Данії у НАТО в другій половині ХХ ст. // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2020. Т. 42. С. 109–120.
4. Shturma Marta. The transatlantic dimension of Denmark's security policy at the beginning of the 21st century // *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Volume 7. Issue 6. P. 94-102. (in Ukrainian)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Штурма М. В. Безпековий вимір зовнішньої політики держави: Теоретико-методологічні засади дослідження // *International Relations Review*. Thematic Issue «Modern Trends in the International Environment Transformation: Identities, Norms and Values», Ed. by A. Kordonska, R. Romaniuk et al., 2018, Vol.1, 486 p., P. 465–469.
6. Штурма М. В. Діяльність «малих держав» як міжнародних акторів: систематизація теоретичних підходів // *Collection Of The Scientific Materials «Stability In An Unstable World»*, Lviv, 22 March 2019, P. 53–58.
7. Штурма М. В. Данія на шляху до членства в НАТО після Другої світової війни // *Collection Of The Scientific Materials «Contemporary Trends Shaping The Global World»*, Lviv, 16 September 2019, 2020, P. 16–20.
8. Штурма М. В. Північноєвропейський вимір політики безпеки Данії // *Collection Of The Scientific Materials «Dilemmas And Perspectives In International Relations»*, Lviv, 25 April 2020, P. 42–47.

9. Штурма М. В. Еволюція підходів Данії до політики безпеки // Collection Of The Scientific Materials «Global Versus National Perspectives in International Relations», Lviv, 25 June 2020, P. 18–22.

Статті, що додатково відображають наукові результати дисертації

10. Штурма М. В. Політика безпеки Королівства Данія: концептуальні підходи. // Global Studies Review 2020, Ed. by A. Kordonska, R. Romaniuk et al. Vol. 1, Issue 1, P. 55–70.

11. Штурма М. В. Політика безпеки Данії: регіональний контекст. // Global Studies Review 2020, Ed. by A. Kordonska, R. Romaniuk et al. Vol. 1, Issue 3, P. 75–87.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПЕКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ	28
1.1. Стан опрацювання безпекових імперативів зовнішньополітичної діяльності міжнародних акторів у науці про міжнародні відносини	28
1.2. Зовнішньополітична поведінка «малих держав» як міжнародних акторів у сучасних безпекових студіях	42
1.3. Еволюція підходів Данії до політики безпеки: особливий приклад зовнішньополітичної активності малої держави	58
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК БЛОКОВОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ	74
2.1. Безпековий контекст як чинник набуття Данією членства в НАТО	74
2.2. Консолідація данської безпекової політики в НАТО (1949–1978 рр.)	87
2.3. «Політика застережень» й трансформація позиції Данії у НАТО після завершення холодної війни	101
Висновки до розділу 2	117
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ	120
3.1. Детермінанти безпекової політики Данії у Північній Європі	120
3.2. Гетерогенний характер реалізації безпекових потреб Данії у процесі європейської інтеграції	139

3.3. Релевантність трансатлантичного вектора у політиці безпеки Данії після 2001 р.	163
Висновки до розділу 3	176
РОЗДІЛ 4. ДИНАМІКА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	179
4.1. Оборонні угоди у розвитку безпекового сектора Данії	179
4.2. Напрями та тренди подолання Данією актуальних викликів у сфері міжнародної безпеки	192
Висновки до розділу 4	209
ВИСНОВКИ	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	221
ДОДАТКИ	253

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

В4	–	Вишеградська четвірка
ЄБОП	–	Європейська безпекова та оборонна політика
ЄП	–	Європейська інтервенційна ініціатива
ЄОА	–	Європейська оборонна агенція
ЄПС	–	Європейська політична співпраця
ЄЕС	–	Європейські Економічні Співтовариства
ЄС	–	Європейський Союз
ЗЄС	–	Західноєвропейський Союз
ІД	–	Ісламська Держава
ІДІЛ	–	Ісламська Держава Іраку та Леванту (до 29.06.2014 р.)
НАТО	–	Північноатлантичний Альянс
НОРДКАПС	–	Північноєвропейські скоординовані заходи з підтримання миру
НОРДАК	–	Північноєвропейська співпраця у сфері озброєнь
НОРДЕФКО	–	Північноєвропейська оборонна співпраця
НОРДСУП	–	Північноєвропейська структура з підтримки у сфері оборони
ПБ8	–	Північноєвропейсько-балтійська вісімка
СЗБП	–	Спільна зовнішня і безпекова політика
СОІ	–	Стратегічна оборонна ініціатива

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним з альтернативних поглядів на розвиток міжнародних відносин після завершення міжблокового протистояння було уявлення про неодмінне поетапне покращення глобального безпекового середовища, передовсім, з огляду на зникнення військового виміру конфронтації між Сходом та Заходом, що істотно обумовлював характер взаємодій ключових міжнародних акторів упродовж другої половини ХХ ст. Однак, з позиції сьогодення, можна переконливо стверджувати, що питання безпеки не втратили актуальності. Більше того, упродовж останніх 30-и років можемо спостерігати інтенсивне розширення спектра безпекових викликів та загроз, серед яких лише частина зумовлюється об'єктивним станом динаміки людства в добу глобалізації. Паралельно відбувається своєрідне залучення позірно знехтуваної у попередні роки військової компоненти до процесів (пере)осмислення релевантних безпекових імперативів, викликане посиленням мілітаризації й збільшенням чисельності спроб з боку окремих міжнародних акторів силовим шляхом форсувати втілення власних інтересів у міжнародному середовищі.

Європа, з часу завершення югославської кризи, сприймалася як відносно мирний регіон, позбавлений значного конфліктного потенціалу. Втім, анексія українського Криму з боку Росії й розв'язана нею війна на Сході України унаочнили відносний характер європейської стабільності, а разом змусили провідні демократичні держави Європи й світу консолідувати власні зусилля задля протидії російській агресивній політиці. Більш далекосяжною метою стала потреба формування належного порядку денного політики безпеки в глобальному контексті, який відповідав би вимогам часу й дав змогу забезпечити майбутній мирний розвиток усього людства.

Данії, як територіально малій європейській державі (якщо не брати до уваги її острівну частину за межами континенту – Гренландію), упродовж новітньої історії доводилося неодноразово відстоювати власні безпекові пріоритети різними способами, які, з огляду на динаміку міжнародного

середовища, часто докорінно змінювалися. Так, імператив збереження данської незалежності й територіальної цілісності зумовив трансформацію безпекових підходів цієї держави від інструменталізації нейтралітету до участі у реалізації блокової політики. Утім, навіть у межах Північноатлантичного альянсу, позицію Данії визначали її власні безпекові тренди, спрямовані на якомога виразніше дистанціювання країни від основних напрямів розгортання конфронтації між Сходом і Заходом. Лише демократичні перетворення у Європі, що розпочалися на зламі 1980-х–1990-х рр., дали змогу Данії здійснити успішний пошук й утвердити власну безпекову ідентичність у процесі трансформації міжнародного середовища.

Питання зовнішньополітичної активності державних акторів в безпековій сфері є достатньо опрацьованим й уже тривалий час дискутується у науковій літературі. Значну увагу представники академічного середовища зосереджують, зокрема, на вивченні залежності безпекової політики держави від її розміру та потенціалу. З огляду на значний теоретичний та прикладний інтерес, різні аспекти реалізації власної безпекової політики з боку окремих держав Європи також досить вичерпно представлені в сучасному політологічному дискурсі. Водночас, попри широкий спектр тематичної літератури, все ж доводиться констатувати брак комплексних досліджень безпекової політики Королівства Данія, що однаковою мірою брали б до уваги експланативне обґрунтування її основних напрямів, а також проблемно-хронологічні та просторово-орієнтовані складові. Це актуалізує представлену роботу, адже приклад Данії є винятковим випадком зовнішньополітичної поведінки малої держави, яка завдяки активному впливу на безпекову складову сучасного світового розвитку істотно покращила власний міжнародно-політичний імідж, перетворившись у надійного й передбачуваного партнера.

Сучасний потенціал і досвід Данії у площині реалізації безпекової політики є надзвичайно корисним для України. Ціннісно орієнтована, рішуча й почасти безкомпромісна позиція Данії у відстоюванні демократичних ідеалів та основоположних принципів мирного розвитку, слугує не лише дороговказом

для України з розбудови і зміцнення власного безпекового сектора, а й сприяє посиленню протидії російській агресії на Сході нашої держави. Адже, впродовж останнього часу саме Данія є однією з ключових країн, які не лише надають Україні усебічну й комплексну підтримку, спрямовану на зміцнення обороноздатності української армії, а й допомагають зберегти політичні підходи провідних демократичних держав світу щодо оцінок і способів протидії агресивній політиці Росії.

Різнобічне дослідження данського прикладу втілення безпекових імперативів шляхом реалізації ефективної зовнішньополітичної діяльності, можна розглядати як винятково актуальне й важливе з погляду української політичної теорії та практики. Цілісне й ґрунтовне розуміння безпекових детермінант, ключових принципів та зовнішньополітичної стратегії Данії, розгорнутих в часі й диференційованих в інституційному та територіальному вимірах, відкриває перспективи з (пере)осмислення і належного оновлення дієвих підходів України до розв'язання питань безпекового характеру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках комплексної наукової теми, яку розробляє кафедра міжнародних відносин і дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка – «Євроатлантичний регіон у сучасній світовій політиці» (номер державної реєстрації 0118U000627). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої Ради Львівського національного університету імені Івана Франка 17 жовтня 2016 р. (протокол № 15).

Мета дослідження полягає у всебічному вивченні безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія з урахуванням регіональних та глобальних трендів розвитку міжнародного середовища.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:
– з'ясувати стан вивчення безпекової політики міжнародних акторів у сучасній політичній науці й окреслити експланативні рамки для пояснення безпекової активності малих держав;

- проаналізувати політику безпеки Данії, як приклад зовнішньополітичної діяльності малої держави, й вказати на її особливості;
- розкрити підходи Данії щодо блокової політики, з огляду на динаміку міжнародного безпекового середовища;
- дослідити регіональний рівень політики безпеки Данії, зокрема у її північноєвропейському, євроінтеграційному та трансатлантичному вимірах;
- вивчити характер трансформації безпекового сектора Данії крізь призму послідовного розвитку Оборонних угод, як позапарламентського внутрішньополітичного консенсусу з питань безпеки й оборони країни;
- розглянути ключові напрями й визначити зміст політики Данії щодо протидії сучасним безпековим викликам і загрозам у міжнародному середовищі.

Об'єктом дослідження є безпекова діяльність міжнародних акторів.

Предметом дослідження є безпекова складова реалізації зовнішньої політики Королівства Данія.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з кінця Другої світової війни до початку 2020 р. Нижня часова межа роботи визначена відмовою Королівства Данія від нейтралітету й переходом до блокової політики в рамках НАТО, а верхня – актуальним трендом посилення безпекових викликів, насамперед, у Східній Європі й регіоні Балтійського моря, що зумовлює зміцнення безпекового наративу у зовнішній політиці цієї країни. Водночас, в окремих частинах роботи присутні контекстуальні відсилання до подій більш ранньої історії Королівства Данія, з метою означити релевантні тенденції у безпекових підходах його зовнішньої політики, що демонструють безпосередній зв'язок з сучасністю.

Територіальні рамки дослідження охоплюють, насамперед, Європу та Трансатлантичний регіон. Ширший територіальний вимір роботи, з огляду на глобальний безпековий контекст реалізації зовнішньополітичних імперативів Данії, охоплює низку інших регіонів, зокрема Африку та Близький Схід.

Методологічна основа дисертаційного дослідження має *міждисциплінарний характер*, виражений через поєднання низки підходів та методів політології, теорії міжнародних відносин, соціології, історії. Методологічна основа забезпечує цілісне й ґрунтовне вивчення експланативних засад й досвіду реалізації безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія в її хронологічному й просторовому аспектах, з урахуванням динаміки регіонального та глобального міжнароднополітичного контекстів.

Історичний підхід, використаний у дослідженні, полягає у розгляді процесів становлення безпекових імперативів зовнішньої політики Королівства Данія впродовж визначених послідовних етапів їхньої консолідації та спроб реалізувати у міжнародному середовищі. Використання *цілісного* та *системного* підходів спрямоване на вивчення безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данії як цілісного явища, якому властиві власні закономірності функціонування, пов'язані з потребами втілення національних інтересів та відтворення данської ідентичності.

Діалектичний підхід забезпечує сприйняття безпекових аспектів зовнішньополітичної діяльності Данії як її динамічних складових, здатних до трансформації шляхом зміни співвідношень в оцінках потенційних безпекових ризиків під час пошуку альтернативних шляхів нейтралізації загроз та визначення перспективних напрямів для ефективного втілення національних інтересів країни. *Дедуктивний* підхід використаний з метою вивчення специфічних особливостей втілення безпекових потреб Данії у міжнародному середовищі на основі уявлення про їхні загальні параметри. Дедуктивний підхід доповнюється *індуктивним*, що характеризує зовнішньополітичну активність Данії у сфері безпеки як феномен, залежний від її ідентичності та поведінки інших міжнародних акторів. Поєднання цих підходів дало змогу реалізувати всебічний розгляд безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія крізь призму його особливостей у міжнародних відносинах.

Згадані вище підходи разом із низкою загальнонаукових методів становлять загальну методологію дисертаційного дослідження. У ній важливу роль відіграє *історико-хронологічний* метод. Його використання дало змогу, зокрема, відтворити еволюцію підходів Данії до реалізації політики безпеки. Застосування *логічного* методу забезпечило основу для різностороннього вивчення обраного предмета. Цей метод, у поєднанні з методом *критичного аналізу наукової і методичної літератури*, залученої в оперативний простір дослідження, уможливили формулювання проміжних та прикінцевих висновків дисертаційної роботи.

Проблемно-хронологічний та інституційний методи були використані при вивченні безпекового виміру зовнішньої політики Данії та її регіональних особливостей на різних історичних етапах, а також з метою висвітлення підходів цієї країни до вдосконалення власного безпекового сектора крізь призму формальних (нормативних) внутрішніх та міжнародних інституційних рамок.

Метод *порівняння* застосований з метою з'ясувати збіжні й відмінні аспекти експланативних підходів теорії міжнародних відносин щодо зовнішньополітичної активності міжнародних акторів у безпековій сфері. Використання методу *прогнозування* дало змогу окреслити перспективи подальшого розвитку зовнішньополітичної активності Королівства Данія у сфері міжнародної безпеки.

Методи *аналізу та синтезу* сприяли вивченню змісту безпекових імперативів Королівства Данії, основних напрямів їхнього забезпечення з допомогою зовнішньополітичної активності, а також визначенню характеру безпекової політики Данії у міжнародному середовищі на регіональному та глобальному рівнях.

Методологічними принципами дослідження є цілісність, системність і комплексність, а також міждисциплінарність. Вагоме значення мають також принципи, що впливають із первинних уявлень про об'єкт та предмет дослідження. Насамперед, слід виокремити принцип *загального зв'язку й*

взаємодії, який спрямований на визначення місця об'єкта та предмета дослідження у сучасних міжнародних студіях, а також на встановлення закономірностей еволюції безпекового виміру зовнішньої політики Данії крізь призму релевантних для безпекового середовища міжнародних інтеракцій. Принципу *причинності* було дотримано з метою висвітлити обставини трансформації зовнішньої політики Данії у безпековій площині й виявити її вплив на позиціонування країни в міжнародних відносинах.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є першим у вітчизняній політичній науці ґрунтовним та всебічним дослідженням безпекового виміру зовнішньополітичної діяльності Королівства Данія, здійсненим крізь призму динаміки міжнародного безпекового контексту.

Найвагоміші результати наукового дослідження полягають у тому, що:

Вперше:

- зовнішньополітичну діяльність Королівства Данія у міжнародному середовищі розглянуто як приклад реалізації безпекової політики з боку малої держави, причому доведено, що з розвитком атлантизму до суператлантизму як різновиду данського активізму, патерн взаємодії цієї країни з іншими учасниками міжнародних відносин у сфері безпеки зазнав докорінної трансформації й наслідує сучасні практики могутніх та впливових міжнародних акторів. Підтверджено, що сучасна зовнішня політика Королівства Данія в площині реалізації безпекових імперативів країни є особливим прикладом активності малої держави в міжнародному середовищі;
- досліджено регіональні рівні реалізації політики безпеки Данії – північноєвропейський, євроінтеграційний та трансатлантичний, причому виявлено пряму залежність готовності країни до глибшого залучення в інституційні форми гарантування безпеки, що розвиваються у Північній Європі чи в рамках ЄЕС/ЄС, від стану трансатлантичних відносин (НАТО) та характеру взаємодії зі США, як пріоритетним партнерством.

Удосконалено:

- розуміння взаємообумовленості еволюції підходів Данії до гарантування власної безпеки та змін характеру її блокової політики, що проявилось, зокрема, у відмові від нейтралітету й приєднанні до Північноатлантичного альянсу, закріпленні без'ядерного статусу, намаганні дистанціюватися від процесів міжблокової конфронтації шляхом реалізації «політики застережень» у рамках НАТО, а також у переході країни, з огляду на покращення власного безпекового становища після завершення протистояння між Сходом і Заходом, до активної участі з підтримання миру та безпеки у регіональному і глобальному контекстах;
- погляд на позапарламентський внутрішньополітичний консенсус з питань безпеки й оборони країни – Оборонні угоди (започатковані наприкінці холодної війни) як такий, що має істотне значення для процесів трансформації й розвитку безпекового сектора Данії і полягає, з одного боку, у визначенні основних безпекових загроз, військових інтересів та викликів для країни у різних частинах світу, а з іншого, – у встановленні необхідних стандартів з належного фінансування збройних сил Данії задля їхнього стабільного розвитку. З'ясовано, що суттєву трансформацію структури та функцій данських збройних сил зумовило, насамперед, розширення спектра покладених на них завдань – від територіальної оборони до участі у міжнародних місіях (Оборонна угода, 2005–2009 рр.), у той час як чинна Оборонна угода (2018–2023 рр.) не передбачає глибоких змін у наявній моделі данського війська, першочергове завдання якого полягатиме у досягненні більшої гнучкості, з огляду на нові безпекові виклики.

Набуло подальшого розвитку:

- вивчення безпекової політики міжнародних акторів у сучасній політичній науці, зокрема крізь призму розширення наявних експланативних рамок з

пояснення безпекової активності малих держав – створення союзів (альянсів), стратегічного хеджування, дотримання нейтралітету й стратегії азилу, – завдяки теоретичному узагальненню данського досвіду безпекової діяльності. Це, серед іншого, дало змогу підтвердити окремі положення «теорії статусу» щодо вагомшого значення питань статусу в міжнародних відносинах для малих держав, порівняно з могутнішими державними акторами.

- уявлення про підходи Данії та принципи реалізації нею безпекової політики в міжнародному середовищі, засновані на переконанні про відкритість данського суспільства (за тісної взаємодії влади й широких кіл громадськості), що здійснює активістську зовнішню політику з урахуванням спектра викликів і загроз, які походять від недержавних та державних акторів, і передбачають одночасну потребу протидіяти як високо-, так і низькотехнологічній зброї, запобігати шкідливій інструменталізації гібридних та кіберстратегій, боротися з екстремізмом й тероризмом у взаємопов'язаних субрегіональному (Північна Європа, Східна Європа), регіональному (Арктика, Європа) та трансрегіональному (Близький Схід, Північна Африка)/глобальному контекстах.

Практичне значення одержаних результатів визначається науковою новизною, актуальністю і полягає у можливості їхнього застосування з науково-дослідною, прикладною та навчальною метою.

Практичне значення роботи, як самостійного внеску в українську політичну науку, полягає у систематизації, поглибленні та розширенні знань щодо безпекового виміру зовнішньополітичної діяльності Королівства Данія, що відкриває перспективи з подальшого вивчення безпекової поведінки міжнародних акторів у сучасному міжнародному середовищі.

Цілісний і ґрунтовний характер розгляду проблеми може сприяти напрацюванню дієвих підходів, спрямованих на реалізацію національних інтересів нашої держави в безпековій сфері, зокрема через ефективну взаємодію з іншими державними й колективними міжнародними акторами на

регіональному й глобальному рівнях. Отримані висновки можуть бути використані у роботі державних органів та недержавних організацій, діяльність яких пов'язана з формуванням і реалізацією зовнішньополітичних пріоритетів України, захисту її інтересів у безпековій сфері.

Матеріали дослідження можуть мати практичне застосування в процесі розробки лекцій, семінарів та спецкурсів, пов'язаних із вивченням питань безпеки, тенденцій динаміки міжнародного середовища, особливостей регіонального розвитку, зовнішньої політики окремих держав тощо, призначених для студентів спеціальностей: «політологія» й «міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Особистий внесок здобувача. Основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження, зокрема ті, що характеризують наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, отримані авторкою самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційної роботи представлено на таких наукових заходах: на міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції трансформації міжнародного середовища: ідентичності, норми та цінності» (м. Львів, Україна, 06.06.2018 р.), на міжнародній науково-практичній конференції «Стабільність у нестабільному світі» (м. Львів, Україна, 22.03.2019 р.), на міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції у формуванні глобального світу» (м. Львів, Україна, 10.01.2020 р.), на міжнародній науково-практичній конференції «Дилеми та перспективи в міжнародних відносинах» (м. Львів, Україна, 25.04.2020 р.), на міжнародній науково-практичній конференції «Контроверза глобальних та національних перспектив у міжнародних відносинах» (м. Львів, Україна, 25.06.2020 р.). Окрім того, результати дослідження апробовано на засіданнях кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби та щорічних звітних конференціях факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 11 наукових праць, з яких 3 – наукові праці у фахових виданнях, затверджених ДАК України, 1 – в іноземних наукових виданнях, 2 – у наукових виданнях, що не входять до переліку фахових, а також у 5 тезах доповідей на міжнародних наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (331 найменування українською, англійською, данською й німецькою мовами) та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки, з яких 207 сторінок – основна частина роботи, та 31 сторінка – список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПЕКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ

1.1. Стан опрацювання безпекових імперативів зовнішньополітичної діяльності міжнародних акторів у науці про міжнародні відносини

Емпіричний розвиток взаємовідносин міжнародних акторів, який в історичному контексті завжди супроводжувався перманентною конфліктогенністю й силовим з'ясуванням суперечливих інтересів, спонукав багатьох філософів та політичних діячів до розгляду проблеми недопущення війн та утвердження миру. На жаль, ця проблема досі залишається нерозв'язаною. Більше того, зі зростанням руйнівного потенціалу, яким володіють окремі міжнародні актори, диверсифікацією засобів ведення військових дій, зокрема інструменталізацією т.зв. «гібридних стратегій», проблематика війни і миру в сучасних міжнародних відносинах актуалізується не лише з емпіричного, а й з теоретичного погляду.

Не підлягає сумніву, що питання війни і миру є тісно пов'язаними з проблематикою національної та міжнародної безпеки. Актуальний характер сучасних безпекових проблем сприяв збільшенню кількості тематичних наукових публікацій. Слід наголосити на істотному переосмисленні як закордонними, так і вітчизняними науковцями питань безпеки, відмові від «статичних» чи «трансформалістських» уявлень щодо архітектури міжнародної безпеки в сучасних дослідженнях, а також на поживленні наукового інтересу до динамічних й суперечливих аспектів національної та міжнародної безпеки. Якщо у 1943 р. відомий американський теоретик і стратег У. Ліппман аналізував зовнішню політику зі «щитом республіки» [191], то у 1991 р. американський теоретик Д. Кемпбелл розглядав процеси «написання» зовнішньої політики й політики безпеки на прикладі США [55], стверджуючи в одній зі своїх наступних праць, що «зовнішню політику можна розуміти як нормативну силу вилучення, метою якого є утвердження дієвого актора у формі

держави й делегування відповідальності крізь призму географії зла» [54, с. 27]. Окрім того, серед відомих представників академічного середовища, котрі порушували проблематику зовнішньої політики й міжнародної безпеки слід виокремити А. Вендта, М. Дойла, Г. Кіссінджера, Р. Кокса, Р. Літгла, Б. Рассета, Т. Ріссе-Каппена, К. Томпсона, Е. Чемп'єля. Примітно, що особливістю більшості досліджень є прагнення авторів забезпечити послідовне дотримання теоретико-методологічних підходів окремих наукових напрямів теорії міжнародних відносин.

Послідовне зближення України з Європейським Союзом і Північноатлантичним альянсом обумовлює необхідність ретельнішого вивчення та всебічного осмислення безпекової політики окремих країн-членів цих об'єднань. Нам не вдалося віднайти окремих публікацій з безпекової політики Данії в українському політологічному дискурсі, утім ця проблематика розглядається у ширшому регіональному контексті Північної Європи. Йдеться про напрацювання вітчизняних дослідників щодо субрегіональних інтеграційних проектів [3; 22], і, зокрема, безпекового скандинавського виміру [4; 8; 16; 18; 20], про вивчення різних форматів відносин північноєвропейських країн з ЄС [5; 7; 13; 21], включно зі сферою ЄПОБ [2; 9; 23], а також про взаємодію з НАТО [15]. Примітно, що низка досліджень присвячена безпековій політиці скандинавських країн в умовах нейтралітету [6; 11; 14; 17; 19]. Сьогодні все частіше українські дослідники розглядають безпекову проблематику регіону крізь призму російської агресії [1; 10; 24].

Відтак, з огляду на значний обсяг сучасних тематичних досліджень з проблем зовнішньої політики й міжнародної безпеки, доцільно здійснити їхню науково-теоретичну диференціацію з метою виявити та обґрунтувати релевантні теоретико-методологічні підходи до вивчення безпекових аспектів зовнішньої політики держави.

У теорії міжнародних відносин виокремлюють два принципові експланативні підходи до розуміння міжнародних феноменів: актороцентричний та системний. З погляду міжнародних акторів, безпека

держави може розглядатися як похідна їхньої діяльності у міжнародному середовищі, тобто як наслідок або процес реалізації зовнішньої політики. Зі системних перспектив, – безпека держави є результатом існування історично сформованого укладу відносин між акторами, який склався на рівні міжнародної системи, або її підсистем.¹

Окрім того, окремі напрями теорії міжнародних відносин використовують власні нормативні припущення з метою пояснити процеси та явища у міжнародному середовищі. Зокрема у рамках традиціоналізму, ідеалісти й інституціоналісти стверджують, що нормативної мети «мир» можна досягнути шляхом поглиблення міжнародної взаємодії, заснованої на солідаризмі та співпраці в міжнародних інститутах. При цьому, ідеалізм виходить з актороцентричних, а інституціоналізм – зі системних перспектив. Реалісти акцентують на нормативній меті «безпека» й розглядають можливість її досягнення через «розрахунок на власні сили». Структуралісти, натомість, виходять зі системних особливостей розвитку міжнародних відносин й наголошують, що «мир» можна досягнути шляхом зміни міжнародної системи, як несправедливого укладу взаємин, що історично склався між акторами.

У період розвитку модернізму в міжнародних дослідженнях (1960-1990-і рр.), більшість науково-теоретичних напрямів науки зосередилися на системному рівні вивчення процесів та явищ. Зокрема, неореалізм, визначав безпеку як похідну місця держави в міжнародній системі, а неолібералізм, – акцентував на значенні взаємозалежності при втіленні зовнішньополітичних, зокрема безпекових цілей. При цьому, наукові підходи й теорії як традиціоналізму так і модернізму переважно зосереджувалися на матеріальних чинниках поведінки міжнародних акторів. Однак, на відміну від традиціоналістів, які послуговувалися у власних дослідженнях методами герменевтики, модерністи використовували позитивістські дослідницькі програми.

¹ Примітка. Авторський аналіз подано на основі систематизації теоретичних напрямів теорії міжнародних відносин С. Барчіла й Е. Лінклейтера [53], а також їхнього критичного переосмислення С. Вебер [324].

Спроби поєднати рівень акторів зі системним рівнем у міжнародних дослідженнях, а також намагання залучити до розгляду як матеріальні, так і нематеріальні чинники, пов'язують із поширенням постпозитивістських та критичних підходів до вивчення міжнародних процесів та явищ. Зокрема (соціал)конструктивісти розглядають зовнішню політику як результат трансформованої ідентичності державних акторів через інтерналізацію норм та взаємодію у міжнародних інститутах. Постмодерністи пов'язують безпеку та зовнішню політику зі змінною державною ідентичністю, яка, на відміну від (соціал)конструктивістських уявлень, не пов'язана з існуванням об'єктивної міжнародної реальності, а постійно відтворюється за принципом «свій/чужий». Сучасні дослідження характеризуються поєднанням позитивістських та герменевтичних методів, а також використанням окремих нормативних припущень щодо природи та змісту міжнародних процесів та явищ.

Таким чином, у рамках традиційних та модерністських підходів теорії міжнародних відносин зовнішня політика й міжнародна безпека розглядаються як тісно пов'язані між собою, що є особливо характерним для політичного реалізму. Зокрема, представники цього напрямку наголошують на нероздільності зовнішньої політики й політики безпеки, вказуючи на їхню первинність щодо інших різновидів політики держави (напр. економічна чи культурна). Решта традиціоналістських напрямів (ідеалізм, інституціоналізм, структуралізм) акцентують на взаємозв'язку миру та безпеки, причому зовнішня політика може визначатися як інтересами конкретного актора, так і структурними особливостями міжнародної системи. Підходи представників модернізму характеризуються посиленою увагою до системного рівня міжнародних взаємодій, при цьому, рівень акторів розглядається з перспектив розподілу могутності між ними та не впливає на диференціацію міжнародної системи.

Використання матеріальних та нематеріальних чинників з метою пояснення міжнародної реальності, зокрема при обґрунтуванні особливостей конструювання зовнішньополітичних стратегій та забезпеченні безпеки,

властиве сучасним постпозитивістським напрямом теорії міжнародних відносин. При цьому, проблемного значення набувають особливості та ступінь сприйняття об'єктивної реальності, що безпосередньо впливає на розуміння взаємозв'язків між матеріальними основами та дискурсивними відображеннями зовнішньополітичних і безпекових імперативів, а також на вибір й обґрунтування перспективних шляхів їхнього втілення.

Сучасні дослідження з проблем зовнішньої політики й політики безпеки є вельми гетерогенними. Вони зосереджуються на вивченні не лише рівня окремих акторів чи міжнародної системи (або її підсистем), а й враховують чинники матеріального та нематеріального характеру.

Порівняльний аналіз теоретико-методологічних особливостей вивчення зовнішньої політики й політики безпеки в теорії міжнародних відносин дає підстави стверджувати про непродуктивність реалізації сучасного дослідження у рамках лише одного з наявних підходів. Утім, серед теоретико-методологічних орієнтацій науки все ж слід виокремити (соціал)конструктивізм як напрям, здатний найефективніше забезпечити поєднання рівнів (актор/система) та чинників (матеріальні/нематеріальні) у вивченні міжнародних процесів та явищ.

Водночас, не слід залишати поза увагою експланативний потенціал тих наукових підходів, залучення яких здатне посилити переконливість результатів й забезпечити комплексний характер сучасного дослідження зовнішньої політики та політики безпеки. З цього погляду продуктивним може бути використання окремих епістемологічних принципів постмодернізму, зокрема стратегій «подвійного читання» й уявлення про «гегемонійну» природу дискурсів, а також низки основоположних припущень критичної теорії щодо перевірки нормативних принципів та переконань щодо зовнішньої політики й безпекових загроз. Корисними можуть бути також ендогенні теорії, пов'язані зі спробами надати наукове пояснення зовнішньополітичній діяльності держав крізь призму динаміки їхнього внутрішнього середовища. Вони зокрема наголошують, що внутрішньодержавні актори відіграють визначальну роль у

зовнішній політиці [282, с. 40]. Відтак, зовнішня політика визначається переважно інтересами внутрішніх акторів та змінюється відповідно до того, яка з політичних сил перебуває при владі. Зовнішньополітичний вибір держави ставиться у залежність від конфігурації урядової коаліції й розглядається як такий, що повільно реагує на зміни у міжнародному середовищі.

Вивчення проблем безпеки малих держав у міжнародних відносинах має власні особливості, пов'язані з розумінням характеру й динаміки розгортання їхніх безпекових потреб. Систематизація останніх дає змогу краще збагнути зовнішньополітичну стратегію малих держав.

Не підлягає сумніву, що окрім традиційних військових загроз, малі держави повинні протистояти низці нетрадиційних небезпек як тероризм, екологічні катастрофи, гібридні загрози, кібератаки, соціально-економічні виклики. Це вимагає наявності відповідного потенціалу, яким малі держави не володіють, як з огляду на абсолютні, так і відносні показники. У них невеликі за обсягом економіки, нечисленні збройні сили, обмежені дипломатичні ресурси. Для малих держав є властивою залежність від багатьох економічних чи політичних чинників, а також брак належних інструментів, придатних для розбудови рівноправних відносин з великими потугами [306, с. 9].

Як вказує Б. Тгоргаллссон, малі держави потребують мирної міжнародної системи та безпекових гарантій від великих держав чи міжнародних організацій, щоб зберегти власний суверенітет [293]. Малі держави змушені протистояти вагомим зовнішнім викликам, порівняно з великими державами. Відтак міжнародний порядок, базований на нормах та правилах, забезпечує для них кращу стабільність, а безпекові гарантії з боку великих потуг чи міжнародних організацій виконують компенсаторну функцію шляхом нівелювання недостатньої захищеності й забезпечуючи визначений рівень зовнішньополітичної самостійності [306, с. 9]. Міжнародні організації, у яких закріплений принцип рівності між учасниками, слугують для малих держав платформою для здійснення впливу, оскільки вони отримують аналогічний з великими державами правовий і дипломатичний статус [277]. Тому з питань

безпеки малі держави радше апелюватимуть до міжнародного права й покладатимуться на міжнародні організації, ніж на могутніх акторів.

Необхідність протистояти низці економічних викликів істотно обумовлює зовнішньополітичну поведінку малих держав. Вони потерпають від незначного обсягу власного виробництва та обмеженого ринку збуту, від високого рівня ризиків з огляду на невелику чисельність населення та від браку можливостей ефективно вести перемовини з великими потугами і відстоювати власні інтереси [308]. Вони вразливі також перед багатьма іншими чинниками економічного характеру. Тому задля власної економічної безпеки, малі держави потребують доступу до відкритої глобальної економіки та вільної торгівлі [306, с. 11].

Розгляд особливостей існування малих держав у міжнародному середовищі дає змогу виокремити низку безпекових стратегій, яких вони схильні дотримуватися, зокрема: створення союзів (альянсів), стратегічне хеджування, дотримання нейтралітету й стратегія азилю.

Згідно з поглядами реалістів, військові союзи створюються, здебільшого, з наступних міркувань: досягнути приросту могутності, передовсім, військової. Чим більшу кількість членів охоплює військовий союз/блок, тим більшою є його потенційна могутність; не допустити сумніву щодо визначеної конфігурації об'єднання силових потенціалів; надати наявному мовчазному інтересу щодо взаємної допомоги виразу формальних зобов'язань [124, с. 332].

Дослідники Б. Тгоргаллссон, С. Стейнссон і Д. Лейк вказують, що малі держави часто «самі підпорядковуються панівним потугам», можуть вступати у союз із тими з них, котрих розглядають як джерело загрози для свого існування (ефект приєднання до переможця) або приєднуються до наявних союзів з метою зрівноважити вплив могутніх акторів (балансування). Ці очікувані зразки поведінки малих держав базуються на уявленнях традиційних теорій міжнародних відносин, у рамках яких держави розглядаються як актори, що діють в умовах анархії міжнародного середовища. Основою слугує так звана теорія альянсів (Alliance Alignment Theory) американського вченого Дж. Ліски,

розвинута в рамках політичного реалізму. На його переконання, держави, керуючись національними інтересами, вступають до альянсів, щоб зменшити або не допустити вплив іншої сили у міжнародних відносинах. Чільний представник неореалізму К. Волтц стверджував, що держави створюють альянси для забезпечення необхідного балансу сил проти інших держав [322, с. 126]. Погляди К. Волтца розвиває С. Волт наголошуючи, що альянси створюються не лише з метою збереження балансу сил, а й для протистояння спільній загрозі державам-членам [320, с. 4–7]. Отож, як переконливо доводить у своїй праці Р. Ротштейн, слабші держави найбільше прагнуть до об'єднання з сильнішими акторами з метою отримати захист [271]. При цьому, географічна складова не є визначальним чинником в утворенні альянсу, а разом із наявністю спільної ідеології, культури чи економічних інтересів лише посилює його.

Військовий блок слугує не лише інструментом відлякування чи подолання непередбаченої кризи тощо, а й частиною ширшої політичної стратегії, спрямованої на контроль потенційно небезпечних силових укладів. Військовий союз відкриває кожному з членів перспективу здійснювати вплив на політику своїх союзників у корисному для себе напрямі.

Союзи можуть мати дво- або багатосторонній характер й складатися з великих і малих держав. Д. Лейк зазначав, що малі держави добровільно підпорядковуються іншим державам з метою здобути захист, а користь від формування ієрархічних патернів взаємодії може полягати у зміцненні безпеки і територіальної цілісності; зменшенні ризиків потенційних конфліктів; виробленні системи стандартів (норм) міжнародної поведінки та механізми їхнього дотримання [180, с. 7–8].

Згідно з переконанням адептів традиційної теорії союзів, держави обирають одну із двох стратегій: або об'єднуються зі слабшими союзниками, щоб протистояти потенційному агресору, або вступають у союз з потугами, що можуть бути для них загрозою. Вибір однієї з цих стратегій обумовлений наявним потенціалом у кожній з держав [306, с. 10].

Цілі, які переслідують держави-члени військового блоку є не завжди конвергентними, однак повинні бути щонайменше комплементарними. Їх можна умовно поділити на політичні та військові.

Якщо військові цілі гарантують партнерам по союзу, у першу чергу, безпеку (водночас слід брати до уваги супутні політичні наслідки), то політичні цілі військового блоку можуть полягати у дипломатичному забезпеченні визначеної політики (наприклад, у захисті status quo від можливої ревізії ворогом). Отож, військовий блок може сприяти забезпеченню безпеки для одного з партнерів, а для іншого, – через союзницькі зобов'язання усіх членів, – давати змогу уникнути небажаних укладів сили в міжнародному середовищі з погляду на політику безпеки [124, с. 332].

Балансування трапляється радше тоді, коли потенціал потуги, що зміцнюється, провокує її на демонстрацію агресивних намірів чи ворожу поведінку щодо оточення в умовах близького географічного розташування. При цьому виокремлюють два аспекти цієї стратегії. По-перше, малі держави об'єднуються з могутніми акторами перед тим, як останні перетворюються у загрозу для них і, по-друге, малі держави здобувають більший вплив у союзах з могутніми акторами через об'єднання зі слабшими за себе [320, с. 7–8].

Адепти альянсу з переможцем стверджують, що малі держави радше надають перевагу союзу з потугами, що зміцнюються, а не політиці балансування, оскільки схильні погоджуватися на підпорядкування в обмін на отримання визначеної користі [176, с. 160–161]. З огляду на те, що малі держави лише зрідка становлять для союзів значну цінність, опція альянсу з переможцем є раціональнішим вибором, порівняно з балансуванням, оскільки мінімізує для них безпекові ризики.

Виокремлюють наступні передумови, за яких малі держави здійснюють вибір на користь альянсу з переможцем: по-перше, – відносна слабкість: чим меншим потенціалом володіє держава, тим ймовірніше вона зробить вибір на користь союзу із великою потугою, задля зменшення можливих втрат. По-друге, – відсутність перспективних союзників й наявність безпосередніх загроз.

По-третє, – взаємна користь від перебування в союзі [321, с. 173–178]. Малі держави, географічно розташовані поруч з потенційним агресором, вступають у союз за його участю, щоб мінімізувати ризики [321, с. 276–277].

Союзи як правило об'єднують акторів з подібними стратегічними інтересами та ідеологіями, що веде до взаємного посилення залучених сторін [321, с. 280]. Навіть якщо формально з міжнародно-правової точки зору блок як правило характеризується рівністю держав-членів, то у політичній практиці все ж існує проблема рангування його учасників, особливо у випадку, коли вони різняться за політичним і військовим потенціалом. Наприклад, Рада Безпеки ООН, яку можна розглядати також як інструмент колективної безпеки, характеризується відмінними компетенціями держав, що входять до її складу [124, с. 337].

Альянси можуть мати як оборонний, так і наступальний характер й спрямовуватися або на захист власних членів у випадку агресії, або передбачати можливість атакувати третіх акторів. На думку Ф. Бербера військовий блок є специфічним політичним засобом, який, водночас, можна розглядати також як потенційний військовий засіб, оскільки «усі блоки плануються на випадок війни» [124, с. 333].

Слабші держави вступають у союзи з метою захисту від потенційних агресорів та покращення стабільності. Однак, завдяки членству в союзах малі держави можуть збільшувати власний вплив в окремих зовнішньополітичних сферах. Зокрема, належність до союзу створює канали для проведення консультацій та дає змогу отримати політичну підтримку й військову допомогу від союзників, що підтверджує тематичне дослідження А. Шу та А. Брундлендта [278]. Союзи також дають змогу істотно збільшити потенціал слабких держав та розділити тягар забезпечення безпеки шляхом об'єднання власних ресурсів з іншими членами. У випадку малих держав оборонні союзи покращують безпеку та політику стримування завдяки зобов'язанням щодо колективної оборони [306, с. 11].

Утім, членство в союзах може мати й негативні наслідки. Як вказують у своєму дослідженні А. Бейлс, Ж. М. Ріклі та Б. Тгоргаллссон, великі держави здатні обмежувати простір для політичного маневрування малих держав у міжнародних відносинах, а в обмін на захист висувати додаткові умови чи втручатися у їхню внутрішню і зовнішню політики [43]. Отож, військовий блок хоч і забезпечує своїм членам спільні переваги через «об'єднання національних ресурсів» – залучення партнерів для реалізації власних зовнішньополітичних інтересів, однак останнє досягається шляхом (часткової) втрати автономії й пов'язане з небезпекою потрапити у «пастку» (т.зв. «entrapment» – ризик втягування партнерами по союзу в конфлікти, в умовах відсутності серйозної загрози власним інтересам).

На відміну від неореалістів, представники неолібералізму Р. Кеогейн та Ц. Волландер стверджують, що існує різниця між альянсами, визначеними як ексклюзивні коаліції для протистояння спільній загрози, та інституціями безпекового менеджменту, створеними для відповіді на широкий спектр викликів у сфері безпеки. З огляду на це, вони, для прикладу, розглядають НАТО, як інституцію безпекового менеджменту, яка завжди мала справу не лише з проблематикою загроз безпеці держав-членів, а й з потребою забезпечити довіру та порозуміння між ними [122, с. 325].

Стратегічне хеджування розглядається як безпекова альтернатива щодо інших опцій. Воно визначається як поведінка держави, спрямована на елімінацію ризиків шляхом залучення багатосторонніх стратегій [188, с. 26]. Цей підхід покликаний запобігти необхідності обрати лише одну з потенційних опцій – балансування, альянс з переможцем чи нейтралітет і спрямовується на обмеження ймовірних викликів з боку регіональних потуг, шляхом уникнення безпосередньої конфронтації з ними [277]. Однак ефективність хеджування залежить від низки передумов: по-перше, мала держава не повинна відчувати загрози від регіональних потуг, що зміцнюються, по-друге, – вона мусить розташовуватися у середовищі, яке не передбачає жорсткого блокового протистояння й забезпечує умови для достатньої гнучкості у діях і, по-третє,

мала держава не може залежати від будь якого могутнішого міжнародного актора [188, с. 26].

Приклад стратегічного хеджування подають країни Південно-Східної Азії, що найчастіше послуговуються таким підходом з огляду на вплив у цьому регіоні США та Китаю. Таким чином вони підтримують відносини з обома потугами, але не пов'язують себе лише з ними [188, с. 35]. Ці держави надають перевагу стратегічному хеджуванню, оскільки балансування може виявитися контрпродуктивним, спричиняючи потенційні економічні втрати. Воно також може бути пов'язане із політичними ризиками, зменшуючи простір для дій [176, с. 161].

Як зазначає Н. Мехдієва, XXI ст. створює нові можливості для малих держав, пов'язані з ідеєю стратегічного хеджування, яке вона визначає як «стратегічне маневрування». На її переконання, «стратегічне маневрування» відрізняється від «нейтралітету», оскільки передбачає активну зовнішню політику щодо великих потуг та збереження малими державами власної помітності на міжнародній арені. Використовуючи приклад Азербайджану, Н. Мехдієва обґрунтовує, що «стратегічне маневрування» може передбачати часткові поступки великим державам, без необхідності вступу малої держави у формальні союзи з ними або залучення її до сфер впливу могутніх акторів [199, с. 26].

Виділяють декілька різновидів стратегічного хеджування. Непряме балансування дає змогу малим державам обмежити латентні загрози шляхом розбудови власного військового потенціалу й налагодження військової співпраці [306, с. 12]. Таким чином, малі держави покращують власний військовий інструментарій, офіційно не входячи при цьому в оборонні союзи. У свою чергу, заперечення домінування використовує регіональний політичний баланс з метою попередити появу держави, яка домінуватиме. Цей різновид стратегічного хеджування здійснюється одноосібно чи у взаємодії з іншими державами. Економічний прагматизм дає можливість максимізувати користь шляхом безпосередньої економічної співпраці з великими потугами, не беручи

до уваги потенційної політичної напруженості у відносинах між ними. При цьому вирішального значення набуває нейтралітет, що не означає ані визнання, ані заперечення впливу великої потуги. Зобов'язуюче ангажування передбачає обов'язкове дотримання принципів взаємності у відносинах залучених держав. Про обмежений альянс із переможцем йдеться тоді, коли мала держава залежить від великих потуг лише в окремих сферах, у яких з ними прагне розвивати співпрацю. Водночас балансування чи альянс з переможцем можуть бути економічно недалекоглядними, а тому вибір поміркованих усереднених позицій може виявитися найкращою з опцій [176, с. 167–171].

Малі держави, які відмовляються вступати у союзи, прагнуть дотримуватися нейтралітету. Нейтралітет чи неприєднання визначається як симетричні стратегічні відносини або стратегічна незалежність від панівних потуг [64]. З правових перспектив нейтральні держави не можуть брати участі у війнах й надавати військову підтримку сторонам конфлікту. Водночас вони повинні бути готовими захищати себе самостійно у випадку порушення їхньої територіальної цілісності чи суверенітету [112, с. 118].

На переконання представників реалізму, відмова держави вести війну дає змогу збільшити шанси на збереження її незалежності та територіальної цілісності. Малі держави надають перевагу нейтралітету, щоб не ставати на бік однієї з великих потуг у випадку конфлікту. Нейтралітет демонструє, що малі держави не становлять жодної загрози і, таким чином, дає змогу уникнути втягування в конфлікт. У цьому контексті нейтралітет усуває передумови для посилення напруженості у відносинах з могутніми акторами й забезпечує для малих держав незалежність та суверенітет [306, с. 12]. У випадку країн, розташованих максимально близько до потенційних агресорів, нейтралітет розглядається як єдина опція серед можливих, придатна для забезпечення їхньої безпеки [293]. Фінляндія є прикладом застосування цього підходу в минулому. Водночас позаблоковий статус, який демонструє Швеція, не означає, що ця країна не братиме участі у миротворчих ініціативах чи прагнучиме до (само)ізоляції у міжнародних відносинах. Нейтральні та

позаблокові держави можуть активно популяризувати свої цінності чи відігравати роль посередників.

Малі держави потребують особливих інструментів, щоб протистояти комплексу безпекових викликів. Останнє вимагає від них взаємодії з різними акторами та донорами безпеки, здатними зменшити рівень загроз. Тому часто малі держави застосовують стратегію азилу [44, с. 12–15]. Критично переосмислюючи традиційну теорію союзів, пропонується новий концепт «прихистку», що на їхню думку, краще відображає потреби малих держав та інтерпретує їхню зовнішньополітичну поведінку. Вони вказують, що теорія союзів покликана пояснити політику великих потуг, тоді як поведінка малих держав вимагає більш комплексного підходу з метою її належного розуміння [44, с. 10].

Малі держави прагнуть скоротити власну соціальну, економічну чи політичну вразливість. Вони потребують не лише військової допомоги, економічної чи політичної підтримки, а й доступу до інновацій або сприяння модернізації. Стратегія азилу відрізняється від традиційних підходів тим, що по-перше, розглядає малі держави як цілком окремі військові чи суспільні елементи міжнародної системи [306, с. 13]. По-друге, цей підхід акцентує увагу на внутрішніх чинниках, які визначають потребу вступу в союз з великими державами. По-третє, перспектива отримати відносну користь може не відігравати істотної ролі, оскільки у відносинах малих і великих держав взаємовигідна співпраця ґрунтується не лише на чиннику могутності. По-четверте, малі держави потребують політичного, економічного, соціального «прихистку». З огляду на власний розмір, вони вразливі до зовнішніх впливів, зокрема таких, як динаміка змін на міжнародних ринках, розвиток торгівлі чи політичні трансформації закордоном. По-п'яте, суспільно-культурні відносини із зовнішнім світом допомагають малим державам уникати ізоляції, яка може стати істотною загрозою для їхнього існування та добробуту. По-шосте, стратегія азилу здійснює значний трансформаційний вплив на суспільно-політичний розвиток малих держав.

З огляду на це, стратегія азилю акцентує на необхідності для малих держав отримати «прихисток» у різних вимірах, а не лише у сфері безпеки [44, С. 11–13].

Підсумовуючи розгляд безпекових стратегій та альтернативних патернів зовнішньополітичної поведінки малих держав, слід погодитися з думкою Л. Гьотчеля, який стверджує, що безпекова дилема малих держав складається з двох елементів – впливу та автономії. Малі держави одночасно прагнуть збільшити свій вплив у міжнародних відносинах та зберегти власну автономію у діяльності [113, с. 18–19]. Тим не менше, збільшення впливу не завжди означає зміцнення автономії і навпаки. Зокрема, малі держави можуть залучатися у процеси ухвалення рішень на умовах нерівноправних партнерів, або бути змушеними до участі в міжнародних ініціативах, які не відповідають їхнім цілям чи цінностям. Це може призвести до втрати автономії або впливу. Тому вплив та автономія – це те, чого першочергово не вистачає малим державам і те, що вони найбільше прагнуть здобути [277]. Отож сьогодні, здебільшого, малі держави надають перевагу так званій «стратегії прив'язки» – участі в багатосторонніх форматах взаємодії, здійснюючи діяльність у напрямі посилення міжнародного співтовариства.

1.2. Зовнішньополітична поведінка «малих держав» як міжнародних акторів у сучасних безпекових студіях

У сучасному політичному дискурсі відсутнє чітке визначення «малої держави», а підходи до її розуміння як актора міжнародних відносин характеризуються значною гетерогенністю [121, с. 212–213]. З метою класифікації малих держав успішно застосовують різноманітні критерії, як чисельність населення, розмір території, економічний або військовий потенціали тощо, однак найчастіше науковці намагаються поєднати низку релевантних чинників. М. Маасс виділяв дві групи дослідників, перша з яких використовує кількісні показники з метою класифікації малих держав, а друга,

– застосовує релятивний підхід з цією метою. Вказаний аспект дає змогу гнучко та, водночас, комплексно підходити до вивчення малих держав [194, с. 81].

Утім останнє не забезпечує належної однозначності в дослідженнях. Для прикладу, держава може бути «малою» у глобальному вимірі, однак лідером на регіональному чи субрегіональному рівнях. Держава може бути «малою» з огляду на власний оборонний потенціал, проте посідати лідерські позиції в економічному розвитку. Так само малий розмір території держави не завжди корелюється з її незначною могутністю чи потенціалом у міжнародних відносинах, адже у певних сферах малі держави можуть бути сильнішими і відгравати істотнішу роль, ніж великі потуги. Зокрема, як доводить у власному дослідженні Й. Ігеленд, з огляду на меншу кількість зовнішньополітичних цілей, малі держави можуть отримувати ширші можливості для дій і, відтак, бути менш поступливими при реалізації своїх потреб у міжнародному середовищі, порівно з іншими державами [87]. Також слід розрізняти між наявністю силового потенціалу та можливістю здійснювати реальний вплив: у визначені історичні періоди чи у певних сферах, характер поведінки малих держав на міжнародній арені може перевершувати очікування щодо них з боку решти акторів [294, с. 653–655].

Часто малі держави визначають через позицію у міжнародній системі. Зокрема, Д. Вітал вказує, що малі держави є «малими» щодо великих потуг, для яких вони не відіграють жодного значення [314, с. 9]. Р. Кеогейн наголошує, що малими слід вважати держави, які не можуть здійснювати вплив на міжнародну систему [167, с. 296]. В окремих випадках до «малих держав» зараховують за залишковим принципом, зокрема ті держави, які не потрапляють до числа великих чи карликових [215, с. 6]. Існує також більш категоричний підхід щодо проблеми визначення «малої держави» як аналітичної категорії, який акцентує на її надмірно релятивному характері й підкреслює неспроможність адекватно відобразити зміни укладу сил у сучасних міжнародних відносинах. Він, серед іншого, наголошує на доцільності відмовитися від поняття «мала держава» й пропонує зосередитися на тому, яким чином організуються й розвиваються

асиметричні відносини між різними за могутністю державами в різних умовах [192, с. 145–147].

.Пожвавлення наукового інтересу до проблематики малих держав у міжнародних відносинах розпочалося лише після завершення міжблокового протистояння [282, с. 8]. Можна виокремити три причини, які визначають необхідність дослідження малих держав у наш час. По-перше, домінування Сполучених Штатів Америки у сьогоdnішньому світовому порядку означає, що усі держави, окрім США, умовно можна зарахувати до малих з огляду на «брак достатніх ресурсів могутності для здійснення політики домінування» [166, с. 162]. Сьогодні практично усі держави стикаються із викликами, яким раніше змушені були протистояти лише малі держави, у традиційному розумінні. Тому ґрунтовне вивчення малих держав може слугувати кращому розумінню патернів функціонування більшості державних акторів в контексті сучасних асиметричних відносин. Утім, на думку Р. Ротштейна, малі держави недоречно визначати виключно відносно великих. На його переконання, малими є ті держави, які трактують себе слабкими у міжнародній системі й потребують зовнішньої допомоги для забезпечення власної безпеки [271, с. 29].

По-друге, у наш час малі держави відіграють активнішу роль, ніж у попередні історичні періоди [170;138]. Для прикладу, в сфері оборони, вони є не лише споживачами безпеки, як раніше, коли проблематика територіальної оборони домінувала у їхньому безпековому дискурсі, а виживання пов'язувалося з чіткими гарантіями з боку наддержав. Сьогодні малі держави самі роблять помітний внесок у забезпечення безпеки у різних сферах і прагнуть відігравати істотнішу роль у міжнародних відносинах. Відтак, з огляду на зростання потреби у вивченні малих держав, Р. Кеогейн зазначав: «якщо ліліпути можуть зв'язати Гуллівера, або змусити його воювати замість них, то ліліпутів слід вивчати настільки ж ретельно, як і цього велетня» [167, с. 310].

По-третє, малі держави становлять більшість держав у сучасній системі міжнародних відносин, про що свідчить, зокрема, структура членства у таких

важливих міжнародних інституціях як ООН, НАТО та ЄС. Відтак, виразне ігнорування приблизно 90% держав на користь вивчення декількох могутніх акторів слід розглядати як недалекоглядне й малоперспективне з погляду забезпечення кращого розуміння міжнародних взаємодій [215, с. 28].

Ці твердження є особливо актуальними з погляду вивчення міжнародного середовища на європейському континенті та у ЄС, де більшість держав можна зарахувати до числа малих [294, с. 651]. Більше того, саме у Європі малі держави відіграють активнішу роль, порівняно з іншими регіонами [282, с. 9].

Серед теоретиків-міжнародників доволі поширеним є переконання, що наука про міжнародні відносини, на загал, поглиблено не зосереджується на проблематиці малих держав [92]. Незважаючи на фактичну справедливість такого твердження, слід зауважити, що малі держави все ж повністю не залишилися поза увагою основних парадигм теорії міжнародних відносин.

Найістотнішу традицію розгляду держави як актора міжнародних відносин має політичний реалізм. Утім, значення малих держав у міжнародному середовищі, з перспектив реалізму, трактується як обмежене, оскільки вони, насамперед, виконують роль «пішаків у грі» великих потуг [291, с. 23]. Зокрема Д. Вітал, зосереджуючись на дослідженні малих держав в умовах конфлікту з великими державами стверджував, що малі держави з огляду на ієрархічну структуру міжнародної системи перебувають у несприятливому становищі, адже вони неспроможні використовувати силу. Через нездатність захистити самих себе, малі держави, насамперед, змушені зосереджуватися на власній безпеці й реагувати на зовнішнє середовище, а не брати до уваги внутрішні чинники [315, с. 124].

Як відомо, реалісти загалом скептично ставляться до міжнародного права та міжнародних організацій, розглядаючи міжнародні відносини як гру з нульовою сумою. В анархічному міжнародному середовищі усі держави дотримуються принципу розрахунку на власні сили з огляду на дилему безпеки. Ці засновки однаковою мірою справджуються як для великих, так і для малих держав. Тому, з перспектив реалізму, малі держави мають вибір з-поміж двох

зовнішньополітичних опцій: стратегії балансування або альянсу з переможцем [158, с. 31–32]. У випадку, якщо мала держава набуває стратегічного значення, вона, насамперед, намагається закріпити власний статус, а у сфері безпеки – заручитися підтримкою з боку могутнішої держави. Натомість, якщо у малої держави немає жодних відносних переваг, то можливості її дій суттєво скорочуються, а саме існування як незалежного міжнародного актора, значною мірою, залежить від волі великих потуг.

На переконання реалістів, для того, щоб збагнути зовнішньополітичну поведінку малої держави недостатньо зосереджуватися лише на її слабкості [271, с. 23]. Необхідно брати до уваги принципову неспроможність малої держави як актора в міжнародному середовищі, яка є її перманентною ознакою й визначає зовнішньополітичну поведінку. Звідси, розв'язання будь-якої безпекової проблеми для малої держави залежить від зовнішнього впливу, а «межі» безпеки є доволі вузькими [271, с. 24–25].

З перспективи реалістів, ключові характеристики зовнішньої політики малих держав можна узагальнити так: низький рівень участі у світових справах; зосередженість на вузьких зовнішньополітичних цілях; обмеження зовнішньополітичної активності суміжними територіями або регіонами; надання ваги ліберальним нормам та принципам міжнародного права; участь у багатосторонніх форматах взаємодії, зокрема у діяльності міжнародних організацій; уникнення прямої конфронтації з великими державами, часто за рахунок політики нейтралітету [86, с. 557].

Глобалізація та економічна взаємозалежність, на переконання реалістів, істотно не змінили ситуації: недовіра серед держав, зумовлена анархічною природою міжнародного середовища, й надалі спонукує їх зосереджувати зусилля на примноженні власної могутності. Це призводить до постійного загострення суперництва у безпековій сфері та посилення нестабільності [198]. Отож, з огляду на брак військової могутності, дипломатичного потенціалу чи економічних важелів впливу, малі держави є уразливими й не здатними до ефективного протистояння могутнішим акторам [314].

Малі держави можуть співпрацювати за допомогою створення союзів [322, с. 126], забезпечуючи власне виживання і процвітання шляхом посилення позицій на кооперативній основі, або завдяки захисту з боку благодійних великих держав (гегемонів). Утім серед реалістів немає єдності щодо питання, яким чином малі держави запобігають небезпеці: чи вони об'єднуються у союзи з тими потугами, які їм загрожують/домінують у міжнародному середовищі, чи намагаються зрівноважити вплив могутніх держав, об'єднуючись проти них [179; 189].

Упродовж останніх років низка дослідників намагалися вивчати зовнішню політику малих держав, послуговуючись напрацюваннями реалістів [291, с. 24]. Зокрема, вони використовували геополітичні підходи для пояснення зовнішньополітичної поведінки малих держав, які географічно розташовані поряд з могутнішими державними акторами [209; 210]. На основі офензивного реалізму Дж. Міршаймера, поведінка таких малих держав розглядалася крізь призму прагнення здобути статус у міжнародних відносинах. З цих перспектив, зокрема, активну міжнародну політику частини північноєвропейських країн можна тлумачити через їхні стратегічні цілі, пов'язані з намаганням покращити власний статус і репутацію серед союзників, насамперед по НАТО, здатних захистити Північну Європу на випадок виникнення безпекових загроз [236].

Багато дослідників дотримуються переконання, що малі держави частіше, порівняно з великими державами, діють відповідно до засад неореалізму [157; 276; 279]. Вони вказують, що з огляду на загрозу бути завойованими, малі держави чутливіше реагують на системні зміни і менше піддаються тиску внутрішньодержавних чинників, оскільки не можуть припускатися помилок у зовнішній політиці [291, с. 24].

На відміну від неореалізму, неокласичний реалізм стверджує, що на тривалу перспективу держави хоч і намагаються захистити власні безпекові інтереси, однак на їхню у короткострокову діяльність у цьому напрямі можуть впливати окремі державні лідери чи внутрішні чинники [283, с. 600–603]. Тому,

виходячи з постулатів неокласичного реалізму, внутрішню політику слід розглядати як важливий елемент у формуванні зовнішньої політики малої держави. Наприклад А. Вівель вказує, що мілітаризація зовнішньої політики Данії відбувалася, не в останню чергу, завдяки впливу ліберально-егалітарних цінностей, а не лише з огляду на потребу реалізації вузьких безпекових інтересів цієї країни [329].

Лібералізм, значною мірою, зосереджується на умовах виникнення, особливостях розвитку й поширення, а також на наслідках співпраці міжнародних акторів. У сучасному світі держави все більше пов'язуються завдяки мережам інституціоналізованих міждержавних відносин, що слугує релевантним засобом стримування, особливо для великих держав [168, с. 25]. Тому з перспектив лібералізму, малі держави є не стільки вразливими «пішаками», скільки партнерами, які можуть впливати на ситуацію на міжнародному рівні, укладаючи взаємно вигідні угоди з іншими державами. Не зважаючи на існування певних асиметрій у відносинах між великими та малими державами, останні схильні до кооперативної поведінки й забезпечення основ міжнародного порядку, тобто до створення умов, за яких малі держави добровільно погоджуються на підрядне становище [146; 180]. Малі держави розглядають міжнародні інституції як важливі інструменти власної зовнішньої політики, придатні для досягнення кращих результатів в анархічному міжнародному середовищі [167, с. 296–297]. Наприклад, однією з причин вступу малих держав у ЄС було прагнення забезпечити дієве стримування для Німеччини. Делегування більших повноважень до наднаціональних інституцій ЄС зрівноважувало вплив Німеччини у Європі, з одного боку, й надало малим державам більше важелів впливу на розвиток інтеграційних процесів, з другого [164, с. 300].

Отож сьогодні малі держави прагнуть захищати національні інтереси шляхом максимального збереження власної автономії і, водночас, намагаючись збільшити вплив на великі потуги, від яких залежить як їхня безпека, так і виживання. Можливість здійснювати вплив на могутніших акторів пов'язана із

участю малих держав у міжнародних організаціях, що натомість, призводить до обмеження автономії [113, с. 17]. Поглиблення інституціоналізації спричинює зростання ціни членства та збільшення користі від нього, генеруючи, водночас, перед державними акторами дилему: чи відмовлятися від автономії, що сприятиме зміцненню міжнародної організації й збільшуватиме залежність від неї, чи зберігати автономію, пов'язану з ризиком більшої ізоляції, втратою впливу на інших акторів чи обмеженням доступу до переваг, які може забезпечити посилення інституціоналізації [282, с. 9].

Р. Ротштейн і Р. Кеогейн також розглядали малі держави як підпорядковані зовнішньому середовищу, що змушує їх піклуватися про власний захист. У цьому контексті Р. Ротштейн вказував, що малі держави намагаються використовувати міжнародні організації з метою ефективного здійснення власних зовнішньополітичних цілей. Адже переважна більшість міжнародних організацій виходять з рівності своїх членів, що створює для малих держав більш рівноправну платформу для діяльності [271, с. 42]. Натомість Р. Кеогейн зазначав, що поведінку принаймні частини малих держав можна витлумачити з огляду на ідеї, через які ці держави визначають себе і власну позицію у міжнародній системі [167, с. 296].

Дотримуючись позиції, що поведінка держав у міжнародному середовищі обумовлюється практичною користю, лібералізм тим не менше, акцентує на значенні ідеологічних чинників у її кооперативній динаміці. Наприклад С. Гштоль, аналізуючи європейську політику Швеції, Норвегії та Швейцарії у контексті економічних пріоритетів, усе ж наголошує, що не менш важливими для цих держав була проблематика власної ідентичності. У підсумку, усі вони зуміли вибудувати свій утилітарний компромісний формат взаємодії з ЄС, зосередившись на отриманні доступу до спільного ринку. Останнє дало змогу Швейцарії та Норвегії залишитися за межами ЄС [116].

Після завершення холодної війни спостерігалось збільшення кількості досліджень з проблем малих держав, не лише у середовищі послідовників реалізму. М. Елман, відкинувши тезу останніх про залежність зовнішньої

політики малих держав виключно від зовнішніх структурних чи системних чинників вказував, що не менш важливу роль у їхньому зовнішньополітичному процесі відіграють внутрішні особливості та структура [92, с. 171].

Багато сучасних дослідників послуговуються напрацюваннями конструктивізму з метою пояснити поведінку малих держав [62; 128; 331]. Конструктивізм відрізняється від традиційних напрямів теорії міжнародних відносин через намагання врахувати інтерсуб'єктивні уявлення міжнародних акторів та значення, якого він надає ідеям, нормам та ідентичностям при здійсненні міжнародних взаємодій. Конструктивісти стверджують, що країни можуть діяти по-різному, залежно від їхньої ідентичності та уявлень щодо себе та інших міжнародних акторів [325]. Тому конструктивізм, радше, не фокусує уваги на малих державах, а зосереджується на тому, як ідентичність, інтереси, норми та інтерсуб'єктивні переконання визначають зовнішню політику.

Дж. Гвалія, використовуючи напрацювання конструктивістів, наголошував на значенні ідей панівних еліт у формуванні зовнішньої політики малих держав, як більш важливих, порівняно з матеріальними або структурними чинниками. Зокрема, він фокусував увагу на ідеях грузинської еліти про ідентичність й національну ідею Грузії й стверджував, що вибір на користь «західного вектора» розвитку цієї держави неможливо пояснити з допомогою реалістського тлумачення зовнішньополітичної поведінки малих держав. Адже, за логікою реалістів, Грузія, як мала держава, мала б прагнути до союзу з Росією. Наведена невідповідність ілюструє, що саме ідейні настанови стали визначальними для процесу зближення цієї малої кавказької держави з Заходом [117, с. 100].

К. Браунінг та М. Аалтола підкреслюють важливість ідентичності для формування зовнішньої політики малої держави. Адаптуючи конструктивістську перспективу на прикладі Фінляндії, вони вказують, що малий розмір є частиною ідентичності країни, яка позитивним чином визначає її зовнішню політику за принципом: «малий» не означає «слабкий». У внутрішньодержавному наративі Фінляндії цей факт часто подається як

перевага й можливість забезпечувати конкурентоздатність та інноваційність країни [52, с. 681–682]. Малий розмір також гарантує більшу гнучкість, маневреність та динамічність у зовнішній політиці таких малих держав, як Фінляндія [35, с. 258].

Окрім вказаних можливостей систематизації окремих напрямів науки про міжнародні відносини за характером порушеної у їхніх рамках проблематики малих держав, слід виокремити два інші теоретичні конструкти, які доволі складно афілювати у межах визначених теоретико-методологічних парадигм: «теорію статусу» та «теорію азилу». Перша вказує, що малі держави зосереджують увагу не лише на практичній користі чи фізичній безпеці, а на переважному прагненні здобути статус [204]. Друга ж теорія базується на припущенні, що малим державам бракує свободи дій при ухваленні рішень через власну виняткову вразливість. Це змушує їх шукати захисту з боку сильніших акторів для забезпечення власного належного функціонування [292]. Зосередимося на цих теоріях детальніше.

Думка про те, що проблематика статусу хвилює виключно великі держави і не стосується менших міжнародних акторів є доволі поширеною в міжнародних відносинах. Проте впродовж останнього часу серед теоретиків-міжнародників зміцнилося переконання, що для малих держав «гра у статус» є більш важливою, ніж для великих потуг, адже малі держави неспроможні іншим чином взаємодіяти чи конкурувати з рештою акторів [331, с. 527–528]. Великі держави досягають статусу і стають «помітними» у міжнародних відносинах, незалежно від докладених для цього зусиль з їхнього боку. Натомість малі держави, без цілеспрямованої діяльності з метою покращення власного статусу залишаються непоміченими [331, с. 530–531]. Тому малі держави прагнуть здобути статус як між собою подібними, так і серед великих держав [291, с. 26].

Малі держави стають «помітними» в міжнародних відносинах як правило через виконання унікальних завдань чи завдяки винятковій результативності в окремих сферах, що їх вирізняють [331, с. 530–531]. Окрім цього, малі держави

можуть здобувати моральний авторитет допомагаючи великим державам підтримувати існуючий міжнародний порядок, зокрема через виконання посередницьких функцій чи приєднання до гуманітарних ініціатив.

А. Купер і Б. Момані стверджують, що ХХІ ст. відкриває для малих держав більшу кількість опцій у міжнародних відносинах, порівняно з минулими епохами. Однак збільшені можливості можуть стати ключем як для успіху, так і джерелом невдач [60, с. 115]. З одного боку, сучасна взаємозалежність створює передумови для маргіналізації малої держави й перетворення її у failed state, а з іншого, – надає їй кращі альтернативи для істотного поступу. Зокрема аналізуючи Катар, обидва автори акцентують на спроможності малих держав «перевершити самих себе» завдяки використанню потенційних переваг в окремих сферах. На їхнє переконання, саме взаємозалежність створює передумови для успіху, якщо малі держави здійснюють адаптивну й прагматичну політику, з метою подолати власну вразливість, зумовлену малим розміром державної території.

Низка сучасних досліджень порушують актуальне питання, чому малі держави виділяють значні фінансові ресурси не лише для відстоювання ліберальних демократичних норм та цінностей, а й на військові потреби. Зокрема, порівняльний аналіз внесків Данії та Норвегії у військові операції демонструє, що істотні обсяги фінансування й посилена увага з боку цих країн до такого різновиду міжнародної активності пов'язана з намаганням здобути престиж, стати «видимими», насамперед для США. Адже їхні непропорційно високі витрати на військові операції не можна пояснити ані відчуттям небезпеки, ані прагненням зміцнити національну оборону [156, с. 255–256]. Схожу аргументацію подає А. Чонг, здійснюючи порівняльний аналіз зовнішньої політики Сінгапура та Ватикану. Він наголошує, що символічна або м'яка сила також є важливими інструментами збільшення впливу малих держав у світі. Малі держави можуть використовувати свій економічний потенціал, моделі належного врядування, дипломатичне посередництво з метою збільшити власну «помітність» у міжнародних відносинах [56, с. 383–385].

«Теорія азилю» є спробою надати пояснення й спростити прогнозування політики малих держав. Вона базується на припущенні, що малий розмір державної території генерує нездоланні обмеження через низьку чисельність населення, невелику економіку, малу державну службу, включно з невеликим МЗС, обмежені військові можливості. Тому єдиним рішенням для малих держав залишається пошук «прихистку», пов'язаний з вступом у союз з великою державою, або членством у міжнародній (безпековій) організації [291, с. 26]. Отож, такі держави шукають політичного, економічного та суспільного азилю, який є засобом їхнього захисту від об'єктивних структурних слабкостей і ворожого міжнародного середовища [291, с. 27].

До Другої світової війни малі держави надавали перевагу автономії над впливом. Прагнучи вижити у світі, в якому військово завоювання розглядалося могутніми акторами як корисний та легітимний засіб отримання політичних переваг та престижу, малі держави дотримувалися «стратегії хованки», що давала їм змогу отримувати певну безпеку, залишаючись поза увагою великих потуг [319, с. 11]. Задля забезпечення власної короткострокової безпеки, вони використовували прагматичні підходи й дотримувалися «порядку денного», визначеного великими потугами, що географічно знаходилися поруч. У таких умовах малі держави лише зрідка формулювали та імплементували власні стратегічні цілі.

Залишаючись постійними споживачами безпеки, малі держави не були спроможними запропонувати багато великим потугам й володіли обмеженими можливостями для політичного маневрування. Фокусуючи першочергову увагу на економічній автономії та на нейтралітеті у сфері безпеки, вони здійснювали малопомітну діяльність у міжнародному середовищі, сподіваючись не потрапити у протистояння між великими потугами.

З огляду на те, що «стратегія хованки» виявилася не надто ефективною у періоди двох світових воєн [282, с. 10], малі європейські держави спробували використати більш амбітну «стратегію прив'язки». Якщо у першому випадку йшлося про прагнення дистанціюватися від потенційних проблем, то ключовою

метою у другому, – було попередити ризики шляхом розбудови і зміцнення системи зобов'язальних міжнародних норм. Зокрема, передбачалася формалізація міжнародних відносин і поступовий перехід від анархічної системи до міжнародного співтовариства на зразок концепції «міжнародного суспільства», висунутої Англійською школою в теорії міжнародних відносин.

Держави, які дотримуються «стратегії прив'язки», намагаються зміцнити багатосторонні інститути з метою обмежити великим потугам простір для дій, адже усі члени міжнародного співтовариства повинні керуватися спільними правилами та нормами. У випадку недотримання останніх, до держав-порушниць можуть застосовуватися відповідні санкції з боку міжнародного співтовариства [215, с. 19-21].

У цьому контексті Г. Браннер на сторінках свого дослідження [48] розрізняє між фізичними і нефізичними ресурсами могутності. Він вказує, що малі держави мають обмежені фізичні ресурси як ВВП, військова могутність чи розмір населення. Природно, що у них відсутні можливості здійснювати вплив на міжнародній арені. Проте вони володіють значним потенціалом з використання м'яких чи нефізичних ресурсів, як репутація, довіра, переговорний досвід тощо.

Цей нефізичний ресурс особливо дієво можна використовувати у рамках міжнародних організацій. З огляду на структурні особливості взаємодії між великими та малими державами, останні надають перевагу саме міжнародним організаціям, оскільки ефективність участі в них не вимірюється виключно фізичними чинниками. Тут ресурсами впливу можуть слугувати вже згадані репутація, довіра й досвід ведення переговорів.

Розвиваючи теорію адаптації Дж. Розенау, низка данських дослідників [83; 205; 207; 246; 247] стверджує, що визначальною складовою є «потенціал впливу», тобто можливість країни здійснювати тиск на зовнішнє середовище. Він залежить як від характеру самого зовнішнього середовища, так і від внутрішніх чинників як військова та економічна могутність. Оскільки у малих країн існують обмежені можливості впливу, вони зосереджуються на

міжнародній кооперації. Особливе значення у цьому контексті набуває можливість розвинути так звану коаліційну могутність, що визначається як спроможність сприяти створенню чи діяти як важливий актор у переможних альянсах [248, с. 79]. Наприклад, у рамках ЄС активна участь в інтеграційних процесах є складовою «потенціалу впливу».

Міжнародний мир та безпека можуть бути тісно пов'язаними й комплементарними, але вони не є ідентичними. У випадку екзистенційної загрози для міжнародного актора, пріоритетності набуває проблематика національної безпеки у той час, коли питання міжнародного миру втрачає на значенні. Натомість, періоди тривалої стабільності в міжнародному середовищі актуалізують важливість забезпечення міжнародного миру.

Підтримання миру для великих держав є частиною їхньої стратегії зі збереження порядку у власній сфері впливу і, таким чином, способом утримання гегемонії. Для малих держав – це, радше, виняток, який може дозволити собі країна з огляду на наявний у неї зовнішньополітичний простір для дій.

Те, коли і у який спосіб держава долучається до забезпечення миру істотно залежить від її ідентичності, а також від цінностей, якими цей крок обґрунтовується. Малі держави лише зрідка можуть впливати на питання міжнародного миру без альянсу з іншими країнами. Хоча малі держави можуть відігравати роль посередника у міжнародних переговорах як чесний брокер, вони, як правило, залежать від партнерів по коаліції [115, с. 532–533]. Тому, якщо малі держави бажають реалізувати свої плани щодо забезпечення міжнародного миру, вони змушені співпрацювати з іншими державами, часто великими потугами, які при цьому, повинні дотримуватись подібної системи цінностей [329, с. 305].

Домінантною в ідентичності данської держави є так звана лібертаріанська ідеологія солідарності [232, с. 161], що поєднується з такими класичними ліберальними цінностями як громадянські права, вільна торгівля й егалітаризм.

Значний вплив мають, водночас, нордична компонента та протестантська спадщина [329, с. 304].

Виокремлюють, щонайменше, три визначальні характеристики активізму у зовнішній та безпековій політиках Данії після завершення холодної війни, на яких ґрунтується її внесок у забезпечення міжнародного миру.

По-перше, данський внесок у забезпечення миру спрямовувався на поширення цінностей, які важливі для данського політикуму. Найперші спроби сформулювати зовнішньополітичні цілі Данії після завершення холодної війни охоплювали поширення демократії і прав людини, зміцнення глобальної стабільності, сприяння соціальному і сталому розвитку тощо [252]. Цінності стали ідейною основою для данської зовнішньої політики, хоча їхня пріоритетність змінювалася з плином часу. Зовнішньополітичний активізм Данії позиціонувався як противага попередній прагматичній та інертній зовнішній політиці.

По-друге, відбувалася інтернаціоналізація внеску Данії у забезпечення миру, адже наголошувалось, що активізм стосувався як європейського, так і глобального контекстів [143]. У перші роки після завершення холодної війни ключовим завданням для Данії вважалась стабілізація сусідніх регіонів. Данія стала однією із перших країн, яка визнала незалежність балтійських країн та згодом надавала їм політичну, військову та економічну підтримку. Данським пріоритетом було розширення НАТО та ЄС, що мало гарантувати стабільність та інтеграцію Європи. Після подій 11 вересня 2001 р. географічні межі данського активізму набули глобального характеру.

По-третє, внесок Данії у забезпечення миру має військовий характер [259, с. 83–84]. Мілітаризація данської безпекової політики еволюціонувала від забезпечення миру та розвитку в Європі з допомогою військових засобів за тісної співпраці з міжнародними організаціями до підтримки використання військової сили за межами Європи, часто без згоди на це відповідних міжнародних інституцій.

Отож, за певних умов традиційний фізичний ресурс могутності як військова сила може створити нові можливості для впливу малих країн у міжнародних відносинах. Коли використання військової сили базується на чіткій стратегії й засновується на довірі з боку інших міжнародних партнерів, вона можуть стати цінним ресурсом для малої країни. Данія, як мала країна, може одночасно використовувати власний військовий потенціал і нефізичні ресурси могутності, щоб покращити свою «коаліційну могутність». Ще важливішою для цієї малої країни є участь в успішних (переможних) коаліціях [231, с. 341–342].

Від малої держави як Данія, закономірно можна очікувати прагнення заручитися підтримкою міжнародної спільноти для легітимізації використання власної військової сили. Однак, сучасна данська візія міжнародної спільноти стає щораз гнучкішою, що не обов'язково передбачає отримання безпосередньої згоди від таких міжнародних інституцій як Рада Безпеки ООН чи ЄС [329, с. 301]. Данія розглядає тероризм [97], failed states [182], піратство [253], поширення зброї масового знищення [281] та інші виклики сучасності як асиметричні та непрямі загрози для усього міжнародного порядку. Вказані аспекти, радше, суперечать традиційним уявленням щодо ролі малої держави в міжнародних відносинах.

Данська безпекова політика характеризується активністю, мілітаризацією та тісною взаємодією зі світовою наддержавою – США. Данія відіграє активну роль у глобальному поширенні західних ліберальних цінностей та брала участь у врегулюванні багатьох військових конфліктів [269, с. 55–56]. Саме готовність цієї країни воювати стала її особливим внеском у забезпечення миру після завершення холодної війни. При цьому, участь Данії у військових операціях частіше була спрямована на обстоювання її цінностей, а не на захист власних вузьких безпекових інтересів [329, с. 298]. Тому, незважаючи на відповідність Данії усім критеріям щодо класифікації малих держав, її діяльність у міжнародних відносинах зі забезпечення миру нагадує, більшою мірою, поведінку наддержав.

1.3. Еволюція підходів Данії до політики безпеки: особливий приклад зовнішньополітичної активності малої держави

Упродовж холодної війни Північноатлантичний альянс був основним гарантом безпеки Данії, проте сьогодні ця країна стала одним з постачальників безпеки для інших держав-членів НАТО. Політика оборони Данії – це не лише питання захисту самого королівства, а й підтримки його союзників.

Скандинавський дослідник Р. Педерсен пропонує, серед іншого, розглядати основи зовнішньої політики Данії як іманентне протиборство детермінізму й інтернаціоналізму [239, с. 5]. Становлення детермінізму у данській зовнішній політиці пов'язують із Європейським порядком, політикою великих держав після Віденського конгресу 1815 рр. та зменшенням данської території, зокрема зумовленої втратою і Шлезвігу, Гольштейна та Лауенбургу (1864 р.) [330, с. 115–117].

Наголошувалось, що ці втрати вчинили з Данії слабку державу, що була позбавлена спроможності впливати на міжнародні події [245]. Також підкреслювалось, що Данія прагнула захистити власний суверенітет, дотримуючись принципу нейтралітету та самоусуваючись від участі у тогочасних європейських справах [140]. І все ж, з плином часу в данській зовнішній політиці поступово почав розвиватися тренд, спрямований на здобуття впливу та зміну системи домінування великих потуг. Якщо детермінізм призводив до інертної зовнішньої політики Данії, то інтернаціоналізм передбачав її активний характер [239, с. 6]. Основою останнього є переконання, що у довгостроковій перспективі можливо змінити наявні умови у міжнародному середовищі на більш сприятливі для малих держав. Відтак, Данія намагалася долучитись до створення нового порядку, що обмежуватиме домінування великих потуг і збільшить значимість середніх і малих держав [83, с. 38]. Данські політики та дипломати стали приділяти більше уваги правовому регулюванню відносин з іншими країнами, як способу захистити власні інтереси [140, с. 28]. Хоча такі ідеї з'явилися тільки

наприкінці XIX ст. [140, с. 30], однак вже у XX ст. детермінізм та інтернаціоналізм у зовнішній політиці Данії змінювали один одного за маятниковим принципом, залежно від її могутності в міжнародному середовищі.

Зовнішньополітична ідентичність Данії має дуалістичний характер, адже детермінізм та інтернаціоналізм, як принципи, що визначають її діяльність на міжнародній арені, можуть співіснувати й мати одночасний вплив на ухвалення рішень, оскільки не є взаємовиключними [49, с. 186]. З огляду на це, питання належної інтерпретації данської зовнішньої політики є доволі складним. Наприклад, детермінізм й інтернаціоналізм можуть відігравати важливу роль у забезпеченні нейтралітету: самоусунення країни від активної діяльності у міжнародному середовищі, може супроводжуватися її активністю у міжнародних організаціях та судах, з метою захисту власного суверенітету правовими засобами. Таке трактування дає змогу обґрунтувати наступництво у зовнішній політиці, а періодичне домінування одного з підходів є тимчасовим і органічно вписується у логіку дуалізму [239, с. 7].

Згодом, дуалізм зовнішньої політики Данії призвів до функціонального розподілу на так звані чотири наріжні камені: взаємодію з ООН, участь в ЄС, членство в НАТО та діяльність у Північній Раді. Цей поділ демонструє, що данські національні інтереси повинні були реалізуватися у трьох площинах: а) безпековій політиці; б) зовнішньоекономічній політиці; в) ідейно-нормативній політиці [239, с. 7]. Задум полягав у тому, що хоча «наріжні камені» були різні, проте посилювали та доповнювали один одного, створюючи кращі передумови для реалізації зовнішньополітичних інтересів.

Такий підхід був сформований у біполярний період, з метою забезпечити більшу гнучкість для функціонування данської держави та балансувати між відмінними пріоритетами у різних сферах. Це відповідало, водночас, як детермінізму, так й інтернаціоналізму. Наприклад, активізм в одних сферах компенсувався меншою активністю в інших. Доречно навести хоча б динамічну позицію Данії в ООН та інертну політику в НАТО.

Загалом же, Данія вирізняється тяжінням до так званого атлантизму, що передбачає гармонійну взаємодію зі США, особливо у сфері високої політики. Протилежністю до атлантизму є континенталізм, що полягає у спільності підходів з європейськими могутніми державами як Франція чи Німеччина до міжнародної політики й прихильністю до європейської інтеграції. Дослідник Г. Морітзен зазначає, що після подій 11 вересня 2001 р. для Данії став властивим «суператлантизм», у розумінні тісної, добросердечної співпраці зі США та підтримки американської зовнішньополітичної ідеології [206, с. 155]. При цьому, термін суператлантизм не використовується в урядовій риторичі Данії і є аналітичним концептом.

Атлантизм та континенталізм – це відмінні підходи, властиві політиці західноєвропейських країн під час холодної війни. Фундаментальна перевага атлантизму, порівняно з континенталізмом, на переконання Г. Кіссінджера, полягає у тому, що малі держави, з огляду на європейську інтеграцію, остерігалися гегемонії могутніших сусідів. Відтак, вони надавали перевагу гегемону, розташованому на відстані 3 тис. миль [169, с. 241]. Таке розуміння атлантизму зводиться до зрівноваження впливу континентальних потуг Європи.

Сприятливим аспектом було те, що США і Велика Британія були інкорпоровані у європейську високу політику, зокрема, завдяки участі в НАТО. Водночас, опротестовувалася будь-яка спроба франко-німецької гегемонії. Показовим у цьому контексті є приклад ЄБОП, що не мала стати альтернативою до Північноатлантичного альянсу, а лише його доповненням. З іншого боку, вступ країн Центральної і Східної Європи у ЄС був покликаний нівелювати значення виключно континенталістських безпекових проєктів.

Під час холодної війни з данського боку практикувалася, радше, урізана версія атлантизму. З огляду на геополітичні виклики, зокрема перебування на географічній передовій протистояння між Сходом і Заходом, Данія демонструвала власну прихильність до політики розрядки, займаючи пасивну позицію у НАТО, а згодом у 1980-х рр. – адаптувала політику застережень. США амбівалентно ставилися до такої міжнародно-політичної поведінки Данії,

адже для них була важливою угода про Гренландію, де були розміщені американські війська. Останнє давало змогу Копенгагену у відносинах з Вашингтоном періодично використовувати цей факт у власних інтересах. Окрім того, Данія ніколи не підтримувала французьких амбіцій щодо необхідності для європейців самоутвердитися на противагу до США [206, с. 155].

Із закінченням міжблокового протистояння, Данія дотримувалася, переважно, атлантичних підходів. Близьке розташування до нових незалежних країн Балтії спонукало її до створення зони стабільності, яка знаходилася б між нею та Росією. Спочатку, односторонні дії Данії на балтійському напрямі сприймалися досить стримано європейськими партнерами і лише частково підтримувалися з боку США. Згодом, у середині 1990-х рр., сприяння з боку США було вирішальним для втілення данських зусиль із забезпечення членства у НАТО для трьох держав Балтії. Зауважимо, що до того, як США також сприйняли цю ідею, її, окрім Данії, поділяла лише Ісландія. Частиною проголошеного нового данського активізму стала участь військового корвета країни у морській блокаді Іраку (1990 р.)

Хоча тоді це був символічний крок і не передбачав активної участі у збройних діях, проте став першим свідченням становлення нової тенденції у зовнішній політиці Данії – використання військових засобів як частини зовнішньої і союзницької політик. Нагадаємо, що у період Корейської війни у 1952 р., коли США звернулися до Данії з проханням про військову підтримку, вона погодилася надіслати лише корабель-шпиталь [174, с. 62].

Однак данські виборці збентежили данський політикум на референдумі 1992 р, не підтримавши Маастрихтський договір. Результатом поступок і компромісу стала юридично закріплена в Единбурзькій угоді неучасть Данії в оборонному вимірі ЄС, що згодом зумовило й відмову данців від ЄПОБ [107, с. 382–383]. Це лише посилило атлантичний напрям політики Данії й, відповідно, зумовило послаблення континенталізму.

Упродовж 1990-рр. Данія надавала свої військові контингенти для участі в операціях НАТО та ООН на Балканах. У квітні 1994 р. сербські сили здійснили атаку на данський танковий батальйон, що був розміщений у Боснії як частина миротворчих сил ООН. Данці відбили агресію без жодних втрат. Водночас, цими діями було також змінено погляд данського політикуму на застосування сили, що перетворило миротворчі операції на інструмент зовнішньої політики держави [152, с. 109].

Аналіз зовнішньої політики Данії вказує, що така її трансформація зумовлена співвідношенням данських інтересів та цінностей з політичними інтерпретаціями перспективних трендів розвитку міжнародного середовища. Зокрема, виокремлюють три основні цілі, на досягнення яких орієнтована міжнародно-політична діяльність Данії: оборона територіальної цілісності країни, захист та відстоювання данських цінностей, а також підтвердження її надійності як перевіреного партнера. Незважаючи на те, що наведений перелік можна було б використати і для пояснення поведінки інших нордичних держав, які здійснюють відмінну від Данії політику, насправді саме на її прикладі спостерігається наступність підходів національних урядів, незалежно від їхньої політичної приналежності, до використання збройних сил як важливої компоненти зовнішньої політики [174, с. 69].

Це явище окреслили спеціальним терміном – «мілітарний активізм» [173]. П. Якобзен розглядає, зокрема, мілітарний активізм Данії крізь призму застосування військової сили з метою виконання міжнародних зобов'язань і досягнення цілей, що виходять за межі вузьких потреб національної оборони [150]. Останні передбачають забезпечення впливу на міжнародні події й потенційне покращення статусу та помітності Данії у міжнародних відносинах. З огляду на відсутність ефективних політичних та законодавчих важелів для швидкого обмеження мілітарного активізму на випадок потреби, такі міркування часто штовхали країну до участі у доволі ризикованих міжнародних операціях, як у випадку з Лівією [203].

Як стверджує А. Вівель, активізм розглядають як чітку характеристику сутнісного наповнення зовнішньої і безпекової політики Данії та, водночас, як нормативний ідеал, який підтримує більшість данського політикуму. Активізм є також особливою рисою сучасної зовнішньої політики Данії, що вирізняє її від традиційної політики малих держав, яка була властива цій країні від поразки у 1864 р. до завершення холодної війни [329, с. 299].

Активне залучення Данії у перші військові дії в Іраку та Афганістані привернуло увагу академічного середовища до проблематики данського міліарного активізму. Адже вперше з 1864 р. ця країна вдалася до такого кроку, пройшовши шлях від традиційного миротворця до «військового найманця» [329] безпосередньо взявши участь в іракській та афганській кампаніях, а згодом у військових діях в Іраку та Афганістані, потім у Лівії і, нещодавно, у боротьбі з ІДІЛ в Іраку та Сирії. Однак, досі не запропоновано консолідованого пояснення, чому це відбулося, і як інтерпретувати таку трансформацію у зовнішньополітичній поведінці Данії. З одного боку, данський активізм розглядають як нову форму набуття малою державою більшої незалежності в міжнародних відносинах, а з іншого, – як свідчення її безапеляційного підпорядкування наддержаві – США. Також його інтерпретують як відхід від попередньої зовнішньої та безпекової політики, і, водночас, як наступність у реалізації останньої [239, с. 2].

У постбіполярний період серед данського політикуму поширилося переконання про легітимність застосування військової сили за межами країни, з метою гарантувати міжнародний порядок. Ці кроки з великим ентузіазмом підтримали данські військові, які активно відстоювали подальшу професіоналізацію та інтернаціоналізацію данських збройних сил [274, с. 416]. Події у Косово у 1999 р. засвідчили готовність Данії брати участь у небезпечних військових операціях, навіть у випадку відсутності відповідного мандату Ради безпеки ООН. НАТО все частіше розглядалася як одна з найважливіших міжнародних інституцій, а американське лідерство, – як один з найважливіших чинників забезпечення миру і безпеки в Європі [174, с. 62].

У скандинавській науковій літературі часто подають участь Данії в збройних діях в Іраку та Афганістані як відмову від північноєвропейського мирного інтернаціоналізму й адаптацію «мускульного гуманітаризму», здійснюваного з боку США і Великої Британії [187, с. 118]. Зауважимо, що північноєвропейський інтернаціоналізм часто асоціюють з нордичною винятковістю [239, с. 4], яка зосереджує особливу увагу на мультилатералізмі, солідарності та активному інтернаціоналізмі [177, с. 10]. Тому малі північноєвропейські країни розглядають як акторів, зацікавлених у поширенні власних цінностей та керованих моральними міркуваннями при здійсненні діяльності в міжнародному середовищі [148, с. 13–14]. Водночас, часто йдеться про те, що Данія ніколи не адаптувала так званої цілісної північноєвропейської зовнішньополітичної ідентичності, адже набула членства у НАТО (1949 р.) та першою серед нордичних держав приєдналася до ЄЕС (1972 р.).

Наголосимо, що данський мілітарний активізм все ж не слід розглядати у площині цілковитої відмови від інтернаціоналізму, чи в категоріях його невідповідності північноєвропейській зовнішньополітичній ідентичності, адже доцільність гуманітарних втручань обґрунтовувалася необхідністю захисту прав людини і демократії [187, с. 118].

У цей час спостерігалось розгортання подвійного тренду, який мав далекосяжні наслідки для міжнародно-політичного значення малих держав Європи. З одного боку, зникнення радянської загрози означало, водночас, зменшення необхідності в американському військовому протекціонізмі. З іншого ж, – з перспектив США, малі країни втрачали попереднє військово-політичне значення, що вчиняло їх менш впливовими.

А. Льовол на сторінках свого дослідження стверджує, що у сучасному міжнародному середовищі ніщо не загрожує існуванню таких малих держав, як Данія. Вони, радше, стикаються з небезпекою втратити вплив, стати малопомітними у міжнародних відносинах [193]. Тому союзницька політика Данії може розглядатись як боротьба з потенційною маргіналізацією.

До того ж у Центральній і Східній Європі з'являлися нові партнери для США, що потенційно підважувало колишній привілейований статус у відносинах з американцями таких західноєвропейських країн як Данія [206, с. 159]. Навіть з арифметичного погляду вплив невеликої Данії у розширеному НАТО мав би зменшуватись. З іншого боку, завдяки політиці розширення Північноатлантичний альянс ставав могутнішим і, водночас, впливовішим. Наголосимо, що майже всі нові члени альянсу були послідовниками атлантизму.

Важливим аспектом данського атлантизму стала особлива увага Данії до розширення НАТО та ЄС на держави Балтії. Це відповідало також позиції щодо цих процесів з боку США. Наголосимо, що американці надали перевагу розширенню інтеграційних процесів, радше, задля забезпечення стабільності нових європейських демократій, а не з міркувань поглиблення інтеграції [206, с. 157].

Виокремлюють три ключові підходи до пояснення сучасної політики Данії. Згідно з першим, міжнародний активізм є формою покірною підпорядкування Данії великим потугам, продовженням політики адаптації, яка спостерігалась у роки холодної війни. Другий підхід розглядає міліарний активізм як розрив з минулим. У його межах можливі два розуміння: по-перше, мілітарного активізму як відходу від інтернаціоналістської традиції, і, по-друге, – як перетворення Данії у стратегічного актора. Третій підхід вбачає в міліарному активізмі нову, незалежну форму інституціоналізму малої держави, що відмовилася від політики адаптації, властивої для неї у період міжблокового протистояння. Про це свідчить, насамперед, збереження наступництва інтернаціоналістських тенденцій у данській зовнішній політиці після завершення холодної війни [239, с. 3].

Надмірний політико-військовий активізм Данії пояснюють також її прагненням компенсувати юридично закріплену норму про неучасть у оборонній політиці ЄС [206, с. 159]. Проте це розуміння є, радше, хибним, адже така данська активність простежується ще до референдуму щодо

Маастрихтського договору. Вона проявилася, зокрема, у формі підтримки держав Балтії чи участі у морській блокаді Іраку.

Підсумовуючи, данський атлантизм можна пояснити як бажанням не допустити зменшення впливу Данії через посилення франко-німецької взаємодії з одного боку, так і намаганням перешкодити втраті зацікавленості з боку США, через появу нових численних союзників Вашингтону у Європі, з другого. Однак ці аргументи є недостатніми, щоб зрозуміти розвиток суператлантизму Данії [206, с. 159].

Данський суператлантизм розпочався наприкінці 2001 р. Необхідними передумовами для його появи у цей час стало президентство неоконсерватора Дж. Буша-молодшого, терористичні атаки 11 вересня 2001 р. у США та обрання у листопаді прем'єр-міністром Данії А. Расмуссена [206, с. 163].

З огляду на наслідки терористичних атак у США, Данія повністю підтримало ідею застосування статті 5 Статуту НАТО. Данські політики сподівалися, що використання військової сили відбуватиметься у рамках ООН або НАТО [238, с. 110]. Проте вже у 2003 р. США діяли в односторонньому порядку.

Данський уряд виражав беззаперечну підтримку діям свого основного союзника. Окрім участі у військових операціях в Афганістані, ключовим для Данії стало рішення приєднатися до збройної інтервенції в Іраку у 2003 р., незважаючи на відсутність мандату з боку ООН. Хоча ще з середини 1990-х рр. Данія діяла на боці США, однак, попередні приклади її активності вписувалися, радше, у логіку атлантизму й загалом відповідали зобов'язанням країни перед ООН [206, с. 160].

Вагому роль у поглибленні участі в інтервенційній діяльності Данії відіграв особистісний чинник, а саме роль прем'єр-міністра країни А. Расмуссена, який ухвалив відповідне рішення. Для пояснення цього кроку він, зокрема, наводив такі аргументи [257]. По-перше, безпеку невеликій європейській країні може забезпечити лише північноамериканська могутність (США), а не уразливий і мінливий баланс сил між Німеччиною, Францією та

Великою Британією. По-друге, Європа не спроможна самостійно вирішувати істотні безпекові виклики на кшталт Косовської чи Боснійської криз. По-третє, важливість входження Данії до американської коаліції в Іраку, була зумовлена незначною кількістю європейських держав у її складі. Адже майже цілковита відсутність європейців серед коаліційних сил уповільнила би зміцнення американського унілатералізму в світі й посирила б євроскептицизм у Вашингтоні.

Участь в іракській кампанії подавали як відмову країни від пасивної політики пристосування, яка здійснювалася з 1864 р. по 1945 р. щодо Німеччини, а також проявлялася у ставленні до Радянського Союзу під час холодної війни. Не менш незручним аспектом у цьому контексті виявилася й політика застережень щодо НАТО у 1980-х рр. Тому Данії, на переконання її нового керівництва, слід було обороняти важливі цінності з використанням військових засобів, а не лише шляхом моральної підтримки, як це було в минулому. Співпраця із США – це не пристосуванство, наголошував А. Расмуссен. Це рівноправна взаємодія з другом, партнером, союзником, який дотримується таких самих принципів і цінностей, що й Данія: демократія, свобода слова, ринкова економіка та права людини [258].

Інші складові суператлантизму як двостороння американсько-данська співпраця щодо американського проекту «Великої близькосхідної ініціативи», чи з проблем Атлантичної хартії були менш контроверсійними, ніж інтервенційна діяльність. У 2007 р. Данія вивела з Іраку власні війська, однак це відбулось за погодженням з іншими союзниками [76, с. 207].

Одночасно з подіями в Іраку, Данія проголосила власну ініціативу «Партнерство заради прогресу і реформ». що була покликана викоринити тероризм за допомогою поширення демократії. Її здійснення відбувалося за тісної координації з тотожною ініціативою США. З незручного союзника для США, Данія перетворилася у бездоганного партнера [269]. Вона стала одним з ключових членів НАТО, американським союзником і важливим учасником

військових місій США. Приклад Данії наводили як взірець для наслідування іншим американським союзникам [155].

Упродовж останніх десятиліть у сфері союзницької політики Данії набуло пріоритетності максимальне зближення зі Сполученими Штатами. Цей курс підтримували усі уряди країни, незважаючи на те, що він коштував життя данців та значних фінансових затрат, принісши обмежену політичну користь. Данія зарекомендувала себе як країна, що готова підтримувати військові ініціативи США, як, наприклад, у випадку Лівії (2011 р.). Це вирізняє її політику з-поміж більшості європейських малих держав, які або не демонструють готовності, або не мають спроможності бути настільки близьким союзником для США, як Данія [174, с. 60].

Дослідник К. Крістенсен виокремлює три чинники, що спонукають Данію до застосування військової сили у наш час: космополітичний, стратегічний та моральний [174, с. 69].

Космополітичний чинник ґрунтується на переконанні, що використання Заходом сили – це універсальний інструмент захисту добра. Наприклад, бомбардування Сербії у 1999 р. було покликано припинити гуманітарну катастрофу у Косово [174, с. 69].

Космополітичний елемент став одним з ключових, коли Данія у 2000-х рр. наголошувала на визначальному характері гуманітарних мотивів участі у військових операціях у Косово, Іраку, Афганістані чи Малі. Такий же підхід спостерігався і у випадку Лівії, коли участь данських військовиків розглядалася як частина зусиль міжнародного співтовариства з попередження геноциду. У випадку боротьби з ІДІЛ, також першочергово акцентували на гуманітарних аспектах масових порушень прав людини та необхідності захистити цивільне населення [100].

Стратегічний чинник у випадку використання Данією збройних сил пов'язаний з прагненням зберегти тісні союзницькі відносини зі США. Він проявляється, зокрема, у забезпеченні політичної і військової підтримки для американських ініціатив. Для прикладу, Данія стала третьою європейською

країною (окрім Франції та Великої Британії) і єдиною малою країною, що відкрито підтримала плани США щодо інтервенції у Сирії. Таким чином, Данія прагнула зберегти стратегічний характер відносин зі США з одного боку, й продемонструвати американцям власну важливість, – з іншого. Стратегічне партнерство зі США мало гарантувати захист самої Данії на випадок потенційної загрози [174, с. 72].

Моральний чинник полягає у прагненні Данії компенсувати своєрідний негативний історичний спадок її зовнішньої політики часів Другої світової війни й періоду міжблокового протистояння, який, серед іншого, стосується також деструктивної позиції країни в НАТО (1980-і рр.). Ключовим принципом данського мілітарного активізму стало те, що Данія пліч-о-пліч зі США та Великою Британією бореться за праве діло [260, с. 137]. В одному зі своїх виступів А. Расмуссен заявив, що Данія не була б такою, якою вона є сьогодні, якби інші країни свого часу зробили вибір на користь бездіяльності. Іншими словами, якщо Велика Британія та США не боролися б у Другій світовій війні, Данію не було б звільнено від німецької окупації. Тому, щоб сплатити свій історичний борг, Данія має моральний обов'язок чинити так само.

Порівнюючи зовнішню політику Данії періоду холодної війни із сучасним активізмом, можна виокремити одну спільну рису та дві відмінності. Насамперед, присутній важливий елемент наступництва. Як тоді, так і сьогодні поширення данських цінностей є, радше, окремою метою, а не частиною гарантування національної безпеки [329, с. 309]. Водночас, є два важливі елементи, що змінилися. У період холодної війни політика спрямована на забезпечення миру здійснювалась у тісній співпраці зі скандинавськими країнами та ООН. Сьогодні такими партнерами стали Сполучені Штати й НАТО. У період холодної війни політика Данії характеризувалася анти-мілітаризмом й, загалом, скептичним ставленням до наддержав. Сьогодні політика Данії щодо забезпечення миру передбачає активне використання військової сили у тісній співпраці зі світовою наддержавою – США.

На переконання відомого данського науковця Б. Геурліна, упродовж холодної війни існувало п'ять відмінних безпекових пріоритетів Данії: універсалістський, пов'язаний із ООН; атлантичний – з НАТО; західноєвропейський – з ЗЄС; загальноєвропейський – з НБСЄ; нордичний – зі скандинавською співпрацею. Дослідник стверджує, що хоча під час холодної війни ці пріоритети співіснували більш менш незалежно, сьогодні доцільно стверджувати про наявність лише одного – євроатлантичного з акцентом на універсалізм. Пояснення цього факту він вбачає в оновленні Північноатлантичного альянсу з кінця 1980-х рр., що дало змогу останньому замінити НБСЄ та ООН у данській безпековій політиці, незважаючи на активні данські зусилля з перетворення НБСЄ у більш інклюзивну структуру з інституційного погляду [132, с. 48].

Можна стверджувати про запровадження цілісної ліберальної парадигми у зовнішню та безпекову політику Данії, що простежується як в її стратегічному оформленні, так і у практичній спрямованості [84, с. 618]. Усе загалом створило передумови для більш наступальної та незалежної зовнішньої політики, зокрема військової участі у миротворчих місіях. Тому у зовнішній політиці Данії постбіполярного періоду доцільно виокремити два послідовні етапи – активістський інтернаціоналізм (1989–2001 рр.) та міжнародний міліарний активізм (2001–2011 рр.), які свідчать про наступництво як в інтернаціоналізмі, так і в активізмі після завершення холодної війни [239, с. 13]. Особливістю другого етапу стало тісніше зближення зі США та участь у тимчасових коаліціях, замість перманентних міжнародних структур. Однак трансформації сутності данського інтернаціоналізму не відбулося, а змін знав лише його рівень [237, с. 344–345].

Тому недоречно стверджувати про докорінні перетворення зовнішньої політики Данії, незважаючи на трансформацію атлантизму у суператлантизм чи участь країни у тимчасових коаліціях як платформах для здійснення міжнародно-політичної діяльності.

Висновки до розділу 1.

З огляду на динамічні зміни міжнародного середовища й сучасний рівень розвитку людства, як закордонні, так і вітчизняні науковці вдаються до істотного переосмислення традиційних уявлень щодо питань безпеки. Зокрема, у власних дослідженнях вони часто піддають сумніву «статичні» й «трансформалістські» уявлення щодо архітектури міжнародної безпеки, а також демонструють зацікавлення у вивченні динамічних і суперечливих аспектів національної та міжнародної безпеки.

Сучасна наука про міжнародні відносини володіє широким спектром експланативних парадигм з пояснення безпекової поведінки міжнародних акторів. Однак, лише в окремих випадках науковці зосереджуються на вивченні специфічних аспектів реалізації політики безпеки з боку малих держав. Очевидно, що у цьому контексті, релевантні підходи належать саме представникам політичного реалізму. Вони, зокрема, наділяють малі держави обмеженим значенням у міжнародних відносинах, пов'язуючи його з уявленнями про анархічність міжнародного середовища. Останнє зумовлює принципову неспроможність малих держав впливати на світові процеси. Відтак, з перспектив реалізму, зовнішньополітичними орієнтаціями, яких дотримуються малі держави є балансування або альянс з переможцем. Натомість інша перспектива – можливість для малих держав інструменталізувати багатосторонні формати взаємодії зі собі подібними на основі міжнародного права, знаходить цілісне обґрунтування в рамках ліберальних напрямів науки про міжнародні відносини. Сучасні течії конструктивізму зосереджують увагу, переважно, на ідентичнісних та нормативних основах міжнародних взаємодій. Тому вони надають недостатнього значення питанням розміру і могутності держави, наголошуючи, натомість, на важливості формування визначеного типу культури в міжнародній системі.

Малі держави потребують особливих інструментів, щоб протистояти комплексу безпекових викликів. Останнє вимагає від них взаємодії з різними акторами та донорами безпеки, здатними зменшити рівень загроз. Розгляд особливостей існування малих держав у міжнародному середовищі дає змогу виокремити низку безпекових стратегій, яких вони схильні дотримуватися, зокрема: створення союзів (альянсів), стратегічне хеджування, дотримання нейтралітету й стратегію азилу.

Основою першої стратегії слугує так звана теорія альянсів, розвинута в рамках політичного реалізму. У ній наголошено, що держави, керуючись національними інтересами, вступають до союзів з метою зменшити або не допустити впливу інших сил у міжнародному середовищі. При цьому вони обирають одну з двох опцій: або об'єднуються зі слабшими союзниками, щоб протистояти потенційному агресору, або вступають у союз з потугами, які можуть становити для них загрозу. Балансування трапляється радше тоді, коли потенціал потуги, що зміцнюється (*risingpower*), провокує її на демонстрацію агресивних намірів чи ворожу поведінку щодо оточення в умовах близького географічного розташування. Адепти альянсу з переможцем стверджують, що малі держави радше надають перевагу союзу з потугами, що зміцнюються, а не політиці балансування, оскільки схильні погоджуватися на підпорядкування в обмін на отримання визначеної користі. Стратегічне хеджування розглядають як безпекову альтернативу щодо інших опцій. Воно визначається як поведінка держави, спрямована на елімінацію ризиків шляхом залучення багатосторонніх стратегій.

Малі держави, які відмовляються вступати у союзи, прагнуть дотримуватися нейтралітету. Нейтралітет чи неприєднання визначається як симетричні стратегічні відносини або стратегічна незалежність від панівних потуг. Малі держави надають перевагу нейтралітету, щоб не ставати на бік однієї з великих потуг у випадку конфлікту. Тому малі держави часто застосовують стратегію азилу, яка покликана гарантувати для них «прихисток» у різних вимірах, а не лише у сфері безпеки.

Упродовж другої половини ХХ ст. підходи Данії до забезпечення власної безпеки еволюціонували від нейтралітету до активної блокової політики й участі в коаліціях *ad hoc* з підтримання миру в різних частинах світу. Виразна готовність Данії надсилати власних солдатів для участі у військових операціях закордоном вказує на те, що ця країна поступово перетворилася з «цивільного актора» у «стратегічного актора». Водночас, еволюція данських підходів до безпекової діяльності у міжнародному середовищі дає змогу акцентувати на двох основних висновках. По-перше, зміни зовнішньої і безпекової політики Данії не стали результатом радикального розриву з минулим, а, радше, наслідком злиття безпекової політики з політикою забезпечення миру, які раніше функціонували окремо. Якщо раніше ліберальний егалітаризм був ідейною основою лише останньої з політик, то сьогодні він перетворився також у нормативне підґрунтя політики безпеки. Утвердження мирного світового порядку шляхом поширення демократичних цінностей за одночасного попередження чи врегулювання конфліктів, які йому можуть загрожувати, розглядається тепер з перспектив Данії саме як політика безпеки.

По-друге, те, що раніше вважалось атрибутом великих потуг, – активна політика у безпековій сфері, – стає характерним і для малих держав, які змушені адаптуватися до сучасного безпекового укладу. Активна інтервенційна діяльність й підтримка з боку Данії процесів демократизації в глобальному контексті свідчать про реалізацію цією країною зовнішньополітичної діяльності, патерн якої є тотожним до зразків поведінки могутніх міжнародних акторів. Політична воля дотримуватися цієї лінії була чітко задекларована в низці Оборонних угод країни. Останнє засвідчує високий рівень амбіцій Даній на міжнародній арені, що підтверджується положенням «теорії статусу» про те, що малі держави, на загал, більше опікуються питаннями власного статусу у міжнародному середовищі, ніж великі потуги.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК БЛОКОВОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ

2.1. Безпековий контекст як чинник набуття Данією членства в НАТО

Міжнародно-політичний імідж Данії у минулому істотно відрізнявся від сучасного сприйняття цієї країни. Колись Данія часто діяла агресивно, вдаючись до численних експансій. Вона була провідною потугою у Балтійському регіоні у XIII ст., а впродовж XIV–XVI ст. відігравала вагомую роль на європейському континенті. Проте згодом Данія перетворилась у середню потугу і через фатальне за наслідками для неї військове протистояння зі Швецією та Пруссією трансформувалася усередині XVII ст. у малу країну.

Данці досягли значних успіхів у власному розвитку впродовж 1720–1807 рр. Проте на початку XIX ст. Данія стала прямим суперником Великої Британії у наполеонівських війнах. Копенгагенська Битва 1801 р., британське бомбардування столиці країни у 1807 р., втрата флоту та поразка від антинаполеонівської коаліції, спричинили банкрутство королівства у 1813 р. і втрату територій Норвегії на користь Швеції у 1814 р. [232, с. 195]. Декілька десятиліть пішли на пошук нової парадигми зовнішньої політики Данії, результатом чого став перехід частини німецьких територій під контроль данської корони, що згодом мало негативні наслідки [272, с. 87].

Період після 1814 р. характеризувався відносною солідарністю між великими потугами. Проте вже у 1820-х рр. почастишали суперечки і загострилися конфлікти. З перспектив Данії протистояння Пруссії та Австрії розглядалося крізь призму нових можливостей, зокрема щодо південного кордону країни. Проте її участь у двох війнах у 1848 р. і 1864 р. виявилася фатальною. Незважаючи на намагання знайти дипломатичне рішення, Данія втратила у 1864 р. регіон Шлезвіг-Гольштейн на користь Пруссії. Це спричинило істотні наслідки для безпеки Данії, перетворивши Німеччину на основну загрозу для королівства [232, с. 158]. На переконання міністра оборони

Данії Н. Ваммена, саме втрата країною двох герцогств – Шлезвіга і Гольштейна, істотно вплинула на формування оборонної політики цієї країни упродовж наступних 150 років, підштовхнувши її до вибору на користь нейтралітету [323, с. 21].

Упродовж останніх декількох десятиліть перед Першою світовою війною напруга між суперницькими блоками держав зростала – між тими, що підтримували Австро-Угорщину й Німеччину, з одного боку, та Англію, Росію і Францію, – з іншого. Частина малих держав перетворилася на об'єкти суперництва сильніших сусідів. Хоча останнє могло мати визначені переваги для слабших учасників міжнародних відносин, однак Данія, яка була дипломатично ізольована і географічно близька до Німеччини, виявилася неспроможною скористатись із ситуації, що склалася. Відтак, коли розпочалася війна, Данія видала низку декларацій про нейтралітет [140, с. 98].

Після поразки Німеччини у Першій світовій війні була створена Ліга націй. У міжвоєнний період Данія покладала великі надії на цю організацію та її миротворчий потенціал, що позначилося на системі оборони країни. Серед данців поширилося переконання, що наявна ситуація в площині безпеки є найбільш сприятливою для їхньої країни упродовж останніх декількох століть. Відтак, міністр закордонних справ Данії з 1929 р. П. Мунх, як переконаний інтернаціоналіст, стверджував про можливість передачі частини повноважень і навіть суверенітету до Ліги націй [263, с. 125]. Однак він не був упевненим пацифістом і обстоював можливість для цієї організації використовувати військову силу на випадок потреби. Згодом, усвідомивши нереальність власних очікувань і неспроможність Ліги націй, Мунх та тогочасна урядова коаліція підтримали політику незброєного нейтралітету країни. Тому, коли з огляду на зростання загрози з боку нацистської Німеччини, Фінляндія та Швеція розпочали активне озброєння, Данія та Норвегія не зробили належних кроків у цьому напрямі [118, с. 24].

Початок Другої світової війни й окупація території Данії з боку Німеччини фактично означали нищівну поразку данського пацифізму [232,

с. 169–171]. Коли німецькі війська займали Данію, вони зіткнулись лише зі спорадичним опором. Данський уряд відразу ж капітулював. Оскільки окупація відбувалася мирним шляхом, Німеччина розцінила її як акт протекції, зобов'язуючись не використовувати данську територію для військових дій, зокрема супроти Великої Британії і навіть поважати територіальну цілісність і політичний суверенітет. Це дало формальну можливість новому уряду стверджувати, що Данія є «нейтральною» країною. Однак, наслідки цих подій, з огляду на їхній травматичний характер, мали визначальне значення для переосмислення Данією власної політики, якої вона дотримувалася з ХІХ ст. Наприкінці війни посилювався антагонізм з окупаційною владою й інтенсифікувалися політичні та військові зусилля данського руху опору, спрямовані на активніше залучення Данії у міжнародну політику [140, с. 79–80].

Таким чином, німецька окупація 1940 р. засвідчила, що нейтралітет не є гарантією безпеки, особливо у випадку Данії, де він не передбачав будь-якої оборони. Причому, у частини данського суспільства домінували переконання, що жодні зовнішні безпекові гарантії не змінили б ситуації, оскільки їхня наявність не врятувала від німецької агресії сусідню Норвегію, географічне положення якої було більш сприятливим, порівняно з данським. Утім, ефектом Другої світової війни стала поява данського руху опору, що створило передумови для розуміння необхідності розбудови власної оборони. Отож, після завершення війни необхідними стали нові рішення для забезпечення безпеки країни [46, с. 93].

Після Другої світової війни країни Північної Європи очікували, що зможуть продовжити здійснення незалежної зовнішньої політики, адже вони тривалий час дотримувалися нейтралітету і позаблоковості у міжнародних відносинах та надавали особливого значення захисту власного суверенітету. Данія у цьому контексті не була винятком. Після поразки від гітлерівської Німеччини, вона прагнула повернутися до попередньої політики нейтралітету,

проте вбачала значні перспективи у створенні ООН, яка на думку данців, мала позитивно вплинути на становлення нової системи безпеки у світі.

Відтак ООН стала першою міжнародною організацією, в якій Данія набула членства у 1945 р. Уряди К. Крістенсена (1945–1947) та Г. Гедтофта (1947–1950) первинно намагалися орієнтуватися на ООН та розбудовувати своєрідний міст між Заходом та Сходом. Хоча цю політику подавали як свідчення міжнародної солідарності, однак фактично вона не відрізнялася від попереднього нейтралітету [242, с. 11].

Незважаючи на прагнення знайти баланс між наддержавами, Радянський Союз, з перспектив Данії, сприймався як потенційний супротивник. Тим не менше, нею були здійснені кроки у напрямі до примирення чи навіть зближення. Зокрема у 1946 р., була укладена радянсько-данська торговельна угода [242, с. 11].

Через структурні обмеження, зумовлені серед іншого, протистоянням між двома наддержавами, ООН виявилася неспроможною ані забезпечити безпеку, ані гарантувати цілковите дотримання принципів міжнародного права. Тому важливості набула легітимізація через ООН організацій з колективної безпеки. Це означало, що Данія змогла б до них приєднатися, не послабляючи саму ООН [263, с. 125]. Зауважимо, що лише після того, як Данія отримала безпекові гарантії у рамках НАТО, а також після завершення процесів деколонізації, ООН поступово набула важливості для данської зовнішньої політики.

Упродовж другої половини 1940-х рр. західні партнери та нордичні сусіди Данії сприймалися як природні союзники, однак у самій країні домінував супротив членству в альянсах чи блоках. Зокрема, у січні 1948 р. данський прем'єр-міністр висловив застереження щодо будь-якої блокової політики за участю Данії [242, с. 11].

Утім, події у Східній Європі, зокрема переворот у Чехословаччині та пропозиція Фінляндії з боку Радянського Союзу щодо підписання угоди про взаємну оборону, змусили данців переглянути власні позиції [130, с. 66]. У цей

час нейтралітет продовжували розглядати як одну з опцій, однак йшлося уже про так званий «озброєний нейтралітет».

Необхідність гарантувати безпеку і можливість опинитися наодинці з потенційними загрозами, поступово стали визначати данську безпекову політику. Поштовхом до цього стала Пасхальна криза, коли матеріалізувалися побоювання, що місцеві комуністи за підтримки СРСР зможуть здійснити державний переворот. Данський уряд, усвідомивши вразливість держави, розпочав пошуки зовнішніх безпекових гарантій та шляхів закупівлі озброєнь.

Зокрема, великі надії покладалися на ініціативу Швеції зі створення Скандинавського оборонного союзу (1948 р.). Хоча Данія була скандинавською країною, географічно пов'язаною з європейським континентом, однак на ментальному рівні вона асоціювала себе з нордичною ідентичністю й, відтак, з ентузіазмом сприйняла шведську ідею. Зауважимо, що сама ідея північноєвропейського безпекового співтовариства сягала корінням національного романтизму культурних еліт початку ХІХ ст., зокрема творчості данського поета А. Еленшлегера [233, с. 358].

Загалом, у данській безпековій політиці 1948–1949 рр. виокремлюють чотири опції: 1. позаблоковий Скандинавський оборонний союз; 2. Скандинавський оборонний союз у тісному зв'язку із Заходом; 3. членство у Північноатлантичному альянсі; 4. самодостатній нейтралітет. Ці опції були пов'язані з преференціями визначених політичних сил. Зокрема, соціал-демократи виступали на підтримку першої з опцій. Ліберальна та Консервативна партії схилилися до другої. Однак у підсумку, усі три партії надали перевагу третій альтернативі, адже два перші проекти зазнали невдачі, а брати на себе відповідальність за втілення четвертої опції жодна з політичних сил, окрім комуністів і частково радикалів, брати не бажала [227, с. 48].

Слід зауважити, що позаблоковий оборонний союз скандинавських країн був би покликаний сприяти зниженню протистояння у регіоні Балтійського моря, попередженню майбутніх конфліктів або збереженню нейтралітету на випадок потенційних війн. При цьому, на відміну від довоєнного періоду,

обстоювалась ідея озброєного нейтралітету. Такий підхід, окрім наведених переваг, мав відповідати ідеалам ООН.

Позаблоковий Скандинавський оборонний союз слід також розглядати як відповідь данців на побоювання потрапити у «пастку». Адже соціал-демократичний уряд у Копенгагені остерігався, що членство країни у НАТО може обмежити його дії з питань політики розрядки, а також спричинити значні економічні витрати для Данії. Водночас слід підкреслити, що у порядок денний не вносилося питання щодо коштів участі країни у Скандинавському оборонному союзі, хоча вони могли істотно перевищувати її внески у НАТО. Однак у випадку нордичної альтернативи йшлося також про демонстрацію регіональної солідарності. Глибша співпраця у регіоні мала сприяти посиленню кооперації та сприяти економічному розвитку [227, с. 50].

На користь нордичної опції свідчив факт достатньої боєздатності шведської армії, адже після завершення Другої світової війни шведські збройні сили були одними з найсильніших у регіоні, у той час, як війська Данії перебували у процесі становлення. Це давало підстави припускати, що на випадок агресії шведські війська прийдуть на допомогу Данії швидше, ніж війська союзників по НАТО, якщо в останніх взагалі буде готовність воювати за невелике королівство, особливо, якщо йтиметься про напад з боку СРСР [227, с. 51]. Підкреслимо, що такі побоювання були частково обґрунтованими у 1950-х рр., з огляду на відсутність у Данії належної військової інфраструктури.

Уряд Г.Гедтофта спочатку надав перевагу ідеї Скандинавського оборонного союзу, який мав би здійснювати політику неприєднання ані до Заходу, ані до Сходу. Таку позицію, зокрема, обстоювали шведи. Вона була висунута на противагу норвезьким підходам, які розглядали створення блоку як союзного з Заходом. Зауважимо, що невдача скандинавського проекту була спричинена розходженням позицій Швеції та Норвегії. Фактично, норвежці вбачали у Скандинавському оборонному союзі можливість стати частиною Північноатлантичного альянсу, на що шведи не погоджувались. Сама ж Данія

схилялася до шведського бачення, але була готова до будь-якого з компромісів, якого досягнули б шведи і норвежці [227, с. 49].

Проте уряд Норвегії уже в лютому 1949 р. вирішив, що такий варіант не гарантуватиме належного захисту і прийняв рішення на користь членства своєї країни у НАТО [46, с. 94]. Відмова Норвегії бути частиною Скандинавського оборонного союзу через потенційно слабкі безпекові перспективи, з одного боку, дала змогу данському уряду уникнути своєрідного розчарування, що його сподівання на Швецію були нереалістичними, а з іншого, – змусили Данію до вибору серед двох альтернатив: ізоляціоністського нейтралітету або участі в Північноатлантичному альянсі. Якщо ізоляціоністський нейтралітет міг спонукати Радянський Союз атакувати Данію, то повноправне членство разом з Норвегією у НАТО могло розглядатись з радянського боку як провокація [312, с. 30].

Варіант вибору на користь першої з альтернатив був менш реалістичним, хоча б з огляду на наявність у Гренландії американських військових баз, створених під час Другої світової війни, й очевидне небажання США від них відмовлятися. Окрім того, існувала думка, що США не мають особливого зацікавлення у європейській частині данської території через її уразливість та складність в обороні. Відтак безпекові гарантії з боку США щодо територіальної цілісності нейтральної Данії були досить непевними.

Причина амбівалентності політики США щодо Данії криється у сподіванні американців захистити Балтійський регіон з норвезької території. Досягнення двосторонньої угоди у сфері оборони між Данією та Швецією також розглядалося як малоймовірне [118, с. 25]. Тому реальні гарантії власної безпеки Копенгаген міг отримати лише у випадку членства країни у НАТО. На користь вибору саме цієї опції вказувала також висока ймовірність тиску з боку СРСР на нейтральну Данію з вимогою створення радянських військових баз на її території, наприклад, на острові Борнхольм [46, с. 95]. Ескалація міжблокового протистояння, низька оборонна спроможність невеликої Данії у поєднанні з уразливістю її території через географічне розташування, а також

травматичний досвід Другої світової війни стали тими чинниками, що схилили країну на користь членства у Північноатлантичному Альянсі [227, с. 52].

Як зазначає Е. Айнгорн, Данії довелося відмовитись від ініціативи зі створення Скандинавського оборонного союзу, оскільки данський уряд усвідомлював, що країни регіону, навіть об'єднавши власні зусилля і ресурси, не матимуть достатнього військового потенціалу для самостійної оборони. Тому Копенгаген швидко погодився на американську ініціативу щодо створення НАТО у 1949 р. Таке рішення було, насамперед, обумовлено усвідомленням, що в умовах ізольованого нейтралітету та після поразки проекту Скандинавського оборонного союзу, вступ до Альянсу залишився для Данії єдиною прийнятною альтернативою, яка давала змогу гарантувати національну безпеку. Як зазначає Е. Айнгорн, Данія стала членом Північноатлантичного Альянсу, хоча і без значного ентузіазму [88]. Фактично, вибір на користь НАТО був вибором меншого зла [312, с. 3]. Цей крок означав, водночас, відмову данців від тривалої традиції нейтралітету [80, с. 226].

Набувши членства у НАТО, Данія стала частиною багатостороннього регіонального оборонного союзу. Це призвело до виникнення «атлантичної дилеми», обумовленої пошуком з боку королівства оптимального способу забезпечити власний захист [311, с. 26]. Останнє суперечило іншій важливій меті – зберегти найвищий рівень самостійності в ухваленні зовнішньополітичних рішень. Можна з певністю стверджувати, що між цими двома цілями існувала негативна кореляція [227, с. 46]. Адже найкращий спосіб захистити себе вимагав цілковитої інтеграції у структури НАТО, чого можна було досягти лише шляхом втрати незалежності в ухваленні рішень. Водночас прагнення зберегти більше простору для дій у зовнішній політиці, означало зростання уразливості у безпековій сфері, яку характеризували як своєрідну дилему «ізоляція або пастка» [240].

Небезпека потрапити у «пастку» керувала рішеннями данського уряду. Якщо такі побоювання були відсутні щодо Скандинавського оборонного союзу, то у випадку потенційного альянсу зі США вони були цілком обґрунтованими.

Адже США на той час були досить маловідомим актором у міжнародних відносинах і, у випадку членства у спільному оборонному союзі, йшлося про загрозу для Данії бути втягнутою у далекі конфлікти. Лише після того, як стаття 5 угоди про Північноатлантичний альянс була викладена у доволі нечіткій редакції, що не передбачала автоматичної потреби для всіх союзників по НАТО оголошувати війну на випадок агресії проти однієї або декількох держав-членів, – такі побоювання з данського боку частково втратили актуальність.

Тим не менше, у контексті зростання антагонізму між двома блоками, проблема неочікуваної радянської агресії набувала гострішого характеру. Якщо Скандинавський оборонний союз розглядався як чинник зменшення протистояння, то Північноатлантичний альянс навпаки, – сприймався як такий, що провокуватиме його зростання. Були побоювання, що членство Данії у НАТО може спровокувати Радянський Союз атакувати данську територію, навіть ще до того, як альянс зможе розбудувати належний оборонний потенціал. Тому однією з вимог Данії стало те, що вона отримає гарантії безпеки і, водночас, на її території не будуть розміщувати військових баз США [242, с. 12].

Утім США розглядались як єдина держава, спроможна гарантувати безпеку Данії на випадок агресії зі Сходу. Окрім того, Данія була єдиною державою, що мала свої території у Північній Америці, а саме Гренландію, оборону якої неможливо було забезпечити без допомоги США. Важливим міркуванням була також доцільність посилити данську безпеку з огляду на можливі зазіхання Німеччини [145, с. 39–40].

Отож, вирішальним чинником на користь членства Данії у НАТО стало те, що участь у Північноатлантичному альянсі була кращою опцією, ніж залишитись ізольованою, зберігаючи нейтральний статус. Запевнення, які були отримані під час останнього раунду перемовин, були важливими для набуття членства, проте сумніви і проблеми зберігалися. Данія й надалі продовжила розглядати себе як одну з найбільш уразливих західноєвропейських країн, і таке

переконання зберігалось ще тривалий час, навіть після набуття нею членства у НАТО [242, с. 11].

Помірковану позицію Данії щодо участі в багатосторонніх форматах взаємодії, чи то у сфері безпеки як НАТО, чи у політико-економічній площині як ЄЕС, розглядали крізь призму історичного досвіду та традицій [227, с. 37]. К. Голбраад, синтезуючи зовнішню політику країни з 1720 р. по 1990 р. зазначає, зокрема, що її складно осмислити, не беручи до уваги тривалої традиції данського нейтралітету у міжнародних конфліктах [140, с. 3–4]. У його інтерпретації традиція та схильність до нейтралітету обумовлена історичним досвідом ставлення Данії до міжнародних конфліктів. На переконання Голбраада, незважаючи на те, що Данія формально відмовилася від нейтралітету, набувши членства в НАТО та ЄЕС, у її зовнішній політиці все ж можна спостерігати «латентний нейтралітет». Утім, такий підхід був не позбавлений критики, зокрема з боку Г. Браннера [49].

У авторитетній монографії колишнього міністра закордонних справ Данії П. Геккерупа, виданій ще у 1965 р., виокремлені чотири опори (або «наріжні камені») зовнішньої політики цієї країни [121]. Навіть у наш час, через 55 років після їхньої концептуалізації, вони не позбавлені аналітичної цінності. Зосередимося на них детальніше.

Чотири опори, виокремлені П. Геккерупом, охоплювали політику у НАТО, політику в ООН, Європейську політику та Нордичну політику. При цьому, не йшлося лише про своєрідний географічний поділ праці, адже наведені чотири опори охоплювали три основні сфери данських зовнішньополітичних інтересів: безпеку, міжнародну торгівлю, а також ідейну та іміджеву політики. Їхня гнучка структура забезпечувала для данських політиків вибір між ідеалізмом та реалізмом, між адаптивною чи активною зовнішньою політиками [227, с. 39].

Чотири опори данської зовнішньої політики було описано не лише на теоретичному рівні. Їхню наявність можна було спостерігати й у практичній діяльності. В обох випадках, як на теоретичному рівні, так і в практичній площині складно було досягти гармонії, адже вступ країни у НАТО розглядався

як загроза її політиці в ООН, а згодом з'явилися думки, що членство Данії в ЄЕС суперечитиме нордичному напрямку [186, с. 67]. Тим не менше, з певністю можна стверджувати, що у зовнішній політиці Данії після Другої світової війни домінував мультилатералізм, з огляду на створення ОЕСР, НАТО, ЄЕС чи ЄАВТ. Саме ці об'єднання стали ключовими напрямками зовнішньої політики країни й безпосередньо стосувалися двох з чотирьох опор, виокремлених Геккерупом, а саме: європейської та атлантичної [227, с. 43].

У цьому контексті наголосимо, що Данія не була провідною силою при започаткуванні багатосторонніх форматів взаємодії, за винятком нордичної співпраці. Вона залишалася невеликою країною з обмеженими можливостями, адже ООН, НАТО чи ЄЕС були створені за ініціативою глобальних або регіональних потуг. Тому, чи не єдиною зовнішньополітичною стратегією для Данії була адаптація. Вона могла здійснюватися як активно, так і реактивно. Якщо у першому випадку йшлося про дво- чи багатосторонні міжнародні формати, то у другому – про внутрішню реакцію на зовнішні виклики [227, с. 44]. Водночас, зростання взаємозалежності створювало для Данії нові можливості та збільшувало простір для зовнішньополітичної діяльності.

У випадку нордичної опори існували дві альтернативні стратегії. Одна з них розглядала нордичний напрям як альтернативу іншим багатостороннім форматам. Інша ж, – вбачала у ньому комплементарну роль як своєї платформи для взаємодії з країнами регіону [227, с. 43].

Скандинавська наукова література наголошує, що північноєвропейські країни були наділені унікальною колективною ідентичністю у світовій політиці, яка давала їм змогу залишатися осторонь від надмірного залучення у міжнародні справи [239, с. 12]. Ці країни надавали перевагу політиці неприєднання та нейтралітету, що вирізняло їх від великих європейських держав. Проте часто замість пасивної ролі і попри власний нейтралітет, країни Північної Європи прагнули відігравати роль посередників у перемовинах між Заходом та Сходом і брали активну участь у створенні нової міжнародної безпекової структури [148, с. 13]. Скандинавська модель витворила особливу

форму зовнішньої політики, що базується зокрема на солідарному інтернаціоналізмі та мультилатералізмі [177, с. 10].

Відомий дослідник А. Вівель розглядає регіон Північної Європи як безпекове співтовариство [328, с. 82], для якого властивим є «така [тісна] інтегрованість держав, що зумовлює формування у них відчуття спільноти й впевненості у вирішенні будь-яких суперечок невійськовим шляхом» [36, с. 3].

Необхідно зауважити, що починаючи з 1815 р. між країнами Північної Європи не було військових дій, що відрізняло наявний стан справ у регіоні від ситуації в інших частинах європейського континенту. Це також відрізняло відносини держав у регіоні з-поміж їхніх взаємин із зовнішніми (позарегіональними) сусідами. Прикладами останніх можуть слугувати, зокрема, війна Данії з Пруссією та Австрією у 1864 р., радянська агресія проти Фінляндії у 1939 р., або німецька окупація Норвегії та Данії у 1940 р. [328, с. 82].

Окрім того, непоодинокими можна вважати випадки, коли неминучі з перспектив інших держав військові конфлікти у регіоні вирішувалися мирним шляхом. Так було, серед іншого, під час здобуття незалежності Норвегією у 1905 р., Ісландією у 1918 р., а також при врегулюванні розбіжностей щодо Аландських островів чи Гренландії. Іншими словами, внутрішні відносини регіонального рівня не розглядалися регіональними акторами як анархічні чи конфліктогенні [39, с. 10]. Тому вони не здійснювали приготувань до військових дій супроти одні одних.

Значну роль у такому мирному характері регіонального розвитку відіграв протестантизм, що не конкурував з державою. У країнах Північної Європи нація, держава та суспільство були тісно пов'язані, а модель держави доброту стала як продуктом їхньої єдності, так і демонстрацією північноєвропейської ідентичності [328, с. 83].

Хоча у ціннісному вимірі Данія й була ближчою до скандинавських країн, однак із США вона поділяла, насамперед, розуміння комунізму як летальної загрози для власного суспільства й була відданою класичним ліберальним

цінностям як свобода слова чи ринкова економіка. Тому данський політикум вбачав у СРСР – зовнішню загрозу, а в комуністичній партії – внутрішню небезпеку [163, с. 120–127].

Системи цінностей країн Північної Європи та США були, на загал, комплементарними. Окрім цього, саме для скандинавських країн важливою була політика добробуту, що легітимізувало і посилювало їхню позицію на міжнародній арені. Відтак Данія змогла позиціонувати себе як соціал-демократична держава, що обрала третій шлях розвитку між американським капіталізмом та радянським комунізмом, а тому вирізняється миролюбністю та прагне мирного вирішення будь-яких конфліктів [51, с. 35–36].

Підсумовуючи підкреслимо, що Друга світова війна розділила північноєвропейський регіон за неоднаковими безпековими доктринами, за різним воєнним досвідом, за відмінним вибором оборонної політики у післявоєнний період. Дві країни у західній частині регіону – Норвегія та Данія надали перевагу членству в НАТО, як і Ісландія, розташування якої логічно обумовлювало її атлантичний вибір. Однак, якщо в Ісландії були розташовані військові бази США, то Норвегія та Данія (за винятком Гренландії) виступили проти такої опції у мирний час.

Усі північноєвропейські країни у період безпосередньо після закінчення Другої світової війни прагнули нейтралітету, проте лише Швеції вдалося його повноцінно отримати. Після поразки ідеї Скандинавського оборонного союзу, насамперед через позицію Норвегії, до якої згодом долучилась Данія, обидві країни стали членами НАТО. Три країни зробили вибір на користь НАТО, а Фінляндія стала частково залежною від СРСР з огляду на значні застереження, які містилися в угоді про дружбу і співпрацю від 1948 р. Швеція ж налагодила таємну співпрацю із західними партнерами, про яку стало відомо лише після завершення холодної війни [63, с. 68]. Також потрібно вказати на окупацію країн Балтії з боку СРСР, які припинили своє існування як незалежні держави.

2.2. Консолідація данської безпекової політики в НАТО (1949–1978 рр.)

Більшість дослідників наголошують, що нейтралітет був визначальною рисою зовнішньої політики Данії з кінця епохи Наполеона до її членства у НАТО (1949 р.) [263, с. 123]. Однак можна стверджувати, що період данського нейтралітету розпочався ще задовго до наполеонівських воєн, під час яких ця країна зазнала поразки й втратила території Норвегії. Наново проголошений нейтралітет був двічі порушений німцями. Уперше в 1864 р., коли Данія втратила частину південних територій і вдруге, – у 1940 р., коли вона повністю була окупована Третім Рейхом.

Виокремлюють три основні періоди у консолідації данської безпекової ідентичності. Перший, що тривав до кінця Другої світової війни, був пов'язаний із прихильністю Данії до нейтралітету. Другий, який співпадав з періодом холодної війни, – обумовлювався членством Данії у НАТО та її амбівалентною позицією щодо цієї організації. Данія здобула репутацію «неподатливого союзника» [88]. Початок третього періоду припадає на час завершення міжблокового протистояння й трансформації НАТО. Відтоді данський безпековий дискурс відзначається універсалізмом, орієнтованим на Атлантизм [263, с. 123–124].

Період 1949–1961 рр. визначають як етап адаптації Данії у НАТО [242, с. 14]. Це був час, коли Данії доводилося навчатися функціонувати у рамках багатостороннього альянсу та, водночас, брати участь у «великій грі» світових наддержав, хоча її роль і була незначною. Він формував нові контексти для данських політиків, до яких вони були змушені повільно й поступово пристосовуватися.

Наприклад, американські пропозиції, висунуті у жовтні 1950 р. про об'єднане військове командування, застали зненацька данський уряд, адже потенційно спричиняли низку проблем. По-перше, вони де-факто усували нечіткість формулювань статті 5 Північноатлантичного договору та зменшували простір для маневрування з боку держав-членів. По-друге, з огляду на те, що Німеччина мала стати частиною об'єданого командування, – нового

звучання набувала німецька проблема, яка залишалася нездоланою травмою для данського політикуму впродовж століття [242, с. 15].

Данці, у підсумку, погодилися на американську пропозицію. Це було зроблено з двох причин. По-перше, можливості Данії впливати на ключові рішення в НАТО були обмежені, особливо коли йшлося про обороноздатність усього альянсу, інтереси США та більшості союзників. Данські дипломати самі визнавали, що хоча їхня країна і володіла правом вето, проте воно було формальним. По-друге, знову актуалізувалися питання безпеки і побоювання залишитися наодинці. Останнє, зокрема, стосувалося сумнівів, чи альянс зможе захистити Данію на випадок загрози. Тому данці отримали гарантії, що військові бази НАТО будуть розташовані максимально близько до кордонів їхньої країни [242, с. 16].

Слід наголосити, що у тогочасних реаліях створення об'єднаного командування НАТО у Європі було винятково важливим з погляду вразливості безпекової ситуації Данії, зумовленої, насамперед, її географічним розташуванням. Відтак, навіть озброєння Західної Німеччини і повторна поява на південних кордонах Данії німецьких військових формувань, розглядалися як прийнятні явища, адже глибша інтеграція усередині Північноатлантичного альянсу слугувала посиленню захисту супроти потенційної радянської агресії.

Те, що Гренландія перебувала у складі Данії, відіграло ключову роль у зацікавлені цієї країною з боку США і вилилося у бажання залучити її у НАТО. Саму ж Данію американці розглядали як складну для оборони й, радше, як військовий тягар, а не як перевагу. З іншого боку, військові бази США у Гренландії підтвердили доцільність власного існування у роки Другої світової війни, а у післявоєнний період американці, за межами Північної Америки, відводили їм не менш важливе стратегічне значення, ніж Ісландії чи Азорським островам. США чітко заявили про прагнення зберегти американські військові бази у Гренландії під час двосторонніх перемовин 1947–1948 рр. і данський уряд, незважаючи на власне бажання скасувати американсько-данську угоду про захист Гренландії від 1941 р. й змусити американських військових

залишити острів, піддався натиску з боку США [242, с. 17]. Зауважимо, що Гренландія була для Данії також одним з важливих мотивів участі у багатосторонньому альянсі, адже він гарантував оборону острова, а також забезпечував кращі умови, ніж двосторонній дансько-американський договір.

Про перебіг перемовин США та Данії щодо договору про Гренландію 1951 р. відомо мало [242, с. 17]. Незважаючи на те, що цей договір мав двосторонній характер, він розглядався як частина угоди про Північноатлантичний альянс, а тому його тривалість у часі кореспондувала із чинністю останньої. Під час перемовин Данія прагнула скоротити американську військову присутність у Гренландії в мирний час. Однак США висунули вимогу про забезпечення у такому випадку захисту Гренландії власними силами Данії у мирні періоди, на що в останньої не було потенціалу. Тому вимоги данців не були задоволені. Оскільки дансько-американський договір щодо Гренландії обмежував можливості Данії, її роль у захисті власної північної провінції істотно маргіналізувалася. Утім надання згоди на розташування баз військово-повітряних сил США у Гренландії розглядалось як важливий внесок у спільну оборону НАТО.

Будівництво нової американської військової бази у 1952 р. стало промовистим свідченням стратегічної важливості Гренландії для США. У контексті НАТО цей острів все частіше почали характеризувати як «наріжний камінь» на шляху у Західну Європу [242, с. 17]. Справді, істотною перевагою участі Данії у НАТО була можливість її залучення як своєрідного вартового. Жоден корабель у цій частині європейського регіону не міг залишитися непоміченим, що мало особливе значення, зокрема, під час Карибської кризи, коли можна було відстежувати рух радянських кораблів. З огляду на це, Данія довго слугувала «барометром» міжнародної ситуації [46, с. 97].

У цьому контексті примітним аспектом є тривалі намагання Данії поєднати позицію відкритого противника ядерної зброї зі статусом повноправного країни-члена НАТО, безпека якої безпосередньо залежить від стратегії ядерного стримування альянсу. Прагнення зберегти власний

без'ядерний статус та бажання не підважувати, водночас, єдність НАТО, спричинило розвиток двоїстого підходу Данії з ядерних питань, зокрема через ситуацію навколо Гренландії. Якщо впродовж холодної війни використання ядерних технологій усередині країни суворо регламентувалося і Данія старалася забезпечити подібне регулювання на глобальному рівні, то у двосторонньому форматі, насамперед у відносинах зі США, їй доводилося дотримуватися відмінного підходу.

Підкреслимо, що в угоді між Данією та США щодо оборони Гренландії (1951 р.) не порушувалися питання ядерної зброї. Згодом, у листопаді 1957 р. прем'єр-міністр країни Г. Гансен жодним чином не відреагував на запит американського посла, який стосувався доцільності інформування уряду Данії про розміщення ядерної зброї на острові [309, с. 108]. Фактично, в такий спосіб данці надали мовчазний дозвіл на довільну інтерпретацію американцями положень двостороннього договору. Це дало змогу перекинути у Гренландію американську ядерну зброю і відкрити її повітряний простір для ядерних винищувачів.

Іншим чутливим питанням для Данії у цей час була взаємодія з ФРН. Зауважимо, що поряд з Норвегією, жодна з європейських країн не надавала такого істотного значення безпеці Данії, як ФРН. Зокрема, після вступу ФРН у НАТО (1955 р.), західні німці відкрито демонстрували власне зацікавлення забезпечити захист Данії [46, с. 101]. Однак, з огляду на невдалу спробу створити Європейське оборонне співтовариство у 1954 р., мілітаризація ФРН розпочалося лише у 1955 р., а німецькі збройні сили спромоглися зробити реальний внесок у НАТО лише у 1957–1958 рр. Водночас, південні кордони Данії, а саме території Шлезвіг-Гольштейна залишалися незахищеними, особливо після того, як Норвегія вивела звідти власну бригаду у 1953 р. Американці та британці відмовилися розміщувати там свої війська, а сама Данія також не змогла скерувати туди власних військовиків з огляду на нездатність досягнути згоди щодо цього питання усередині країни. Те, що Данія залишалася незахищеною, викликало застереження з боку низки

політичних сил, адже, на їхнє переконання, очікування щодо НАТО не виправдали себе і країна залишилася наодинці з огляду на потенційні безпекові виклики. Проте коли наприкінці 1950-х рр. у регіоні Балтики з'явилися німецькі кораблі, а у Шлезвіг-Гольштейні почали створюватися військові бази, ситуація дещо покращилася [242, с. 17].

Утім, двостороння співпраця з Німеччиною у військовій сфері сприймалася данцями зі застереженням. Ще з XIX ст. Німеччина розглядалася як основна загроза для Данії, а у роки Другої світової війни данська територія була фізично окупованою німецькими військами. Окрім того, ФРН була єдиною державою-членом НАТО, яка мала неврегульоване питання кордонів з державами Варшавського договору і розглядалася як потенційне джерело для конфлікту в Європі.

Водночас, з'явилися інші дразливі питання, зокрема щодо формату німецько-данської військової співпраці. Хоча у Данії й було розуміння важливості німецьких військ для оборони країни, однак були значні застереження до тіснішої взаємодії, адже йшлося не лише про співпрацю з колишнім ворогом, а й про загрозу його потенційного домінування у майбутньому.

Ключового значення у дансько-німецьких двосторонніх відносинах набула дискусія щодо організаційного підпорядкування німецьких військ у рамках НАТО. Також йшлося про низку інших аспектів. Наприклад, німці наполягали на розташуванні на території Данії складів із військовим спорядженням, задля належного захисту південних кордонів країни. Зауважимо, що це питання було вирішено, коли таким об'єктам було надано статус інфраструктурних елементів НАТО.

З метою уникнути потенційної недовіри, обумовленої складним історичним минулим, постачання німецьких військових з'єднань у Шлезвіг-Гольштейні здійснювалося зі складів НАТО, розташованих на території Данії. Окрім цього, завдяки політичній волі було досягнуто компромісу, відповідно до якого територія німецького Шлезвіг-Гольштейну ставала частиною об'єднаного

командування БАЛТАП із штаб-квартирою у данському місті Каруп. БАЛТАП завжди мав очолювати громадянин Данії [46, с. 101]. Данський парламент ратифікував угоду про створення об'єднаного командування БАЛТАП у 1961 р., в яке входила Данія, Норвегія та німецький Шлезвіг-Гольштейн. Об'єднане командування почало діяти у 1962 р. [242, с. 19]. З цього часу одним з ключових безпекових завдань данської політики було збереження статус-кво щодо місцезнаходження штаб-квартири. Останнє, окрім іншого, мало важливе символічне значення, оскільки засвідчувало відданість Данії власним зобов'язанням з багатосторонньої оборони у рамках НАТО.

Також слід згадати, що у дипломатичній ноті від 31 серпня 1961 р. радянський уряд попередив, що створення спільного командування може серйозно погіршити ситуацію у Балтійському регіоні і створити ситуацію, яка нестиме безпосередню загрозу безпеці СРСР. Радянський Союз також спробував вплинути на ситуацію шляхом тиску на Фінляндію з метою ужиття нею належних контрзаходів, відповідно до двосторонніх радянсько-фінських домовленостей від 1948 р. [46, с. 99], а згодом, після ратифікації данським парламентом угоди про БАЛТАП, направив разом з ПНР до Данії ноти протесту [242, с. 20].

У цій ситуації Данія продемонструвала послідовність та непоступливість і у власній відповіді радянській стороні відкинула твердження про загрозу нової угоди безпеці СРСР, вказуючи на своє невід'ємне право забезпечувати власну оборону. Також наголошувалося на оборонному характері НАТО, внеску Данії у політику розрядки та мирному характері нової німецької демократії [242, с. 21].

Незважаючи на те, що у Данії традиційно були обмежені можливості впливу на опрацювання організаційних засад функціонування Північноатлантичного альянсу, у неї все ж було більше простору для дій, коли йшлося про практичне наповнення його діяльності. При цьому слід пам'ятати, що значний вплив на данську політику в сфері оборони мали внутрішні

чинники і саме вона завжди викликала найбільше суперечок у політичному житті країни. Особливо чітко це спостерігалось у 1950-х рр.

Починаючи з 1949 р. консервативна та ліберальна партії Данії виступали за активну політику оборони країни. Вони, зокрема, поділяли переконання, що у власному оборонному плануванні Данія повинна взяти за орієнтир стандарти НАТО. Зазначалося, що данцям слід продемонструвати готовність з дотримання власних зобов'язань перед союзниками, оскільки від ефективності НАТО залежала оборона самої Данії. Більш амбівалентною була позиція соціал-демократів, котрі вважали, що хоча Данія й повинна дотримуватися союзницьких зобов'язань, проте витрати на оборону не можуть підважити добробут країни, і відтак, – суспільну підтримку самого Північноатлантичного альянсу [242, с. 20].

Орієнтиром для розбудови данських збройних сил стали канадська та американська моделі. Основний внесок Данії в оборону полягав у забезпеченні особового складу збройних сил та операційних бюджетних витрат. Зауважимо, що останні були досить незначними, не в останню чергу через небажання підважити суспільну підтримку новій безпековій політиці. Тому можна стверджувати, що у 1950–1951 рр. данська оборона розбудовувалася шляхом фактичного узгодження внутрішніх застережень щодо витрат на оборону, питань фінансування й тривалості строкової служби із зобов'язаннями країни у рамках НАТО. До 1953 р. витрати Данії на оборону зросли, а термін проходження строкової служби було подовжено з 12 до 18 місяців [242, с. 20]. Проте вже з 1954 р. спостерігалось сповільнення у зростанні витрат на оборону, а термін строкової служби був скорочений. Ці тренди збереглися й надалі, що було зумовлене кволим економічним зростанням країни [242, с. 23]. У 1960 р. вдалося досягти історичного компромісу між урядом та опозиційними партіями з питань оборони і їх було знято з порядку денного Данії до кінця 1960-х рр. При цьому, згоди щодо поступового невеликого зростання бюджетних витрат на оборону досягти не вдалося. До середини 1960-х рр. Данія отримала значну частину озброєнь у рамках різних програм допомоги та підтримки. Коли така

допомога припинилася, питання закупівлі озброєнь стали одними з найгостріших для данського державного бюджету [242, с. 20].

Загалом у період холодної війни витрати Данії на оборону були досить низькими, особливо у порівнянні з іншими партнерами по НАТО. Цей факт часто піддавався критиці з боку США. Зокрема, Вашингтон звертав увагу Копенгагена на те, що недостатнє фінансування військових потреб може загрожувати трансатлантичним відносинам і згодом вплинути на якість оборони Данії у випадку зовнішньої агресії [268, с. 88–90].

Зауважимо, що під час холодної війни Данія неодноразово демонструвала неготовність до участі в окремих ініціативах НАТО [140, с. 108]. Свідченням цього, зокрема, є три данські застереження щодо окремих кроків Альянсу. Перше з них пов'язане зі запитом США до Норвегії та Данії у 1950–1951 рр. щодо можливого розміщення на їхніх територіях авіаційних баз для військових винищувачів. Якщо Норвегія впровадила політику заборони іноземних баз на власній території ще до членства у НАТО, то Данія формально зробила це (за винятком Гренландії [96, с. 62–63]) лише у 1953 р. Друге, – стосується данської відповіді на запровадження Альянсом нової доктрини масованої відплати, коли уряд країни заявив, що на території Данії не може бути розміщена ядерна зброя у мирний час [140, с. 134]. Третє, – стосувалося заборони військових навчань на тих територіях, які Радянський Союз міг розглядати крізь призму стратегічних загроз для себе [312, с. 37]. Розглянемо ці аспекти детальніше.

Перед підписанням Північноатлантичного договору, Данія отримала запевнення, що США не розглядають можливості розміщення військових баз на її території. Це було пов'язано, насамперед, із міркуваннями щодо вразливості Данії на випадок війни через її географічне розташування. Проте згодом була висунута ініціатива розмістити на території королівства 150 американських літаків у рамках заходів зі зміцнення оборони [242, с. 24].

Уряд країни прохолодно поставився до цієї ініціативи, остерігаючись розпаду коаліції. Суспільна підтримка такого кроку була також низькою, адже

лише п'ята частина данців виступала за розташування іноземних військ на території королівства [242, с. 25].

Іншим чинником, що вплинув на позицію Данії, був приклад сусідньої Норвегії, яка ще у 1949 р. заборонила розташування військових баз інших країн на власній території, якщо проти неї не здійснена агресія або якщо не існує такої загрози [242, с. 25].

З перспектив Данії до уваги брався також той факт, що потенційні супротивники, насамперед СРСР, можуть сприйняти іноземні війська на території королівства як провокацію. Зауважимо, що традиція Данії не провокувати та уникати провокацій має тривалу історію. Можливо саме тому, після смерті в СРСР Й. Сталіна, питання розрядки у відносинах між Заходом і Сходом стали одними з основних у зовнішній політиці тогочасного данського уряду. Принцип не розміщувати іноземні війська на території Данії (за винятком Гренландії) набув офіційного характеру. Примітно, що це рішення не викликало заперечень не лише політичної опозиції всередині країни, а й Північноатлантичного альянсу, оскільки передбачалося, що така заборона стосуватиметься виключно мирного часу і не поширюватиметься, зокрема, на військові навчання чи реалізацію інших оперативних завдань [242, с. 26].

Схожі міркування спонукали Данію до заборони розгортання ядерної зброї на власній території. З 1949 р. ця країна мовчазно погоджувалася, що ядерне стримування має стати основою НАТО. У 1954 р. вона підтримала рішення, що оборона НАТО у Європі також повинна базуватися на наявності ядерної зброї. Проте підхід Данії змінився, коли у 1957 р. було внесено у порядок денний питання щодо розгортання ядерної зброї на території королівства. Якщо військові і тогочасна опозиція підтримали цю ідею, то уряд соціал-демократів офіційно висловився проти. Зауважимо, що сусідня Норвегія займала таку ж саму позицію. Відтак, під час саміту НАТО 1957 р. Данія та Норвегія спільно виступили за відкладення розміщення ядерних ракет середньої дальності у Європі. Тим більше, вони не погоджувалися на розгортання цих ракет на своїх територіях [242, с. 27].

Як і у випадку з недопущенням розміщення іноземних військ на власній території, такий підхід Данії був пов'язаний з географічною близькістю країни до Радянського Союзу й диктувався небажанням створювати передумови для провокацій. Позиція НАТО з цього питання була амбівалентною, оскільки територія Данії не розглядалася як стратегічно важлива для розміщення ядерної зброї.

Нагадаємо, що починаючи з 1950-х рр. Данія активно закликала до припинення ядерних випробовувань й підтримувала ядерне роззброєння. Вона активно відстоювала ідею укладання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї на глобальному рівні, а коли він був відкритий до підписання, – стала четвертою за рахунком країною, яка його ратифікувала. Окрім того, Данія була однією з перших країн, яка у 1953 р. на законодавчому рівні регламентувала використання радіоактивних речовин й виступала ініціаторкою розгляду питання про радіоактивні опади в ООН (1955 р.) [309, с. 109].

У 1957 р. прем'єр-міністр Г. Гансен заявив, що у мирний час на території Данії не може знаходитися ядерна зброя. Керуючись цими міркуваннями, й беручи до уваги потенційні ризики для здоров'я населення й навколишнього середовища, у 1958 р. Данія заборонила входження у свій порт американського атомного човна Скейт на тій підставі, що він міг нести потенційну загрозу Копенгагенській бухті. Реакцією з боку Державного департаменту США було запровадження нових правил, про які він повідомив союзників. У них йшлося, зокрема про те, що частиною американської політики є як не повідомляти, так і не заперечувати наявність ядерної зброї на військових суднах. Такий підхід з боку США мав застосовуватися навіть у випадку офіційних звернень [175].

У 1963 р. данський уряд задекларував неприпустимість перебування ядерної зброї у територіальних водах чи гаванях країни. Згодом, було запроваджено процедуру інформування усіх кораблів, що заходили у територіальні води Данії про особливості її ядерної політики [250, с. 768]. Фактично прагнення Данії до збереження власного без'ядерного статусу, разом

із бажанням не підважувати єдність НАТО, лише сприяли консолідації її двоїстої ядерної політики.

За наполяганням данського уряду, під час перемовин щодо оборонної угоди 1960 р. положення про ядерну зброю не розглядалися. Опозиція країни погодилася зі статус-кво і до 1964 р. це питання не вносилося у політичний порядок денний [242, с. 28]. Водночас слід пам'ятати, що Копенгаген продовжував послідовно підтримувати політику НАТО щодо використання ядерної зброї, як одного з компонентів стратегії оборони альянсу.

Одним з випробовувань для Данії стало падіння ядерного винищувача з бази Туле у Гренландії у 1968 р. У цей період як американське, так і данське керівництво стверджували, що літак не перебував у Гренландії на постійній основі і був спрямований для вирішення надзвичайної ситуації. Проте розсекречені документи через 25 років підтвердили, що він дислокувався саме у Туле [309, с. 109]. Справа набула розголосу й отримала назву «Тулегейт». З метою її вивчення у 1995 р. була створена спеціальна комісія, яка підтвердила оприлюднену інформацію і засвідчила, що з 1958 р. по 1965 р. у Гренландії була розміщена американська ядерна зброя [302]. Тобто, незважаючи на офіційний без'ядерний статус Данії з 1957 р., на її території вже у 1958 р. дислокувалися ядерні винищувачі. До 1968 р. Данські уряди фактично здійснювали двоїсту ядерну політику, «не помічаючи», що відбувалося у Гренландії [309, с. 109]. Автори звіту пояснювали таку позицію уряду Данії прагненням знайти баланс між американсько-данськими відносинами, радянським чинником і громадською думкою всередині країни.

Зауважимо, що у 1969 р. Данія навіть розглядала можливість покинути НАТО. Згідно зі статутними документами, Північноатлантичний альянс передбачає можливість виходу з організації після двадцяти років членства, за умови повідомлення про це усіх союзників не пізніше, ніж за рік. Усередині Данії відбулася складна дискусія з цього приводу, проте не було запропоновано кращої альтернативи, ніж НАТО. У результаті, з огляду на неспроможність

знайти консенсус у внутрішньополітичному дискурсі, Данія залишилась членом Північноатлантичного альянсу [129, с. 70].

Водночас, період 1962–1978 рр. визначають як етап консолідації данської безпекової політики [242, с. 29]. Справді, на початок 1960-х рр. були напрацьовані ключові засади участі Данії у Північноатлантичному альянсі. Організаційна структура опиралася на об'єднане командування БАЛТАП, що функціонувало належним чином. Витрати країни на оборону хоч і повільно, проте постійно зростали. Досягнутий компроміс щодо оборони у 1960 р. забезпечив політичну стабільність з цих питань у внутрішній політиці [242, с. 29]. Так само було досягнуто порозуміння щодо ядерної політики.

Такий підхід Данії підтримувався і зміцнювався упродовж наступних двох десятиліть. У цей час політика НАТО відповідала данським преференціям. Данський уряд, у цілому, був задоволений американською ядерною монополією і тим, як її забезпечували США. Тому він не підтримував розширення участі європейців у політиці управління ядерним стримуванням НАТО [242, с. 30].

Зауважимо, що наприкінці 1960-х рр. Данія стала постійним членом Групи ядерного планування Північноатлантичного альянсу [242, с. 31]. Незважаючи на те, що данський вплив у цій структурі був незначним, країна все ж отримала доступ до цінної інформації і змогла краще опрацьовувати ядерну проблематику. Участь Данії у цій структурі не викликала істотних заперечень, доки ядерні питання не почали політизувати у внутрішньодержавному дискурсі.

Антимілітаризм та політика розрядки стали у цей період невід'ємною складовою із забезпечення миру [259, с. 74–75]. При цьому слід пам'ятати, що геополітичне становище Данії було інакшим, ніж у нейтральних Швеції та Фінляндії, або члена НАТО – Норвегії, яка мала спільний кордон із СРСР. Тому з данських перспектив, обстоювання миру за допомогою політики розрядки було не настільки питанням національної безпеки, скільки спробою відстоювати ліберально-егалітарні цінності, властиві ідентичності країни. Політика розрядки була відділена від політики безпеки та інкорпорована у

політику підтримки країн, що розвиваються, з метою поширення власних цінностей. Внесок у миротворчі операції ООН став невід'ємною частиною цієї політики і відповідав ключовим ідейним настановам Данії. Країна взяла участь у чотирнадцяти миротворчих операціях у період холодної війни. Всі вони стосувалися деколонізації і у всіх випадках їхня реалізація відбувалася за згодою усіх сторін конфлікту. Крім того, у данців були очікування, що миротворці повинні займати нейтральну позицію і використовувати, радше, переговори, а не військові засоби, щоб досягнути дієвого залагодження конфлікту [153, с. 107].

Примітним аспектом безпекової політики Данії у цей час було намагання відстоювати відносно незалежні підходи у відносинах зі Східним блоком й здійснювати кроки у напрямку розрядки, що згодом стали надбанням політики інших держав-членів НАТО [242, с. 29]. Зокрема, Данія налагодила відносини з СРСР та інтенсифікувала контакти з невеликими державами Східної Європи, як у двосторонньому форматі, так і у рамках «групи десяти». До останньої входили як держави-члени НАТО, так і учасниці Варшавського договору, а також нейтральні країни (Бельгія, Данія, Нідерланди, Болгарія, Румунія, Угорщина, Австрія, Фінляндія, Швеція, Югославія). Група була покликана дискутувати пропозиції та ініціативи з питань європейської безпеки. Серед найпомітніших – створення без'ядерної зони на Півночі Європи та проведення загальноєвропейської безпекової конференції. Остання ініціатива була пропозицією СРСР ще з 1954 р. Утім, коли ця ідея була представлена Данією на саміті НАТО у 1966 р. як прояв доброї волі, її було прохолодно сприйнято іншими державами-членами. Розходження між союзниками зникли, коли у НАТО була прийнята доктрина Хармеля, що передбачала поєднання політики стримування з політикою розрядки. Вона також частково зменшила наростання опору щодо НАТО з боку данських лівих сил, хоча внутрішньополітичну дискусію у Данії остаточно було припинено у 1968 р., коли спеціально створена багатопартійна комісія дійшла висновку, що у країні немає жодної іншої альтернативи, ніж продовження членства у НАТО [139, с. 166–169].

Можна стверджувати також про існування західноєвропейського виміру безпекового підходу Данії в роки холодної війни. Зауважимо, що Західна Європа не сприймалась з данських перспектив як така, що володіє достатнім потенціалом для перетворення у незалежного безпекового актора. Тому ця країна не бажала долучатися ані до Європейського оборонного співтовариства, ані згодом до Західноєвропейського Союзу [263, с. 127].

При цьому, важливим аспектом західноєвропейської політики Данії можна вважати набуття нею (паралельно з Великою Британією) членства у Європейському Економічному Співтоваристві (1973 р.). Як доводить дослідження Б. Геурліна, хоча на початку 1970-х рр. данці й надалі покладалися на НАТО в питаннях безпеки, проте розглядали ЄЕС як вагомий інтеграційний проект зі значними безпековими наслідками, насамперед, з огляду на залучення Німеччини [132].

Членство Данії в ЄЕС, окрім іншого, надало цій країні доступ до Європейської Політичної Співпраці, що відіграло важливу роль у проведенні наради з безпеки та співробітництва у Європі (1973–1975 рр.). У наступні роки Данія наполегливо відстоювала процес НБСЄ, як спрямований на зменшення міжблокового протистояння на європейському континенті шляхом налагодження співпраці у різних сферах. Таким чином, данська атлантична безпекова ідентичність частково модифікувалася через активне залучення у процес НБСЄ [263, с. 126].

Попри сприятливі політичні наслідки, Данія все ж трактувала ЄЕС як організацію з економічної співпраці. Тому в контексті проблем безпеки другої половини 1970-х рр. ця країна покладалася на дві інституції, – НАТО, як основну захисницю від радянської загрози та НБСЄ, як інструмент для послаблення протистояння зі Сходом.

2.3. «Політика застережень» й трансформація позиції Данії у НАТО після завершення холодної війни

Зміни 1960-х рр. у НАТО, пов'язані з заміною доктрини масованої відплати на доктрину гнучкого реагування й зосередження більшої уваги на політиці розрядки, позитивно вплинули на зростання прихильності у ставленні до альянсу з боку Данії [83, с. 15]. Проте істотним випробовуванням данської лояльності щодо НАТО стало розгортання Радянським Союзом ракет СС20 усередині 1970-х рр [80, с. 227].

Восени 1979 р. було досягнуто домовленості про так зване подвійне рішення, відповідно до якого НАТО розпочала розміщення авіаносців та ракет Першінг II у Західній Європі, з метою протидії радянським ракетам СС20, пропонуючи, водночас, Радянському Союзу перемовини щодо скорочення озброєнь. У багатьох західноєвропейських країнах, де мали бути дислоковані ракети, почались акції протесту проти політики «подвійного рішення» [96, с. 64]. У Данії ліве крило соціал-демократів, соціалістична народна партія і соціалістична лівиця теж виступили проти розгортання ракет НАТО [141, с. 191]. У декількох державах-членах НАТО соціал-демократи закликали до одностороннього миру і виступили проти розгортання ракет. Водночас праві партії підтримали цю ініціативу [80, с. 227].

Ще перед самітом НАТО у грудні 1979 р. соціал-демократичний уряд Данії змінив свої позицію щодо політики «подвійного рішення». Зокрема, він пропонував відкласти її запровадження на шість місяців, щоб дати час для початку перемовин із Радянським Союзом. Проте інші члени НАТО відкинули цю пропозицію [141, с. 184]. Тому, незважаючи на застереження, данський уряд підтримав рішення альянсу. НАТО одноголосно підтримала політику «подвійного рішення» (1979 р.). Однак після 1981 р. стало зрозуміло, що СРСР не піде на перемовини.

Данія була лише опосередковано залучена у реалізацію «подвійного рішення» через надання фінансової підтримки [312, с. 42], однак її реакція на конфронтаційну політику США у безпековій сфері, що ґрунтувалася на

ядерному переозброєнні та завищених вимогах до СРСР у перемовинах щодо контролю над озброєнням, була, загалом, негативною. Адже безпекова політика Данії опиралася не на принцип стримування, а на міркування співпраці. Тому ця країна продовжувала активне залучення у розбудову НБСЄ, перетворившись, водночас, на стриманого члена НАТО [241, с. 103]. Фактично, на початку 1980-х рр. атлантичний напрям втратив важливість для данської безпекової політики.

Такий підхід Данії часто визначали як «політику застережень» – «footnoting». Згодом з'явилося поняття «данізація», яке використовували з метою вказати на обмежений внесок країни у спільно оборону та низький рівень її бюджетних витрат на військові потреби, порівняно із союзниками [134, с. 174]. Цим терміном послуговувалися також з метою окреслити держав–фрі-райдерів усередині НАТО, що не бажали брати на себе частину солідарної відповідальності, хоча сповна користувалися усіма привілеями від членства та гарантіями безпеки. Разом із «данізацією» у розумінні фрі-райдерства, йшлося також про потенційну «фінляндизацію», як спосіб здійснення політики, що задовольняла би й не дратувала могутніших сусідів [250, с. 776].

З перспектив Данії *footnoting* розуміли буквально як додавання критичних чи опозиційних коментарів до офіційних документів НАТО. Однак у широкому розумінні ця практика тлумачилось як відкрита незгода країни з позицією Північноатлантичного альянсу, незважаючи на те, чи її виражали у форматі формальних приміток, чи ні [244, с. 296].

Політика застережень вплинула на роботу данського парламенту у сфері зовнішньої політики та безпеки. До початку 1980-х рр. існував широкий консенсус щодо безпекової політики Данії між так званими атлантичними партіями – соціал-демократами, консерваторами та лібералами. У 1980-х рр. відбувся колапс атлантичного консенсусу й розпочалося становлення альтернативної безпекової політики, що формувалася парламентською більшістю лівого спрямування.

У 1982 р. до влади в Данії прийшов уряд меншості, на чолі з П. Шлютером, який складався з консерваторів, лібералів та двох інших незначних за впливовістю політичних сил. Він був змушений взаємодіяти з альтернативною більшістю у парламенті. Уряд міг розраховувати на підтримку соціал-демократів з питань внутрішньої політики, однак це не стосувалося зовнішньополітичної чи безпекової проблематики [80, с. 228]. Таким чином, щодо останньої сформувалася парламентська більшість [244, с. 297]. Якщо уряд виступав за традиційно непомітну політику Данії усередині НАТО й проти будь-якої критики США, то альтернативна більшість висловлювала низку застережень щодо політики Північноатлантичного альянсу. Зокрема з огляду на політику «подвійного рішення» [83, с. 33].

Зауважимо, що відповідно до конституції Данії (ст. 20), зовнішня політика країни є прерогативою уряду, а згода парламенту необхідна лише у випадку оголошення війни чи вирішення територіальних питань. Водночас, у статті 19 головного документу країни йдеться про те, що уряд Данії при ухваленні рішень міжнародного характеру повинен звертатися по думку парламентського комітету у закордонних справах [244, с. 297]. При цьому, ані позиція комітету, ані парламентські резолюції не є юридично зобов'язальними для уряду. Утім, впродовж 1980-х р. сформувалася інша практика. Якщо у попередні десятиліття уряди Данії не погоджувалися з негативним для них голосуванням у парламенті, то подавали у відставку чи оголошували нові вибори. Проте уряд П. Шлютера пішов на поступки парламентові у сфері міжнародної політики, оскільки прагнув утілити програму з економічних реформ, яку підтримувала парламентська більшість [74, с.74–75].

Дослідники вказують, що останнє десятиліття холодної війни було найдивнішим та найдраматичнішим в історії данської зовнішньої політики. Адже характер діяльності Данії у Північноатлантичному альянсі став істотно залежати від внутрішньої політики [84, с. 292], яка, в свою чергу, характеризувалася жорсткою опозицією до діяльності НАТО. При цьому, визначальним чинником були пріоритети парламентських політичних партій,

що гостро критикували альянс за стратегію стримування та балансу сил [84, с. 615]. Упродовж шести років було використано весь набір парламентського інструментарію, з метою взяти під контроль офіційну політику країни щодо НАТО. Останній охоплював надсилання запитів, слухання у комітетах, ухвалення парламентських рішень і, найголовніше, – проведення відкритих дебатів у парламенті за участю уряду. Дебати могла ініціювати будь-яка парламентська фракція, а ухвалені за їхніми підсумками рішення були обов'язковими до виконання для уряду. Найчастіше з цього права користалися дві соціалістичні партії, що були опозиційно налаштовані до НАТО [244, с. 297]. Особливу роль у цьому контексті відіграла соціал-демократична партія Данії, яка зруйнувала попередній консенсус у внутрішній політиці країни. СРСР перестали трактувати як небезпеку, натомість увагу зосередили на двополюсному характері міжнародної системи і ядерній зброї, як основній загрозі [225, с. 139–141].

Симптоматичним у цьому контексті є те, що у 1982 р. лише 51% громадян Данії вважав за необхідне боротися проти радянського домінування шляхом застосування військової сили, тоді як у США цю думку підтримували 83%, а у Швейцарії 77% населення [160, с. 238].

Данська парламентська опозиція була переконана, що уряд країни неспроможний здійснювати дієву політику щодо НАТО [250, с. 799]. Насамперед, йшлося про застосування двох паралельних принципів у діяльності альянсу, які були покликані доповнювати один одного, а саме: одночасного зміцнення можливостей оборони й сприяння переговорам щодо роззброєння та контролю за озброєнням. Відповідно до «подвійного рішення», НАТО планувала розмістити 572 нові ядерні боєголовки у Європі до кінця 1982 р., якщо СРСР не піде на переговори щодо ліквідації власних ракет СС–20. Однак з самого початку ідея переговорів зазнала невдачі й увагу зосередили виключно на посиленні озброєння.

У 1982–1983 рр. парламент Данії звернувся до уряду країни із закликом припинити участь в інфраструктурних програмах НАТО, що залучені у

підготовку до розгортання ракет. Також данський парламент наполягав, щоб ядерна зброя не розміщувалася на території країни не лише у мирний період, а й у випадку війни [140, с. 123]. Тому уряд Данії був змушений виразно дистанціюватися від потенційного розгортання тактичної ядерної зброї на території країни, про що мало йтися на засіданні Комітету оборонного планування НАТО в червні 1983 р. [84, с. 309]. Прем'єр-міністр П. Шлютер з цього приводу заявив, що таке рішення свідчитиме про завершення 34-річної співпраці з союзниками та перетворить Данію на маргінального члена Північноатлантичного альянсу [244, с. 303].

Саме з цієї події розпочинається відлік так званої політики застережень, яку Данія регулярно реалізувала в рамках НАТО до саміту у 1986 р. Фактично, у 1982–1986 рр. данський парламент спонукав уряд країни до внесення у підсумкові комюніке НАТО приміток про незгоду Данії з позицією Північноатлантичного альянсу. З часом застереження ставали більш конкретизованими, що надавало їм помітності та символізму, хоча насправді, ефективність приміток з данського боку залишалася сумнівною [244, с. 298]. Уряд Данії фактично автоматично вносив застереження у комюніке НАТО, з метою уникнути можливого протистояння усередині країни [244, с. 304]. У цьому контексті зауважимо, що у період з 7 грудня 1982 р. по 14 квітня 1988 р. данський парламент ухвалив 23 резолюції з питань безпеки, всупереч волі уряду [244, с. 300]. Результатом цього стала внутрідержавне протистояння, критика з боку союзників і політика, яка віддалила Данію від Північноатлантичного альянсу [244, с. 296].

У цей час данці намагалися відстоювати незалежні позиції і в ООН, підтримуючи ідею заборони превентивного використання ядерної зброї та всеохоплюючу заборону ядерних випробувань. Окрім цього, парламент країни активно обстоював ідею про Північ Європи як без'ядерну територію, яку не схвалював данський уряд, оскільки вона була несумісною з політикою НАТО й неприйнятною для США. Зі свого боку, Радянський Союз також не бажав надавати власних безпекових гарантій [244, с. 305].

Хоча підтримка членства Данії у Північноатлантичному альянсі залишилася всередині країни незмінною, наслідком внутріполітичних суперечок стало те, що чинник НАТО та вимоги трансатлантичної солідарності стали менше враховувати у парламентських процедурах з розгляду питань безпекової політики. Водночас, з перспектив НАТО Данія перетворилася на аутсайдера й зазнала маргіналізації усередині альянсу [84, с. 616].

Американці демонстрували виразне занепокоєння данською позицією. Зокрема, міністр оборони США Х. Браун з цього приводу заявив, що не може збагнути, чому така заможна країна як Данія демонструє неспроможність до виконання власних зобов'язань [74, с. 581], а президент Р. Рейган висловив у 1985 р. невдоволення станом данських збройних сил прем'єр-міністру цієї країни П. Шлютеру [74, с. 580]. Окремі іноземні політичні діячі навіть вдавалися до погрози виключити Данію з НАТО, якщо вона не виконуватиме своїх зобов'язань.

Іншим аспектом протистояння стала Стратегічна оборонна ініціатива (СОІ) щодо створення глобальної системи протиракетної оборони, яку обстоювала адміністрація президента США Р. Рейгана. Опозиція щодо неї з боку данського парламенту спричинила одну з найбільших криз у відносинах Копенгагена з Вашингтоном. Окрім того, позиція Данії відрізнялася не тільки від американських підходів, але й від більшості їхніх європейських союзників [244, с. 306]. Тому це істотно послаблювало позицію Данії у міжнародних відносинах.

Завершенню політики застережень сприяла зміна міжнародного становища, особливо після зустрічі М. Горбачова та Р. Рейгана у Рейк'явіку (1986 р.) та підписання Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (грудень 1987 р.). Спостерігаючи за поступками з боку Радянського Союзу, данський уряд був переконаний, що це стало наслідком консолідованої позиції НАТО, спрямованої на суттєве зниження протистояння на європейському континенті та у світі загалом. Тому для данського уряду було важливим не підважувати позиції альянсу. 3 травня 1987 р. уряд Данії

відмовлявся від внесення застережень у комюніке НАТО, незважаючи на думку парламенту країни [80, с. 231].

Утім навіть у цей час, ядерні питання продовжували викликати значні контрверзи в данській безпековій політиці. Зауважимо, що з 1957 р. по 1992 р. американські кораблі, які мали потенційну здатність транспортувати ядерну зброю, понад 200 разів заходили у порти Данії [309, с. 111], фактично порушуючи без'ядерний статус країни. З метою врегулювати цю проблему, наприкінці 1987 р. у данському парламенті була підготовлена резолюція, згідно з якою усі іноземні військові кораблі при входженні у данські порти мали сповіщати про наявність чи відсутність на їхньому борту ядерної зброї. На цю ініціативу негативно відреагував не лише американський уряд, а й інші країни-члени НАТО, які виразили занепокоєння негативними наслідками такого кроку для єдності альянсу та його політики стримування. Адже запровадження вказаної практики з боку Данії могло призвести до оприлюднення чутливої безпекової інформації. Відтак, США пригрозили скасувати візити своїх військових кораблів у данські порти [244, с. 307].

У квітні 1988 р. уряд Данії був змушений переглянути позицію країни з питань інформування при заходженні в порти, адже її збереження загрожувало данському членству в Північноатлантичному альянсі [80, с. 229–231], як основі безпеки королівства. Через нездатність знайти компромісне рішення, уряд подав у відставку й оголосив дострокові вибори у травні 1988 р. Альтернативна парламентська більшість зазнала поразки, а новий уряд відкинув політику застережень, оскільки вона завдала суттєвої шкоди репутації країни як надійного члена альянсу [74, с. 594 – 599]. Тим більше, така політика втрачала доцільність в умовах завершення холодної війни [244, с. 310].

Зауважимо, що у 1991 р. адміністрація президента Дж. Буша вирішила прибрати ядерну зброю з військових кораблів, усунувши таким чином, передумови для подальших дискусій з цього приводу як в Данії, так і в інших країнах [309, с. 111].

Політика застережень вплинула, насамперед, на ядерну політику Данії й, водночас, не стосувалася американських баз, розміщених в Гренландії. Вона також не надто позначилася на політиці оборони цієї країни. Однак, після холодної війни, незважаючи на те, що політика застережень себе об'єктивно вичерпала, суперечки навколо неї не припинилися. Навіть були підготовлені чотири офіційні звіти, які містили спроби переосмислити цей етап данської історії. Опосередковано, полеміка точилася, з одного боку, між лідером лібералів У. Еллеманн-Єнсенем, який був міністром закордонних справ під час політики застережень та А. Ф. Расмуссенем, колишнім прем'єр-міністром й колишнім генеральним секретарем НАТО. Останній порівняв період 1980-х рр. з колабораціонізмом під час Другої світової війни, назвавши політику застережень одним з найогидніших епізодів у сучасній історії Данії [244, с. 296].

Так чи інакше, наприкінці 1980-х рр. новий данський уряд визнав необхідність докласти особливих зусиль з метою відбудувати довіру до Данії як до надійного міжнародного партнера [91, с. 291]. Данська дипломатія прагнула скористатись з ситуації, яка склалася після холодної війни, щоб сформувані цілісне бачення зовнішньої політики, особливо після суперечливого «періоду застережень». Основна стратегія передбачала залучення данців до розбудови європейського і глобального порядку, який би відповідав ліберальними принципами і цінностям. Ця стратегія була покликана об'єднати «чотири наріжні камені» зовнішньої та безпекової політики країни в єдине ціле, що отримало назву «активного інтернаціоналізму». Міністр закордонних справ У. Еллеманн-Єнсен став автором цієї назви, визначивши «активний інтернаціоналізм» стратегією Данії у постбіполярний період [303]. Насамперед, йшлося про політику «подвійного залучення». Вона, по-перше, передбачала першочергову увагу Данії до Центральної та Східної Європи, а також держав Балтії з метою нейтралізувати там потенційні загрози й створити зону безпеки, а, по-друге, – сприяння міжнародній співпраці шляхом створення комплексної інфраструктури для взаємодії старих і нових інститутів на регіональному та

глобальному рівнях. Зокрема, завданням Данії було залучити у таку інфраструктуру сусідні постсоціалістичні країни задля створення європейської безпекової архітектури, яка базувалася б на багатосторонній співпраці і спільних безпекових зобов'язаннях [85, с. 482].

У стратегії теж містилися елементи *Realpolitik*, що передбачали щонайтіснішу прив'язку Німеччини до ЄС, з метою попередити загрозу її домінування. Що стосується інтенсифікації європейських інтеграційних процесів, то данська дипломатія вказувала на необхідність активнішої зовнішньої політики, щоб відстоювати та ефективніше захищати інтереси Данії у нових багатосторонніх рамках та краще скористатися із об'єднавчих ініціатив [298]. Акцентувалось, що політика активного інтернаціоналізму в цей час швидко перетворився на головний пріоритет країни [144].

Не підлягає сумніву, що безпековий контекст Данії змінився істотніше, ніж у випадку інших нордичних країн, тому їй було порівняно простіше трансформувати власну безпекову доктрину [263, с. 128]. Близьке сусідство до залізної завіси, за якою домінував Радянський Союз, швидко змінилося на дружнє до Данії середовище. Данці перестали відчувати безпосередню загрозу для власної території [104, с. 333]. Це дало їм змогу серед перших у Європі, а не лише у власному субрегіоні, відмовитися від традиційного безпекового дискурсу, у якому домінувала територіальна оборона.

У звіті Комісії з оборони 1989 р. було вперше здійснено аналіз змін безпекового середовища, однак загальна тональність звіту відповідала традиційному наративу [263, с. 128]. Уже через рік у звіті Міністерства закордонних справ розглядалася низка нових трендів, пов'язаних із трансформацією біполярного світу у багатополлярний та переходом наддержав від конфронтації до кооперації. Також йшлося про потребу брати до уваги нові виклики – як хімічна зброя, ракетні технології, тероризм, наркотрафік, забруднення довкілля, порушення прав людини тощо. Водночас, частина данських посадовців й надалі трактувала СРСР як основну загрозу і закликала не робити поквапних висновків [241, с. 101].

Безпекові імперативи для Данії зазнали швидких змін: від безпосередньої військової загрози до ширших безпекових викликів, що могли походити від політичного та економічного хаосу у сусідніх країнах, стати наслідком етнічних конфліктів у Європі чи бути зумовленими низкою соціальних та екологічних проблем [241, с. 102]. Іншим важливим елементом стало збереження та посилення інтеграції сусідів Данії у трансатлантичний простір. Міжнародні інституції та ефективна міжнародна співпраця розглядались як основа нової європейської і глобальної безпекової інфраструктури. НАТО, як центральна компонентна європейської безпекової архітектури, стає наскрізним посилом для Данії [298] .

Наприкінці 1991 р. данську безпекову доктрину було змінено, що відбулося на декілька років раніше, ніж в інших нордичних країнах. Данську політику безпеки було зосереджено на питаннях стабільності під час збройних конфліктів за межами країни, а також на боротьбі з тероризмом, що, на загал, кореспондувало з безпековими пріоритетами більшості країн-членів НАТО. Близьке партнерство зі США мало стати одним із інструментів, який дав би змогу уникнути маргіналізації Данії у нових реаліях, коли з об'єктивних причин у постбіполярному світі значимість Копенгагена для Вашингтона зменшилася [133, с. 118–121].

Данський політикум активно наполягав на інкорпорації ідеологічної складової у зовнішню політику країни. Зокрема, йшлося про поширення демократії, прав людини та ринкової економіки. Разом із більшою увагою до ліберальних цінностей змінювався і концепт суверенітету. У цьому контексті помітними стали парламентські дебати про зовнішню політику у листопаді 1992 р. Вони продемонстрували, що данський політикум трактував захист прав людини та національних меншин як глобальну відповідальність. Це вимагало перегляду політики невтручання у справи інших держав чи ролі гуманітарних інтервенцій [85, с. 444].

Також стало очевидним існування широкого політичного консенсусу з приводу того, що у нових реаліях Данія отримує «більше простору для дій»,

який повинен бути використаний для реалізації «міжнародного активізму», ґрунтованого на ліберальних принципах та сильних міжнародних інституціях. Уряд вказував на потребу оновленого розуміння політики неутручання та визначення меж державного суверенітету. При цьому, провідну роль відводили ООН, як організації, що зможе забезпечити дотримання міжнародного права на глобальному рівні [237, с. 337].

Одним з перших ефектів від трансформації безпекового середовища Данії стала готовність цієї країни до підтримки миротворчих операцій. Хоча така позиція базувалася на традиційній для Копенгагена прихильності до ініціатив ООН, однак зазнала розширення, охопивши також діяльність Данії як у НАТО, так і в рамках коаліцій на чолі зі США.

Символічно, що першим проявом данського міжнародного активізму стала участь країни у війні у Перській затоці, метою якої, саме на думку данського політикуму, було забезпечення дотримання принципів міжнародного права [237, с. 337]. Уже у 1990 р. Данія скерувала свій військовий корвет у Перську затоку, долучившись до колективних дій щодо забезпечення ембарго [90, с. 246–249]. Це була перша збройна місія країни за межами європейського континенту, здійснена поза рамками ООН [132]. Її успішна реалізація стала заслугою ліберального Міністра закордонних справ У. Еллеманн-Єнсена, який тісно співпрацював із соціал-демократичним міністром оборони Г. Хеккерупом. Останній, зокрема, засуджував позицію власної партії за данську політику застережень у 1980-х рр. і прагнув компенсувати попередні репутаційні втрати Данії, намагаючись перетворити її на одного з найкращих союзників США [120, с. 97–98]. Результат їхньої спільної діяльності виявився успішним [152, с. 93–94]. Військова активність трансформувала традиційний підхід Данії до використання збройних сил у зовнішній та безпековій політиці країни [142, с. 13].

У листопаді 1991 р. відбувся саміт НАТО в Римі, на якому була схвалена нова стратегічна концепція НАТО. У ній, зокрема, йшлося про необхідність збільшення мобільності збройних сил держав-членів, та скорочення часу їхньої

поготови з метою краще реагувати на безпекові виклики. Данія позитивно відреагувала на ці зміни [37, с. 11–14].

Ніколи раніше в історії Данії політичний консенсус щодо зовнішньополітичних та оборонних питань не був настільки потужним. Усі парламентські партії підтримали НАТО, навіть традиційно ліво-центристська Соціалістична народна партія, що раніше відрізнялась антинатівською риторикою. Те, що зі зникненням військової загрози вдалося досягти повної підтримки для НАТО з боку данського політикуму пояснюється двома аспектами: по-перше, проблема того, як ставитись до СРСР чи його сателітів більше не розділяла політичні партії і, по-друге, після зникнення безпосередніх загроз, у безпековій сфері єдиною альтернативою до НАТО ставала європейська опція у формі ЄС. Вона мала надати відповідний рівень безпеки та гарантувати оборону. Проте лише дуже невелика частина політичного спектру Данії підтримувала цю опцію, зокрема ЗЄС. Населення країни також загалом підтримувало членство Данії у НАТО. Якщо у 1970-х рр. підтримка Північноатлантичного альянсу серед данців становила понад 50%, то у травні 1992 р. – понад 73%. Таким чином, Данія демонструвала один з найвищих показників з підтримки НАТО серед держав-членів альянсу [134, с. 179].

У листопаді 1992 р. було досягнуто першої домовленості щодо оборони між шістьма політичними партіями Данії. Вона охоплювала період 1992–1994 р. і була спрямована на реструктуризацію данських збройних сил [263, с. 132]. Консенсус політичних сил ґрунтувався на усвідомленні складності однозначної ідентифікації військових загроз і розумінні того, що захоплення данської території з боку потенційного ворога є малоімовірним. Оскільки тогочасна міжнародна ситуація вирізнялась конфліктами етнічно-релігійного характеру, данці вбачали своїм завданням долучитися до їхнього врегулювання [241, с. 101].

У 1993 р. уряд представив меморандум «Принципи та перспективи данської зовнішньої політики» та звіт «Данська зовнішня політика на шляху до 2000 р.» [252]. Вказувалось, що у ньому особлива увага приділялася

проблематиці ліберальних цінностей та багатосторонній дипломатії [237, с. 337]. Таким чином, основною рисою політичних домовленостей всередині країни було зміщення пріоритетів від територіальної оборони до участі у силах міжнародного реагування. Було анонсовано створення Данської міжнародної бригади подвійного призначення чисельністю 4500 осіб [263, с. 132]. Це означало, що вони були спроможні до участі у миротворчих, гуманітарних та інших аналогічних операціях не лише під егідою ООН і НБСЄ, а й, водночас, використовуватися як бригада у рамках НАТО, особливо у контексті розбудови сил швидкого реагування [241, с. 110]. Те, що данці зобов'язалися надати у розпорядження НАТО цілу бригаду, враховуючи порівняно невеликий розмір країни, мало сприяти зростанню помітності та важливості збройних сил Данії в альянсі [120, с. 178–180].

Данія реформувала власні збройні сили з метою забезпечити ефективнішу участь у міжнародних операціях. У грудні 1993 р. парламент країни схвалив пакет документів, які чітко визначали правові та організаційні аспекти майбутнього розгортання данських збройних сил. Для них було визначено три ключові операційні завдання. По-перше, спроможність долучатися до миротворчих, гуманітарних а також військових операцій самостійно або разом із НАТО у рамках мандату ООН та НБСЄ задля попередження чи врегулювання конфліктів. По-друге, участь в обороні Данії, що передбачає також діяльність з попередження та врегулювання потенційних конфліктів у сусідніх регіонах. По-третє, залучення у врегулювання конфліктів та оборону на території відповідальності усього Північноатлантичного альянсу, включаючи демонстрацію солідарності шляхом розгортання сил швидкого реагування [241, с. 111].

Після завершення холодної війни змінилось також розуміння того, що означає бути надійним членом НАТО. Хоча й надалі увага акцентувалася на солідарності держав-членів, проте все частіше істотним елементом стали визначати їхню спроможність долучатися до операцій з-поза географічних меж альянсу. Якщо у період холодної війни ключовими показниками були витрати

на оборону й чисельність підготовлених військових, то в реаліях постбіполярного світу суттєвого значення набули можливість і готовність, а також кількість та якість особового складу, який може взяти участь у міжнародних операціях. Саме ці чинники визначають і сьогодні позицію держави у НАТО [267, с. 326–328].

Хоча Данія була скептично налаштованою щодо політики стримування СРСР, проте вона дуже схвально відреагувала на суттєві зміни у стратегії НАТО, його структурну та організаційну трансформацію на початку 1990-х рр. [241, с. 103]. Тому данську безпекову ідентичність цього періоду можна охарактеризувати як атлантично-орієнтований універсалізм. Його ключовим елементом була провідна роль Північноатлантичного альянсу, що перебував в процесі змін, з одночасною легітимізацією універсалістського підходу, втілюваного ООН та НБСЄ щодо миротворчих операцій [312, с. 50]. При цьому, Данія не була особливо зацікавленою у докорінній перебудові НАТО, оскільки бракувало ясності щодо наслідків потенційних глибоких реформ альянсу. Також залишалося незрозумілим, яким чином розбудова безпекової політики ЄС може позначитися на ролі НАТО. Зокрема, чи буде здійснено спроби з розбудови двостороннього військового партнерства між США та ЄС. Останнє могло зашкодити розвитку НАТО, маргіналізувавши її значення. Оскільки Данія завжди відрізнялася прагматичним підходом до європейської інтеграції й підтримувала розбудову відносин між ЄС та НАТО, їй довелося взяти активну участь у процесі реформування Північноатлантичного альянсу, щоб уникнути небажаних наслідків. При цьому, для данців було важливим також зберегти провідну роль США у цій організації [204, с. 34]. Трансформація НАТО означала, водночас, відсутність потреби у різкому відході від попередніх традицій та політики Данії у безпековій сфері. Тому зміну позиції Данії з амбівалентного члена на надійного союзника НАТО можна пояснити, насамперед, політичними чинниками. Адже, з огляду на історію цієї країни, її політичні та культурні цінності відповідали новим пріоритетам у розвитку Північноатлантичного альянсу [81, с. 28].

Швидко інтернаціоналізацію данських збройних сил також розглядали як опосередкований наслідок відмови Данії від Маастрихтського договору у 1992 р. [103, с. 163]. Данські застереження щодо окремих його положень учинило НАТО єдиною платформою для розв'язання безпекових питань. Це також означало відмову від повноправного членства країни у ЗЄС, а згодом у ЄБОП (Європейська безпекова та оборонна політика) [263, с. 132].

Зовнішня політика, яка раніше була реактивною і прагматичною, швидко набула активного характеру, зосередившись на обстоюванні загальнолюдських цінностей. Ця політика із самого початку була покликана сприяти розбудові і консолідації міжнародної інституційної структури у Європі, яка гарантувала би мир на континенті, надійно інтегрувала б об'єднану Німеччину в ЄС і забезпечувала США позиції гаранта європейської безпеки [237, с. 337].

Упродовж 1990-х рр. Данія стала активною учасницею з підготовки операцій у рамках Партнерства заради миру. Оскільки військова співпраця була ключовим аспектом цієї ініціативи, тому зближення країни з Північноатлантичним альянсом, який щораз більше уваги приділяв миротворчим акціям, розглядалось як логічне продовження зовнішньої політики Данії. У рамках Партнерства заради миру Данія підтримувала особливо добрі відносини з балтійськими країнами, зокрема у миротворчому контингенті на Балканах [251, с. 123–124]. Таким чином, королівство зайняло активну позицію у налагодженні відносин з колишніми комуністичними країнами. Активний інтернаціоналізм продовжувався і в інших сферах. Зокрема, Данія ініціювала активну зовнішню політику у регіоні Балтійського моря, надаючи допомогу пострадянським країнам, сприяючи їхній інтеграції у західні структури й підтримуючи зусилля з розбудови збройних сил [144, с. 88–90]. Тому вона прихильно сприйняла розширення НАТО через залучення до альянсу держав Балтії [178, с. 301–303].

Зауважимо, що з перспективи західноєвропейських партнерів, які користувалися, до певної міри, привілейованим статусом у рамках НАТО, як Данія, чинник розширення альянсу міг призвести до подальшої маргіналізації

їхніх позицій, адже зростала кількість членів, з якими взаємодіяли США. З іншого боку, розширення сприяло зміцненню та збільшенню ваги самої НАТО на міжнародній арені. Це потенційно зміцнювало вплив Данії, оскільки вона була частиною потужного військового блоку, що набував значимості. Окрім того, більшість нових країн-членів були проамериканськими й поділяли геополітичні преференції Данії [204, с. 31].

Утім, зміни в безпековій політиці Данії стали ще помітнішими, коли вона розпочала підтримувати ініціативи НАТО чи США, які не були схвалені з боку ООН. Це засвідчило прагнення данців відігравати помітнішу роль у Північноатлантичному альянсі, зокрема, через глибшу взаємодію країни зі Сполученими Штатами [145, с. 69–70]. У цьому контексті події території колишньої СФРЮ стали одним із викликів для данської безпекової політики, адже визначальна роль НАТО у врегулюванні конфлікту вимагало активного залучення усіх держав-членів. Зокрема, у період косовської кризи Данія надала власні військові літаки (Ф–16), а її механізований батальйон брав участь у наземних військових операціях [250, с. 771].

Такий розвиток подій різко контрастував з подіями 1980-х рр., коли Данія остерігалася потенційного застосування сили з боку Північноатлантичного альянсу. Відтак створення Міжнародної бригади (1994 р.) та участь країни у миротворчому контингенті НАТО на Балканах стали відображенням її прагнення до використання сили з огляду на нові реалії. Водночас, відданість Данії меті миротворчої місії на Балканах – забезпечити захист цивільного населення навіть в умовах відсутності мандату ООН, ілюструє примат ліберальних гуманітарних принципів у данській безпековій політиці, порівняно з питаннями непорушності суверенітету.

У постбіполярний період данська зовнішня і оборонна політики характеризувалися двома ключовими трендами. З одного боку, вже у перші роки після завершення холодної війни була очевидною готовність використовувати данські збройні сили у зонах конфліктів закордоном [136]. З іншого, – данська зовнішня політика характеризувалася все більшим

мультилатералізмом. Обидва тренди реалізувалися на практиці, як, наприклад, активна участь Данії у миротворчих операціях НАТО та ООН на території колишньої Югославії. Окрім того, у рамках ООН Данія ініціювала створення багатонаціональних сил швидкого реагування SHIRBRIG. Вони вперше були використані для забезпечення припинення вогню між Ефіопією та Еритреєю у 2000 р. Участь у складі цих сил взяли також і данські військові [228, с. 27].

Це слід вважати ключовою зміною у безпековій політиці Данії, частково зумовленою її традиційною прихильністю до багатосторонньої співпраці у період холодної війни. Адже під час міжблокового протистояння Данія займала провідні позиції у сфері гуманітарної допомоги.

Висновки до розділу 2.

Динаміка історичного розвитку вчинила з Данії малу державу, не забезпечивши належними засобами для самостійного виживання в несприятливому безпековому середовищі. Тому після завершення Другої світової війни саме у Північноатлантичному альянсі данці вбачали прагматичне вирішення проблеми безпеки власної країни. Утім, упродовж тривалого часу Данія була, радше, споживачем безпеки.

В умовах глобального протистояння двох наддержав не було периферії і не було можливостей діяти виключно в регіональному вимірі. Події, які розгорталися у безпосередньому сусідстві з Данією не можна було розглядати без залучення глобального контексту. Для країн Північної Європи це означало необхідність знайти власне місце у глобальному безпековому порядку. Данія та інші країни регіону мали опрацювати власну політику в умовах глобального протистояння між Сходом і Заходом.

З огляду на це, провідною стала ідея створення «зони миру» у Північній Європі. Через неї, Данія та її сусіди намагалися донести двом наддержавам, що Північна Європа є регіоном, який вирізняється низьким рівнем протистояння з огляду на домінування малих держав, які фокусують власну увагу на співпраці та попередженні можливих провокацій у сфері безпеки. Це мало відрізнити

Північну Європу від інших регіонів континенту, де спостерігався високий рівень суперництва двох блоків.

Політика миру Данії була інкорпорована у прагматичний підхід «безпека понад усе», що пояснювалося розташуванням країни на передовій протистояння двох блоків під час холодної війни, з одного боку, та ідентичністю данської державності, – з іншого. Членство у НАТО часто розглядалося як «необхідне зло», прийнятний спосіб захисту національних безпекових інтересів, а не як інструмент забезпечення миру. Данія була інертним членом Північноатлантичного альянсу, починаючи з 1949 р., не відігравала істотної ролі в союзницькій політиці та перманентно зазнавала критики з боку США й Великої Британії за недостатній рівень власних витрат на оборону. У 1980-х рр. Данія почала активно використовувати «політику застережень» усередині НАТО, демонструючи, таким чином, власну незгоду зі жорсткою позицією США. У такий спосіб Данія реалізувала власну «політику миру» усередині НАТО.

Уже на завершальному етапі холодної війни офіційні пріоритети данської закордонної і безпекової політик змінилися. Незважаючи на початкове сум'яття, зокрема щодо подальшого поглиблення європейської інтеграції у 1992 р. чи прохолодного ставлення до об'єднання Німеччини, серед данської еліти досить швидко утвердився консенсус щодо так званого «активного інтернаціоналізму». Данія, на відміну від більшості європейських держав, досить динамічно відреагувала на утвердження нового безпекового порядку, що став наслідком звільнення постсоціалістичних країн Східної Європи і розпаду СРСР. Започаткована нова «активістська» зовнішня політика набула швидкого оформлення на доктринальному рівні у 1993 р. Її ключовими елементами стали спільна безпека, поширення демократії та захист прав людини. Останнє, зокрема, знайшло чітке відображення у політики підтримки з боку Данії трьох країн Балтії з питань їхньої інтеграції з НАТО та ЄС.

Безпрецедентно безпечне міжнародне середовище, у якому розвивалася Данія у той час, дало їй змогу зосередитися на опосередкованих загрозах, з

огляду на відсутність прямих небезпек, що зникли після розпаду СРСР. Згодом Данія розпочала брати активну участь у миротворчих місіях різного характеру.

Данія успішно реформувала власні збройні сили й упродовж декількох років перетворилася зі слабкої ланки НАТО у важливого гравця нордичної та європейської оборони. Це пояснюється, серед іншого тим, що нові пріоритети Північноатлантичного альянсу відповідали данським традиційним зовнішньополітичним практикам. Зокрема, сприятливим чинником для участі Данії у миротворчих операціях чи акціях з надання гуманітарної допомоги, стала послідовна прихильність країни до принципів багатосторонньої співпраці, що дала їй змогу набути статусу однієї з передових держав-членів НАТО у новому міжнародно-політичному контексті.

РОЗДІЛ 3.

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ

3.1. Детермінанти безпекової політики Данії у Північній Європі

Зовнішня політика Данії є винятковою серед держав Північної Європи. У сучасній історії королівство активно послугувалося міжнародними інституціями для власного захисту, хоча часто чинило це у специфічний спосіб. Наприклад, Данія набула членства у ЄС на двадцять років раніше, ніж будь-яка інша північноєвропейська держава. Водночас, вона домоглася права на неучасть у ЄБОП, у той час, як її сусіди – Швеція та Фінляндія, надають виняткового значення цьому різновиду взаємодії у рамках ЄС. Цей крок частково пояснюється данською лояльністю до НАТО, однак в Північноатлантичному альянсі Данія раніше також займала особливу позицію, зокрема активно застосовувала «політику застережень». Сьогодні ж – Данія є одним з найвідданіших членів та одним з найпослідовніших союзників США [42, с. 31].

Атлантична візія Данії частково пов'язана з тим, що вона є єдиною північноєвропейською державою, яка контролювала значні території за межами європейського континенту. США фактично забезпечували оборону Гренландії і цей острів є єдиною територією держав Північної Європи, де розташована американська військова база. Окрім цього, чинник Гренландії є підставою для участі Данії у Арктичній Раді, хоча основна територія країни знаходиться далеко від Арктики.

Все це впливало й продовжує здійснювати вплив на позицію та участь Данії у північноєвропейській співпраці. Зауважимо, що на початках її становлення данці були досить ініціативними. Відтак, у роки холодної війни північноєвропейська співпраця була досить успішною, проте не охоплювала оборонного виміру з огляду на те, що Фінляндія та Швеція були позаблоковими державами у той час, як три інші держави регіону належали до НАТО. Хоча під

час міжблокового протистояння європейський континент перебував у центрі постійної уваги, Північна Європа мала периферійне значення як віддалений фланг для НАТО й ОВД. Це, однак, не означає, що на регіон не поширювалося суперництво наддержав. Там проходили важливі авіаційні маршрути. Для колишнього СРСР – це був один із важливих шляхів доступу на Захід [300, с. 47]. На переконання К. Меєрса, значимість регіону у період холодної війни можна вишукано узагальнити висловом: Північна Європа це не той регіон, де можна було виграти третю світову війну, але її там можна було без перебільшення програти [212, с. 64].

Водночас, регіон Північної Європи не був цілісним з оборонних перспектив. Як зазначає А.-С. Даль, у ньому виділяли чотири субрегіони. Перший – верхня Північ, яка характеризувалася активною військовою діяльністю, що охоплювала, насамперед, північні регіони Норвегії, де НАТО і Радянський Союз мали безпосередній кордон і навіть йшлося про обмін ядерними ударами. Туди також зараховували північну частину Швеції та Фінляндії, хоча їхня військова значимість була меншою [63, с. 69].

Другий субрегіон включав атлантичне узбережжя Норвегії, Ісландію та Гренландію. Він був особливо важливим з огляду на американські стратегічні інтереси, оскільки там проходили важливі морські шляхи. У цьому контексті особливе значення відігравала Гренландія, що спонукало США залучити Данію у НАТО. Утім, на початках королівство розглядалося, радше, як військовий тягар, а не стратегічне надбання для Північноатлантичного альянсу [289, с. 29].

Військова невідповідність і уразливе розташування Данії на початкових етапах холодної війни викликали особливе занепокоєння у західних партнерів, особливо доти, доки не відбулося озброєння ФРН. Адже, з огляду на протоку Ересунн, королівство займало стратегічну позицію у Балтійському морі. Ця територія входила у третій субрегіон і охоплювала південну частину регіону Північної Європи. Його стратегічне значення пояснювалось географічною близькістю до зони основного протистояння на європейському континенті. Виявлені східнонімецькі документи свідчать, що ця зона і особливо

контроль над протоками мали вагоме значення для ОВД. Тому був опрацьований навіть перспективний план атаки на Данію [111, с. 44].

Четвертий субрегіон включав більшу частину території Швеції та Фінляндії. Він мав менше значення для західних партнерів, але знаходився у центрі уваги СРСР з огляду на спільний кордон з Фінляндією. При цьому Швецію розглядали в основному як своєрідну буферну територію [63, с. 69].

У більшості країн Північної Європи було розуміння, що на їхню безпеку впливають, здебільшого, європейські та глобальні тренди, а не регіональні відносини. Проте можливість створення після Другої світової війни Скандинавського оборонного союзу розглядали як цілком прийнятну опцію.

Таку пропозицію, зокрема, було висунуто у травні 1948 р. [99, с. 1165]. Однак вона не враховувала відмінностей у пріоритетах держав регіону. Якщо Швеція та, меншою мірою, Данія, прагнули, щоб оборонний союз мав нейтральний характер, то Норвегія розглядала його як потенційну складову НАТО. Перемовини щодо цього продовжувалися й у 1949 р., однак США відмовили у постачанні озброєнь для майбутнього союзу, що істотно підважило його привабливість. Водночас, усе помітнішими ставали зовнішні загрози, протистояти якій самотужки країни регіону були неспроможні [181, с. 50–58]. У підсумку, цей план зазнав поразки.

Стратегічна релевантність Північної Європи змінювалася упродовж майже п'яти десятиліть холодної війни. Зокрема, у 1950–1960-х рр. регіон розглядали як віддалену територію, що мала лише тактичне значення. Однак запровадження у 1960-х рр. доктрини Гнучкого реагування в НАТО призвело до високого рівня стратегічної непередбачуваності, посиливши відчуття уразливості серед північноєвропейських країн. Непевність ще більше зросла, коли з кінця 1960-х рр., СРСР розпочав зміцнювати Балтійський флот та загальною військовою інфраструктуру в регіоні. Зрештою, схвалення Морської стратегії адміністрації президента США Р. Рейгана у 1980-х рр. дало змогу зрівноважити ситуацію та знизити рівень напруги навколо балтійських проток [65, с. 30].

Період холодної війни був золотою ерою для північноєвропейської співпраці. У її рамках створено Північну Раду (1952 р.), укладено угоду про Північну співпрацю (1962 р.) та засновано Північну раду міністрів (1971 р.). Серед основних досягнень – паспортний союз (1952 р.), спільний ринок праці (1954 р.), визнання взаємного соціального захисту (1957 р.), мовна конвенція (1987 р.) тощо. Проте успіх цієї співпраці не залежав виключно від інституційної структури чи правової бази. Часто він був наслідком неформальної взаємодії та могутності громадянських суспільств у державах регіону. «Північноєвропейська» складова позитивно сприймалася як частина ідентичності усіх п'яти країн [38;287].

У роки холодної війни окрему увагу звертали на «Північноєвропейський баланс» як своєрідну регіональну систему, що гарантувала безпеку у Північній Європі й забезпечувала розподіл впливу між СРСР та США [99, с. 1166]. Це означало, що Данія та Норвегія мали вдаватися до часткових обмежень, зумовлених їхнім членством у НАТО, Фінляндія не поглиблювати співпрацю з Радянським Союзом у безпековій сфері, а Швеція – утримуватися від вступу до Північноатлантичного альянсу й зберігати власний нейтралітет. Ця система не базувалася на жодному правовому договорі, а мала неформальний характер [224, с. 49–56].

Зауважимо, що співпраця з питань оборони не була частиною повноважень Північної Ради, оскільки це унеможливило би членство у ній Фінляндії. Данія та Норвегія як члени НАТО, зі свого боку, також не були зацікавлені у такому вимірі співпраці в рамках Ради. Тому єдиною формою інституціоналізованої взаємодії між країнами регіону в сфері оборони стала НОРДСАМФН, що стосувалася миротворчих операцій ООН. Передумовою успіху цієї співпраці була обов'язкова наявність згоди на здійснення миротворчості з боку Ради безпеки ООН. Відтак, країни Північної Європи спільно брали участь у миротворчих операціях під егідою ООН у Єгипті (1950–1970-і рр.), на Кіпрі (1960–1970-і рр.) та Лівані (1980-і рр.) [99, с. 1166].

Після завершення холодної війни північноєвропейська співпраця перебувала у стані стагнації. Не в останню чергу через те, що Швеція та Фінляндія набули членства у ЄС, а Норвегія залишилася за його межами. Регіон втратив своє значення як для Сполучених Штатів, так і для Північноатлантичного альянсу загалом. Хоча Росія й продовжувала нарощування своєї військової присутності, зокрема у Калінінградській області, утім вона не могла претендувати на колишню роль СРСР.

Водночас, розпочалася дискусія щодо кризи північноєвропейської ідентичності. Вказували на те, що вона опиралась, значно мірою, на досить низький рівень військового протистояння у регіоні, особливо, якщо співставляти його з іншими частинами європейського континенту чи світу загалом, а її привабливість ґрунтувалася на виборі соціальної моделі, котра одночасно відрізнялася як від комунізму, так і від капіталізму [99, с. 1163]. Іншими словами, північноєвропейська ідентичність базувалася на ідеї, що вона краща від європейської ідентичності. Однак, з огляду на нові реалії, спричинені закінченням протистояння між Сходом і Заходом, почали зникати передумови для привабливості північноєвропейської ідентичності, а успіх європейської інтеграції підважував доцільність вибору альтернативного шляху. Фактично, північноєвропейська ідентичність опинилася перед загрозою маргіналізації у Європі. Через це навіть почали лунаати пропозиції замінити її на ширшу, більш всеохоплюючу балтійську ідентичність, що охоплювала би більше, ніж п'ять держав регіону [316].

Зауважимо, що в нових реаліях відбулася географічна експансія регіону з включенням східних берегів Балтійського моря через залучення нових незалежних держав – Естонії, Латвії та Литви. Фактично, регіон перетворився у регіон Північної Європи та Балтії [63, с. 73]. Водночас, скоротилася кількість субрегіонів до трьох: верхньої Півночі, що втратила значимість через зниження інтенсивності протистояння; Атлантичного регіону, у якому американці скоротили власну присутність, та басейну Балтійського моря. Набуття останнім

цілісного характеру стало можливим лише завдяки припиненню конфлікту між Сходом і Заходом й ліквідації штучних ліній поділу [63, с. 73].

Дослідники наголошували, що після 1991 р. країни регіону поступово покидали свій «північноєвропейський бастион» [208]. Водночас, стало складніше виокремлювати окремих «північноєвропейський бренд», оскільки європейські процеси та практики все більше ототожнювалися з ним й практично нічим особливим не різнилися [51, с. 27–28].

Проте це не означало повну відмову від нордичної ідентичності чи припинення співпраці. У 1994 р. Данія створила «Багатоцільову данську міжнародну бригаду», що дало їй змогу активно брати участь у місіях ОБСЄ та ООН чи військових операціях НАТО і, водночас, забезпечувати власну оборону. Це одночасно відповідало як внутрідержавним вимогам, так і зобов'язанням, прагненням успішної участі у миротворчих операціях та намаганням збільшити власну значимість в ООН [153, с. 114–117]. Амбітна мета – забезпечити на постійній основі спроможність надсилати 1500 військових для участі у міжнародних місіях свідчила про якісні зміни у данській політиці миру та, одночасно, про її мілітаризацію. Оборонні угоди 1995 і 1999 рр. закріплювали ці прагнення, передбачаючи відповідне фінансове забезпечення на міжнародні операції. Ще більш вагомим кроком у цьому напрямі стала оборонна угода 2004 р., яка істотно перебудувала оборону Данії, адже скасовувалась система територіальної оборони і більша увага зверталась на інтеграцію військових і цивільних аспектів данської безпекової політики. У цьому контексті ідея данської міжнародної бригади втрачала сенс. Данія ставала продуцентом безпеки, а не лише її споживачем, безпосередньо та безпрецедентно долучаючись до забезпечення військової безпеки й стабільності як всередині Європи, так і за її межами [329, с. 310].

Частина дослідників відстоювала позицію, що північноєвропейський регіон наділений значним потенціалом, адже демонструє толерантність та низький пріоритет оборонного виміру, як потенційно корисні приклади для всієї Європи [159]. Також наголошувалось, що північноєвропейські країни

можуть відіграти важливу роль у відстоюванні та реалізації глобальних реформ [234]. Північну Європу також розглядали як ймовірну модель для інших форматів регіональної співпраці з огляду на її потенціал у контексті стабілізації та ефективності неформальних механізмів взаємодії [47]. При цьому, про можливість ефективної співпраці у сфері безпеки та оборони майже не згадували.

Парадоксально, але розпад СРСР супроводжувався, водночас, зростанням відчуття уразливості серед країн Північної Європи, адже на зміну прогнозованої політики стримування прийшли військова нестабільність та політична непевність [63, с. 73]. Структурна реорганізація НАТО лише посилювала таке враження. Для прикладу, Данія й Норвегія переходили під контроль Центрального європейського командування НАТО, що розташовувалося у Нідерландах. Окрім того, їхні партнери, особливо Сполучені Штати, на початках не розглядали як пріоритетні питання трьох держав Балтії, що вкотре свідчило про очевидну маргіналізацію регіону в новому безпековому контексті.

Тим не менше, постійно наголошувалось, що північноєвропейська ідентичність не зникла, а зазнала трансформації через набуття нових організаційних та інституційних характеристик, зокрема, з огляду на відновлення Ганзійської ліги, створення Північного виміру ЄС чи започаткування співпраці у Баренцевому морі тощо [213].

На перший погляд скептичне ставлення до Північноєвропейської співпраці варто розглядати у контексті інших регіональних ініціатив Копенгагена, де Данія займала лідерські позиції та активно їх обстоювала. У 1992 р. вона спільно з Німеччиною виступила ініціаторкою створення Ради держав Балтійського моря, що, окрім п'яти північноєвропейських країн, включила також Росію, ФРН, Польщу, держави Балтії [42, с. 32]. Особливо активно Данія підтримувала Естонію, Латвію та Литву на шляху до їхньої незалежності, а потім при набутті членства у НАТО та ЄС.

Зауважимо, що у 1994 р. у країнах Балтії серйозно непокоїлися можливою агресією з боку Російської Федерації, через свіжі спогади про кровопролиття на вулицях Риги та Вільнюса перед розпадом СРСР. В умовах зростання агресивності російської політики у середині 1990-х рр. НАТО не демонструвала ані готовності, ані бажання змінити статус цих країн з учасників програми Партнерства заради миру на потенційних членів альянсу. Ситуація лише погіршилась, коли країни Балтії були кваліфіковані Пентагоном як такі, що неможливо захистити [63, с. 74].

Лише нові призначення у 1997 р. в адміністрації президента Б. Клінтона сприяли зміні політики США в Північній Європі. Питання про членство держав Балтії в НАТО знову набуло актуальності. При цьому, особливу роль відіграла Данія, що була послідовним адвокатом цих країн перед США та НАТО. Також вона підтримувала інші ініціативи як створення Балтійського оборонного коледжу для підготовки військових офіцерів для країн регіону. Водночас, більш негативну і zarazом вагомішу роль відігравав скептицизм з боку Німеччини, Великої Британії та Італії, що гальмувало прийняття держав Балтії до Північноатлантичного альянсу. Хоча процес розширення НАТО формально розпочався на мадридському саміті у 1997 р., держави Балтії спромоглися стати її членами лише у 2004 р. Як наслідок, регіон Північної Європи перетворювався у єдине ціле як компоненту Заходу, а його східні фланги опинилися під захистом Північноатлантичного альянсу [63, с. 76]. При цьому, Фінляндія та Швеція залишаючись позаблоковими, активно співпрацювали з НАТО і брали участь в його військових місіях.

У 1997 р. міністри оборони країн Північної Європи уперше спільно взяли участь у роботі Північної Ради у рамках семінару «Безпека у суміжних регіонах». У цей же час миротворчу співпрацю в рамках ООН було перетворено у ширші за значимістю «Північноєвропейські скоординовані заходи з підтримання миру» (НОРДКАПС) [114, с. 367]. Ці зміни з боку країн Північної Європи засвідчили важливість для них миротворчої діяльності, втілюваної не лише під егідою ООН, а й за участі інших організацій.

На початку 2000-х рр. з'являлися також перші виклики для такої співпраці. Відзначимо, що Данія не змогла долучитися до створеної під керівництвом Швеції Північної бригади (2004 р.) у рамках ЄБОП, з огляду на власні зобов'язання не брати участі в оборонному вимірі ЄС. Водночас, Норвегія, що не є членом ЄС, надіслала до складу цієї бригади власних військових.

Іншим викликом для ефективної взаємодії держав Північної Європи стала започаткована у 1994 р. «Північноєвропейська співпраця у сфері озброєнь» (НОРДАК). Вона полягала у здійсненні координації з розробки, обслуговування та закупівлі озброєнь. Однак, у 2001 р. Данія відмовилася від участі в узгодженій раніше колективній закупівлі гелікоптерів. Окрім цього, у 2004 р. вона вийшла зі започаткованого ще у середині 1990-х рр. проекту зі спільної розробки підводного човна «Вікінг» [99, с. 1168].

Інші чинники також слугували важливим рушієм для тіснішої співпраці. Насамперед йшлося про анексіоністську політику з боку Росії, особливо після її агресії проти Грузії, та поступове скорочення присутності Сполучених Штатів у регіоні. У 2008 р. був оприлюднений звіт, який підготували Норвегія, Швеція та Фінляндія. У ньому було виокремлено 140 потенційних сфер для співпраці з питань оборони, причому майже у 40-а з них можна було розпочати взаємодію без зайвих зволікань. Звіт став імпульсом для створення «Північноєвропейської структури з підтримки у сфері оборони» (НОРДСУП), до якої також увійшли Данія й Ісландія [223].

Важливу роль для розширення взаємодії у сфері оборони відіграв звіт Т. Столтенберга, який був опублікований у 2009 р. У ньому містились тринадцять пропозицій, які повинні були сприяти посиленню Північноєвропейської оборонної співпраці. Найбільшу увагу серед них привернули наступні ініціативи: становлення Північноєвропейських стабілізаційних сил із постійним командуванням; створення об'єднаної морської моніторингової системи; започаткування спільного спостереження за ісландськими повітряним простором; розвиток супутникової системи;

формування колективного десантного підрозділу; ухвалення загальної декларації солідарності, у якій містилися б зобов'язання щодо взаємної оборони [285].

Загалом, звіт Т. Столтенберга викликав прихильну політичну реакцію як своєрідний дороговказ з розбудови оборонного виміру співпраці у регіоні. Хоча висловлювалися також численні застереження. Зокрема, данський міністр оборони наголошував, що частину запропонованих сфер взаємодії краще розвивати у рамках НАТО чи Арктичної співпраці. Окрім того, а його переконання звіт не враховував вартості та економічних наслідків низки запропонованих ініціатив [99, с. 1170].

Значні дискусії викликала також доцільність ухвалення Декларації солідарності й те, чи вона не суперечитиме членським зобов'язанням країн у рамках НАТО, ЄС або ООН. Робота над самою декларацією розпочалася у 2010 р., а її кінцева редакція була схвалена на саміті у Гельсінкі у квітні 2011 р. [221]. Зауважимо, що у тексті декларації не міститься положень щодо спільної оборони, а сам текст документа є доволі лаконічним. У ньому, зокрема, підкреслено наявність сильних спільних цінностей Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії та Швеції. Наголошено, що зусилля, спрямовані на підтримку демократії, міжнародного права, включно з правами людини, гендерної рівності та сталого розвитку, є невід'ємною частиною зовнішньої політики країн Північної Європи. Спільні інтереси та географічна близькість держав регіону розглядаються як основа солідарної співпраці, покликаної протистояти викликам у зовнішній та безпековій політиках. Зокрема, йдеться про надзвичайні ситуації, кібератаки чи терористичні загрози.

Окрім того, у документі задекларовано узгодженість принципів північноєвропейської співпраці з вимогами безпекової й оборонної політики кожної з держав. Останнє покликане відігравати комплементарну роль щодо європейського та євроатлантичного співробітництва [221].

На інституційному рівні важливим кроком стало об'єднання у листопаді 2009 р. трьох окремих конструкцій НОРДКАПС, НОРДАК та НОРДСУП у

єдину структуру «Північноєвропейську оборонну співпрацю» (НОРДЕФКО) [99, с. 1172]. Інституціоналізація НОРДЕФКО у 2009 р. та низка інших кроків знову привернули увагу до цієї проблематики, надавши поштовху для висунення різних пропозицій. Зокрема, було запропоновано створити Нордичну федерацію, яка, серед іншого, включала би спільну політику безпеки та оборони [326].

Процеси глобалізації забезпечували визначальні аргументи на користь північноєвропейської співпраці, адже об'єднання ресурсів й покращення координації діяльності запобігли б потенційній маргіналізації держав регіону з огляду на динаміку світового розвитку й створили б вигідні умови для перетворення їх на середню європейську потугу. Для прикладу, спільний ВВП держав Північної Європи був співставний з ВВП Індії, Росії чи Канади, а сукупний оборонний бюджет перевищив би відповідні бюджети Туреччини чи Іспанії [99, с. 1162].

Серед чинників співпраці у Північній Європі з питань безпеки та зовнішньої політики виокремлюють географічну близькість, спільність історії та цінностей [149, с. 18]. Зокрема, північноєвропейські країни асоціювались з міцною підтримкою принципів міжнародного права, мультилатералізмом, використанням дипломатичного інструментарію, наданням переваги посередництву та миротворчим зусиллям, просуванням демократії й належного врядування, важливістю ролі громадянського суспільства [170, с. 14–15]. Хоча відданість цим принципам була неоднаковою серед країн регіону в різні історичні періоди, однак вони слугували міцною основою для їхньої взаємодії. Окрім цього, у переліку чинників найчастіше акцентують на фінансових аспектах. Адже в умовах постійного скорочення бюджетних витрат, кооперація між малими державами регіону могла б стати засобом посилення їхніх позицій. Спільність цінностей та північноєвропейська ідентичність також слугують важливими аспектами для поглиблення взаємодії.

Оскільки попередні спроби оборонної співпраці у регіоні зазнали поразки, слід було помірковано оцінювати нові ініціативи, зокрема з огляду на

нечіткі перспективи їхньої ефективності у подоланні актуальних викликів. Зокрема, ставилася під сумнів можливість становлення спільної Північноєвропейської оборони, однак висловлювалися сподівання, що північноєвропейська співпраця у сфері оборони перейде на якісно новий рівень [41, с. 69–70]. Стверджувалося, що країни Північної Європи неготові самостійно забезпечити оборону регіону, однак північноєвропейський вимір створює додатковий рівень для військово-технічної співпраці [275, с. 69]. Інша група дослідників ставила під сумнів пріоритетність такої співпраці у порівнянні з іншими міжнародними організаціями, однак сходилася на думці, що Північна Європа може відігравати важливу комплементарну роль у міжнародній політиці [45].

Військова співпраця між північноєвропейськими країнами так чи інше передбачає використання НОРДЕФКО, яка покликана сприяти зміцненню національної безпеки країн регіону, стимулювати колективну синергію та полегшити пошук спільних рішень [149, с. 44]. Таким чином, північноєвропейська співпраця повинна підтримувати одночасно регіональну та глобальну безпеку й стабільність. При цьому, практичним завданням було уникнути можливого дублювання і кращого координування функцій з іншими організаціями чи ініціативами.

Гнучкий формат НОРДЕФКО не вимагає від країн-учасниць залучення у всі сфери співпраці. Проекти в її рамках можна реалізувати на три- чи навіть двосторонній основі [149, с. 46]. Водночас, членство в НАТО є основною лінією поділу усередині НОРДЕФКО, що частково вплинуло на формування у ній двох неформальних блоків. З одного боку, Данія, Норвегія та Ісландія, а з іншого – Фінляндія та Швеція. На наше переконання, цей чинник істотно перешкоджає подальшому розвитку даної структури.

Неформальний характер співпраці країн Північної Європи уможливорює гнучку взаємодію між державами регіону, незважаючи на відмінний характер їхньої безпекової політики. У першу чергу, йшлося про підтримання діалогу та обмін інформацією. На операційному рівні співпраця стосувалася, насамперед,

миротворчої тематики та кризового менеджменту. Після 2014 р. увагу почали зосереджувати на питаннях територіальної оборони та безпеки у регіоні Балтійського моря. Сьогоднішня ситуація створила нові можливості для співпраці, проте, водночас, продемонструвала існування традиційних відмінностей у підходах між країнами регіону [149, с. 42]. На практичному рівні співпраця країн Північної Європи з питань оборони полягає у регулярних зустрічах профільних міністрів, а також офіційних представників оборонних відомств нижчого рівня на яких розглядається актуальна безпекова ситуація в басейні Балтійського моря, у регіоні Північної Атлантики та Арктики [149, с. 42]. Таку співпрацю розглядають як комплементарну до діяльності ООН, НАТО та ЄС [313].

У 2013 р. було ухвалено довготерміновий план дій НОРДЕФКО під назвою «Візія 2020». Він покликаний зміцнити політичний і військовий діалог з безпекових та оборонних питань й стимулювати пошук нових можливостей для співпраці [222].

Попри загальне зростання уваги до питань безпеки після російської агресії проти України, у рамках НОРДЕФКО не вдалося інтенсифікувати військову співпрацю на операційному рівні, насамперед, через брак політичної волі [149, с. 47]. Залучені країни не вважають доцільним збільшувати рівень інституціоналізації НОРДЕФКО, адже це може зашкодити ефективності північноєвропейської співпраці. Вони виступають за оптимізацію уже акумульованого потенціалу й прагнуть використовувати ефективніше наявні структури.

Упродовж декількох останніх років зросло зацікавлення НОРДЕФКО з боку Данії, особливо у якості джерела отримання та обміну цінною інформацією. Проте данці не підтримують посилення оборонної співпраці чи здійснення спільного оборонного планування у рамках НОРДЕФКО та відводять їй виключно комплементарну роль, що не повинна підважувати єдність НАТО чи інші безпекові ініціативи [149, с. 48].

П'ять північноєвропейських держав співпрацюють як група з низкою партнерів у сфері безпеки та зовнішньої політики. Найбільш динамічним є формат співпраці з трьома країнами Балтії у рамках Північноєвропейсько-балтійської вісімки (ПБ8), що слугує платформою для взаємодії, проте має неформальний характер. Співпраця в обороні відбувається у рамках НОРДЕФКО-балтійського формату [149, с. 12]. З огляду на останні події на Сході Європи, вона набула особливої значимості і стала домінувати у ПБ8. Зокрема, до її пріоритетів зараховують енергетичну безпеку, кібербезпеку та гібридні загрози, а також підтримку країн Східного Партнерства [61].

Данія надає особливого значення взаємодії у рамках цієї ініціативи з огляду на те, що тривалий час вона обстоювала інтереси усіх трьох країн Балтії перед НАТО. З перспектив Данії ПБ8 часто розглядають як важливіший інструмент для протистояння потенційним безпековим викликам у регіоні Балтійського моря, порівняно з північноєвропейською співпрацею. Адже формат вісімки є ширшим та дає змогу краще врахувати експансіоністську поведінку Росії після її агресії проти України [149, с. 12].

У свою чергу, ПБ8 започаткувала у 2013 р. співпрацю на рівні міністрів з країнами Вишеградської четвірки (В4). Їхні зустрічі зосереджуються в основному на безпековій проблематиці, й стосуються, серед іншого, подій на Сході України, тероризму чи енергетичної безпеки. У 2014 р. ПБ8+В4 ухвалили спільну заяву, у якій засудили російську анексію Криму [161].

Ще одним неформальним об'єднанням стала Північна група, що була створена у 2010 р. за ініціативи Великої Британії як постійний форум для політичних консультацій. До неї також входять усі вісім країн ПБ8, Німеччина, Нідерланди та Польща. У рамках Північної групи обговорюються переважно питання оборонного та безпекового характеру, зокрема енергетична та кібербезпека [50, с. 10]. Значимим кроком стало досягнення порозуміння між країнами Північної групи щодо створення так званого спрощеного військового простору, який дасть змогу, на випадок необхідності, забезпечити більш оперативне транспортування військових та озброєнь [226].

У цьому контексті варто зазначити, що Данія спільно з Естонією, Латвією, Литвою, Нідерландами, Норвегією, Швецією та Фінляндією долучилася до новітньої британської ініціативи зі створення Спільних експедиційних сил країн Північної Європи. Однією з причин їхньої появи став пошук належного формату для залучення країн регіону, що залишаються поза межами НАТО чи ЄС. Меморандум про Спільні експедиційні сили було підписано 28 червня 2018 р. [149, с. 13]. Вони покликані діяти не тільки на глобальному рівні, а й з огляду на сучасні реалії сприяти посиленню безпеки у регіоні Балтійського моря, координуючи власні зусилля з іншими подібними підрозділами, зокрема з розташованою в Естонії військовою бригадою НАТО, у якій під британським командуванням служать також данські військові. Основне завдання цієї британської ініціативи – це стримування російської загрози у Балтійському регіоні [305]. Таким чином, це ще одна важлива компонента для посилення безпеки на Півночі Європи за участю Данії.

Водночас, Данія долучилась до висуненої Францією у вересні 2017 р. Європейської інтервенційної ініціативи (ЄІІ), метою якої є об'єднати європейські країни, котрі володіють належним потенціалом для проведення спільних військових операцій на випадок кризових ситуацій [77]. Однією з головних причин появи цієї ініціативи стали сумніви щодо можливості повноцінно розраховувати на захист континенту з боку НАТО, з огляду на скептичне ставлення американського президента Д. Трампа до Північноатлантичного альянсу [94]. Іншою істотною перевагою Європейської інтервенційної ініціативи є те, що вона дає змогу залучити такі країни як Данія, що не бере участі у ЄБОП та, відповідно, позбавлена можливості брати участь у нещодавно започаткованому у її рамках Постійному структурному співробітництві з питань безпеки та оборони, покликаному посилити військовий потенціал ЄС. Європейська інтервенційна ініціатива уможливорює для Данії співпрацю у військовій сфері з її європейськими партнерами одночасно за межами НАТО та ЄС. На відміну від британських спільних

експедиційних сил, участь у ЄП братимуть країни з різних частин європейського континенту.

Повертаючись до Балтійського регіону, слід виокремити започатковане американським президентом Дж. Бушем-молодшим у 2003 р. Посилене партнерство у Північній Європі Е-ПНЕ, що слугує консультативним форумом між США та вісьмома країнами ПБ8, зокрема з питань безпеки [59]. Проте його значення є вкрай обмеженим. Водночас, більш помітною стала співпраця між п'ятьма північноєвропейськими країнами та США, що була ініційована президентом Б. Обамою у 2013 р. у Стокгольмі. У травні 2016 р. у Вашингтоні відбувся саміт лідерів США та п'яти країн Північної Європи, за підсумками якого ухвалено спільну декларацію. У ній, зокрема, наголошено на важливій ролі США у забезпеченні безпеки у Європі та у регіоні Балтійського моря [162]. Майбутнє такого формату, поза сумнівом, залежатиме від підходів чергових американських адміністрацій.

Анексія Криму з боку Росії та військові дії на Сході України надали нових імпульсів північноєвропейській співпраці у зовнішній та безпековій політиках. Додатковим чинником актуалізації взаємодії держав Північної Європи у цій площині було занепокоєння російськими підходами до політики у регіоні, адже РФ заявила про готовність захищати Північний потік, продовжила розбудовувати власний флот у Балтійському морі й посилювала мілітаризацію Калінінградської області. Відтак, усі без винятку п'ять країн висловили зацікавлення у посиленні співпраці з огляду на нові реалії і необхідність покращити регіональну безпеку [149, с. 19]. Російська агресія проти України та питання безпеки у Балтійському регіоні стали одними з ключових тем зустрічей. Окрім цього, порушувалися питання ролі Росії у Сирії та стану трансатлантичних відносин, що могли прямо чи опосередковано вплинути на безпеку в регіоні.

Усі північноєвропейські країни зайняли однакову позицію, засудивши дії Росії в Криму та на Сході України і закликали до конкретних кроків з метою зміцнення європейської безпеки. Водночас, з огляду на неформальний формат

північноєвропейської співпраці і відмінності, які існують між країнами регіону, зокрема у сфері безпеки та оборони, більшість з них розглядає регіональну співпрацю як комплементарну до членства у ЄС та НАТО. Однак слід все ж вказати на інтенсифікацію взаємодії та обміну інформацією між країнами Північної Європи, яка спостерігається упродовж останнього часу.

Данія традиційно належить до країн, для яких північноєвропейська співпраця не входить до переліку ключових пріоритетів, зокрема, з огляду на її членство у НАТО та близькі партнерські відносини зі США. Водночас, вона найменше залучена або взагалі відсутня у безпековій політиці ЄС. Навіть Норвегія активніше, порівняно з Данією, співпрацює з ЄС у сфері ЄБОП, хоча і не є членом цього інтеграційного об'єднання.

З перспектив багатьох північноєвропейських партнерів, особлива позиція Данії пояснюється не тільки відданістю атлантизму, а й надмірно раціональним ставленням до фінансових затрат. Це часто ставало причиною того, що Данія виступала, якщо не за скорочення витрат на різні програми північноєвропейської співпраці, то, принаймні, за замороження їхнього зростання [42, с. 43]. Такий підхід королівства до північноєвропейської співпраці спостерігається уже тривалий час. Данія часто застосовує подібну тактику й щодо інших міжнародних організацій, членом яких вона є. Зокрема, так відбувалося у випадку НАТО, а сьогодні – ЄС, де данці наполягли на неучасті у частині його політик.

З данського погляду, ключовим недоліком північноєвропейської співпраці є той факт, що її потенціалу буде недостатньо для вирішення більшості викликів, навіть якщо п'ять країн діятимуть у повній згоді та об'єднують усі свої ресурси. Про це, зокрема, свідчили часті посилання у спільних деклараціях п'яти країн на необхідність залучення НАТО, ЄС, або ООН. Підтримуючи унікальні північноєвропейські ініціативи, Данія розглядає намагання відшукати специфічні рішення як хибний крок, адже багато з актуальних питань може бути вирішено у рамках НАТО чи ЄС.

Данія займає прагматичну позицію щодо північноєвропейської співпраці, насамперед, звертаючи увагу на її практичні результати, а не на символізм. Данці демонструють активність у сфері взаємодії між північноєвропейськими і трьома країнами Балтії й надають особливої ваги проблематиці басейну усього Балтійського моря. Країни НАТО, а також Швецію й Фінляндію об'єднує спільне зацікавлення у забезпеченні безпеки та стабільності у регіоні [97]. З огляду на геополітичну позицію Данії та нові реалії, країна намагається відігравати активнішу безпекову роль через зміцнення як північноєвропейської співпраці, так і взаємодії з партнерами у басейні Балтійського моря, включно з посиленням присутності НАТО у країнах Балтії [97]. Це вказує на значимість широкого балтійського виміру, а не тільки вузької північноєвропейської співпраці, й підтверджує важливість ролі НАТО у данській безпековій політиці.

У контексті ширшої регіональної співпраці, держави Балтії усе інтенсивніше залучаються до північноєвропейської співпраці з питань оборони. Вона здійснюється у рамках ПБ8, де відбуваються щорічні зустрічі на рівні міністрів. У 2016 р., коли Данія головує у ПБ8, вона підтримала ініціативу щодо опрацювання плану дій з метою глибшого залучення держав Балтії та визначення конкретних сфер взаємодії. Військовий координаційний комітет НОРДЕФКО підготував відповідну декларацію. Також була започаткована північноєвропейсько-балтійська програма з підтримки, яка покликана сприяти розвитку оборонного потенціалу третіх країн [218].

Слід також вказати на існування співпраці держав Північної Європи з третіми країнами в сфері оборони, зокрема з питань її реформування. Йдеться не лише про держави Балтії чи Балкан, а й про держави Східної Африки. Також держави Північної Європи сприяли розбудові оборонного потенціалу України та Грузії [217].

Данія підтримала реформу збройних сил України, проводячи тренування, надаючи консультації та виділяючи фінансову допомогу нашій країні. Підтримка України з боку Данії покликана зміцнити українську

обороздатність, а також сприяти стабілізації у регіоні у довгостроковій перспективі [105, с. 36].

У листопаді 2018 р. було ухвалено «Візію–2025» щодо розвитку Північної оборонної ініціативи, покликану покращити реагування на кризові ситуації у регіоні. Зокрема, визначено 16 пріоритетних цілей для подальшої співпраці. Йдеться, серед іншого, про поглиблення співпраці з державами Балтії, активізацію трансатлантичного співробітництва, зміцнення оборонної спроможності країн регіону, посилення протистояння кіберзагрозам та іншим гібридним викликам на регіональному рівні тощо [105, с. 44].

Відтак, данську прагматичну, а часом навіть критичну позицію щодо північноєвропейської співпраці слід розглядати як закономірне намагання віднайти належне місце для цього форуму малих держав у все складнішому сучасному світі. Часто група п'яти північноєвропейських держав виявляється, водночас, завеликою і замалою для того, щоб задовольнити інтереси Данії [42, с. 33]. Завеликою, – оскільки інші її учасники часто не поділяють специфічних для Данії потреб. Замалою, – оскільки значна частина данських інтересів може бути реалізована лише у ширшому північноєвропейському та євроатлантичному контекстах.

Важливість Північної оборонної співпраці зросла після початку кризи в Україні. Для Данії, водночас, більшої значимості набула співпраця з сусідами, спрямована на зміцнення безпеки у басейні Балтійської моря у контексті потенційної агресії з боку Росії. Події в Україні призвели до формування більш гомогенного консенсусного бачення загроз, що дає змогу налагоджувати конструктивнішу співпрацю серед країн регіону, незважаючи на те, що вони мають різний статус – частина є членами НАТО, інші, – входять у ЄС, або дотримуються нейтралітету.

Данія вітає усі подібні європейські оборонні ініціативи. Адже вони розглядаються, насамперед, як демонстрація європейського прагнення зробити істотнішим власний внесок у безпекову сферу. Сьогодні вказані ініціативи розвиваються паралельно й не дублюють одна одну. Водночас, загрозу

вбачають у вимушеному обмеженні Данією обсягів співпраці, якщо ці ініціативи зближуватимуться чи будуть взаємодіяти з Постійним структурним співробітництвом ЄС PESCO, адже досі діє заборона для Данії на участь у СБОП ЄС.

3.2. Гетерогенний характер реалізації безпекових потреб Данії у процесі європейської інтеграції

Данії властивий дуалізм у ставленні до ЄС. Селективне залучення в інтеграційні процеси поєднується з прагматичним підходом до європеїзації, як необхідної складової політичного процесу.

Відомий дослідник А. Вівель підкреслює, що Данія належить до незручних партнерів по ЄС. Вона періодично залишається осторонь важливих інтеграційних ініціатив чи самоусувається від окремих політик [327, с. 14]. Тривалий час підхід Данії до Європи характеризується вибіркоким залученням з метою захистити важливі з погляду збереження національного суверенітету «бастіони» [201, с. 238]. Водночас, такий підхід сьогодні поєднується із прагматичним сприйняттям європеїзації як фундаментальної складової функціонування держави, навіть у тих сферах, у яких Данія формально не бере участі.

Як наголошує дослідник Б. Геурлін, для такої невеликої країни, як Данія, існує постійна дилема: з одного боку, вона повинна інтегруватися у міжнародні та регіональні системи з метою виживання, адже її географічне розташування унеможлиблює фізичну ізоляцію, а з іншого, – щоб вижити, Данії слід дуже обережно ставитися до інтеграції, яка може нівелювати її існування, як незалежного актора [134, с. 172].

Дуалізм є відповіддю на інтеграційну дилему між автономією та впливом. Тому Данія захищала свої преференції щодо міжурядового підходу та зберегла право на неучасть в окремих політиках ЄС, яке отримала на саміті в Единбурзі [327, с. 28]. З іншого боку, вона сприяла інтенсивній співпраці в інших сферах ЄС та активно бере участь у поточній діяльності ЄС.

Коли Данія стала членом Європейського Співтовариства, концепт «союзу» відігравав мінімальну роль [134, с. 176]. Вступ Данії у ЄЕС (1973 р.) розглядався, радше, як необхідність. Основні аргументи на користь членства були економічного характеру. Німеччина – один з ключових ринків данського експорту – вже була частиною ЄЕС, а після вступу Великої Британії, у Данії не залишилося можливості перебувати за його межами й здійснювати пошук власних альтернативних рішень.

Противники членства традиційно акцентували, насамперед, на загрозі для данського суверенітету, негативному впливі участі в ЄЕС на добробут країни та вказували на небезпеку розриву зв'язків зі скандинавськими партнерами [327, с. 17]. Аргумент щодо потенційної втрати власного місця у Північній Європі був особливо цікавим. Адже скандинавський регіон розглядали як «інше Європейське Співтовариство» [301], як кращу альтернативу ЄЕС, як своєрідний третій шлях між радянським та американським світобаченнями, та як природне середовище для стабільного розвитку Данії.

Аргументи на користь членства були більш переконливими, проте слід пам'ятати, що у данському дискурсі європейську інтеграцію визначали як «спільний ринок». Тому членство в ЄЕС розглядали крізь призму торгівлі та економіки, а не як залучення у всеохоплюючий інтеграційний проект [327, с. 19].

Офіційне бачення Європейського Союзу з боку Данії міститься у меморандумі Тіндемандс, підготовленому у 1976 р. Цей офіційний документ вказує, що Данія надає перевагу прагматичним, функціональним формам співпраці, але може погодитись на делегування частини національного суверенітету. Зовнішня політика розглядалась як прагматична форма співпраці, що повинна відбуватися за межами Європейського Співтовариства.

Характерною рисою меморандуму був наголос на незалежності Європейської Комісії, як захисниці інтересів невеликих держав. Спільні норми і спільні політики, про які йшлося у договорах щодо сільського господарства,

рибальства, транспорту, енергетики тощо – трактували як такі, що, радше, відповідають інтересам таких невеликих країн, як Данія.

Виокремлюють кілька основних етапів політики Данії щодо ЄЕС/ЄС [165, с. 15–17]: 1972–1986 рр. – селективне й неохоче залучення Данії у політики Співтовариств. У цей час панівна риторика базувалася на наведених вище аргументах; 1986–1992 рр. – розгляд ЄЕС як запоруки збереження скандинавської системи соціального захисту у контексті посилення глобалізації. Данський дискурс з питань європейської інтеграції набув більш прихильної конотації через відхід від попередньої риторики прагматичного скептицизму. Останнє було спричинене змінами на європейському континенті та новою динамікою наднаціональних інституцій ЄЕС. Європу почали розглядати як орієнтир для розвитку Данії.

Проте негативні результати данського референдуму щодо ратифікації Маастрихтського договору змусили до пошуку інших шляхів адаптації країни до європейської інтеграції, зокрема, через неучасть у низці політик ЄС. Тому третій етап – з 1993 р. до 2001 р. розглядають як період пристосування Данії до вибіркового залучення [327, с. 20]. Останнє, щоправда, не поширювалося на усі сфери, прикладом чого може слугувати Шенгенська угода. Від неї не відмовилися, оскільки розглядали як «необхідне зло» [327, с. 20]. Спроби скасувати інші обмеження зазнали невдачі. Зокрема, пропозицію щодо участі у зоні євро більшість данців відкинули на референдумі у 2001 р. Тому у 2001–2016 рр. тривав наступний етап, властивим для якого було поєднання політики неучасті Данії з реаліями диференційованої інтеграції усередині ЄС. Хоча існують різні підходи, утім можна вважати, що наступний етап розпочався з 2016 р., після британського референдуму про Брексіт.

Виокремлюють три визначальні характеристики і два основні тренди, які розкривають ставлення Данії до європейської інтеграції. По-перше, прагматичне і вибіркоче залучення було основою політики Данії щодо ЄЕС/ЄС упродовж усього часу. По-друге, як політики, так і населення цієї країни розглядають прагматичне і вибіркоче залучення як очікуваний наслідок

«інтеграційної дилеми» між суверенітетом та впливом. Адже європейську інтеграцію часто трактували як гру з нульовою сумою. По-третє, у данському внутрішньому дискурсі спільні політики ЄЕС/ЄС відзначалися низькою пріоритетністю, оскільки данці надавали перевагу проблематиці внутрішньої політики. [327, с. 20–21].

Першим з двох трендів є поглиблення європеїзації Данії, адже сучасні інтеграційні процеси не стосуються лише створення спільного ринку, а поширюються й все більше охоплюють інші сфери. Водночас, європеїзація Данії супроводжувалася істотною «нордизацією» самого ЄС, тобто внесенням у порядок денний таких питань як захист навколишнього середовища, охорона здоров'я, соціальна політика, права людини тощо [327, с. 21].

Другим трендом є ускладнення можливості розрізняти між частиною європейських і внутрішніх політик, з огляду на багатовимірний характер ЄС. Прикладом слугує, зокрема, закордонна політика Данії, де спроба здійснити таку диференціацію у сьогodнішніх реаліях є позбавленою змісту. Хоча розгортання цього тренду є досить повільним, проте він має перманентний та поступальний характер [327, с. 22].

Данія не заперечувала проти Європейської політичної співпраці (ЄПС), у якій вбачала користь, адже можна було «говорити єдиним голосом» з іншими державами-членами. Підходи Данії до ЄПС у період холодної війни були обумовлені прагненням зберегти її особливий зміст. По-перше, йшлося про міждержавний характер співпраці. По-друге, – про збереження її окремішності від Європейських Співтовариств. Тобто, політична співпраця й надалі мала розвиватися за інституційними рамками ЄЕС [119, с. 110]. По-третє, на обговорення у рамках ЄПС могли виноситися лише політичні та економічні аспекти безпеки, а можливість розгляду питань оборонно-військового характеру виключалася. Останні мали розглядатись у рамках НАТО, а у певних випадках – у межах НБСЄ та в ООН. Можна ствердити, що данські дипломати і, загалом, уряд країни позитивно ставилися до ЄПС. Проте всередині Данії

увага зосереджувалася на тому, чи будуть дотримані перелічені умови і чи ЄПС не трансформується у інший – наднаціональний формат взаємодії [183, с. 40].

Очевидно, що ЄПС вливала на Данію, змушуючи її враховувати ширший європейський контекст. Данці прагнули до розбудови у рамках цього формату активніших відносин зі західними й скандинавськими союзниками, як США чи Норвегія. Данці майже завжди підтримували позицію ЄПС щодо голосування на Генеральній Асамблеї ООН, однак патерн голосувань самої Данії, радше, збігався з нордичними країнами [286, с. 186–188]. У цьому простежується нордичний характер данської зовнішньої політики у зазначений період.

Позиція щодо ЄПС і діяльність у її рамках обумовлювалися домінуючим зовнішньополітичним дискурсом, який іще з 1960-х рр. базувався на вже згадуваній концепції «чотирьох наріжних каменів». Йшлося про те, що данська зовнішня політика повинна рівномірно опиратися на чотири основні форуми або «наріжні камені»: НАТО, ООН, Нордичну Співпрацю та ЄЕС [121]. Водночас, відбувся функціональний розподіл між цими чотирма напрямками. НАТО відігравала провідну роль у сфері безпеки, а ЄС, – економіки. ООН була форумом для захисту цінностей, а Нордична співпраця давала змогу реалізувати проблематику ідентичності. Тому зовнішня політика Данії мала поєднати усі чотири «наріжні камені» [83, с. 38–39].

Чітке концептуальне розмежування між самими Європейськими Співтовариствами та ЄПС було збережено, оскільки існували побоювання, що їхнє об'єднання може зашкодити балансу між чотирма «наріжними каменями» й сприяти перетворенню ЄЕС у надпотугу. Саме цим обумовлювалося прагнення Данії не включати аспекти військово-оборонного характеру в ЄПС. Ймовірно, саме тому діяльність Данії у межах ЄПС під час холодної війни не вирізнялась активністю, особливо з ключових питань [119, с. 110].

Упродовж 1980-х рр. спостерігалось зміцнення ЄПС, проте складніше стало розмежовувати між економічними аспектами діяльності Європейського співтовариства і спільними зовнішньополітичними кроками за межами ЄЕС. Це

простежувалося, зокрема, у політиці санкцій щодо СРСР після його інтервенції в Афганістан, коли дві складові об'єдналися.

Проблема стала особливо відчутною після відмови Данії підтримати санкції проти Польщі у 1982 р., коли там був запроваджений воєнний стан [134, с. 176]. А вже наприкінці 1980-х рр. економічний інструментарій став визначальним для західноєвропейських країн у їхній політиці щодо постсоціалістичних держав.

Неприйняття формування політичної надбудови для Спільного ринку, що був втілений раніше у формі Європейського Співтовариства, було визначальною рисою у ставленні Данії до західноєвропейської інтеграції. Водночас, у цій країні позитивно розглядали подальшу інтеграцію у функціональних сферах як захист навколишнього середовища чи ринок праці [134, с. 176].

З перспектив Данії ідея Європейського Союзу асоціювалася з федералізмом, що загрожувало національному суверенітету, особливо у таких символічно важливих і помітних сферах як громадянство, спільна валюта, єдиний банк або спільна політика оборони. Тому Данію часто розглядали як загрозу для укладання Маастрихтського договору і як країну, яка могла стояти на перешкоді перетворенню Європейського Співтовариства у Європейський Союз.

Водночас, політичні кола Данії підтримували Маастрихтський договір і у травні 1992 р. він був ратифікований у парламенті більшістю у 130 із 179 депутатів. Проте вже у червні того ж року на референдумі, у якому взяло участь 82,3% громадян Данії, 50,7% висловилися проти ратифікації [228, с. 23]. Данці проголосували проти Маастрихтського договору насамперед тому, що у їхньому розумінні концепт «союзу» став синонімом федеральної, централізованої Європи, яка дисонувала з ідеєю Спільного ринку, попередньо підтриманою ними у формі Європейського Співтовариства [125, с. 121]. Слід було шукати компромісу з таких питань як оборона, економічно-валютний союз, співпраця з питань юстиції та внутрішніх справ, громадянство.

Що стосується проблематики спільної політики оборони ЄС, її подавали як таку, що за своєю суттю суперечить данській ідентичності. Зокрема, ставили питання: «Чи планує ЄС перетворитись на європейського жандарма?». Так само зазначали, що «данські сини не повинні бути змушеними до служби в європейській армії» [228, с. 29]. Саме на можливості створення європейської армії зосереджували увагу данські євроскептики, оскільки цей крок наділяв би ЄС окремою військовою ідентичністю.

Результати волевиявлення змусили данський уряд шукати компромісного рішення, щоб переконати більшість населення підтримати договір. Ним стала домовленість, насамперед, з питань оборони, якої Данія досягнула з іншими країнами-членами на Единбурзькому саміті у 1992 р. Йшлося, зокрема, про те, що, по-перше, Данія не братиме участі у третьому етапі Економічно-валютного союзу. По-друге, виключено принцип щодо примату громадянства ЄС, хоча це й не мало практичних наслідків. По-третє, виключено також правові та процедурні аспекти третьої опори, хоча Данія могла брати участь у важливих для неї сферах у випадку міжурядового характеру співпраці й утримувалася від участі у наднаціональних ініціативах. По-четверте, Данія не бажала брати участі у жодній з форм співпраці у сфері оборони чи у спільній обороні. Зазначалося, що у випадках головування Данії в ЄС вона не буде очолювати зустрічі, на яких йтиметься про оборонні аспекти. У ЗЄС Данія отримувала лише статус спостерігача [134, с. 172].

Щоб переконати данців, було ухвалене рішення, що неучасть у цих чотирьох сферах може бути скасована лише шляхом загальнонаціонального референдуму [241, с. 104–105]. Тому саме Единбурзькі домовленості, зокрема щодо неучасті Данії в оборонній співпраці, дали змогу зняти застереження громадян країни, пов'язані з можливим перетворенням ЄС у наддержаву. На другому референдумі, який відбувся у червні 1993 р., більшість учасників волевиявлення позитивно сприйняли досягнутий компроміс і підтримали ратифікацію Маастрихтського договору.

Комбінація Маастрихтського договору із Единбурзьким компромісом створила нову ситуацію. Ідея Європейської федерації зазнала істотної невдачі, а федералізм не розглядався більше як форма європейської інтеграції.

Навіть після цього існувало розуміння, що інтеграційні процеси будуть мати як прямі, так і опосередковані наслідки для безпеки Данії. В офіційному звіті Міністерства закордонних справ країни від 1993 р. вказувалося, що ЄС відіграватиме центральну роль у сфері безпеки у рамках всеохоплюючої Європейської співпраці [241, с. 107]. Водночас, у звіті йдеться про Європейське Співтовариство, а не про Європейський Союз, що свідчить, що його автори мали на увазі економічну складову, а не новостворену ЄЗБП.

Дослідник Г. Ларсен зазначає, що розуміння ЄС як міжнародного актора з боку Данії можна розглядати з перспектив двох поширених у країні дискурсів. У рамках першого, Євросоюз трактують як «ключовий форум зі співпраці». Тут ЄС виступає визначальним економічним та політичним актором, котрий відіграє вагомий роль також і у безпековій сфері. У рамках другого, – ЄС вважають «непривілейованим (вторинним) форумом для співпраці» [183, с. 43–44]. Відтак, він не відіграє значимої ролі у політичній та безпековій сфері, хоча може бути наділений відповідними повноваженнями. Ці дві візії ЄС конкурували між собою в зовнішньополітичних підходах данського політикуму після завершення холодної війни. Розглянемо їх детальніше.

Наприкінці 1980-х рр. в урядових колах Данії домінувало переконання, що ЄЕС був центральним політичним та економічним актором, наділений потенціалом відігравати роль у безпековій сфері [200]. ЄПС, а згодом ЄЗБП, мали цьому сприяти. Ціллю вважалося поширення безпеки за допомогою розширення ЄС.

Наприкінці 1990-х рр. Євросоюз розглядали як найважливішу опору данської зовнішньої політики, яка поєднала функції усіх чотирьох «наріжних каменів». Зауважимо, що основні аргументи на користь ЄС мали прагматичні основи. Адже, вказаний дискурс передбачав обмеження, які підважували можливість ЄС перебирати на себе функції інших акторів, зокрема НАТО.

Багато урядовців, політичних оглядачів та політиків Данії трактували ЄПС-СЗПБ як визначальний елемент для здобуття впливу країни на міжнародній арені. Це не передбачало наявності спільної європейської ідентичності, а лише те, що існує певна готовність до ухвалення та реалізації спільних рішень [299, с. 187]. Зокрема, порядок денний МЗС Данії визначався, значною мірою, саме з огляду на ЄПС-СЗПБ.

З огляду на домінування вказаного дискурсу в урядових колах, у більшості політичних сил та у мас-медіа упродовж 1990-х рр., він поступово набув популярності також і у середовищі інтелектуальної еліти Данії, яка, радше, традиційно була скептично налаштована до європейської інтеграції [127, с. 23].

Існують різні тлумачення факту поступового набуття популярності в Данії дискурсу щодо ЄС, як ключового форуму зі співпраці. Перше з них пов'язує з намаганням знайти противагу чи запобіжник від посилення впливу Німеччини після її об'єднання [205, с. 75]. Друге пояснення стосується того, що ЄС почали трактувати як основну опору європейської стабільності у постбіполярний період. Останнє забезпечувалося, серед іншого, через превентивну дипломатію та привабливість ЄС серед інших міжнародних акторів [205, с. 74]. Третє тлумачення бере до уваги не стільки зміну європейського політичного ландшафту, скільки наголошує на зв'язку з внутрішнім виміром ЄС та його визначальній ролі для економічного та соціального розвитку Данії.

Дискурс щодо ЄС, як непривілейованого (вторинного) форуму для співпраці, був властивий, здебільшого, партіям лівого спрямування. Зокрема, їхні представники вказували на негативний вплив Євросоюзу на країни третього світу. Однак, певна частина правих політичних сил також розглядала ЄС лише крізь призму спільного ринку, а його зовнішню політику як таку, що перебирає на себе повноваження країн-членів або ті з функцій, що належать іншим міжнародним організаціям, зокрема, НАТО. Непоодинокими були також аргументи, що малі країни здійснюють ефективнішу зовнішньополітичну

діяльність. Тому, до спільної зовнішньої політики ЄС потрібно підходити зі застереженнями, адже домінування великих держав при її визначенні та реалізації може негативно впливати на зовнішньополітичний порядок денний Данії. Відповідно до цього дискурсу, ЄС не розглядали як «проект миру», що сприяє зміцненню європейської безпеки. Вказували, що Євросоюз необґрунтовано обмежує роль держав. Він не повинен відігравати значної політичної ролі, а, тим більше, мати вплив на безпекову сферу. ЄС повинен залишатися форумом для співпраці між суверенними державами, насамперед, в економічній сфері. Адже, потенційна федеративна європейська наддержава, наділена оборонним потенціалом, загрожуватиме Данії та її зовнішній політиці [183;290].

Необхідність позбавити ЄС можливостей взяти на себе оборонні функції НАТО визначалася ключовою метою. З цих перспектив, Данія не мала підтримувати СЗБП ЄС. Навпаки, данці повинні були виступати проти її становлення, а якщо це неможливо – забезпечити свою неучасть. У цьому контексті, Единбурзькі домовленості щодо неучасті у питаннях оборони ЄС розглядалися не лише як можливість не долучатися до розбудови європейської наддержави, а й як відсутність перспективи для Євросоюзу впливати на аспекти внутрішнього характеру, визначені Данією [127, с. 27–28].

Цей дискурс має багато спільного з концептом «чотирьох наріжних каменів», який був популярним у роки холодної війни. Він теж передбачав розподіл функцій між різними формами співпраці та збереження між ними певного балансу. Адепти такого підходу були серед різних політичних сил. Також можна припустити, що саме такі переконання домінували серед більшості населення, з огляду на негативні результати національного референдуму щодо Маастрихтського договору у 1992 р.

У підсумку, Данія залишилося за межами так званого оборонного виміру, включно із членством у ЗЄС, спільною оборонною політикою чи спільною обороною. З одного боку, Единбурзька декларація підкреслювала, що Данія не братиме участі у підготовці та імплементації рішень та дій ЄС, які стосуються

оборонної проблематики. З іншого – чітко засвідчила згоду Данії жодним чином не перешкоджати іншим країнам-членам ЄС розбудовувати співпрацю у сфері оборони. Це також означало, що вплив королівства з питань безпеки та оборони усередині ЄС істотно зменшиться.

Починаючи з 1995 р., данський уряд демонстрував готовність підтримати ЄС у цивільних аспектах військових операцій. Саме тому Данія підтримала внесення в Амстердамський договір Петерсберзьких завдань (1996 р.), серед яких – гуманітарні та рятувальні операції, підтримання миру, врегулювання кризових ситуацій, зокрема, здійснення миротворчих місій. Це засвідчило часткові зміни у позиції країни у порівнянні з 1990–1991 рр, коли нею відкидалися військові аспекти СЗБП [183, с. 49].

При цьому Данія чітко артикулювала, що сама не братиме участі в операціях військового характеру під егідою ЄС. Представники країни наголошували, що після ухвалення Амстердамського договору, її юридично закріплена неучасть в оборонному вимірі ЄС була, є і буде зберігатися незмінною [249, с. 18]. З того часу можна спостерігати відмінність між підтримкою з боку Данії кроків ЄС у безпековій сфері та її відмовою брати безпосередню участь у них. Це було особливо симптоматичним з огляду на активну позицію Данії щодо застосування військової сили у рамках таких організацій як НАТО чи ООН, включно з її участю у бомбардуваннях Сербії (1999 р.).

Данія декларувала готовність брати участь у дискусіях щодо безпекових аспектів у рамках ЄС. Це було обумовлено прагненням Копенгагена забезпечити свою участь в обговоренні й налагодженні взаємодії між ЄС та НАТО, не змінюючи при цьому формального статусу країни. Данський уряд підтримував розбудову оборонної спроможності ЄС за умови, що це жодним чином не послабить Північноатлантичний альянс.

Після інституціоналізації ЄБОП (1998 р.) проблема неучасті в ній Данії лише загострилася. Слід зауважити, що станом на кінець 1990-х рр. можливості скасувати попередні данські застереження не існувало, про що свідчили,

зокрема, негативні наслідки референдуму про вступ Данії у зону євро (вересень 2000 р.). Такий же негативний вердикт міг очікувати й питання оборони.

З огляду на перспективи ЄБОП, данський уряд вирішив поінформувати своїх партнерів з ЄС про вплив неучасті країни у положеннях про оборону та безпеку на військовий кризовий менеджмент. Данський звіт був представлений на саміті у Гельсінкі. Він базувався на офіційній позиції Міністерства закордонних справ країни, представлений у липні 1999 р. У звіті підкреслювалося, що Данія може залучатися до перемовин та ухвалювати декларації політичного характеру чи долучатись до ініціатив цивільного характеру, однак не може брати участі у жодних рішеннях чи операціях ЄС оборонного характеру. Незважаючи на ці роз'яснення, проблем уникнути не вдалося. Представники Данії не володіли чітким уявленням щодо сфер неучасті чи, навпаки, залучення країни. Окрім того, після схвалення рішення про те, що країни, які не є членами ЄС, можуть також брати участь у його майбутніх операціях (йшлося, насамперед, про Норвегію та Туреччину), Данія зазнала ще істотнішої маргіналізації [263, с. 137].

Тим не менше, данський уряд здійснював кроки у напрямі до більш активної присутності країни у тих сферах СЗБП, в яких Данія могла брати участь. Це мало допомогти уникнути маргіналізації країни в рамках європейських ініціатив [263, с. 134]. Спільна зовнішня і безпекова політика (СЗБП) стала невід'ємною складовою зовнішньої політики Данії. Про це свідчить як участь королівства у дискусіях про зовнішню політику ЄС, так і його намагання координувати зовнішньополітичні ініціативи між країнами-членами.

Офіційні представники Данії беруть участь в усіх робочих групах СЗБП, включно з тими, що займаються оборонними питаннями, окрім групи з функціонування Європейської оборонної агенції [228, с. 22].

Попри активну залученість Данії у СЗБП, вона керується офіційно закріпленою на саміті в Единбурзі у 1992 р. нормою щодо неучасті у Європейській політиці безпеки та оборони [507, с. 230–231]. Інші держави

погодилися з тим, що Данії потрібно було легітимізувати це зобов'язання задля забезпечення ратифікації Маастрихтського договору. У свою чергу, Данія пообіцяла жодним чином не впливати на поглиблення співпраці в обороні серед інших членів ЄС.

Після набуття чинності договору 1 листопада 1993 р. упродовж 10 років (до 2003 р.) Данія дев'ять разів формально застосовувала власне право не брати участь в оборонній співпраці. Більшість з них стосувалися так званих Петерберзьких завдань. Зокрема, йшлося про евакуацію цивільних осіб із зон бойових дій, розмінування чи участь у поліцейських силах. Іронічно, але йшлося про місії, в яких Данія могла б взяти участь без жодних застережень, якби вони відбувалися не під егідою ЄС. Однак практичне значення переважило над символізмом [84, с. 536].

Очевидно, зобов'язання щодо неучасті в оборонній сфері мало безпосередній вплив на позицію Данії у ЄС. Однак більшість данських урядів досить гнучко ставилися до участі в дискусіях усередині Ради ЄС щодо питань оборонного характеру. Положення про неучасть розглядали як такі, що поширюються на ухвалення чи впровадження відповідних документів, але, як правило, не стосуються залучення в обговорення їхньої підготовки [229, с. 19]. Тому данці, наприклад, брали участь у роботі трьох військових комітетів, залучених в імплементацію ЄБОП [228, с. 24].

Під час самітів у Гельсінкі у 1999 р. та Лісабоні 2000 р. уряд Данії використав право на неучасть, щоб засвідчити, що країна не може бути залучена в імплементацію рішень з питань оборони, які планувалися до ухвалення. У жовтні 2000 р., коли країни ЄС та треті країни обговорювали питання щодо створення сил швидкого реагування, Данія заявила про неготовність надати власних військових. Хоча країна й могла брати участь у загальному плануванні ЄБОП, проте утрималася від участі на операційному рівні [196, с. 246].

Після 2003 р., коли ЄС активно розпочав ініціювати власні військові операції з кризового менеджменту, позиція Данії набула іншої конотації, що

мало політичні наслідки. Зокрема, істотною дилемою для Данії стала перша військова місія ЄС у травні 2003 р., що реалізувалася в Македонії під назвою Конкордія. ЄС перейняв від НАТО контроль над ситуацією у цій країні. Особливість місії полягала у тому, що Данія була змушена вивести з країни власних військових, які там перебували під командуванням НАТО і не могла брати участь у миротворчій операції ЄС. Сама ж операція Конкордія завершилася у грудні 2003 р. На її заміну була впроваджена поліцейська місія під егідою ЄС. З огляду на те, що вона розглядалася як ініціатива цивільного характеру, у ній взяли участь шість данських поліцейських [228, с. 24].

Наступним важливим рішенням ЄС у рамках ЄБОП стало розгортання першої військової місії за межами європейського континенту у Демократичній республіці Конго, що відбувалося згідно з мандатом ООН. Вона була покликана забезпечити стабільність у цій країні. Характер завдань місії співпадав з цілями данської політики щодо підтримки миротворчих ініціатив, тим більше, що вона здійснювалася відповідно до рішення ООН, які Данія традиційно підтримувала.

Черговою миротворчою місією ЄС, що мала вплив на міжнародну репутацію Данії, стало розгортання чисельного військового контингенту у Боснії. У цьому випадку, Данія вивела власних військових, які там перебували під егідою НАТО, ще задовго до початку операції з боку ЄС.

Миротворча місія ЄС перейняла контроль від НАТО над ситуацією у Боснії, згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН. Військова частина місії ЄС реалізувалася у співпраці з Північноатлантичним Альянсом у відповідності до угоди Берлін+. Також між Євросоюзом та НАТО було досягнуто домовленості про тісну взаємодію, зокрема передбачалася можливість використання, на випадок необхідності, військового потенціалу місії НАТО КФОР, яка розташовувалась у Косово. Викликом для Данії стало те, що данські військові, які були частиною КФОР і перебуваючи під командуванням НАТО, не могли брати участь у такій співпраці, оскільки формально мали перейти під підпорядкування ЄС [93].

Саме питання можливого залучення КФОР у Боснії стали першим сигналом щодо потенційних негативних наслідків для ширшої міжнародної політики Данії, зумовлених її зобов'язанням не брати участі в ЄБОП. Данське міністерство закордонних справ у своєму звіті вказало, що така ситуація робить країну менш привабливим партнером не тільки для ЄС, а й для НАТО та третіх країн загалом. Зазначалось, що інші країни розуміють, що не можна сподіватися на участь Данії, коли йдеться про місії ЄС. Це вчиняє з країни менш цікавого партнера. Одним з конкретних прикладів цього була пропозиція Данії стати однією з провідних країн у забезпеченні військового транспортування у рамках НАТО. Багато країн продемонстрували зацікавленість данською пропозицією. Проте Данія була змушена відмовитися від власної ініціативи, оскільки була висунена вимога, що авіаційний транспорт має бути доступний одночасно як для НАТО, так і для ЄС [93].

Отож, зобов'язання щодо неучасті в ЄБОП почали створювати для Данії проблеми політичного характеру й поставили під сумнів її імідж, як надійного партнера. Це також потенційно могло підважити задекларовані зовнішньополітичні цілі країни, які стосуються миротворчої діяльності та забезпечення глобальної стабільності.

Можна з впевненістю ствердити, що Данія, на випадок потреби, володіє належним військовим потенціалом для участі у військових місіях ЄС. Про це, зокрема, свідчить її досвід у місіях під егідою ООН, НАТО чи у рамках коаліцій на кшталт іракської. Тобто, військовий потенціал Данії жодним чином не є перешкодою для оборонної співпраці у рамках ЄС. Навпаки, внесок цієї країни в оборонні ініціативи ЄС був би значним, якби не формалізоване зобов'язання щодо неучасті в ЄБОП.

Що стосується суспільної думки, то в опитуваннях 2001 р. з питань європейської безпеки, 78% данців висловилися позитивно на користь створення європейських сил швидкого реагування, проте лише 27% данців підтримали ідею спільної оборони ЄС [195, с. 12–15]. Тим не менше, вже у 2005 р.

ставлення змінилося: понад 60% респондентів висловили підтримку спільній зовнішній політиці ЄС, а 69% – спільній політиці оборони ЄС [254, с. 34 – 36].

Ці результати контрастують з суспільними настроями в Данії 1992 р. Водночас, нема науково обґрунтованого пояснення для таких змін. Можна припустити, що вони зумовлені іншим напрямом розвитку ЄБОП, ніж це припускали на початку 1990-х рр. Насамперед, тоді очікували, що вона матиме наслідком створення єдиної європейської армії. А цього не сприймала більшість данців [228, с. 28].

Водночас, слід розуміти, що такі настрої мають стабільний характер й істотно не зміняться у майбутньому. Прикладом цього є референдум 2000 р., коли більшість данців висловились проти входження у зону євро, хоча попередні опитування свідчили про прихильне ставлення до такої ідеї.

На офіційному рівні Данія дотримувалася принципу не перешкоджати розвитку ЄПОБ, а навпаки, заохочувати участь ЄС, приміром, у вирішенні конфлікту в Македонії (2003 р.) Данський прем'єр А. Расмуссен був прихильним до розвитку військового виміру інтеграційного об'єднання, що дало би йому змогу належним чином виконувати місії миротворчого і гуманітарного характеру [84, с. 239]. У низці випадків, частина данських урядовців висловлювала жаль з приводу того, що королівство не може брати участі в ЄПОБ. Зокрема підкреслювалось, що неучасть в ЄПОБ є справжньою дилемою для країни, адже ЄС набуває все більших повноважень у тих сферах, в яких зацікавлена Данія. Йшлося, насамперед, про забезпечення безпеки у сусідніх регіонах. Утім у випадку проведення миротворчої операції Європейським Союзом під егідою ООН данці не зможуть до неї долучитися [230, с. 19]. Тим не менше, урядом не були здійснені конкретні кроки на шляху скасування застережень щодо неучасті Данії в оборонному вимірі ЄС, насамперед, через усвідомлення складнощів, пов'язаних з забезпеченням підтримки таких дій з боку більшості суспільства.

Хоча Данія не брала участі у місіях під егідою ЄС, проте Копенгаген уважно стежив за їхньою реалізацією. У 2008 р. Данія визнала, що усі місії ЄС,

які здійснюються у рамках ЄПОБ, за своїми завданнями є близькими до офіційно задекларованих цілей як закордонної, так і оборонної політик країни [196, с. 110].

Ухвалення Лісабонського договору не змінило суті застережень Данії щодо неучасті в оборонному вимірі ЄС. Зокрема, наслідком їхнього існування стало самоусунення Данії упродовж 2009-2016 рр. від участі в семи оборонних ініціативах Євросоюзу: військовій тренінговій місії у Сомалі (2010 р.) Європейській оборонній агенції (2011 р.), АТЕНА – спільному механізмі фінансування військових операцій ЄС (2011 р.), військовій операції у Лівії (2011 р.), військовій місії у Малі (2013 р.), військовій місії у Центральноафриканській республіці (2014 р.), морській операції у Середземному морі (2015 р.). Загалом, після 1992 р. Данія понад двадцять разів офіційно оголошувала про свою неучасть у військових ініціативах ЄС. Таким чином, після Лісабонського договору у цій площині не відбулось істотних змін [229, с. 29].

Попри юридично оформлену неучасть, данські представники змушені розглядати кожен випадок зокрема. Якщо, на їхню думку, у підготовці та реалізації місії присутня військова складова, вони самоусуваються від дискусій як в наднаціональних інституціях ЄС, так і у рамках робочих груп Ради ЄС.

Фізична неучасть в операціях ЄБОП, водночас, не позбавила Данію необхідності зосереджувати увагу на розвитку оборонної співпраці на інституційному рівні всередині країни. Йдеться про два ключові відомства: Міністерство закордонних справ та Міністерство оборони. У зовнішньополітичному відомстві процес адаптації відбувся без значних потрясінь, оскільки ЄБОП є частиною структур, які загалом займаються проблематикою СЗБП.

В оборонному відомстві функціонує окремий відділ «НАТО та ЄС» [229, с. 21–22]. При цьому, не спостерігається надмірного дисбалансу у ставленні до двох організацій. На взаємодію у їхніх рамках виділяються майже рівномірні ресурси. Проте участь данських представників у рамках ЄС щодо питань

оборонного характеру характеризується, радше, позицією спостерігача, а не повноцінного учасника, з огляду на наявні правові обмеження.

Зауважимо, що інтерес до оборонно-безпекових аспектів діяльності ЄС був, радше, відносно новим аспектом роботи Міністерства оборони Данії на початку ХХІ ст. Для прикладу, впродовж 1990-х рр. з його боку було відсутнє зацікавлення цією проблематикою. Однак із зростанням активності ЄС у сфері ЄБОП, паралельно відбулося поживлення інтересу данських військових до цієї тематики, що було враховано й в інституційній структурі оборонного відомства. При цьому, у міністерстві оборони першочергово зосереджуються на питаннях військового характеру, а загальна проблематика СЗБП відстежується лише на загальному рівні.

Неучасть Данії в ЄБОП від початків позначалася на щоденній роботі данських представників. З огляду на зміцнення оборонної компоненти, вони уважно відслідковували її розвиток. При цьому, данці скаржилися на непоодинокі факти ігнорування їхньої присутності на засіданнях з боку представників решти країн-членів, через неспроможність Данії долучатися до імплементації рішень, які ухвалювалися. На їхнє переконання, королівство стало нецікавим партнером для більшості держав-членів ЄС, що часто ускладнювало отримання данцями важливої інформації. Саме тому значні зусилля міністерства оборони Данії йшли на збір інформації, оскільки інші країни-члени ЄС не були схильні ділитися новинами чи ініціативами, адже виходили з розуміння, що Данія усе одно утримається від участі в них [229, с. 23].

Ще складніше для данських представників було впливати на процеси підготовки рішень, а більшість їхнього часу спрямовувалася на юридичну перевірку, чи перспективні рішення не суперечитимуть данським зобов'язанням з неучасті в оборонному вимірі Євросоюзу. Одним зі способів врівноважити таку ситуацію стала досить активна позиція Данії щодо місій ЄС цивільного характеру, з огляду на потребу зберегти репутацію країни, як надійного партнера.

Данські політики акцентували на тому, що СЗБП набуває в ЄС все більшого значення. При цьому, йшлося не тільки про зовнішню політику, а про питання безпеково-оборонного характеру. На їхнє переконання, відсутність можливості для Данії брати у ній повноцінну участь потенційно могла ускладнити позиції країни у майбутньому [229, с. 24].

Водночас, реалії сьогодення є такими, що СБОП й надалі має міждержавний характер, а можливість створення повноцінної армії ЄС є мало ймовірною у найближчому майбутньому. Іншими словами, запроваджені Данією застереження щодо її неучасті в оборонному вимірі захищали й продовжують захищати цю країну від того формату взаємодії, який насправді ніколи не був утілений.

Сьогодні перспектива співпраці у рамках ЄС у сфері безпеки й оборони є набагато привабливішою, ніж це могло видаватися на початку 1990-х рр. Серед данського політикуму домінує переконання, що повноцінна участь Данії у СБОП відповідала би інтересам країни. Те, що вона самоусунулась є істотним недоліком і перешкоджає ефективному здійсненню зовнішньої політики. Таке самовідмежування від решти членів ЄС ставить Данію у не вигідне становище усередині цього інтеграційного об'єднання і змушує реалізувати більшість військових операцій у рамках НАТО та інших форматів, однак не під егідою ЄС.

При цьому слід нагадати, що існуючі обмеження стосуються лише військових аспектів, тому Данія за кожної можливості бере участь у цивільних місіях СБОП. З огляду на те, що багато складових СБОП мають цивільний характер, формуються належні передумови для активного залучення цієї країни. Фактично, внесок Данії є досить вагомим, адже вона бере участь у переважній більшості цивільних операцій і місій ЄС.

Саме на цивільні місії у межах СБОП ЄС Данія виділяє найбільше коштів упродовж останніх років, порівнюючи з іншими подібними місіями. Важливість участі королівства у них пояснюється тим, що їхні цілі органічно відповідають зовнішньополітичним пріоритетам країни, з одного боку, й принаймні частково

дають змогу компенсувати неучасть в оборонному вимірі ЄС, з іншого. Зокрема, у 2017 р. Данія брала участь майже у десяти місіях у рамках ЄС, які мали різний характер: консультативний, моніторинговий, спрямований на покращення контролю над кордонами, розбудову спроможності кризових держав чи відновленню верховенства права тощо. Серед країн, куди були надіслані данські громадяни для участі у таких місіях – Афганістан, Грузія, Лівія, Малі, Нігер, Палестина, Сомалі [235]. Водночас, Данія є активним учасником консультативної місії ЄС в Україні, що діє з 2014 р. й надає поради українській владі з реформування сектора цивільної безпеки. Зокрема, це стосується діяльності установ, що відповідають за охорону правопорядку й верховенство права: міністерства внутрішніх справ, національної поліції, генеральної прокуратури, служби безпеки, державної прикордонної служби, державної фіскальної служби, антикорупційних органів [12].

Членство Данії у ЄС можуть ускладнити три чинники: всеохоплюючий підхід, що передбачає одночасне залучення військової і цивільної компонент; подальша розбудова спільного оборонного потенціалу ЄС; зміцнення європейського військово-промислового комплексу. Якщо у короткотерміновій перспективі їхні наслідки будуть, радше, малопомітними, то те, що відбуватиметься далі передбачати складно [229, с. 30].

Всеохоплюючий підхід ЄС став одним з ключових елементів Лісабонського договору у зовнішньому вимірі ЄС. Він передбачає, що тісна взаємодія між військовими і цивільними акторами буде все більше утруднювати можливість розмежовувати між цивільним і військовим характером місій. Природно, це ускладнить позицію Данії [229, с. 31].

Хоча Данія у власній зовнішній політиці позитивно ставиться до тіснішої інтеграції військового та цивільного інструментарію, що у багатьох випадках збільшує ефективність і результативність міжнародних ініціатив, проте у випадку ЄС це може мати для цієї країни доволі суперечливі наслідки. Адже включення у цивільні місії військових аспектів унеможливилюватиме участь у них Данії. Приміром, з таким викликом королівство зіштовхнулося в контексті

зусиль ЄС, спрямованих на подолання проблеми піратства біля берегів Сомалі. Щоб забезпечити їхню ефективність, у Брюсселі вирішили застосувати саме всеохоплюючий інтегрований підхід, який, у підсумку, продемонстрував власну ефективність. Тим не менше, з огляду на наявні обмеження, Данія була залучена лише у визначені цивільні аспекти однієї з кількох компонент, а у більшості з випадків залишилась осторонь цієї ініціативи. Негативний вплив був досить помітним, адже Данія є важливою морською державою, а боротьба з піратством була одним із зовнішньополітичних пріоритетів країни у вказаному регіоні [253]. Це послабило позицію Данії, оскільки з перспективи багатьох країн було складно зрозуміти її відмову від повноцінної участі в ініціативі ЄС щодо боротьби з піратством.

Ситуація ще більше ускладнилася тим, що Данія відігравала провідну роль в операції у рамках НАТО, яка теж здійснювалася у цьому регіоні й була спрямована на подолання загроз з боку піратів [229, с. 32].

Іншим аспектом наявних обмежень щодо участі в оборонному вимірі ЄС є те, що серед союзників підважується довіра до Данії як до надійного партнера. Це може спричинити вагомні негативні політичні наслідки для королівства. Адже, з одного боку, воно відстоює всеохоплюючий підхід, а з іншого – відмовляється брати участь у військовій компоненті СБОП. Це виглядає не лише парадоксом, а і є контрпродуктивним. Водночас, активна участь Данії у військових операціях НАТО може розглядатися частиною членів ЄС як намагання применшити роль останнього в міжнародній політиці.

Данія не бере участі у роботі Європейської оборонної агенції (ЄОА), залишаючись, таким чином, осторонь розбудови оборонного потенціалу ЄС, який на сучасному етапі охоплює значну кількість спільних проєктів. Відтак, Данія позбавлена повної інформації щодо процесу озброєння ЄС. Це є черговим помітним негативним наслідком її самоусунення. Незважаючи на те, що у рамках транспарентності можна отримати визначну інформацію, це не дає змоги Данії сформулювати цілісне уявлення про оборонний потенціал ЄС [229, с. 32].

Також слід згадати, що співпраця у цій сфері має гнучкий характер. Це дає змогу країнам-членам ЄС долучатися або відмовлятися від участі в конкретних ініціативах. При цьому, Данія взагалі позбавлена можливості залучення доти, доки залишатимуться в силі юридично оформлені обмеження.

Вказаний факт може спричинити негативні економічні наслідки для інвестицій у сферу озброєнь Данії. Адже данський військово-промисловий комплекс позбавлений можливості брати участь у проектах ЄОА. Тому це визначають як одну з найбільших втрат Данії від її неучасті в оборонному вимірі ЄС [229, с. 33].

Негативні наслідки для Данії можуть з'явитися й у інших форматах співпраці з військово-оборонним комплексом країн-членів ЄС. Хоча королівство може брати участь у гармонізації оборонного ринку ЄС, однак поступове зростання ролі ЄОА позбавлятиме його можливостей налагоджувати співпрацю з партнерами по Євросоюзу, що у перспективі навіть може поступово витіснити данський ВПК з європейських ринків та призвести до його часткової ізоляції.

Оскільки ВПК у багатьох країнах нерідко є важливим чинником створення нових робочих місць, економічного зростання та розвитку інновацій, наслідки негативних тенденцій у ВПК Данії можуть спричинити небажані ефекти у багатьох сферах країни.

У 2015 р. розглядали можливість проведення референдуму щодо скасування положення про неучасть Данії в оборонному вимірі ЄС. Адже більшість данського політикуму завжди обстоювала повноцінну участь країни у СБОП. Зокрема, в схвалюваних оборонних угодах постійно йшлося про необхідність забезпечення готовності данських збройних сил до участі у військових ініціативах ЄС, якщо на це з'являться законні підстави. Проте під час референдуму у грудні 2015 р. 53% громадян Данії висловилися проти скасування обмежень щодо участі країни у політиці ЄС у сфері юстиції та внутрішньої політики [79]. Після чергової поразки, яка засвідчила опір більшості суспільства зближенню з Євросоюзом, питання про проведення

наступного референдуму з питань участі Данії в оборонному вимірі ЄС було знято з порядку денного.

Данія разом з Мальтою стали двома країнами-членами ЄС, що не братимуть участі у новій амбітній ініціативі – Постійній структурній співпраці PESCO, схваленій у листопаді 2017 р. Вона, зокрема, дасть змогу посилити оборонний вимір ЄС та забезпечити розвиток спільних оборонних можливостей, інвестувати у спільні проекти, підвищити оперативну готовність і покращити внесок національних збройних сил. Учасники програми вже започаткували низку ініціатив, що мають бути реалізовані в рамках PESCO. Отож, нові тенденції загрожують іще істотніше посилити ізоляцію Данії у рамках ЄС.

У листопаді 2018 р. Данія надала підтримку ФРОНТЕКС – Європейському агентству з охорони зовнішніх кордонів ЄС, здійснюючи повітряне патрулювання грецького острова Крит, захищаючи, таким чином, південний рубіж ЄС [105, с. 37].

Для Данії важливою є тісна співпраця між НАТО та ЄС, оскільки вони часто повинні протистояти спільним викликам, зокрема, у сфері кібербезпеки, нелегальної міграції тощо. Водночас, ЄС може демонструвати більшу активність у тих сферах, у яких спостерігається менша присутність НАТО. Таким чином, їхня діяльність матиме комплементарний характер.

Тому, незважаючи на те, що НАТО залишається ключовою гарантією безпеки для Данії, країна визнає, водночас, зростання ролі ЄС та започаткування ним нових ініціатив. Зокрема, у 2017 р. у ЄС був створений Європейський оборонний фонд, покликаний зміцнити військово-промисловий сектор країн-членів ЄС [105, с. 40]. Оскільки на Європейський оборонний фонд не поширюється формальна заборона участі Данії у СБОП ЄС, то данські компанії можуть брати у ньому участь і, таким чином, долучатися до розвитку військово-промислового потенціалу ЄС [105, с. 41].

Водночас, слід наголосити, що данська зовнішня політика поступово європеїзується, а данський електорат вбачає у ЄС необхідного і важливого

актора для розвитку своєї невеликої країни [216, с. 49–51]. Незважаючи на те, що інтегрованість Данії у різні сфери діяльності ЄС різниться, утім вже не можна стверджувати про прохолодне ставлення цієї країни до європейської інтеграції, а, радше, про вибіркове, прагматичне залучення [327, с. 16].

А. Вівель вказує на існування, щонайменше, трьох причин, з огляду на які Данія повинна бути активним адептом європейських інтеграційних процесів. Перша з них – економічна. Данія є невеликою торговельною нацією з відкритою економікою. Приблизно 60% імпорту і 70% експорту здійснюється з країнами ЄС [327, с. 14]. Тому економічні політики ЄС і його економічний розвиток позначаються на економічному зростанні цієї країни. Друга причина стосується національної безпеки. Як і у випадку більшості невеликих країн Європи, загрози, що походили зі сусідніх регіонів (з боку Швеції, Великої Британії, Німеччини, СРСР) були основним викликом для данської безпеки упродовж останніх століть. Інтеграційні процеси і формування своєрідного європейського безпекового співтовариства стабілізували безпекове середовище навколо Данії й усунули ключові загрози для її територіальній цілісності. По-третє, йдеться про данську політичну культуру, споріднену у багатьох аспектах з децентралізованою практикою перемовин, властивою для ЄС. Це дає змогу данським політикам комфортно почувати себе у системі європейських наднаціональних інституцій [327, с. 15].

Данське зацікавлення Європейським Союзом також ґрунтується на урахуванні користі, яку отримують більшість малих держав від членства у цьому інтеграційному об'єднанні. Адже саме ЄС дає їм змогу краще обстоювати власні інтереси як на європейському, так і на глобальному рівнях. ЄС також став для малих держав «захисним щитом» від сучасних безпекових викликів як глобалізація, кліматичні загрози, насилля з боку недержавних акторів тощо. Системи ухвалення рішень усередині ЄС слугують для них важливим важелем впливу на загальноєвропейському рівні, що відрізняє сучасне становище малих держав від часто маргінальних позицій, які вони

займали у минулому. ЄС стає для них платформою впливу як усередині Європи, так і за її межами.

3.3. Релевантність трансатлантичного вектора у політиці безпеки Данії після 2001 р.

У період міжблокового протистояння Данія була беззаперечною частиною колективного Заходу, а з військового погляду, – інтегрованою у німецьку частину командування НАТО «БАЛТАП». Так само, її розглядали як складову «Нордичного балансу», що формувався на заході по осі Норвегія–НАТО, а на сході включав Фінляндію. Північноатлантичний альянс займав домінуючу позицію, слугуючи єднальною ланкою між США та Західною Європою. Це створювало для Данії необхідний простір для власних військових чи політичних ініціатив. Ці умови дали змогу Данії відігравати роль «стриманого» члена НАТО, й мати серйозні застереження щодо політики альянсу відносно Радянського Союзу, як, наприклад, політика застережень у 1980-і рр. Також Данія намагалася здійснювати власну політику розрядки, відстоюючи ті цінності, які могли бути спільними як для Заходу, так і для Сходу, знижуючи, таким чином, рівень ідеологічного протистояння.

Після холодної війни геополітична позиція Данії істотно змінилися й країна тривалий час розвивалася у щораз безпечнішому регіональному середовищі. Вступ Польщі (1999 р.), а згодом і країн Балтії (2004 р.) у НАТО, сприяв істотному покращенню безпекового середовища Данії, порівняно із ситуацією, яка існувала раніше [120, с. 53–57]. Про це чітко свідчили офіційні документи, зокрема, біла книга Міністерства оборони 2008 р., у якій вперше не йшлося про існування територіальних загроз для Данії у найближчій перспективі й наголошувалося, що данське безпекове середовище можна охарактеризувати як безпрецедентне з історичного погляду [75].

Зникнення прямих загроз для Данії стало сприятливим чинником для перебудови данських збройних сил й дало змогу цій країні використовувати власні війська з метою реалізації інтересів провідних держав-членів

Північноатлантичного альянсу [137, с. 254–261]. Данія почала позиціонувати себе як стратегічного гравця [273], а багато країн-членів НАТО стали розглядати її як «бездоганного союзника» [269].

Активізація данської політики щодо забезпечення миру у постбіполярний період була відповіддю на збільшення світового попиту на міжнародні військові операції. Інша причина успіху Данії у цій площині полягала у готовності данського політикуму скеровувати власні війська для участі у міжнародних операціях під егідою НАТО. Зокрема, першим помітним кроком стало надсилання данських військових для місії Північноатлантичного Альянсу на Балканах [269, с. 61].

На зламі ХХ й ХХІ століть, кількість та складність миротворчих операцій суттєво зросла. Вони більше не зводилися лише до функції захисту цивільного населення в умовах громадянського протистояння чи збройних конфліктів, а й набували щораз виразнішого проактивного наступального характеру, спрямовуючись на відстоювання гуманітарних цінностей чи прав людини. Внесок НАТО, ЄС або *ad-hock* коаліцій «доброї волі» у забезпечення міжнародної стабільності ставав усе істотнішим, збільшуючи попит на країни, готові власними військовими засобами долучатися до операцій чи легітимізувати їх за допомогою своєї безпосередньої участі. У цьому контексті Данія надавала відносно високу щодо власного розміру та чисельності населення частку військових для реалізації подібних міжнародних місій, демонструючи, тим самим, готовність до дій у зонах підвищеного ризику як, наприклад, Афганістан [269, с. 62].

З іншого боку, Данія послідовно обстоювала ідею багатосторонньої оборони, свідченням чого стала реакція уряду цієї країни на терористичні акти 11 вересня 2001 р. у США, коли Копенгаген відразу підтримав залучення НАТО [273]. Отож, первинною реакцією Данії була солідарність у рамках багатосторонніх інституцій, що відповідало міжнародній практиці 1990-х рр.

Утім змінилась позиція самих США, які, готуючи відповідь на терористичний напад, мало зважали на безпекові союзи. Новий американський

підхід ставив під сумнів традиційні багатосторонні стратегії, яких дотримувалися малі держави, змушуючи їх до вибору: або залишатися й надалі відданими широкому мультилатералізму, або ставати частиною вузької коаліції, очолюваної США. Таким чином, данцям слід було визначитися щодо власної участі у потенційній військовій операції в Афганістані.

Ці події співпали із парламентськими виборами у Данії, на яких переконливу перемогу здобули ліберали. Вони отримали змогу самостійно, без коаліції, сформувати новий уряд, який 13 грудня 2001 р. звернувся до парламенту з проханням схвалити участь Данії у міжнародній коаліції під керівництвом США, створеній на основі резолюції ООН, й задекларувати готовність до істотного внеску країни в майбутні військові дії. Водночас, опозиція намагалася відстояти традиційний для Данії мультилатералізм і обстоювала необхідність здійснення операції під егідою ООН, а не за безпосереднього лідерства США. У підсумку парламент підтримав пропозицію уряду [237, с. 339]. Данія долучилася до військових акцій в Афганістані, розгорнувши там спеціальні наземні сили та надавши літаки Ф–16, які були розташовані на військовій базі в Киргизстані [250, с. 772].

Таким чином, вважалось, що на початку ХХІ ст. виникло сприятливе середовище для розвитку данського активізму [258]. З перспектив Данії, відбулася відмова від реалізму невеликої держави, що полягав на самоусуненні. Натомість було адаптовано «звичайний» реалізм, що передбачав безпосередню участь у міжнародному житті, коли цього вимагають нагальні обставини [243;270].

Особливу роль у цих процесах відіграв данський прем'єр-міністр А. Расмуссен, котрий надавав зовнішньополітичного активізму більш чіткого ідеологічного забарвлення, особливо акцентуючи на спільності цінностей Данії та США. На відміну від багатьох інших, він трактував зовнішню політику Данії у роки Другої світової війни (проти нацизму) та холодної війни (проти комунізму) як приклади історичних поразок, оскільки данці не дотрималися своїх моральних зобов'язань, де-факто доручивши іншим країнам, як США,

боротися з авторитаризмом [329, с. 314]. Відтак, з огляду на реалії антиліберального авторитаризму, зокрема на Близькому Сході, Данія повинна була повернутися до виконання власного громадянського обов'язку. Забезпечення миру саме по собі, на переконання А. Расмуссена, не мало особливого значення. Важливими для нього були цінності, які гарантують мир, серед яких найважливішим було звільнити людей від авторитарних правителів, створюючи для них можливість для самостійного вибору. Зокрема, це був один з аргументів при обґрунтуванні військового втручання в Ірак [256]. Коли у 2003 р. Данія стала однією з країн-учасниць анти-іракської коаліції, прем'єр-міністр країни наголосив, що це рішення свідчить про завершення попереднього періоду пасивної політики [257].

Після приходу до влади соціал-демократів, їхня прем'єр-міністерка Г. Торнінг-Шмідт заявила, що уряд країни буде активним від Африки до Афганістану і, таки чином, продовжила попередню практику [296]. Вона, зокрема, наголосила на зобов'язанні Данії підтримувати «позитивні демократичні прагнення й право вирішувати власне майбутнє», а також такі спільні цінності як «свобода, права людини, демократія» [297].

США мали незначні очікування щодо внеску Данії в афганську та іракську кампанії, що пояснювалося двома чинниками – розміром цієї країни та її попередньою політикою. Адже у період холодної війни Данія розглядала власне членство в НАТО лише крізь призму американських безпекових гарантій і не вважала власну армію спроможною забезпечити оборону країни. Результатом цього стало виконання Данією власних зобов'язань на мінімальному рівні. Данці традиційно займали досить непомітну позицію усередині НАТО, відмовляючи у доступі на свою територію іноземним військам чи заперечуючи проти розміщення ядерної зброї у мирний час. Хоча американські високопосадовці відкрито демонстрували власне невдоволення обмеженими фінансовими витратами Данії на оборону, проте у приватних розмовах вони часто висловлювали скептицизм щодо спроможності цієї країни до істотного внеску в обороноздатність НАТО. Головними «козирами» Данії у

період холодної війни були американська військова база Тюле в Гренландії, розвідувальна діяльність, що здійснювалася з європейської території країни, а також данські підводні човни у Балтійському морі [155, с. 143].

У роки корейської війни керівництво США дійшли висновку, що не можна очікувати від Данії надання її контингенту для участі у військових операціях за межами Європи. Хоча Данія виділила військовий контингент для здійснення окупації Німеччини після завершення Другою світовою війни, проте американське прохання забезпечити військову підтримку у Кореї було відхилене з міркувань можливого послаблення оборони країни. Відтак, у цьому випадку, данці обмежилися надсиланням лише корабля–шпиталю [155, с. 143].

Так само американці не сподівалися й на політичну підтримку з боку Данії. Зокрема, особливе роздратування у Вашингтоні викликала політика цієї країни у НАТО впродовж 1980-х рр., що сприяло поширенню терміну «данізація», яким характеризували союзників, що не йшли на конструктивну співпрацю і були «фрірайдерами» [84, с. 272].

Ситуація поступова почала змінюватись у 1990-х рр., коли Данія надала як політичну, так і військову підтримку США у Перській затоці та на Балканах, однак очікування американців щодо військового внеску королівства у контексті терористичних атак 11 вересня 2001 р. були все ж невисокими [155, с. 143]. Тому збройний внесок Данії в Афганістані став приємним сюрпризом для американців.

Нормативна основа для здійснення таких операцій засвідчила сумісність американських і данських цінностей, що було менш помітним у період холодної війни. Для Данії завжди була властива атлантична традиція. Незважаючи на політику застережень чи «латентну» нейтральність в підходах до питань оборони, Данія була міцно інкорпорована у Північноатлантичний альянс. Про це свідчили, зокрема, її згода на розміщення американських військ у Гренландії чи відсутність відкритої критики на адресу США. Окрім того, обидві країни об'єднували класичні ліберальні цінності як права людини, ринкова економіка й ліберальна демократія. На цьому почали виразно

наголошувати після завершення холодної війни, з огляду на поступову втрату значення нордичною безпековою складовою.

Активізм став частиною данської політики та данської стратегічної культури. Він опирається на ліберальні цінності та відсутність значних ідеологічних розбіжностей щодо цього у політичних сил країни. Однак все ж таки потрібно підкреслити наявність певних особливостей. Правий спектр політичних сил обґрунтовує активізм тим, що існують безпосередні безпекові ризики для Данії і тому вона разом із союзниками повинна їм протистояти. Лівий, – не схильний сприймати цю логіку, оскільки вона призвела до військової інтервенції в Іраку. Тому проблематика військових операцій розглядається у ширшому контексті підтримки розвитку та демократії [272, с. 87].

Важливу роль продовжувало відігравати поєднання егалітаристських та ліберальних цінностей. Зокрема, у випадку Афганістану наголошували на важливості прав жінок і вільного доступу до освіти [73]. Водночас, важливе місце продовжувала займати підтримка країн, що розвиваються. Слід нагадати, що військові аспекти були інтегровані у данську політику розвитку. Якщо у період холодної війни ця політика, як частина зусиль Данії щодо забезпечення миру, протиставлялася мілітаристським за своїм характером політикам США та СРСР, то сьогодні вона спрямована на надання країнам третього світу відповідних ресурсів з метою забезпечення стабільності і безпеки. Тому, наприклад, Данія підтримала розбудову миротворчих сил ПАР у 1997 р. [329, с. 316].

Утім справжнє протистояння між традиційним інтернаціоналізмом і наступальним міжнародним активізмом стало помітним у 2002 р, коли почалися обговорення інтервенції США в Ірак. Якщо втручання в Афганістан підтримувала абсолютна більшість, то у випадку Іраку – йшлося про незначну перевагу. Одним з основних контраргументів була відсутність мандату ООН [237, с. 340].

У випадку інтервенції в Іраку американці стали більш вимогливими. Зокрема, Вашингтон прагнув домогтися збільшення кількості данського персоналу до 800 осіб. Незважаючи на відмову Копенгагена, цей крок не вплинув на двосторонні відносини, адже він не мав суттєвого військового значення. Вагомішим чинником стала політична підтримка і легітимізація американських дій, завдяки участі інших держав. Тому Данія розглядалася з боку Сполучених Штатів як взірцевий приклад ключового союзника [131, с. 159]. Важливим для американців став також той факт, що Данія надавала підтримку США, не розраховуючи отримати з цього безпосередню вигоду, а керуючись власними принципами та цінностями.

Тим не менше, користь для Данії полягала в істотному покращенні іміджу країни у Вашингтоні, полегшенню доступу до американського політикуму на усіх рівнях та отриманні матеріальної й політичної підтримки [155, с. 144]. Водночас, королівство отримало також кращий доступ до американських інституцій. Це, заразом, істотно поліпшило позиції Данії на міжнародній арені й створило сприятливі умови для ухвалення рішень зовнішньополітичного і військового характеру. Окремо слід вказати також на можливість полегшення доступу Данії до новітніх військових технологій [155, с. 145]. Завдяки власній активній міжнародній політиці, Данії вдалося тісніше заангажувати США у проблематику Арктики і, таким чином, посилити власні позиції у регіоні відносно Росії.

Часто вказують, що НАТО перетворилася на дворівневий альянс. У той час, як частина держав-членів перебрала на себе основний тягар колективної оборони, інша перетворилася на фрі-райдерів, що користуються безпековою парасолькою НАТО. Навіть йдеться про поділ країн на «команду А», до якої належать члени, що роблять непропорційно великий щодо власного потенціалу внесок у функціонування альянсу, та «команду В», що складається, в основному, зі споживачів безпеки [269, с. 57].

У цьому контексті Данія належить до «команди А» чи, іншими словами, стала частиною «вищої ліги НАТО». Данізація більше не має негативної

конотації, як у період холодної війни, а сама Данія позитивно сприймається усередині альянсу. Цьому сприяли водночас два чинники: докорінна перебудова данських збройних сил та політична готовність країни до їхнього застосування під час міжнародних операцій на Балканах, а, що важливіше, – в Афганістані [269, с. 57].

Помітний внесок Данії у міжнародну місію під егідою НАТО в Афганістані остаточно дав змогу вважати королівство частиною «команди А» в альянсі. Менш однозначним за наслідками стало рішення взяти участь в інтервенції в Ірак у рамках американської коаліції у 2003–2007 рр. З одного боку, вона ще більше зблизила Данію зі США, а з іншого – відбулась за рамками НАТО і не мала підтримки з боку значної кількості членів альянсу, насамперед Франції та Німеччини. Останні жорстко критикували США та висловлювали розчарування з приводу участі Данії у цій контроверсійній з погляду міжнародного права американській ініціативі [269, с. 62].

Утім дискусія мала більш фундаментальний характер й стосувалася зміцнення тренду активізму у зовнішній політиці, адже участь в американській коаліції була передумовою для міжнародного посилення позицій Данії та збільшення простору для дій на міжнародній арені. Рішення данців стати на бік США стало свідченням ще більш наступального за характером зовнішньополітичного активізму з огляду на участь у тимчасових коаліціях за межами багатосторонніх інституцій. Водночас, при обґрунтуванні таких кроків активно використовували проблематику цінностей, вказуючи на необхідність боротьби демократій з диктатурами [237, с. 340].

Міжнародний активізм вирізняється з-поміж попередніх різновидів зовнішньополітичної поведінки Данії, адже у площині захисту цінностей йшлося не про право захищати демократії, а саме про обов'язок так чинити. Наголошували, що Данія повинна позбутися комплексу малої держави, відмовитися від спроб ізоляції чи нейтралітету, та стати частиною широкого глобального консенсусу, який надає країні нові можливості для міжнародного

впливу, зокрема завдяки союзу зі США. Участь у гнучких коаліціях, яких об'єднують спільні цілі та цінності, покликана сприяти реалізації цієї мети.

Окрім ідеологічних аргументів, очільниками країни висловлювались також міркування Realpolitik. Партнерство зі США розглядали як можливість для Данії перетворитися з малої у середню потугу, й не використовувати лише активну адаптацію [255].

Класичним прикладом мілітарного активізму стало рішення скерувати данських військових для участі у наземних операціях в Іраку (2003 р.). Це рішення було підтримане більшістю парламентарів країни [174, с. 65]. Данія приєдналася до американської коаліції та надала для її потреб як своїх військових, так і власні кораблі. Збройні сили Данії були одночасно розташовані в Афганістані, Косово та Іраку, що було своєрідним викликом для країни у безпековій сфері [250, с. 773]. Участь у цих операціях супроводжувалась одночасною перебудовою збройних сил Данії, що мало покращити можливості країни з ефективнішої участі у подібних заходах, здійснюваних як під егідою НАТО, так і в складі коаліцій на чолі зі США.

Збройні сили Данії відмовилися від озброєння та військового спорядження, яке було непридатним для ведення асиметричних війн, як підводні човни чи сухопутні системи протиповітряної оборони. Інтенсивне залучення у міжнародні військові операції було покликане зміцнити позиції Данії на міжнародній арені та перетворити військові засоби в інструмент зовнішньої політики у відносинах з іншими країнами, насамперед зі США [288, с. 2].

Ще помітнішим прикладом мілітарного активізму стало розгортання у 2006 р. данських військових в афганській провінції Хелманд, де їм довелося вести інтенсивні бойові дії. Данське командування розглядало цей крок як можливість продемонструвати внесок Данії у стабілізацію Афганістану, показати данському політикуму важливість збройних сил як інструменту зовнішньої політики та, водночас, засвідчити рівень власної бойової підготовки [260, с. 75]. Ці кроки збільшили разом помітність країни серед членів

НАТО. Данські військові також отримали змогу набути безпосередній бойовий досвід, однак не обійшлося й без втрат особового складу: зокрема, у 2009 р. загинуло приблизно 30 данських солдатів.

Підтримка афганської місії серед населення Данії була досить високою – 40–50%, незважаючи на наявність людських втрат. При цьому, рівень суспільної підтримки цієї операції був одним за найвищих серед країн, які взяли в ній участь, і, де-факто, був тотожний цьому показнику в США [154, с. 213 – 214].

Данія перетворилася на «стратегічного актора» [273] що стало значним поворотом у стратегічній культурі країни. Військовий активізм істотно посилив позицію Данії у НАТО. Вона, за деякими винятками, послідовно брала участь в операціях чи під егідою НАТО, або США. Особливо значимим був внесок Данії у військову кампанію в Іраку.

Участь у міжнародних військових місіях принесла значні політичні дивіденди для Данії. Зокрема, уряд країни зміг налагодити конструктивні відносини зі США, що вирізнило Данію з-поміж інших союзників по НАТО. А. Расмуссен, як прем'єр-міністр Данії, сім разів відвідував президента Дж. Буша-молодшого, а данські дипломати отримали привілейований доступ та вплив у Вашингтоні. Значна кількість таких двосторонніх візитів є безпрецедентним випадком для малої країни у її відносинах зі США [174, с.72]. Без цього, досить мало ймовірно є те, що станом на 2012 р. ключові посади одночасно посіли б два данці – А. Расмуссен, як Генеральний Секретар та К. Бартелс, як Голова військового комітету Північноатлантичного альянсу [272, с. 91].

Необхідно відзначити, що вплив Данії на свого ключового партнера радше не був значним. У будь-якому випадку, партнерство зі США було важливим інформаційним приводом та збільшувало статус країни у відносинах з її європейськими партнерами [204, с. 31]. При цьому, слід мати на увазі, що серед партнерів по НАТО не лише Данія прагнула мати статус спеціального

партнера у відносинах зі США. Тут їй доводилося конкурувати з іншими країнами як Велика Британія, Польща чи Нідерланди.

Тому цілком передбачуваним став крок данського уряду щодо участі країни у військовій операції НАТО у Лівії [58]. Усі політичні сили у парламенті Данії підтримали уряд. Для військової операції у Лівії, королівство надало шість винищувачів Ф–16 й транспортний літак, ставши одним з найактивніших й найбільш ефективних партнерів по коаліції [202].

Данія не висунула жодних вимог щодо можливих обмежень у використанні власної авіації під час цієї місії. Загалом, у Лівії НАТО здійснила понад 9,7 тис. бойових вильотів і знищила приблизно 6 тис. військових цілей. При цьому, данські винищувачі Ф–16 виконали понад 600 бойових вильотів [272, с. 93]. З огляду на їхній внесок, командувач операції навіть назвав данські винищувачі «рокзірками кампанії» [203, с. 114]. А за словами держсекретаря США Р. Гейтса, під час лівійської операції Норвегія та Данія спільно забезпечили 12% бойових вильотів і вразили понад третину цілей. На його переконання, обидві країни, маючи обмежені ресурси, змогли здійснити успішну підготовку та надати військове спорядження, необхідні задля належного забезпечення їхнього військового внеску Він відзначив Данію разом з Норвегією, Бельгією та Канадою, як приклади союзників, гідні для наслідування з боку інших партнерів по альянсу [109].

Зауважимо, що крім авіації, Данія надала також значну кількість військового спорядження, що виявилось дуже важливим для успішного здійснення операції. Внесок Данії якісно і кількісно перевищив її очікуваний потенціал [211, с. 271–279]. Лівійська кампанія ще більше посилила позиції Копенгагена у відносинах із Вашингтоном, а США знову наводили Данію як приклад іншим європейським союзникам.

Показовими у цьому контексті стали також події вересня 2014 р., коли Данія заявила про готовність надати власні винищувачі для боротьби з Ісламською державою [295]. У підсумку, це рішення отримало підтримку 90% депутатів [174, с. 68].

Така майже автоматична відповідь на ініціативи США й внутрішній консенсус у Данії майже нікого не здивував. Роком раніше, під час візиту Б. Обама до Швеції, де були присутні також очільники Фінляндії, Норвегії, Ісландії, прем'єр-міністр Данії заявила про готовність підтримати США у військовій боротьбі зі сирійським режимом, хоча Вашингтон ще не озвучував жодних планів щодо цього. Така позиція Данії докорінно відрізнялася від підходів інших чотирьох скандинавських країн, які відмовлялися бути втягнутими у будь-який тип інтервенції [174, с. 68]. При цьому, публічні дискусії в Данії не стосувалися питання, чи надсилати власну авіацію у Сирію, а того, коли це зробити з найбільшою ефективністю. Отож, безумовна підтримка будь-якої потенційної акції США, швидкість ухвалення рішення, консенсус з цього приводу у середовищі данського політикуму та відсутність протестів з боку населення, вирізняє Данію з-поміж решти країн Європи.

Атлантичний характер безпекової та оборонної політики Данії дав змогу окремим аналітикам стверджувати про «суператлантизм» [206] цієї країни чи характеризувати її як «бездоганного союзника» по НАТО [269]. Серед данських політиків домінує переконання, що вибір на користь атлантичного напрямку був вдалим, адже збільшив вплив країни як в НАТО, так і у США [131].

США є не лише основними постачальниками озброєнь і військового оснащення, вони також виступають як основний гарант для Данії із забезпечення свободи морського судноплавства та торгівлі. Цей чинник є особливо важливим з огляду на те, що захист морських торговельних шляхів має для данців особливе значення, адже від цього залежить добробут населення країни. Для прикладу, данська компанія «Моллер-Мерск» є найбільшою у світі морською транспортною компанією.

Таким чином, застосування військової сили стало невід'ємною частиною данської зовнішньої політики. З 1990 р. по 2017 р. Данія взяла участь у 68-и міжнародних військових операціях під егідою НАТО, ООН, ОБСЄ чи у рамках міжнародних коаліцій. Для порівняння, з 1945 р. по 1989 р. Данія долучилась лише до 13 міжнародних військових операцій і всі вони здійснювалися

виключно у рамках ООН, за винятком участі країни у британській окупаційній зоні у Німеччині після завершення Другої світової війни. З 1991 р. по 2017 р. майже 70 тис. данців взяли участь у міжнародних військових операціях, у той час як у період холодної війни ця цифра була удвічі менша – 34 тис. осіб [197, с. 2].

Істотних змін зазнала також інституційна афіляція. З 1991 р. по 2017 р. 33 з 68-и операцій відбулось під егідою ООН, а 21-а – у рамках НАТО, тоді як 10 було здійснено у рамках тимчасових коаліцій. Крім того, кожного десятиліття після завершення холодної війни відбувалось поступове скорочення участі в операціях ООН [197, с. 2].

Зміна інституційної афіляції свідчила також про еволюцію завдань військових операцій, участь у яких брала Данія. Якщо у період холодної війни йшлося про миротворчі місії з мандатом ООН, то у постбіполярний період – про застосування військових засобів з метою забезпечити мир чи стабілізувати ситуацію, часто без формальної згоди на це з боку усього міжнародного співтовариства.

Слід зауважити, що зростання військової активності Данії не супроводжувалось збільшенням витрат на неї. Якщо у роки холодної війни 2–3% ВВП країни скеровувалися на оборону, то у постбіполярний період спостерігалось скорочення обсягів фінансування до рівня 1–2%. Зокрема, з 2013 р. по 2017 р. йшлося про 1,1-1,2% ВВП [197, с. 2]. Нова оборонна угода на 2018–2023 рр. передбачає зростання фінансування військових потреб до 1,5% ВВП, що все одно є меншим показником, ніж 2%, визначені зобов'язаннями по НАТО [197, с. 3].

Утім, було б хибою розглядати зовнішню політику Данії лише крізь призму атлантизму. У цієї країни є значні європейські амбіції, хоча й істотно обмежені. Найголовнішою перешкодою є юридично закріплена добровільна неучасть в оборонній політиці ЄС. Наслідки цього рішення мають не лише символічне, а й практичне значення: Данія не може брати участі у військових інституціях ЄС. Це особливо помітно, коли йдеться про операції цивільно-

військового характеру. Зокрема, вона не могла брати участі у таких місіях ЄС як EUFOR Althea у Боснії та Герцеговині чи EU NAVFOR Atalanta біля берегів Сомалі [272, с. 91].

Пояснити підхід Данії до ЄС та НАТО можна крізь призму розподілу праці. Якщо у випадку НАТО, країна підтримує усі ініціативи, пов'язані з жорсткою безпекою, то у випадку ЄС їй йдеться про м'яку безпеку. При цьому, у Данії не підтримують концепцію стратегічної автономії ЄС, яка могла б підважити позицію Північноатлантичного альянсу. Водночас, королівство неприхильно ставиться до виконання у рамках НАТО завдань гуманітарного характеру, оскільки це може розмити спроможність альянсу до забезпечення військових гарантій.

Цей особливий тип прагматизму Данії простежується в операціях за її участю. Наприклад, коли данці брали участь у військовій повітряній операції НАТО у Лівії, вони одночасно активно підтримували ідею місії ЄС, яка спрямовувалася би на стабілізацію та постконфліктну відбудову цієї країни. Коли Данія брала участь у військових операціях НАТО в Афганістані, вона активно підтримувала багатосторонню програму ЄС EUPOL щодо розбудови поліцейських сил у цій країні. Подібну позицію Данія зайняла і у Косово. Водночас, треба згадати про розгортання данських й французьких військових в Албанії у 1997 р. у рамках місії ALBA, яку ініціювала та очолила Італія. Це єдина військова операція за участю Данії, яка не відбувалася ані під егідою НАТО, ані під керівництвом США. Оскільки реалізація вказаної ініціативи не суперечила інтересам НАТО та, зокрема, США, данці змогли взяти у ній участь з метою повернути стабільність у цю балканську країну [272, с. 92].

Висновки до розділу 3.

Активне застосування малими державами військової сили у зовнішній політиці є, радше, новим явищем. Данський мілітарний активізм поступово набув наступального характеру в площині забезпечення національних інтересів країни й відстоювання ліберально-демократичних цінностей. Хоча

зовнішньополітична поведінка Данії не узгоджувалася з традиційним північноєвропейським підходом до питань безпеки, який вирізнявся миротворчістю, наданням допомоги чи використанням дипломатичних інструментів на випадок кризових ситуацій, активне використання військової сили надійно утвердилося як один із ключових інструментів зовнішньої політики цієї країни.

Розвиток данського мілітарного активізму позначався й продовжує здійснювати вплив участь Данії у північноєвропейській співпраці. Не зважаючи на те, що данці були досить ініціативними на етапі її становлення, у пост-біполярний період їхня позиція не вирізнялась надмірною активністю. Королівство стримано ставилося до оборонної співпраці – не лише через власне членство в НАТО, а й з огляду на потреби військово-технічного характеру, відмінні від інших країн північної Європи. Одним з найбільших помітних прикладів цього стала відмова Данії брати участь у спільній закупівлі гелікоптерів (2001 р.). Сьогодні Данія є частиною НОРДЕФКО, проте не бере участі у Північноєвропейській бойовій групі, що діє у рамках ЄБОП.

Данська еліта розглядала ЄС як один з найважливіших інструментів для забезпечення безпеки й стабільності на європейському континенті. Європейську інтеграцію вважали релевантним прикладом успішної інституціоналізації зовнішніх зносин та потужним каналом з поширення Данією власних цінностей. Водночас, подальше поглиблення інтеграції трактували як потенційну загрозу данській державності та її традиційній ідентичності. Тому, поразку на референдумі 1992 р. інтерпретували як прояв побоювань данських громадян, що ЄС може перетворитись у наддержаву.

Досягнуті компроміси щодо неучасті Данії у частині політик ЄС зберегли її членство в цьому інтеграційному об'єднанні. Проте воно не могло стати для Данії платформою з реалізації її політики безпеки і миру, адже данці добровільно вийшли з оборонного виміру ЄС. Таким чином, сформувалася парадоксальна ситуація, адже поєднання цивільних аспектів із військовими під час міжнародних місій якраз відповідає усталеним данським пріоритетам.

Участь Данії у ЄПОБ навіть могла надати цій країні інструменти впливу на миротворчі зусилля самого ЄС.

Водночас треба визнати, що Данія відіграла надзвичайно важливу роль у реалізації розширення ЄС як одного з найважливіших засобів забезпечення миру та стабільності у регіоні. Зокрема, варто виокремити опрацьовані у 1993 р. Копенгагенські критерії, які висувались до країн-кандидатів: стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини, захист прав меншин чи наявність дієвої ринкової економіки. Вони повністю співпадали з тими цінностями, які Данія тривалий час намагалася поширювати у власній політиці забезпечення миру.

З перспектив безпеки, ЄС часто характеризують як майже ідеальну міжнародну організацію для невеликих країн. Однак підходи Данії щодо ЄС обумовлювались «інтеграційною дилемою»: чи делегувати вагому частину власного суверенітету, чи наполягати на незалежності, що, водночас, породжувало небезпеку залишитися наодинці із власними проблемами. У випадку оборони данці надали перевагу «незалежності», формалізувавши власну неучасть у ЄБОП ЄС, замість можливості впливати на політику Євросоюзу в цій сфері. Водночас, Данія застерегла за собою право (2001 р.) на залучення до цивільних місій ЄС, за умови, що вони не будуть безпосередньо пов'язані з військовими аспектами, а рішення щодо її участі ухвалюватимуться окремо у кожному з випадків. Цей факт можна розглядати, з одного боку, як продовження данського підходу до м'якої безпеки у рамках ООН та ОБСЄ, а з іншого, – як спробу уникнути маргіналізації в ЄБОП, з огляду на чинні правові обмеження.

Відмовляючись від участі в оборонному вимірі ЄС, Данія акцентує увагу на ЄС як форумі економічної співпраці. Це пов'язане з тим, що оновлена НАТО є ключовим майданчиком для Данії у безпековій сфері. Щоб ефективно брати участь у Північноатлантичному альянсі, Данія швидко адаптувалась до його безпекових підходів і перетворила міжнародний кризовий менеджмент на ключовий елемент своєї безпекової політики.

РОЗДІЛ 4.

ДИНАМІКА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ КОРОЛІВСТВА ДАНІЯ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

4.1. Оборонні угоди у розвитку безпекового сектора Данії

Зовнішня політика Данії істотно змінилась упродовж останніх десятиліть, зокрема, вона перетворила королівство на активного актора у міжнародних конфліктах [237, с. 331–340]. Країна відмовилась від попередньої політики відмежування, ролі ненадійного союзника по НАТО, та від уникнення участі в міжнародних справах. Ця нова зовнішня політика Данії базується на ліберальних цінностях й органічно вписується у притаманний для північноєвропейських країн підхід, який передбачає домінування солідарності та егалітаризму. Поширення ліберальних цінностей і ліберальної демократії розглядається як один з інструментів розширення безпечного середовища [284, с. 14].

Починаючи з 1988 р. політика Данії у сфері оборони та розмір її бюджетного забезпечення визначаються багаторічними позапарламентськими політичними домовленостями – так званими Оборонними угодами. Як правило, вони ухвалюються кожні п'ять років. Остання з таких угод була ухвалена на період 2018–2023 рр.

Особливістю Оборонних угод є те, що у випадку приходу до влади нового уряду, він зобов'язаний дотримуватися їхніх положень. Таким чином, забезпечується наступність та імунітет у сфері оборони від політичних потрясінь. Наголосимо, що перемовини щодо чергової Оборонної угоди ведуться між усіма політичними силами, як членами коаліції, так і тими, що перебувають в опозиції. Відбуваються вони за межами парламенту. Сам документ оприлюднюється, але дискусії щодо нього мають, як правило, непублічний характер, що дає змогу уникнути тиску з боку суспільної думки. Таким чином забезпечується часткова деполітизація процесу підготовки, а згодом й реалізації схваленої Оборонної угоди [82, с. 10].

За своїм характером Оборонні угоди є політичними домовленостями і ніколи не оформлюються у нормативно-правові документи. Водночас, вони впливають, серед іншого, на підготовку бюджету Данії. Окрім того, в Оборонних угодах визначаються не лише основні безпекові загрози, а й військові інтереси чи виклики для Данії у різних частинах світу, зокрема в Арктиці, Афганістані, Лівії чи Іраку [82, с. 14]. З огляду на те, що Оборонні угоди гарантують стабільність, передбачуваність та наступництво, данські військові отримують багаторічну впевненість у забезпеченні належного функціонування збройних сил країни. Залучення усього данського політикуму в опрацювання угод гарантує украй потрібний внутрідержавний консенсус щодо такої чутливої сфери, як оборона.

Оборонна угода з 1993 р. розширювала як географічно, так і функціонально, перелік завдань збройних сил Данії, що продемонструвало істотні зміни у данській безпековій ідентичності, яка відмовлялася від рудиментів холодної війни [263, с. 133]. У цьому контексті уряд і парламент країни спільно декларували відсутність безпосередньої загрози військового вторгнення на територію Данії й зосереджували увагу на конструктивному підході до вирішення нових безпекових завдань.

Оборонна угода Данії на 1995–1999 рр. передбачила раціоналізацію структури військово-морських сил шляхом скорочення кількості баз та зменшення армійських бригад. У ній, зокрема, зазначалося, що потреби міжнародної діяльності данських збройних сил не повинні перевищувати передбачених з цією метою бюджетних коштів. Загалом, у тексті цього документа, міжнародний вимір був найменш представлений, порівняно з усіма наступними угодами. Про нього йшлося побіжно лише в низці положень про активне членство Данії в ООН, ОБСЄ та НАТО як засадничий елемент оборонної та безпекової політик королівства. Зокрема, Оборонна угода свідчила про готовність країни надсилати своїх військових для участі в операціях ООН. Йшлося також про участь Данії у моніторингових місіях під егідою ЄС та було

акцентовано на необхідності для усіх родів збройних сил Данії долучитися до сил Швидкого реагування НАТО [101].

Поступово амбіції Данії збільшувалися як щодо кількості військових, так і щодо типу операцій, у яких вона брала участь. Йшлося не лише про операції під егідою ООН, а й про інші ініціативи, включно з де-факто військовими інтервенціями.

Вже у вступних положеннях Оборонної угоди на 2000–2004 рр. було акцентовано на істотних змінах безпекової ситуації у світі, що зумовлюють необхідність трансформації данських збройних сил. Відповідно, йшлося про зростання важливості міжнародного виміру і про потребу зосередити більше уваги на ситуації за межами території країни [102]. Данія повинна була зробити власний внесок у зміцнення безпеки шляхом посилення співпраці між європейськими державами. Це передбачало, окрім іншого, зміну пріоритетів з традиційної мобілізації на участь у кризовому менеджменті. Особливу увагу було зосереджено на зміцненні потенціалу сил швидкого реагування НАТО і спроможності брати участь у міжнародних операціях [82, с. 13].

Данія мала необхідний потенціал, щоб мобілізувати своїх військових для участі у міжнародних операціях. При цьому, з 1985 р. по 2004 р. країна скоротила витрати на власну оборону приблизно на третину [265, с. 356]. Супутньою скороченню фінансової підтримки була відсутність чіткого бачення реформи армії. Відтак, результатом останньої стало фактичне збереження організаційної структури данських збройних сил такою, якою вона була у роки холодної війни, проте з меншою кількістю ресурсів. Найбільшою поступкою з огляду на трансформацію європейського безпекового середовища стало створення Міжнародної бригади, яку використовували в операціях на Балканах. Водночас, беззаперечним фактом залишається те, що використання прикметника «міжнародний» стосувалося лише цієї конкретної бригади й означало, що решта збройних сил Данії залишилися у попередньому стані та покликані лише забезпечувати територіальну оборону [261, с. 265].

Слід визнати, що до 2004 р. трансформація данських збройних відбувалася повільно. Зокрема, оборонна угода 1995–1999 рр. лише частково визнала важливість міжнародних військових операцій, що сприяло збільшенню їхнього фінансування та закупівлі нового озброєння. Пояснення цього криється в тому, що данський політикум звертав більше уваги на те, як скористатися з дивідендів миру, ніж прагнув займатися перебудовою збройних сил країни. З початку 1990-х рр. скоротилися бюджетні витрати на армію й цей тренд зберігся у новому столітті [84, с. 478]. Тому Данія досить повільно і на мінімально можливому рівні виконувала свої зобов'язання по НАТО, про які йшлося в офіційних документах альянсу у 1999 р. і 2002 р. Коли ж почалася підготовка Оборонної угоди – її центральним елементом було переконання про первинність територіальної оборони. Останнє не відповідало вимогам НАТО щодо розвитку експедиційного потенціалу [269, с. 59].

Тим не менше, метою А. Расмуссена стало перетворити участь у міжнародних операціях у ключове завдання збройних сил Данії. Хоча у період його прем'єрства бюджет країни не був більшим, ніж у попередні роки, проте кошти осмислено скеровувалися на підтримку конкретних реформ, зокрема на забезпечення мобілізації необхідної кількості військових для участі у міжнародних операціях. Упродовж наступних років данські збройні сили набули необхідного потенціалу для розгортання військового угруповання з підтримкою танків, одного-двох фрегатів та до шістнадцяти винищувачів Ф–16.

Оборона Данії була перетворена у дворівневу, що передбачала поєднання військових завдань закордоном і всеосяжної оборони, покликаної захистити країну від терористичних атак [135, с. 71–72]. Територіальна оборона була скасована у 2004 р. а обов'язкова військова служба скорочена до чотирьох місяців. Сьогодні вона слугує, насамперед, освітнім цілям та каналом з набору кандидатів на службу за контрактом [274, с. 417].

Ці події трактувалися багатьма аналітиками як докорінна трансформація зовнішньої і безпекової політик Данії. Проте ці зміни були, насправді, менш радикальними, якщо розглядати їх у контексті данської політики забезпечення

миру. Адже відбулось зростання останньої з безпековою політикою [329, с. 310]. У постбіполярному світі зникли загрози для безпеки Данії й, водночас, відбулося поєднання функцій, які раніше чітко закріплювалися за чотирма міжнародними організаціями, складовими так званого концепту «чотирьох наріжних каменів» (НАТО, ЄС, Північний Союз, ООН) [329, с. 310]. Така ситуація сприяла опрацюванню нових підходів у безпековій політиці країни.

Фактично, Оборонна угода 2005–2009 рр. стала переломним документом для трансформації данських збройних сил через розширення покладених на них завдань – від територіальної оборони до участі у міжнародних місіях. Базуючись на положеннях, які були визначені попереднім документом, ця угода наголошувала на двох пріоритетних для Данії сферах: 1) спроможності брати участь у міжнародних військових операціях та 2) здатності протистояти терористичним атакам та їхнім наслідкам [66].

У тексті згадували про відсутність традиційних загроз для території Данії й, відтак, акцентували на скороченні мобілізаційних потреб та зменшенні важливості територіальної оборони. Як наслідок, була скасована обов'язкова військова служба і більшість ресурсів країни спрямовано на подвоєння потенціалу військових підрозділів, призначених для міжнародних місій. Оборонна угода визначала формальний рівень данських амбіцій: йшлося про мобілізацію до 2 тис. військових для участі в усіх типах військових операцій на глобальному рівні. Тому, за якістю підготовки та обсягами залучення, вони наближалися до рівня підготовки колег зі США та Великої Британії. Водночас, було вирішено відмовитися від підводних човнів та від інфраструктури з протиповітряної оборони, розташованої на суші [66].

У тексті документа було збережено пріоритет кризового менеджменту, вперше заявлений у попередній угоді. Данські збройні сили повинні були зазнати подальшої реорганізації з метою участі у військових операціях високої інтенсивності. Тому особливої ваги набував розвиток сил швидкого реагування. При цьому, наголошували на необхідності координувати та поєднувати військові операції із гуманітарними та цивільними місіями [66].

У документі була деталізована також участь країни у провідних міжнародних організаціях. ООН розглядали відокремлено від інших міжнародних інституцій, як основний формат із забезпечення дотримання міжнародного права. Тому метою данської оборонної політики визначали збереження міжнародного миру та безпеки у відповідності з основними принципами Статуту ООН, насамперед, через попередження конфліктів, реалізацію миротворчих місій та гуманітарні операції [66].

НАТО відводили центральну роль як основній платформі для взаємодії у сфері безпеки та оборони. Північноатлантичний альянс розглядали як гаранта колективної європейської безпеки. Окремо йшлося про неучасть в оборонному вимірі ЄС [66]. На випадок скасування цього принципу, передбачали розбудову данської системи оборони таким чином, щоб у рамках майбутніх Європейських оборонних ініціатив забезпечити ефективну боротьбу з тероризмом, недопущення поширення зброї масового знищення, а також спроможність країни до паралельної участі у миротворчих операціях під егідою НАТО та ЄС.

Таким чином, остаточна версія угоди 2005 р. перетворила Данію на важливого актора у рамках НАТО, оскільки майже повністю відповідала офіційним рекомендаціям альянсу. Структурні зміни, реалізовані Данією, подавалися як взірць для наслідування іншим союзникам. Хоча викликом для Данії залишалось скорочення фінансових витрат на військові потреби, у випадку реформи йшлося, насамперед, про оптимізацію військової структури в межах виділених коштів з метою забезпечити належну участь данських військових у міжнародних операціях [269, с. 60].

Зауважимо, що НАТО менше фокусувала увагу на обсязі інвестицій, а більше – на реальному внеску кожної держави-члена у боездатність альянсу. Саме цим пояснюється успіх угоди 2004 р., у якій пріоритетною визнавалася спроможність розгортати збройні сили закордоном, здатність забезпечувати їхню тривалу дислокацію та потреба покращувати рівень професіоналізації данських військових. На Стамбульському саміті (2004 р.) було ухвалене рішення, що як мінімум 40% військового потенціалу кожної держави-члена

НАТО мають бути готовими діяти під командуванням альянсу на випадок потреби [147]. У Данії цей показник істотно перевищив передбачуваний мінімум [264, с. 32].

На реформування данських збройних сил мала вплив не лише внутрішня політика країни, а й зміни, які відбувалися в оборонному плануванні Північноатлантичного альянсу. Концепт, запропонований НАТО, став дороговказом для перебудови данської армії, що дало змогу залучати її до ширших завдань, ніж територіальна оборона. Насамперед, йшлося про можливість використовувати військ на глобальному рівні.

Такою нагодою стала місія НАТО в Афганістані, що мала засвідчити глобальний характер діяльності альянсу. Участь Данії створювала для неї можливість набути більше практичного досвіду. Водночас, окрім стратегічної важливості, ця місія мала істотне практичне і політичне значення для НАТО, адже у ній взяли участь також Німеччина та Франція. Після жорстких дискусій щодо інтервенції в Іраку, це було важливим кроком для відновлення діалогу зі США та Великою Британією в контексті консолідації альянсу [261, с. 268].

Угода на 2010–2014 рр. була більш об'ємною, порівняно з обсягами попередніх документів. У ній збережено пріоритетність участі данських збройних сил у міжнародних операціях. При цьому чітко артикульований активістський характер данської оборонної і безпекової політик з метою попередження конфліктів, дотримання прав людини, відстоювання демократії і свободи у світі. У цьому контексті відзначено необхідність продовження трансформації данських збройних сил на шляху перетворення їх у модерне експедиційне військо. Документ деталізував необхідний рівень підготовки для розгортання данських збройних сил на глобальному рівні. Зокрема, йшлося про врахування особливостей клімату й ландшафту, а також про здатність ефективно діяти в умовах обмеженої інфраструктури чи асиметричних інструментів ведення бойових дій.

Щодо ЄС у тексті були збережені майже ідентичні положення з попередніх документів, що стосувалися забезпечення готовності данських

військ до залучення у військові місії НАТО на випадок, якщо застереження про неучасть в оборонному вимірі буде скасоване [67].

У текст угоди були внесені також декілька інновацій. Зокрема, йшлося про необхідність протистояти повстанським рухам, сприяти постконфліктній відбудові та покращити реалізацію поліцейських функцій [67]. Водночас, уперше було згадано про Арктику, що свідчило про розвиток пріоритетів Данії. Адже, з огляду на глобальне потепління, в арктичному регіоні відкривалися нові можливості з видобутку природних ресурсів чи прокладання нових транспортних мереж. Геополітична динаміка та важливість Арктики визначали потребу довгострокового використання данських збройних сил з метою гарантувати належний рівень регіональної безпеки.

Ще однією інновацією стали положення про доцільність здійснення особливих заходів з попередження кібератак проти будь-якого з родів данських військ, що потенційно можуть завдати значної шкоди обороноздатності країни.

Реалізація завдань цивільного характеру й забезпечення довгострокової стабільності ставили у залежність від ефективної взаємодії військової та гуманітарної компонент. У цьому контексті передбачали можливість залучення Міністерства оборони Данії до здійснення цивільних операцій з використанням його ресурсів (ліквідація забруднення морських акваторій, забезпечення місій криголамами тощо) [67].

Зауважимо, що у 2010 р. майже чверть збройних сил Данії були підготовлені до проведення бойових завдань, що давало змогу цій країні зайняти комфортну позицію в НАТО. Данію навіть розглядали як приклад країни, що здійснила успішну трансформацію збройних сил [110, с. 5–6]. Одним із опосередкованих свідчень поступу та зростаючої важливості цієї країни стало призначення А. Расмуссена Генеральним секретарем НАТО. Цей крок символізував новий статус Данії в альянсі.

Угода на 2013–2017 рр. акцентувала на факті визнання міжнародним співтовариством внеску Данії у міжнародні операції. У тексті, зокрема, йдеться, що організація збройних сил забезпечує залучення добре підготовлених і

належно озброєних військових в усіх типах місій (як збройних, так і миротворчих) з різною тривалістю в часі. Тому пріоритетом стало покращення координації дій між сухопутними, повітряними та морськими силами з метою ефективнішого розгортання та участі данських військових у міжнародних акціях. Водночас, спроможність до участі у міжнародних операціях розглядали як гарантію національної безпеки.

Порівняно з попередніми угодами, в тексті документа менше уваги приділено міжнародним організаціям, а більше – данському військовому потенціалу. При цьому, збройні сили Данії визначали як важливий інструмент активної зовнішньої політики королівства, а військові ініціативи розглядали крізь гуманітарну призму. Водночас, більшу увагу присвячено тіснішій взаємодії різних родів військ, покликаний посилити армійський потенціал загалом [68]

Чільне місце відведене НАТО, зокрема її внеску у кризовий менеджмент, подолання загроз гуманітарного характеру, здійснення евакуаційних операцій, демонстрацію солідарності. Наголос на гуманітарній складовій у діяльності Північноатлантичного альянсу також вирізняє цю угоду з-поміж попередніх аналогів. Вказаний документ також відрізняється посиленням уваги до проблематики поширення зброї масового знищення, загроз кібербезпеці та потенційних викликів в Арктиці.

Ключовими аспектами, які обговорювалися при підготовці Оборонної угоди на 2018–2023 рр. стали питання щодо зростання витрат на оборону, необхідності адаптації наявної моделі військ, яка відповідає вимогам участі в міжнародних місіях, до актуальних потреб колективної безпеки, доцільності збільшення обов'язкової військової служби та підвищення ролі збройних сил у забезпеченні внутрішньої безпеки й стабільності [69].

Угода, оприлюднена у січні 2018 р., була підтримана парламентською більшістю. Вона стала компромісом між політичними силами лівого спрямування, які перебувають при владі й прагнуть зберегти існуючу модель, та представниками правих сил, що виступають за необхідність посилення

присутності у Балтійському регіоні та збільшення уваги до проблем внутрішньої безпеки. Останні, зокрема, наголошували, що сучасні данські збройні сили більше підготовлені до захисту Близького Сходу, ніж території самої Данії [288, с. 3].

Глобальні виклики стають більш серйозними з часу завершення холодної війни. Адже на східному фланзі НАТО відбувається посилення протистояння з Росією. Нестабільність на Близькому Сході та в Північній Африці слугує сприятливим середовищем для розвитку мілітаризованого ісламізму, що створює передумови для посилення тероризму й зростання обсягів нерегульованих міграційних потоків. В Арктиці спостерігається інтенсифікація людської діяльності та зміни клімату. Загрози кіберпростору спричиняють значні безпекові та соціально-економічні наслідки і можуть впливати на передвиборчі кампанії, генеруючи нові виклики для демократичних систем, норм та принципів. Тому данська оборона у наступні роки покликана розвиватися у контексті змін у сучасній міжнародній політико-безпековій ситуації.

Чинна Оборонна угода визначає, що метою данської оборони є забезпечити суверенітет королівства і гарантувати існування, цілісність та безпеку нації. Серед нових ініціатив, внесених в угоду, стало спрямування основних фінансових ресурсів на розвиток спроможності до розгортання бригад з важким озброєнням за кордонами Данії, на підготовку армії до забезпечення підтримки національної поліції в кризових ситуаціях, а також на посилення захисту від кібератак. НАТО залишається наріжним каменем данської оборони та безпекової політики [69]. Угода, зокрема, підтверджує, що Данія продовжуватиме дотримуватися власних зобов'язань як важлива держава-член Північноатлантичного альянсу, а також гарантуватиме реалізацію цілей, які НАТО ставить перед нею.

Метою угоди є поглибити присутність Данії у НАТО через посилення колективної оборони та політики стримування з боку альянсу; зростання спроможності збройних сил до участі у міжнародних операціях і міжнародних

стабілізаційних місіях; забезпечення внеску данських військових у внутрішню безпеку, зокрема на випадок терористичних атак; покращення захисту Данії від кібератак; підтримку готовності країни до належного реагування в надзвичайних ситуаціях [69]. На період завершення дії угоди, збройні сили Данії повинні складатися з більшої кількості оперативних груп та військових підрозділів, а також мати гнучкішу організаційну структуру. Зокрема, угода передбачає постійне зростання фінансування оборони на період до 2023 р. Проте й у цьому випадку воно становитиме лише 1,3% ВВП Данії, що означає, що країна не дотримається взятих на себе під час Уельського саміту НАТО (2014 р.) зобов'язань про підвищення витрат на оборону до 2% від ВВП у 2024 р. Водночас, на виконання вимог Північноатлантичного альянсу, Данія планує скерувати принаймні п'яту частину свого оборонного бюджету на закупівлю нових озброєнь. Зростання бюджетних витрат на оборону сприятиме покращенню спроможності данських збройних сил до виконання широкого спектра завдань.

Зауважимо, що в угоді враховані рекомендації зустрічі міністрів оборони країн НАТО з 2017 р. щодо розвитку оборонного потенціалу держав-членів. Зокрема, Данія розширила власну участь у колективній обороні Балтійського регіону [78]. Копенгаген передбачив створення окремої бригади. У її розпорядження буде надана бронетанкова техніка, засоби наземної протиповітряної оборони, протитанкові й артилерійські установки. Передбачається також розбудова власної командної логістики та розвідки. У сукупності на це буде скеровано понад третину додаткових коштів, передбачених чинною угодою. При цьому не зазначається, що створення додаткової бригади передбачає призов нових військових і збільшення, таким чином, чисельності збройних сил. Воно повинно відбуватися на основі наявного операційного потенціалу (зараз у данській армії дві бригади). На практиці ж нова бригада буде сформована з наявних контрактників та частини резервістів.

Ключовим пріоритетом технічної модернізації данських збройних сил визначено посилення найбільш занедбаній у постбіполярний період сфери – протиповітряної і протичовнової оборони. Це покликане покращити взаємодоповнюваність данських підрозділів з американським морським флотом. Зміцнення протичовнової оборони передбачає закупівлю сонарних та антиторпедних систем для кораблів і гелікоптерів.

Угода запроваджує зміни у призові на військову службу та мобілізації. Зауважимо, що кількість призовників у Данії сьогодні є незначною, окрім того їхню абсолютну більшість становлять добровольці. Раніше ця країна не приділяла належної уваги підготовці військового резерву, оскільки система територіальної оборони у постбіполярний період була поступово демонтована. Базова чотиримісячна підготовка була покликана заохотити призовників до служби за контрактом. Тому угода передбачає зростання кількості щорічних призовників до 4,7 тис. і збільшення тривалості їхньої підготовки до восьми місяців.

Пріоритетом залишається розгортання данських збройних сил для участі в міжнародних місіях. Угода передбачає зростання пов'язаних з цим витрат у півтора рази. Зокрема, з виділених коштів фінансуватимуться данські військові, які вже перебувають чи будуть розмішені на східному фланзі НАТО. Окрім цього, разом з Бельгією та Нідерландами, Данія створить спеціальну спільну штаб-квартиру для координації операцій [288, с. 5].

Міграційна криза, рекордно високий відсоток шукачів притулку та загроза тероризму, з огляду на участь окремих данських громадян в ІДІЛ, змусили залучити збройні сили країни до забезпечення внутрішнього правопорядку й допомоги національній поліції. Тому, відповідно до угоди, буде створений сухопутний батальйон для участі в антитерористичних операціях, а самі збройні сили зможуть залучатися для охорони кордону.

Посилення уваги до питань кібербезпеки зумовила загроза кібератак, зокрема комп'ютерний вірус, який у 2017 р. паралізував провідну данську морську транспортну компанію Моллер-Мерск. Винуватицею його поширення

Данія вважає Росію [71]. Тому ця країна планує до 2023 р. інвестувати значні кошти у посилення власної кібербезпеки. Зокрема, передбачається створення цілодобового ситуаційного центра для боротьби з кіберзагрозами, що стане частиною відповідної мережі НАТО.

Регіон Арктики займає особливе місце для Данії, адже ця країна зберігає контроль над Гренландією, що дає їй змогу брати участь у роботі Арктичної Ради. Арктика також важлива для співпраці зі США, зокрема, через розташування там американської військової бази. Це посилює позиції королівства на міжнародній арені. Тому угода передбачає збільшення активності збройних сил в арктичному регіоні, насамперед, з метою здійснення патрулювання чи проведення рятувальних операцій. Відночас, не йдеться про можливість його милітаризації.

Незважаючи на те, що нова угода забезпечує більше залучення збройних сил Данії до питань гарантування внутрішньої безпеки та передбачає збільшення мобілізаційної спроможності, проте щонайменше до 2023 р. структура данської армії буде відповідати, насамперед, вимогам участі у міжнародних військових місіях. Таким чином, не відбудеться фундаментальних змін в наявній моделі збройних сил, а її ключове завдання полягатиме у забезпеченні більшої гнучкості, з огляду на нові безпекові виклики.

На саміті НАТО у 2018 р. було розглянуто питання про збільшення витрат на оборону з боку держав-членів. З огляду на це, актуальну данську Оборонну угоду було переглянуто у січні 2019 р. й передбачено збільшення витрат на оборону до 1,5% ВВП у 2023 р. [105, с. 34]. Це ще один з кроків, покликаний засвідчити ключову роль НАТО у сфері безпеки Данії. Водночас, саме у її випадку цього буде складно досягти до 2023 р., насамперед, через фінансові причини. Адже левову частку зростання видатків на армію передбачено на останній 2022–2023 фінансовий рік. Незважаючи на те, що данські збройні сили справді потребують додаткових коштів, ані криза в Україні, ані тиск з боку адміністрації Д. Трампа не змусили данських політиків передбачити витрати на оборону на рівні 2% ВВП країни [288, с. 6].

Тим не менше, Оборонна угода на 2018–2023 рр. чітко визначила пріоритети країни у нових реаліях на п'ять років: модернізація бригади швидкого розгортання, легкої піхоти та розвідки; посилення військового флоту та військово-повітряних сил; збільшення можливостей з мобілізації населення усередині країни на випадок необхідності захисту її інфраструктури.

У 2019 р. міністр оборони країни К. Фредеріксен охарактеризував угоду як важливий поступ для оборони Данії [105, с. 33]. Адже забезпечення міжнародного правового порядку, міцна та безпечна Європа, ефективна багатостороння співпраця, залишаються у колі життєвих інтересів Данії. Угода підтверджує, що країна уважно спостерігає за новими ініціативами оборонного виміру ЄС, включно з посиленою співпрацею між НАТО та ЄС [69]. Цілком ймовірно, що Данія намагатиметься компенсувати недостатні бюджетні витрати на оборону більш активною участю у міжнародних військових операціях.

4.2. Напрями та тренди подолання Данією актуальних викликів у сфері міжнародної безпеки

Після розпаду СРСР і розширення НАТО, зокрема приєднання країн Балтії і Польщі, Данія перестала бути фланговою країною альянсу та більше не розглядала себе як мішень для безпосередньої збройної агресії. Тому ця країна спрямовувала більшість ресурсів на кризовий менеджмент у рамках НАТО чи участь у військових операціях під керівництвом США.

Данська оборона змінилася – від функціонального захисту королівства до розбудови армії, що поєднує міжнародні сили швидкого реагування й військові підрозділи, котрі захищатимуть королівство на суші, на морі та у повітрі [323, с. 21]. Сьогодні оборонна й безпекова політики країни глибоко узгоджується з діяльністю НАТО, ООН та ЄС.

Завершення участі Данії у військовій місії в Афганістані у 2014 р. співпало в часі з анексією Криму з боку Росії. Ця подія спонукала НАТО зосередитися більше на колективній безпеці та стримуванні Росії, особливо у регіоні Балтійського моря. Нова ситуація змусила Данію пристосовуватися до

нової політики Північноатлантичного альянсу, зокрема, приєднатися до безпекових гарантій трьом державам Балтії.

Після тривалого періоду відносної стабільності, відчуття небезпеки повернулося у Північну Європу, спричинене нелегальною анексією Криму з боку Росії, підтримкою нею сепаратистів на Сході України, а також численними російськими військовими провокаціями у басейні Балтійського моря. Зокрема, йдеться про суттєве збільшення активності російської військової авіації, що порушує повітряний простір країн регіону. У цьому контексті показовою була ситуація, що склалася у 2013 р., коли шведські збройні сили виявилися абсолютно неготовими до протидії російським бомбардувальникам та винищувачам, які імітували бомбардування Стокгольма та Південної Швеції. Тоді на їхнє перехоплення були викликані данські винищувачі Ф–16, що розташовувалися на території Литви, як частина бригади НАТО [123, с. 29].

Відразу після анексії Криму, данські винищувачі Ф–16 долучилися до патрулювання повітряного простору Естонії, Латвії та Литви. Данські сухопутні сили взяли активну участь у військових навчаннях союзників на території цих держав. Зокрема, приблизно 700 данських військових були присутні на навчаннях Сайбер Страйк у червні 2014 р. Данські збройні сили були розміщені у Литві для підсилення оборони держав Балтії, таким самим чином, як американські війська зміцнювали оборону Данії у роки холодної війни. Окрім того, Данія надіслала 200 військових для дислокації на території Естонії як частини швидких сил реагування НАТО, що були розміщені на території країн Балтії з метою посилити їхню оборону у світлі потенційної загрози на східних кордонах [288, с. 2]. Це стало істотною зміною в оборонній політиці Данії [323, с. 21].

Не менш агресивною стала поведінка російських військових кораблів у басейні Балтійського моря, які часто незаконно входять у територіальні води країн регіону. Також Росія різко збільшила кількість військових навчань, щоб продемонструвати свою могутність. Той факт, що вона часто не попереджає про їхнє проведення, викликає обґрунтовані побоювання щодо можливих

ризиків і провокацій. Показовими у цьому контексті стали слова посла Росії у Данії від 20 березні 2015 р., що данські військові кораблі можуть стати легітимними цілями для ядерного удару, якщо Данія долучиться до антиракетної системи в Європі [123, с. 29].

Відповіддю на ці події стали санкції проти РФ, запроваджені країнами НАТО та ЄС, з метою змусити росіян до миру. Водночас, Північноатлантичний альянс підтвердив власну готовність захищати своїх членів і здійснив низку заходів з цією метою.

Зауважимо, що політика стримування була важливою у період холодної війни і вона була цінним досвідом, який Данія почала переосмислювати упродовж останніх десятиліть. Адже політика стримування є лише однією з відповідей на сьогоднішній непередбачуваний світ. Загрози, яким необхідно протистояти у наш час є менш вираженими і їх складно вичерпно окреслити: гібридна війна, кібервійна, асиметрична війна. Ці назви змінюються з часом і стають ще більш непрозорими. Для прикладу, гібридна війна упродовж десятиліття пов'язувалася зі загрозами з Афганістану й Іраку, та асоціювалася, в основному, з діяльністю недержавних акторів. Сьогодні ж, спостерігаємо загрози, які одночасно походять як від недержавних акторів, так і від самих держав.

Гібридна війна – це суміш традиційних і нових форм агресії, що послуговуються усіма доступними інструментами – від розвідувальної діяльності, пропаганди, кіберзлочинів, спецоперацій, до потенційного застосування ядерної, біологічної чи хімічної зброї. Іншими словами, – йдеться про необхідність інструменталізації усього доступного арсеналу засобів як військового, так і цивільного характеру для боротьби з (гібридним) ворогом. Ефективно протистояти загрозам гібридної війни означає вчасно на них реагувати й ділитися необхідною інформацією зі союзниками. Останнє є викликом для належної взаємодії, як всередині країни, так і з союзниками по НАТО та ЄС.

Окрім цього, слід ефективно протистояти новій зброї. Данія спільно зі союзниками прагне перебувати на передовій технологічних інновацій [323, с. 23]. Зокрема, данські компанії співпрацюють з американськими та європейськими партнерами у сфері військових технологій. Однак, цього виявилось недостатньо, оскільки з'ясувалося, що низькотехнологічна зброя, як примітивні вибухові пристрої може стати викликом для західних армій. Іншими словами, існує потенційний виклик, пов'язаний з одночасною потребою протидіяти як високо-, так і низькотехнологічній зброї.

Технології, які ще декілька років тому були дорогими і їх могли дозволити собі лише багаті країни, сьогодні стали загальнодоступними. Прикладом може слугувати широке використання дронів, які ще 25 років тому були коштовним військовим спорядженням.

Сучасні технології дають нові можливості. При цьому, чим більше їх використовують, тим уразливішими стають об'єкти їхнього впливу. Результати кібератак досягаються за лічені хвилини. Тому класичне уявлення про ескалацію конфліктів стає непридатним щодо кіберпростору. Останнє дає змогу стверджувати, що протистояння новітнім загрозам – це не тільки питання військового характеру. Основою боротьби з потенційним гібридним впливом є зусилля з належного поширення інформації, для дієвого протистояння оманливій пропаганді. Адже міфи, пропаганда, фейки й інструменталізація суспільних медіа перетворились у потужний засіб впливу. Сьогодні як держави, так і терористичні групи використовують міфи, історію та пропаганду у соціальних мережах, а тому Данії слід навчитися протистояти цьому [323, с. 23]. З метою протистояння гібридним загрозам, Данія спільно із союзниками розробляє всеохоплюючий підхід, що поєднуватиме як зусилля урядів, так і представників громадянського суспільства [323, с. 22].

У попередні роки Данія зосереджувала увагу на миротворчих операціях. І здобутий досвід слугує їй сьогодні у новому безпековому середовищі [323, с. 25]. Вона є частиною наймогутнішого військового альянсу, який забезпечує надійну безпеку державі. Тому Данія надає членству в НАТО особливої

важливості, була та залишається відданою активній ролі у її рамках. Данські збройні сили є добре підготовленими, як з професійного, так і з технологічного поглядів.

Після арабської весни активізм у данській зовнішній політиці почали піддавати критиці. У порядку денному з'явилися нові безпекові виклики, як агресивна політика Росії в Європі, кібертероризм та нелегальна міграція. Необхідність забезпечити баланс між нарощуванням військової присутності у Балтійському регіоні та продовженням участі у міжнародних місіях, насамперед в Іраку, Сирії та Малі, не в останню чергу каталізована тиском на Данію з боку США й Великої Британії, задля збільшення нею фінансових асигнувань на оборону, змусили данський політикум розпочати дискусію про зростання бюджетних витрат на збройні сили, а також про брак людських ресурсів для потреб армії. Адже, у 2015 р. Данія була змушена призупинити власну участь у військовій операції проти ІД з огляду на нестачу технічного персоналу з обслуговування винищувачів. Цей факт став імпульсом для появи тверджень, що Данія не сповна готова бути надійним партнером США та активним членом НАТО. Зауважимо, що станом на 2017 р. у Данії було приблизно 15 тис. професійних військових і 4,2 тис. солдатів строкової служби [288, с.3].

Нові реалії змусили до докорінного перегляду проблематики безпеки данського суспільства. Це простежується у новій Оборонній угоді на 2017–2023 рр. та в інших офіційних документах чи публікаціях експертів, які почали з'являтися після незаконної анексії Росією Криму у 2014 р. Тому ми виокремимо три наративи, присутні у сучасних дискусіях.

Першим із них є позиціонування Данії, як відкритого суспільства. Примітним є те, що все істотнішої ваги набуває усвідомлення комплексного характеру безпекового середовища та, водночас, розуміння необхідності тіснішої взаємодії різних суспільних груп для зміцнення стійкості та загальної безпеки Данії. Тому, відповідно до першого наративу, – Данія є малим, відкритим суспільством, з експортно-орієнтованою економікою, котре істотно

залежить як від викликів, так і від потенціалу глобалізації. З огляду на це, уряд, провідні мас-медіа та більшість експертів обґрунтовують доцільність активного мультилатералізму у зовнішньополітичній сфері, насамперед, у рамках НАТО, ЄС та ООН [69]. Цей аргумент було конкретизовано, зокрема, в урядовій закордонній і безпековій стратегії на 2017–2018 рр. вказувалось, що в інтересах Данії, як малої країни, є брати участь у впливових міжнародних організаціях, адже, турбуючись про світ, гарантуються данські інтереси [97].

Активний мультилатералізм притаманний для багатьох північноєвропейських держав. Північноєвропейські суспільства є малими та відкритими, тому на них суттєво впливає глобалізація. Відкритість є однією з визначальних цінностей та переваг, виразом стійкості північноєвропейських суспільств. Тому в нових реаліях, жодним чином не йшлося про відмову від відкритості, зокрема у сфері зовнішньої політики, а про необхідність перетворення її на один з ключових компонентів, на основі яких слід розбудовувати відповідь сучасним загрозам [284, с. 14].

Гнучкість та мультилатералізм розглядаються як визначальні якості для протистояння сучасним викликам, а активне залучення Данії у багатосторонні структури, – як передумова безпеки країни [57, с. 28]. Цьому сприяла безпрецедентна в історії Данії територіальна безпека.

Важливим елементом міжнародного активізму Данії став стратегічний пріоритет її відносин зі США. Це дало змогу навіть стверджувати про набуття королівством нового статусу середньої потуги. У постбіполярний період активний данський мультилатералізм містив важливу військову компоненту, що передбачала адаптацію англо-сакського підходу до застосування експедиційних військ (Ірак, Афганістан) [284, с. 16].

Консенсус щодо відкритості й активізму, як ключових складових зовнішньополітичної діяльності Данії, був згодом доповнений послідовною мілітаризацією. Доцільність останньої обґрунтовувалась динамікою нового безпекового середовища. Зокрема, після подій 2014 р., пов'язаних з російською агресією проти України, колишній міністр закордонних справ Данії заявив, що

необхідно продовжувати активістську зовнішню політику, оскільки загрози нікуди не зникли. Така політика гарантує безпеку самої Данії [190].

Важливою компонентною цього другого нарративу є необхідність щонайтіснішої взаємодії владних структур з усіма прошарками суспільства [284, с. 17]. Адже, з огляду на комплексний, хиткий та непередбачуваний характер нового безпекового середовища, все більшої важливості набуває співпраця між державними органами влади, військовиками та громадянським суспільством [97]. Необхідність такої співпраці відображається, зокрема, у новій Оборонній угоді, яка акцентує на тому, що збройні сили Данії повинні більше долучатися до забезпечення добробуту та захисту данських громадян. Одним з наслідків цього стало зобов'язання тісніше координувати взаємодію армії з національною поліцією [69].

Хоча в офіційних документах Данії відсутня окрема згадка про суспільну безпеку, уявлення щодо національної безпеки передбачає інкорпорацію багатьох суспільних елементів. Наприклад, чіткіше визначення завдань Міністерства закордонних справ мало слугувати об'єднавчою ланкою для усього суспільства в площині комунікації із зовнішнім світом [70]. Загалом, у Данії наполегливо обстоювали ідею про необхідність ширшого залучення суспільства у процес визначення зовнішньополітичних пріоритетів країни. Вже у нових документах чітко простежується, що при опрацюванні проблематики національної безпеки, слід цілісніше враховувати суспільний чинник. Адже політика у сфері безпеки та оборони є передумовою безпечного суспільства [69].

Тим не менше, у данських офіційних документах відсутнє безпосереднє використання терміну «суспільна безпека» [284, с. 18]. Це досить симптоматично, адже поняття та теоретичне обґрунтування суспільної безпеки було запропоноване саме у рамках Копенгагенської школи.

Оригінальне визначення суспільної безпеки відсилає до здатності суспільства зберігати ключові характеристики в умовах реальних чи потенційних загроз. Якщо у фокусі безпеки держави є захист її суверенітету, то

у випадку суспільної безпеки, як вказує данський учений О. Вейвер, йдеться про збереження ідентичності – визначальної характеристики будь-якого суспільства [317, с. 23].

Нові ініціативи уряду Данії покликані забезпечити кращу кореляцію між повсякденною стабільністю, яку забезпечує держава добробуту, та готовністю до криз. Більше ресурсів і краща координація лише посилюватимуть здатність держави належно захищати свій суверенітет і суспільство загалом [284, с. 19].

Третій наратив фокусує увагу на спектрі загроз, які можуть бути властивими для нового безпекового середовища: тероризм, міграція, біженці захист кордонів, кібербезпека, організована злочинність, російська дезінформація тощо [284, с. 20]. Спільним для усіх наративів є те, що вони все більше перетинаються у площині глобальної взаємопов'язаності.

Сьогодні глобалізація для Данії є джерелом можливостей для уряду, бізнесу та громадян. Однак, вона також стає джерелом загроз, зокрема, через потенційну активізацію терористів чи масову міграцію, що фактично ліквідують фізичну відстань, яка раніше існувала між спокійним регіоном Північної Європи, у якому розташована Данія, та рештою частин світу [284, с. 20].

Аморфна природа потенційних загроз обумовлює необхідність пошуку диференційованих засобів відповіді на них. Саме з огляду на неоднозначний характер нових безпекових викликів, спричинених глобалізацією, данська держава перебуває у пошуку більш належних та збалансованих інструментів протистояння, що передбачає більше залучення усього суспільства [304, с. 42].

Данія розташована у центрі двох важливих геополітичних регіонів: Арктики і Балтики. Останні події у цих регіонах, у поєднанні зі згадуваними викликами, вимагають від Данії рішучих дій та залучення у безпекові ініціативи НАТО, міжнародні операції та заходи, спрямовані на стабілізацію [106, с. 23].

Північноатлантичний альянс залишається наріжним каменем данської безпекової політики. Данський уряд прагне й надалі підтримувати статус Данії

як однієї з ключових держав у НАТО, що залишається надійним, відповідальним й активним союзником.

У 2016 р. Данія перше виконала зобов'язання, взяте на саміті в Уельсі, припинивши скорочувати витрати на оборону. Навіть більше, – видатки країни на потреби оборони зросли, особливо, якщо порівнювати з попередніми роками. Заміна застарілих літаків Ф–16 на Ф–35, покращила її можливості захищати власну територію й відстоювати спільні інтереси. У наступному періоді уряд Данії зобов'язався ще істотніше збільшити асигнування на зміцнення безпеки, й досягнути вимог, визначених НАТО [106, с. 23]. Країна й надалі має наміри зміцнювати й розвивати власний військовий потенціал, щоб належним чином виконувати увесь спектр військових завдань, зокрема, враховуючи вимоги колективної безпеки у рамках НАТО. При цьому, Данія продовжує робити суттєвий внесок у міжнародні операції. Адже сьогодні вже до 70% данських збройних сил можуть бути залучені у міжнародні місії [106, с. 24].

Виклики й загрози, на подолання яких спрямовуються безпекові зусилля Данії можна спрощено поділити за територіальним й функціональним принципами. При цьому, слід мати на увазі, що вони нерідко суміщаються на практиці, адже для функціональних викликів та загроз часто є властивою територіальна афіляція, чи навпаки.

З 2014 р. у звітах данської розвідки постійно йшлося про Росію як про новий виклик для безпеки у регіоні Північної Європи [288, с. 3]. Особливо, занепокоєння Данії щодо дій Росії зросло з часу нелегальної анексії нею Криму у 2014 р. Хоча Данія не розглядає як реалістичну вірогідність атаки на країну-члена НАТО з російського боку, вона все ж поділяє переконання, що Росія випробовує готовність та цілісність Північноатлантичного альянсу шляхом посилення тиску на держави Балтії. На переконання міністра оборони Данії П. Крістенсена, Росія прагне до відновлення статусу наддержави [57, с. 23].

Агресивна поведінка Росії на її західних кордонах, зміцнення військового потенціалу на Заході країни та розгортання ракетних систем в Калінінградській

області у 2016 р. ще більше посилили непевність у регіоні Балтійського моря. Це також сприяло зростанню ймовірності небезпечних інцидентів.

Окрім того, росіяни продовжують ескалацію у повітряному просторі Балтійського регіону. Росія регулярно проводить військові навчання на східному фланзі НАТО, що загострює непередбачуваність ситуації.

У відповідь на зростання загрози з боку Росії, на саміті НАТО у Варшаві (2016 р.) було вирішено посилити військову присутність альянсу у Польщі, Латвії, Литві та Естонії. Такий крок покликаний слугувати зміцненню політики стримування НАТО на його північно-східній периферії. Ініціатива передбачає створення міжнародних бойових груп, які повинні бути дислоковані у кожній з країн. У 2016 р. 4,3 тис. данських військових узяли участь у військових тренуваннях НАТО у Східній Європі, як частина Сил швидкого реагування Північноатлантичного альянсу [106, с. 25]. У січні 2018 р. данські підрозділи були дислоковані на території Естонії на військовій базі Тапа, як частина військової бригади НАТО [72].

Напружені відносини між НАТО та Росією продовжують негативно впливати на безпекову ситуацію у регіоні Балтійського моря. Особливо ситуація загострилася після порушення Росією Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності. Тому Данія підтримала США щодо їхнього виходу з договору у лютому 2019 р. Це, серед іншого, продемонструвало відданість Данії трансатлантичній солідарності.

Данія підтримує збільшення присутності НАТО на регіональному рівні й сама долучається до його забезпечення. Королівство, зокрема, взяло на себе ініціативу посилити присутність держав Балтії у рамках НАТО й сприяло створенню окремої регіональної штаб-квартири, одна частина якої розташована у Латвії, а інша, – у Данії. Штаб-квартира інтегрована в організаційну інфраструктуру НАТО й сприяє посиленню операційного командування та контролю у регіоні Балтійського моря [105, с. 34–35].

Російський чинник залишатиметься у майбутньому викликом для балтійського регіону. Данія є зацікавленою в стабільній Європейській

безпековій архітектурі, що є прозорою й базується на дотриманні норм та принципів. Тому королівство й надалі співпрацюватиме з партнерами по регіону й союзниками по НАТО, щоб спільно відповідати на усі можливі виклики шляхом кращої та ефективнішої координації зусиль. Передумовою для діалогу з Росією повинен бути міцний та згуртований Північноатлантичний альянс [57, с. 24].

Іншим важливим пріоритетом для Данії на північному напрямі залишається підтримка діалогу й співпраці з усіма країнами, включно з Росією, щодо питань Арктики, спрямована на дотримання декларації Іллюссат і недопущення значного протистояння у регіоні. Також Данія сподівається, що Росія продовжуватиме співпрацю у рамках Арктичної Ради.

В оприлюдненому у червні 2016 р. Арктичному звіті йшлося про можливість значного військового й політичного протистояння у регіоні. Попри сподівання авторів звіту, що усі суперечливі питання вирішуватимуться шляхом діалогу і перемовин з дотриманням принципів міжнародного права, все ж наголошувалося на необхідності проведення військових тренувань, підготовки до пошукових і рятувальних операцій, посилення розвідувальної діяльності, зміцнення відповідних військових угруповань, які могли б діяти на регіональному рівні [106, с. 24].

У 2016 р. Данія очолювала Північноєвропейську оборонну співпрацю НОРДЕФКО. Разом з іншими учасниками вона забезпечила впровадження захищеної комунікаційної мережі, що гарантує безпеку спілкування між країнами-партнерами, а також сприяла підписанню Декларації про північноєвропейсько-балтійську співпрацю. Остання спрямована, серед іншого, на підтримку третіх країн, зокрема, Грузії та України, у їхньому реформуванні оборонного сектора та у боротьбі з корупцією

Окрім цього, було підписано угоду про Північноєвропейський повітряний тактичний транспорт, який формалізує співпрацю у цій сфері. Демонстрацією історичного символізму Північноєвропейської співпраці та свідченням потенціалу НОРДЕФКО стала угода про полегшений доступ на території країн

учасниць у мирний час. Ці досягнення підтверджують дієвість Нордичної оборонної співпраці, базованої на практичному і прагматичному підходах [106, с. 29].

Серед викликів на півдні слід виокремити боротьбу з терористичними угрупованнями, на кшталт Ісламської Держави та наслідками її існування. Зокрема, з цією метою данські винищувачі Ф-16 були дислоковані на Близькому Сході й брали участь у військових операціях міжнародної коаліції проти ІДІЛ/ІД у Сирії та Іраку. Впродовж 2015 р. вони здійснили 547, а у 2016 р. – понад 800 бойових вильотів [106, с. 25]. Окрім того, низка супутніх зусиль військового та цивільного характеру з боку Данії сприяли послабленню ІД [57, с. 25].

Забезпечення стабільності у регіонах, які були звільнені від ІД, досі залишається важливим пріоритетом. Адже терор з боку ІД проти цивільного населення спричинив масові хвилі міграції у 2016 р. Тому Данія брала участь в ініціативах, спрямованих на стабілізацію, допомагаючи цивільному населенню.

З 1 січня 2015 р. НАТО розпочала в Афганістані місію з надання підтримки цій країні. Забезпечення дієздатності сил безпеки в Афганістані було одним з пріоритетів данського уряду. Упродовж початкового періоду, під час якого афганці були самі повністю відповідальні за безпеку у країні, спостерігалось зростання активності Талібану, з огляду на скорочення іноземної присутності. Відтак, було ухвалене рішення зміцнити міжнародну військову присутність. у 2015 р. Данія скерувала до Афганістану приблизно 160 осіб, які були залучені у військову підготовку афганців, надавали експертні консультації, забезпечували супровід транспортно-логістичних операцій тощо [57, с. 25].

2016 р. був складний для Афганістану, але афганській армії вдалося протистояти наявним викликам, зокрема завдяки спеціальній тренувальній програмі НАТО. У її рамках 100 афганських військових були підготовлені данцями. Водночас Данія забезпечила щорічно до 2020 р. фінансову підтримку афганських збройних сил у розмірі (100 млн. крон). Цей фінансовий внесок,

зроблений спільно з іншими державами, розглядається як ключовий для досягнення довгострокової стабільності в Афганістані [106, с. 27].

Свідченням ефективності належної взаємодії в рамках НАТО стала також реалізація операції Океанічний щит з підтримання безпеки у відкритому морі. Данські морські патрульні літаки брали участь в антипіратських заходах у районі Сомалійського півострова. Завдяки дієвій боротьби з піратством, кількість кораблів, які зазнали атаки у районі Сомалійської затоки скоротилась із двохсот у 2011 р. до нуля у 2015 р. [57, с. 25]. З огляду на те, що проблему захоплення морських суден піратами вдалося вирішити, операцію Океанічний щит припинили 15 грудня 2016 р. [106, с. 28].

Загроза екстремізму та тероризму є викликом, який й надалі перебуватиме у полі зору данського уряду. Боротьба з тероризмом залишається одним з основних завдань для Данії, особливо після трагічних терористичних атак у Берліні, Брюсселі, Ніцці та інших європейських містах. Ці атаки, зокрема, засвідчили, що дії ІДІЛ мають вплив на ситуацію не лише на Близькому Сході, а й у Європі. У січні 2015 р. Данія ініціювала процес подальшого зміцнення данської системи оборони проти тероризму. Зокрема, була посилена діяльність Данського оборонного розвідувального управління шляхом збільшення його фінансування. Водночас, це управління отримало нові повноваження, які схвалив парламент. Зокрема, зміни у законодавстві спрощують збір важливої інформації про данських екстремістів та іноземних найманців. Додаткові ресурси посилять спроможність данської розвідки з розшифрування кодувань, які застосовують терористи. Також поглиблюється міжнародна співпраця зі забезпечення багатосторонніх контр-терористичних заходів.

Загроза тероризму в основному походить з Іраку та Сирії. Тому в 2016 р. був створений данський міжвідомчий фонд: Фонд миру та стабілізації. Однією з його помітних програм стало знешкодження мін в Іраку. Також Данія залучена у гуманітарні місії в інших регіонах, зокрема в Афганістані та Африці [106, с. 25–26].

На саміті НАТО у Варшаві (2016 р.) було вирішено посилити зусилля Північноатлантичного альянсу у площині протистояння тероризму і сприяння стабілізації. Данія підтримала ці кроки, зокрема, створення спеціального хабу у спільному командуванні НАТО у Неаполі з метою покращити протидію загрозам на південному периметрі альянсу [106, с. 27] .

Незважаючи на те, що з данської перспективи, саме тероризм досі залишається ключовою загрозою, упродовж останніх років ця країна усе більше уваги зосереджує на питаннях нелегальної міграції та кібербезпеки.

Зауважимо, що Данія знаходиться серед країн з найвищим рівнем діджиталізації. Хоча це сприяє швидкому обміну інформацією та послугами, однак генерує, водночас, низку нових загроз. Останні можуть набувати різного вигляду, починаючи від шпигунства, кіберзлочинів й завершуючи кібертероризмом.

Наслідки потенційних кібератак розглядають як істотну небезпеку для Данії. Зокрема, упродовж останнього часу посилюється кібершпигунство проти цієї країни, а його методи та техніки стали більш складними й різноманітними. Тому таку діяльність позиціонують серед ключових загроз, як для данських державних інституцій, так і для приватного бізнесу. При цьому, її здійснюють як держави, так і недержавні актори за підтримки іноземних держав [57, с. 26].

Кіберзлочинність належить до особливо чутливих питань з огляду на цифровий характер данського суспільства. Хоча діджиталізація надає йому істотні переваги, але, водночас, робить вразливим до численних загроз, які несе цифровий простір.

У випадку Данії йдеться про кібершпигунство та кіберзлочини, як з боку акторів, котрих підтримують окремі держави, так і професійних зловмисників. Методи здійснення кіберзлочинів постійно розвиваються, й загрожують не тільки крадіжкою цінної інформації, а й здатні спровокувати дестабілізацію. І ця загроза має довготривалий характер.

Спостерігається зростання готовності до використання кіберпростору з політичною метою, включно з втручанням у демократичний процес. Тому

Міністерство оборони Данії започаткувало низку ініціатив, покликаних покращити протистояння загрозам у кіберпросторі, включно з низкою військових операцій. Важливими напрямками роботи стала, зокрема, розбудова комп'ютерної операційної мережі й підготовка Національної стратегії з кібер- та інформаційної безпеки [106, с. 29].

На європейському напрямі Данія підтримує розвиток СБОП ЄС у взаємодії з НАТО, при цьому дотримуючись застереження щодо неучасті в її військових аспектах. Водночас, країна долучається до ініціатив ЄС щодо врегулювання кризових ситуацій, насамперед на Близькому Сході, Північній та Тропічній Африці.

Підтримка зусиль країн-членів ЄС щодо розбудови спроможності протистояти гідридним загрозам та кібератакам належить також до числа данських пріоритетів. Тому Данія підтримує спільну Декларацію щодо співпраці між НАТО та ЄС, підписану у Варшаві [106, с. 27].

Данія (разом з Мальтою) надалі залишається за межами співпраці СБОП ЄС, що унеможлиблює її участь у нових оборонних ініціативах ЄС на кшталт Постійного структурного співробітництва PESCO, що було започатковане у 2017 р. і у якому взаємодіють решта 25 членів ЄС.

Водночас, Данія долучається до інших, менш помітних європейських ініціатив, що функціонують за межами ЄС, серед яких: Європейська інтервенційна ініціатива (European Intervention Initiative), започаткована Францією; Об'єднані експедиційні сили (Joint Expeditionary Force), ініційовані Великою Британією; Концепція рамоквих країн (Framework Nations Concept), запропонована Німеччиною; а також традиційна Північна оборонна співпраця [95, с. 27].

Данія стала однією з країн-засновниць французької Європейської інтервенційної ініціативи у 2018 р. Хоча вона ще повністю не втілена, потрібно все ж вказати на дві причини, що спонукали Данію до участі: по-перше, вказана ініціатива дала змогу країні стати частиною формату співпраці, зосередженого навколо розвитку стратегічної культури та обміну інформацією й покликаного

забезпечити ефективнішу взаємодію на випадок необхідності здійснення військових операцій закордоном; по-друге, Данія прагнула зближення з Францією у безпековій сфері з огляду як на сучасну непевність й непередбачуваність можливої підтримки з боку США, так і на нез'ясованість ступеню майбутнього залучення у європейську безпеку Великої Британії після Брексіту [95, с. 28].

Данія надалі прагне посилити нордичний елемент у межах Європейської інтервенційної ініціативи. Вона доклала значних зусиль, щоб до ініціативи приєдналися інші північні країни: у 2018 р. – Фінляндія, а у 2019 р. – Норвегія та Швеція. На переконання офіційних кіл Данії, ці кроки зміцнять вплив їхньої країни, адже вона набуде партнерів зі схожим баченням безпекових проблем.

Британська ініціатива Об'єднаних експедиційних сил, насамперед, зосереджує увагу на військовій підготовці та проведенні навчань. Для Данії та інших північних країн – це можливість брати участь у масштабних навчаннях разом із провідною європейською військовою потугою – Великою Британією, які данцям, з огляду на їхній обмежений військовий потенціал, ніколи не вдалося б організувати самотужки. Данія розраховує на залучення Об'єднаних експедиційних сил до захисту східних рубежів НАТО, щоб таким чином, сприяти посиленню безпеки у цьому регіоні.

Як і у випадку з Францією, участь в Об'єднаних експедиційних силах є, водночас, можливістю зближення з Великою Британією у контексті Брексіту чи непрогнозованого розвитку подій у США.

Німецькій «Концепції рамоквих країн», з перспектив Данії, надається найменшого значення. Насамперед з огляду на її надмірну бюрократизацію, а також через меншу значимість Німеччини, як оборонної потуги [95, с. 29]. Тим не менше, як і у випадку двох попередніх ініціатив, Данія використовує цей формат з метою зближення й тіснішої взаємодії з Німеччиною.

Данія продовжує брати участь у миротворчих ініціативах ООН. Найбільш помітною є її внесок у місії МІНУСМА (Малі), до якої залучені данські військові. Певний час її навіть очолював данський офіцер. Країна надала для

потреб місії у 2016 р. транспортний літак та групу спеціального призначення. Водночас, вона сприяла оптимізації вказаної місії, забезпечивши ротаційний принцип для військової транспортної авіації.

Данія активно співпрацює з ООН і з питань ліквідації компонентів для вироблення хімічної зброї. Для прикладу, коли у 2016 р. лівійська влада звернулися до ООН та Організації із заборони хімічної зброї з проханням сприяти ліквідації компонентів для вироблення хімічної зброї, Данія надала власний фрегат, а також забезпечила підготовлений персонал для транспортування вказаних небезпечних матеріалів з Лівії у Німеччину з метою їхнього знищення [106, с. 28].

У сучасних умовах певної актуальності для Данії набула ядерна проблематика. Зауважимо, що у постбіполярний період остання не належала до числа релевантних для королівства, насамперед тому, що політика непоширення ядерної зброї та технологій подвійного використання, а також інші суміжні питання належать до компетенції Європейського Союзу. У рамках НАТО данський підхід до цих проблем був та залишається інертним, зокрема, що стосується розміщення ядерної зброї на території інших союзників. Данія виходить із суверенного права кожної держави розпоряджатися власною територією. Займати ж активну роль у цьому питанні, зокрема в ООН, не дає змоги невелика територія королівства та обмежені ресурси.

Тим не менше, на політичному рівні увага до ядерних питань загострюється з огляду на можливість видобутку урану в Гренландії [310]. З 1980 р. на острові діє політика нульової толерантності щодо видобутку, проте у 2009 р. був прийнятий Акт про самоврядування, відповідно до якого контроль над природними ресурсами переходить до мешканців острова, у той час, як Данія зберігає контроль за зовнішньою та безпековою політикою [309, с. 114]. Слід пам'ятати, що укладені угоди між МАГАТЕ та ЄС не поширюються на Гренландію, оскільки острів не є частиною Євросоюзу. Тому Данія уклала окрему угоду для попередження ризиків експортування матеріалів подвійного призначення.

Гренландія, яка отримала право на самоврядування, скасувала мораторій на видобуток радіоактивних елементів. Беручи до уваги їхні значні запаси, Данія може стати одним з десяти основних постачальників природного урану в світі [309, с. 107]. Наголошується, що у цьому випадку Данії буде складно зберегти баланс між іміджем без'ядерної держави та іміджем держави-експортера урану [309, с. 115].

Підсумовуючи зазначимо, що партнерства та союзи відіграють ключову роль у питаннях безпеки Данії з огляду на непередбачуваність та складність сучасного безпекового середовища. Усвідомлюючи актуальні безпекові виклики, уряд країни декларує готовність збільшувати видатки на оборону, що забезпечить могутність данських збройних сил і посилить спроможність країни до протистояння новим викликам.

Висновки до розділу 4.

Зміни на початку 1990-х рр. мали істотні наслідки для безпекової політики Данії. Її геополітична позиція суттєво покращилась, як і низки інших держав регіону, оскільки Данія опинилась на боці переможців у холодній війні. Універсалістський підхід королівства до власної безпеки, а також до міжнародних відносин загалом, лише посилювався з огляду на те, що такі норми як колективна безпека, верховенство права, демократія, ринкова економіка та права людини отримали новий імпульс для власного утвердження. Ці норми, принаймні, формально визнавалися більшістю провідних держав і відповідали ідеалам і баченню світу такої невеликої країни, як Данія.

Трансформація данських збройних розпочалася усередині 1990-х рр. й набула цілісного характеру після ухвалення Оборонної угоди у 2004 р. У цій угоді, зокрема, ключовий наголос було зроблено на експедиційних військах, призначених для дислокації у різних частинах світу, а не на територіальній обороні країни, як у попередніх документах.

Данія розпочала активне використання власної військової сили в міжнародних місіях на початку 1990-х рр. на Балканах, а згодом продовжила її

залучення під час військової операції у Косово. Потім за участі Данії відбулися сухопутні операції в Афганістані та Іраку, військово-морська місія у Середземному морі та Аденській затоці, а також військово-повітряна операція у Лівії. Окрім цього, данці долучилися до боротьби з ІДІЛ в Іраку та Сирії.

Посилення військової участі Данії у забезпеченні миру було викликане зростанням попиту на безпекові послуги малих держав у нових реаліях, спочатку в рамках ООН, а згодом – НАТО та міжнародних коаліцій. Водночас, до такої ідеї позитивно ставився данський політикум. Парламент регулярно підтримував участь країни у військових операціях переважної більшостю. Єдиним частковим винятком стало залучення до інтервенції в Ірак, що було схвалене за незначної переваги голосів.

З одного боку, такі підходи сприяли подальшому зростанню готовності застосовувати зброю та допомогли безпрецедентно зблизити Данію зі США, забезпечивши зростання значимості цієї країни на міжнародній арені. З іншого, – з'явилась ціла низка викликів. По-перше, Данія відмовилася від територіальної оборони і зосередилася на експедиційних військах, що вчинило її вразливою у сучасному турбулентному міжнародному середовищі. Особливо у контексті зростання тиску Росії у менш безпечному, порівняно з минулим, регіоні Балтійського моря. По-друге, надмірно фокусуючи увагу на США, Данія залежить від змін в американській зовнішній політиці. Це особливо чітко простежується у період президенства Д. Трампа з огляду на непередбачуваність особистісного чинника. По-третє, позиціонуючи себе як одного з основних донорів для військових операцій, Данія залишається вразливою через скромний військовий бюджет і потенційно ненадійною в очах союзників, адже її військові витрати не досягають 2%, визначених у НАТО.

Незважаючи на те, що чинна Оборонна угода забезпечує більше залучення збройних сил Данії до питань гарантування внутрішньої безпеки та передбачає збільшення мобілізаційної спроможності, проте, щонайменше, до 2023 р. структура данської армії буде відповідати, насамперед, вимогам участі у міжнародних військових місіях. Після майже двох десятиліть залучення лише в

операції з кризового менеджменту, Данія потребуватиме часу, щоб розбудувати належну спроможність до супроводу звичайних збройних конфліктів у рамках колективної оборони.

Утім, поступово відбувається докорінний перегляд проблематики безпеки данського суспільства. У сучасних дискусіях виокремлюють три наративи. У рамках першого істотної ваги набуває усвідомлення комплексного характеру безпекового середовища та, водночас, розуміння необхідності тіснішої взаємодії різних суспільних груп для зміцнення стійкості та загальної безпеки Данії. У межах другого досягають порозуміння щодо потреби комплексної взаємодії владних структур з усіма прошарками суспільства. Консенсус щодо відкритості й активізму, як ключових складових зовнішньополітичної діяльності Данії, доповнюється підтримкою послідовної мілітаризації. Третій наратив фокусує увагу на спектрі загроз, які можуть бути властивими для нового безпекового середовища. Спільним для усіх наративів є акцент на глобальній взаємопов'язаності безпекових трендів.

Виклики й загрози, на подолання яких спрямовуються безпекові зусилля Данії можна спрощено поділити за територіальним й функціональним принципами. При цьому, слід мати на увазі, що вони нерідко суміщаються на практиці, адже для функціональних викликів та загроз часто є властивою територіальна афіляція, чи навпаки.

Північноатлантичний альянс залишається наріжним каменем данської безпекової політики. Останні події у Арктичному й Балтійському регіонах, а також у Європі загалом, вимагають від Данії рішучих дій та активного залучення у безпекові ініціативи НАТО, міжнародні операції та заходи, спрямовані на покращення безпекового середовища. Данський уряд прагне й надалі підтримувати статус Данії як однієї з ключових держав у НАТО, що залишається надійним, відповідальним й активним союзником.

ВИСНОВКИ

Активна зовнішньополітична діяльність Данії й дієві зусилля цієї країни з поширення стабільності й безпеки у світі впродовж останніх десятиліть, засновані на непохитних переконаннях про цінність правових засад, основних свобод й демократичного розвитку є вартісним предметом для вивчення, особливо в умовах турбулентних змін сучасного міжнародного середовища. Рішуча підтримка Данією України у протистоянні російській агресії, допомога українському війську й чіткі підходи в НАТО щодо способів подолання сучасних безпекових викликів і загроз, які розгортаються, примножуються й диференціюються в просторових й функціональних площинах, актуалізує важливість ґрунтовного дослідження порушеної у дисертації проблеми з українських перспектив. Окремим аспектом, що надає додаткової вартості вивченню безпекового виміру зовнішньої політики Королівства Данія є трансформація її ролі у міжнародному середовищі як малої держави, що здобула істотний вплив завдяки власній ефективній діяльності й послідовній позиції при вирішенні багатьох питань безпекового характеру. Поглиблене розуміння сутності та динаміки безпекової політики Данії сприяє формуванню необхідного цілісного уявлення щодо альтернативних зразків досвіду малих європейських держав крізь призму реалізації ними національних пріоритетів у безпековій сфері, що має неперехідне значення для української науки та практики.

Результати дослідження можна узагальнити в таких положеннях:

1. Питання безпекової діяльності державних акторів у міжнародному середовищі належить до найбільш опрацьованих у тематичній науковій літературі. Однак, серед експланативних підходів сучасної теорії міжнародних відносин спостерігається відсутність консенсусу щодо безпекової поведінки малих держав, з огляду на відмінність аксіоматичних припущень у рамках основних дослідницьких парадигм. Реалісти, відштовхуючись від анархічного характеру міжнародного середовища, вказують, серед іншого, на обмежене значення малих держав у міжнародних відносинах, з огляду на їхнє підрядне

становище щодо могутніших акторів. Відтак зовнішньополітичними стратегіями, яких змушені дотримуватися малі держави, є балансування або альянс з переможцем. Можливість для малих держав інструменталізувати багатосторонні формати взаємодії зі собі подібними на основі міжнародного права, знаходить цілісне обґрунтування в рамках ліберальних напрямів науки про міжнародні відносини. Сучасні течії конструктивізму, зосереджуючи увагу переважно на ідентичнісних та нормативних основах міжнародних взаємодій, надають недостатнього значення питанням розміру і могутності держави, звертаючи основну увагу на переважний тип культури у міжнародній системі.

З'ясовано, що малі держави потребують особливих інструментів для протистояння комплексу безпекових викликів. Останнє вимагає від них взаємодії з різними акторами та донорами безпеки, здатними зменшити рівень загроз. Особливості існування малих держав у міжнародному середовищі дають змогу виокремити низку безпекових стратегій, яких ці держави схильні дотримуватися. Основою першої стратегії слугує так звана теорія альянсів, згідно з якою держави, керуючись власними національними інтересами, вступають до союзів з метою зменшити або не допустити впливу інших сил у міжнародному середовищі. При цьому вони обирають одну з двох опцій: або об'єднуються зі слабшими союзниками, щоб протистояти потенційному агресору (*балансивання*), або вступають у союз з потугами, які можуть становити для них загрозу (*альянс з переможцем*). *Стратегічне хеджування* є черговою зі стратегій, що визначається як поведінка держави, спрямована на елімінацію ризиків шляхом використання багатосторонніх форматів. Окрім того, малі держави, які відмовляються вступати у союзи, прагнуть *дотримуватися нейтралітету*, щоб не ставати на бік однієї з великих потуг на випадок конфлікту. Тому малі держави часто застосовують *стратегію азилу*, яка покликана гарантувати для них «прихисток» у різних вимірах, а не лише у сфері безпеки. З цього погляду, діяльність малих держав у міжнародних відносинах не є ідентичною із зовнішньополітичною активністю великих потуг.

Вказано, що незважаючи на переважання ліберально-егалітарних цінностей, з допомогою яких можна обґрунтувати активну участь Данії у міжнародних місіях, їхню результативність обумовлюють та визначають могутніші актори. Попри використання військової сили для підтримання безпеки й забезпечення миру, Данія діє як молодший партнер у подібних ініціативах, особливо у випадку коаліцій на чолі зі США. Водночас, політична воля дотримуватися мілітарного активізму як одного з інструментів реалізації зовнішньої політики, засвідчує високий рівень амбіцій Даній на міжнародній арені, та дає змогу підтвердити положення «теорії статусу» про те, що малі держави, на загал, більше опікуються питаннями власного статусу в міжнародному середовищі, ніж великі потуги.

2. Наголошено, що упродовж другої половини ХХ ст. підходи Данії до забезпечення власної безпеки еволюціонували від нейтралітету до активної блокової політики й участі в коаліціях *ad hoc* з підтримання миру в різних частинах світу. Таким чином, ця країна поступово перетворилася з «цивільного актора» у «стратегічного актора», що стало особливо помітним після участі Данії у військових місіях під егідою США в Афганістані та Іраку.

Водночас, еволюція данських підходів до безпекової діяльності у міжнародному середовищі дає змогу акцентувати на двох основних аспектах. По-перше, зміни зовнішньої і безпекової політики Данії не стали результатом радикального розриву з минулим, а, радше, наслідком злиття безпекової політики з політикою забезпечення миру, які раніше функціонували окремо. Якщо раніше ліберальний егалітаризм був ідейною основою лише останньої з політик, то сьогодні він перетворився водночас у нормативне підґрунтя політики безпеки. З перспектив Данії, утвердження мирного світового порядку шляхом поширення демократичних цінностей за одночасного попередження чи врегулювання конфліктів, які йому можуть загрожувати, розглядається саме як політика безпеки.

По-друге, те, що раніше вважалось атрибутом великих потуг, – активна політика у безпековій сфері, – стає характерним і для малих держав, які

змушені адаптуватися до сучасного безпекового укладу. Активна інтервенційна діяльність й підтримка з боку Данії процесів демократизації в глобальному контексті свідчать про реалізацію цієї країною зовнішньополітичної діяльності, патерн якої є тотожним до зразків поведінки могутніх міжнародних акторів. Тому сучасну зовнішню політику Королівства Данія в площині реалізації безпекових імперативів країни можна вважати особливим прикладом активності малої держави в міжнародному середовищі.

3. Виявлено, що динаміка історичного розвитку вчинила з Данії малу державу, не забезпечивши належними засобами для самостійного виживання в несприятливому безпековому середовищі. Тому після завершення Другої світової війни саме у Північноатлантичному альянсі данці вбачали прагматичне вирішення проблеми безпеки власної країни. Втім, упродовж тривалого часу Данія була, радше, споживачем безпеки.

Тривалий час Данія розглядала себе як складову Нордичного блоку, який прагнув реалізувати власні цілі, насамперед, через ООН. Для країн Північної Європи необхідно було опрацювати власну політику в умовах глобального протистояння між Сходом і Заходом. З огляду на це, провідною стала ідея створення «зони миру» у Північній Європі. Через неї, Данія та її сусіди намагалися донести двом наддержавам, що Північна Європа є регіоном, який вирізняється низьким рівнем протистояння з огляду на домінування малих держав, які фокусують власну увагу на співпраці та попередженні можливих провокацій у сфері безпеки.

Політика миру Данії була інкорпорована у прагматичний підхід «безпека понад усе», що пояснювалося розташуванням країни на передовій протистояння двох блоків під час холодної війни, з одного боку, та ідентичністю данської державності, – з іншого. Членство у НАТО часто розглядалося як «необхідне зло», прийнятний спосіб захисту національних безпекових інтересів, а не як інструмент забезпечення миру. Данія була інертним членом Північноатлантичного альянсу, починаючи з 1949 р., не відіграла істотної ролі в союзницькій політиці та перманентно зазнавала

критики з боку США й Великої Британії за недостатній рівень власних витрат на оборону та «політику застережень» 1980-х рр.

З'ясовано, що на завершальному етапі холодної війни офіційні пріоритети данської закордонної і безпекової політик змінилися. Серед данської еліти досить швидко утвердився консенсус щодо так званого «активного інтернаціоналізму». Тому Данія, на відміну від більшості європейських держав, досить динамічно відреагувала на утвердження нового безпекового порядку, що став наслідком звільнення постсоціалістичних країн Східної Європи і розпаду СРСР. Започаткована нова «активістська» зовнішня політика набула швидкого оформлення на доктринальному рівні (1993 р.), а її ключовими елементами стали спільна безпека, поширення демократії та захист прав людини.

Данія успішно реформувала власні збройні сили й упродовж декількох років перетворилася зі слабкої ланки НАТО у важливого гравця нордичної та європейської оборони. Це пояснюється, серед іншого тим, що нові пріоритети Північноатлантичного альянсу відповідали данським традиційним зовнішньополітичним практикам. Зокрема, сприятливим чинником для участі Данії у миротворчих операціях чи акціях з надання гуманітарної допомоги, стала послідовна прихильність країни до принципів багатосторонньої співпраці, що дала їй змогу набути статусу однієї з передових держав-членів НАТО у новому міжнародно-політичному контексті.

4. Доведено, що розвиток данського мілітарного активізму позначався у минулому й продовжує здійснювати вплив на позицію та участь Данії у північноєвропейській співпраці. Не зважаючи на те, що данці були досить ініціативними на етапі її становлення, їхня позиція не вирізнялась надмірною активністю у пост-біполярний період. Особливо стримано королівство ставилося до оборонної співпраці – не лише через власне членство в НАТО, а й з огляду на потреби військово-технічного характеру, відмінні від інших країн північної Європи. Сьогодні Данія є частиною НОРДЕФКО, проте не бере участі

у Північноєвропейській бойовій групі, що діє у рамках ЄБОП, до якої входять Швеція, Фінляндія та Норвегія, причому остання не є членом ЄС.

Наголошено, що данці розглядали європейську інтеграцію як релевантний приклад успішної інституціоналізації зовнішніх зносин та потужний канал з поширення Данією власних цінностей. Водночас, подальше поглиблення інтеграції трактували як потенційну загрозу данській державності та її традиційній ідентичності.

Доведено, що підходи Данії щодо ЄС обумовлювалась «інтеграційною дилемою»: чи делегувати вагому частину власного суверенітету, чи наполягати на незалежності, що, водночас, породжувало небезпеку залишитися наодинці із власними проблемами. У випадку оборони данці надали перевагу «незалежності», формалізувавши власну неучасть у ЄБОП ЄС, замість можливості впливати на політику Євросоюзу в цій сфері. Водночас, Данія відіграла надзвичайно важливу роль у реалізації розширення ЄС як одного з найважливіших засобів забезпечення миру та стабільності у регіоні.

Данія застерегла за собою право (2001 р.) на залучення до цивільних місій ЄС, за умови, що вони не будуть безпосередньо пов'язані з військовими аспектами, а рішення щодо її участі ухвалюватимуться окремо у кожному з випадків. Цей факт можна розглядати, з одного боку, як продовження данського підходу до м'якої безпеки у рамках ООН та ОБСЄ, а з іншого, – як спробу уникнути маргіналізації в ЄБОП, з огляду на чинні правові обмеження.

Відмовляючись від участі в оборонному вимірі ЄС, Данія акцентує увагу на ЄС як форумі економічної співпраці. Це пов'язане з тим, що оновлена НАТО є ключовим майданчиком для Данії у безпековій сфері. Водночас, формування чітких контурів безпекового виміру ЄС сприяло зростанню визнання Євросоюзу як безпекового актора і все більше ставило під сумнів цінність правових обмежень Данії у сфері оборони. Наявність останніх компенсувалася активністю країни у рамках НАТО, результатом чого стала одночасно милітаризація й американізація данської безпекової ідентичності.

5. З'ясовано, що зміни у світі, які відбулися на початку 1990-х рр. мали істотні наслідки для безпекової політики Данії. Водночас, відбулося посилення універсалістського підходу королівства до власної безпеки, а також до міжнародних відносин загалом, з огляду на те, що такі норми як колективна безпека, верховенство права, демократія, ринкова економіка та права людини отримали новий імпульс для власного утвердження. Ці норми, принаймні, формально визнавалися більшістю провідних держав і відповідали ідеалам і баченню світу такої невеликої країни, як Данія.

Трансформація данських збройних розпочалася усередині 1990-х рр. й набула цілісного характеру після ухвалення Оборонної угоди у 2004 р. У цій угоді, зокрема, ключовий наголос було зроблено на експедиційних військах для дислокації у різних частинах світу, а не на територіальній обороні країни, як у попередніх документах.

Данія розпочала активне використання власної військової сили в міжнародних місіях на початку 1990-х рр. на Балканах, а згодом продовжила її залучення під час військової операції у Косово. Потім за участі Данії відбулися сухопутні операції в Афганістані та Іраку, військово-морська місія у Середземному морі та Аденській затоці, а також військово-повітряна операція у Лівії. Окрім цього, данці долучилися до боротьби з ІДІЛ в Іраку та Сирії.

Посилення військової участі Данії у забезпеченні миру було викликане зростанням попиту на безпекові послуги малих держав у нових реаліях, спочатку в рамках ООН, а згодом – НАТО та міжнародних коаліцій. Водночас, до такої ідеї позитивно ставився данський політиком.

Обґрунтовано, що такі підходи з боку Данії сприяли, з одного боку, подальшому зростанню готовності застосовувати зброю та допомогли безпрецедентно зблизити цю країну зі США, забезпечивши зростання її значимості на міжнародній арені. З іншого ж, – з'явилась ціла низка викликів. По-перше, Данія відмовилася від територіальної оборони і зосередилася на експедиційних військах, що вчинило її вразливою у сучасному турбулентному міжнародному середовищі. Особливо у контексті зростання тиску Росії у менш

безпечному, порівняно з минулим, регіоні Балтійського моря. По-друге, надмірно фокусуючи увагу на США, Данія залежить від змін в американській зовнішній політиці. Це особливо чітко простежується у період президенства Д. Трампа з огляду на непередбачуваність особистісного чинника. По-третє, позиціонуючи себе як одного з основних донорів для військових операцій, Данія залишається вразливою через скромний військовий бюджет і потенційно ненадійною в очах союзників.

Незважаючи на те, що чинна Оборонна угода (2018–2023 рр.) забезпечує більше залучення збройних сил Данії до питань гарантування внутрішньої безпеки та передбачає збільшення мобілізаційної спроможності, проте впродовж найближчого часу структура данської армії буде відповідати, насамперед, вимогам участі у міжнародних військових місіях й не гарантуватиме належної спроможності в площині супроводу звичайних збройних конфліктів у рамках колективної оборони.

6. Виявлено поступовий перегляд проблематики безпеки Данії, що засвідчують положення не лише Оборонної угоди на 2017–2023 рр. та низки інших офіційних документів, а й публікації експертів.

Сучасні уявлення про підходи Данії, а також принципи реалізації нею безпекової політики в міжнародному середовищі, засновані на трьох взаємопов'язаних наративах. У рамках першого істотної ваги набуває усвідомлення комплексного характеру безпекового середовища та, водночас, розуміння необхідності тіснішої взаємодії різних суспільних груп для зміцнення стійкості та загальної безпеки Данії. У межах другого досягають порозуміння щодо потреби комплексної взаємодії владних структур з усіма прошарками суспільства. Консенсус щодо відкритості й активізму, як ключових складових зовнішньополітичної діяльності Данії, доповнюється підтримкою послідовної мілітаризації. Третій наратив фокусує увагу на спектрі загроз, які можуть бути властивими для нового безпекового середовища. Спільним для усіх наративів є акцент на глобальній взаємопов'язаності безпекових трендів.

Виклики й загрози, на подолання яких спрямовуються безпекові зусилля Данії можна спрощено поділити за територіальним (глобальні, регіональні, субрегіональні) й функціональним (кіберпростір, міграція, тероризм тощо) принципами. При цьому, слід мати на увазі, що вони нерідко суміщаються на практиці, адже для функціональних викликів та загроз часто є властивою територіальна афіліяція, чи навпаки.

Наголошено, що Північноатлантичний альянс залишається наріжним каменем данської безпекової політики. Останні події у Арктичному й Балтійському регіонах, а також у Європі загалом, вимагають від Данії рішучих дій та активного залучення у безпекові ініціативи НАТО, міжнародні операції та заходи, спрямовані на покращення безпекового середовища. Данський уряд прагне й надалі підтримувати статус Данії як однієї з ключових держав у НАТО, яка залишається надійним, відповідальним й активним союзником.

Грунтовне розуміння особливостей формування та принципів реалізації безпекових імперативів Данії у динамічному міжнародному контексті дає змогу вдосконалити зовнішньополітичні й безпекові підходи України. Збалансована реалізація останніх у рамках сучасної міжнародної політики слугує утвердженню стабільної правової Української держави, – надійного партнера й гаранта міжнародного миру і стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва Е. Безпекова політика Швеції в контексті російської агресії проти Швеції // Грані. 2019. Т. 22. № 5. С. 14–24.
2. Барна Б. Безпековий вимір відносин Норвегії з Європейським Союзом // Гілея. 2015. Вип. 101. С. 509–512.
3. Божко С. Концепція регіонального будівництва як метод конструювання нового політичного простору в регіоні Балтійського моря // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2007. Вип. 13. С. 190–195.
4. Божко С. О. Політика безпеки Швеції в регіоні Балтійського моря після закінчення "холодної війни" // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2004. Вип. 10 (2). С. 542–554.
5. Бочкарьова Т. Скандинавський субрегіон у процесі диференціації Європейського Союзу // Наукові праці. Політологія. 2014. Том 230. № 218. С. 16–17.
6. Герасімова Г., Фротвейт М. Безпекова політика Королівства Швеція // Вісник студентського наукового товариства. Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2020. Том 2. № 12. С. 39–44.
7. Гладиш М. "Північний вимір" європейських інтеграційних процесів // Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія: Міжнародні відносини. 2012. № 30. С. 68–77.
8. Гладиш М. Еволюція безпекової парадигми скандинавських держав протягом ХХ століття // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2019. № 46. С. 27–36.
9. Гладиш М., Краєвська О. Балтійський вимір Європейської політики безпеки та оборони // Грані. 2015. № 4. С. 80–85.
10. Дирда А. Перегляд безпекової парадигми скандинавського нейтралітету в контексті російсько-українського конфлікту // Шевченківська весна. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. К.: Київський юнаціональний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. 2015. Ч. 1. С. 82–86.

11. Дирда А. Фінська політика нейтралітету: новий етап у зовнішній політиці чи еволюція. «Фінляндизації // Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки. 2017. № 14. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3064/2752 (дата звернення: 12.11.2018)
12. ЄС і Данія запустили в Україні антикорупційну ініціативу з бюджетом 16 млн. євро. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/1/7061029/> (дата звернення: 17.04.2019)
13. Ковальчук С. Особливості євроінтеграції країн Скандинавії // Гілея. 2012. Вип. 59. С. 133–140.
14. Коломієць О.В. Безпекова парадигма Скандинавського нейтралітету: на прикладі. Фінляндії та Швеції // Проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 6. С. 81–90.
15. Котляр О. Виклики для НАТО на північному фланзі: російський фактор // Гілея. 2019. Вип. 141(3). С. 34–38.
16. Котляр О. Регіональна співпраця держав Північної Європи у сфері безпеки та оборони // Політичне життя. 2019. № 3. С. 107–113.
17. Овчаренко В. Шведська модель "нейтральної" держави: досвід та перспективи для України // Історичні записки. 2012. Вип. 35. С. 179–184.
18. Павленко В. Воєнно-політична інтеграція країн Скандинавії в архітектурі європейської безпеки після Другої світової війни // Європейські історичні студії. 2017. № 8. С. 39–52.
19. Пашков М. Шведська модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет // Національна безпека і оборона. 2009. № 1. С. 40–43.
20. Пугачова Д. В. Специфіка взаємодії країн Скандинавії у сфері зовнішньої політики: безпековий вимір // S.P.A.C.E. НУ «ОЮА», Одеса. 2017. Вип. 2. С. 89–93.
21. Пугачова Д. Становлення ініціативи Європейського Союзу «Північний вимір» // Історико-політичні студії. Серія: Політичні науки. 2015. № 2. С. 140–148.

22. Рассоха Л. Виміри зовнішньої політики північноєвропейських держав у постбіполярний період // Соціологія і політичні науки. 2005. Т. 10. Вип. 11. С. 156–164.
23. Романова О. Північне співробітництво в сфері оборони в контексті формування ЄПБО ЄС // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. 2017. № 2 (29). С. 153–159.
24. Теміров Ю., Майдибура К. Концепція "фінляндизації" України // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2015. Вип. 36 (3). С. 25–31.
25. Штурма М. Безпековий вимір зовнішньої політики держави: Теоретико-методологічні засади дослідження // International Relations Review. Thematic Issue «Modern Trends in the International Environment Transformation: Identities, Norms and Values» / edited by A. Kordonska, R. Romaniuk. 2018. Vol.1. CSRID: Lviv, Olsztyn, 2018. P. 465–469.
26. Штурма М. Безпекові стратегії малих держав // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2018. Вип. 45. С. 186–197.
27. Штурма М. Данія на шляху до членства в НАТО після Другої світової війни // Collection of the Scientific Materials «Contemporary Trends Shaping The Global World». Lviv, 16 September 2019, 2020. P. 16–20.
28. Штурма М. Діяльність «малих держав» як міжнародних акторів: систематизація теоретичних підходів // Collection of the Scientific Materials «Stability In An Unstable World». Lviv, 22 March 2019. P. 53–58.
29. Штурма М. Еволюція підходів Данії до політики безпеки // Collection of the Scientific Materials «Global Versus National Perspectives in International Relations». Lviv, 25 June 2020. P. 18–22.
30. Штурма М. Еволюція політики Данії у НАТО в другій половині ХХ ст. // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2020. Т. 42. С.109–120

31. Штурма М. Зовнішньополітичні преференції «малих держав» у міжнародних відносинах // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2019. Вип. 46. С. 223–233.
32. Штурма М. Північноєвропейський вимір політики безпеки Данії // Collection of the Scientific Materials «Dilemmas and Perspectives In International Relations». Lviv, 25 April 2020. P. 42–47.
33. Штурма М. Політика безпеки Королівства Данія: концептуальні підходи // Global Studies Review 2020. Vol. 1. Issue 1. P. 55–70.
34. Штурма М. Політики безпеки Данії: регіональний контекст // Global Studies Review 2020. Vol. 1. Issue 3. P. 75–87.
35. Aaltola M. Agile Small State Agency: Heuristic Plays and Flexible National Identity Markers in Finnish Foreign Policy // Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity. 2011. Vol.39. № 2. P. 257–276.
36. Adler E., Barnett M. Security Communities in Theoretical Perspective // Security Communities / edited by E. Adler and M. Barnett. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 3–28.
37. Aftale om forswarets ordning 1993-1994 af 13 nov 1992. Forsvarsministeriet, 1992. URL: <http://www.marinehist.dk/orlogsbib/Forsvarsforlig/19921113-FForlig.pdf> (Hentet: 03.09.2019).
38. Andrén N. Nordic integration and cooperation: illusions and reality // Cooperation and Conflict. 1984. Vol. 19. № 4. P. 251–262.
39. Archer C. Introduction // The Nordic Peace / edited by C. Archer and P. Joenniemi, Oxon: Routledge, 2003. P. 1–23.
40. Archer C. Nordic Perspectives on European Security // Visions of European Security – Focal Point Sweden and Northern Europe / edited by A. Orrenius and L. Truedson. Stockholm: The Olof Palme International Center, 1996. P. 19–31.
41. Archer C. The Stoltenberg Report and Nordic security: big idea, small steps // Danish foreign policy yearbook 2010. Copenhagen: Danish Institute of International Studies, 2010. P. 43–74.

42. Bailes A. Denmark in Nordic Cooperation: Leader, Player, Sceptic? // Danish Foreign Policy Yearbook 2016. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2016. P. 31–50.
43. Bailes A., Rickli J., Thorhallsson B. Small States, Survival and Strategy // Small States and International Security: Europe and Beyond / edited by A. Bailes, A. Wivel, C. Archer. Oxon: Routledge, 2014. P. 26–45.
44. Bailes A., Thayer B., Thorhallsson B. Alliance theory and alliance ‘Shelter’: the complexities of small state alliance behavior // Third World Thematics: a TWQ Journal. 2016. Vol.1. № 1. P. 9–26.
45. Bengtsson R., Graeger N., Korhonen K., Salenius-Pasternak C., Tiilikainen T. Conclusions and policy recommendations // Norden—making a difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs. The Norden 2020 Project Report / edited by T. Tiilikainen and K. Korhonen. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011. P. 68–76.
46. Bjøl E. NATO and Denmark // Cooperation and Conflict. 1968. Vol. 3. № 2. P. 93–107.
47. Bonnén P., Søsted M. The origin, development and perspectives of Nordic cooperation in a new and enlarged European Union // Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft. 2003. Vol. 32. № 1. P. 19–32.
48. Branner H. Det ny Europa: International politik i forandring. København: Columbus, 2005. 254 s.
49. Branner H. The Danish foreign policy tradition and the European context // Denmark’s Policy towards Europe after 1945. History, Theory and Options / edited by H. Branner and M. Kelstrup. Odense: Odense Universitetsforlag, 2000. P. 185–220.
50. Breitenbauch H., Kristensen K., Schaub J., Jakobsson A., Winther M. Options for Enhancing Nordic-Baltic Defence and Security Cooperation. An Explorative Survey. Copenhagen: Center for Military Studies of the University of Copenhagen, 2017. 37 p.

51. Browning C. Branding Nordicity: models, identity and decline of exceptionalism // *Cooperation and Conflict*. 2007. Vol. 42. № 1. P. 27–51.
52. Browning C. Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature // *Cambridge Review of International Affairs*. 2006. Vol. 19. № 4. P. 669–684.
53. Burchill S., Linklater A. *Theories of International Relations*. London: MacMillan, 1996. 280 p.
54. Campbell D. *Politics without Principle: Sovereignty, Ethics, and the Narratives of the Gulf War*. Boulder, CO: Rienner, 1993. 120 p.
55. Campbell D. *Writing Security. United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998. 197 p.
56. Chong A. Small state soft power strategies: virtual enlargement in the cases of the Vatican City State and Singapore // *Cambridge Review of International Affairs*. 2010. Vol.23. № 3. P. 383–405.
57. Christensen P. Denmark in a complex security environment // *Danish Foreign Policy Yearbook 2016*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2016. P. 23–30.
58. Coalition builds to free Libya of Gaddafi // Euractiv. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/coalition-builds-to-free-libya-of-gaddafi/> (Last accessed: 17.11.2018).
59. Conley H. Building on Success: The Enhanced Partnership in Northern Europe // *Lithuanian Foreign Policy Review*. 2003. № 1–2. P. 67–68.
60. Cooper A., Momani B. Qatar and Expanded Contours of Small State Diplomacy // *International Spectator*. 2011. Vol. 46. № 3. P. 113–128.
61. Cooperation among the Baltic and Nordic countries // Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia. URL: <https://www.mfa.gov.lv/en/policy/baltic-sea-region/co-operation-among-the-baltic-and-nordic-countries> (Last accessed: 19.02.2020).
62. Crandall M., Varov I. Developing status as a small state: Estonia's foreign aid strategy // *East European Politics*. 2016. Vol. 32. № 4. P. 405–425.

63. Dahl A.-S. Security in the Nordic–Baltic region: from Cold War to a unipolar world // Northern security and global politics: Nordic-Baltic strategic influence in a post-unipolar world / edited by A.-S. Dahl and P. Järvenpää. London: Routledge, 2014. P. 67–78.
64. Dahl A.-S. To Be or Not to Be Neutral: Swedish Security in the Post-Cold War Era // The National Security of Small States in a Changing World / edited by I. Efraim and G. Sheffer. Ilford: Frank Cass Publishers, 1997. P. 175–190.
65. Dahl A.-S. US Policy in the Nordic–Baltic Region. Stockholm: Santérus Academic Press, 2008. 114 p.
66. Danish Defence Agreement 2005–2009 // Copenhagen: Danish Ministry of Defence. URL: <https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-eng-forsvarsforlig-2005-2009-inkl-bilag-.pdf> (Last accessed: 07.09.2019).
67. Danish Defence Agreement 2010–2014 // Copenhagen: Danish Ministry of Defence. URL: <https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2010-2014-english-.pdf> (Last accessed: 09.09.2019).
68. Danish Defence Agreement 2013–2017 // Copenhagen: Danish Ministry of Defence. URL: https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-eng_forligstekst-2013-2017-inkl-bilag-.pdf (Last accessed: 22.09.2019).
69. Danish Defence Agreement 2018–2023 // Copenhagen: Danish Ministry of Defence. URL: <https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2018-2023-pdf-2018.pdf> (Last accessed: 26.09.2019).
70. Danish Diplomacy and Defence in Times of Change. A Review of Denmark’s Foreign and Security Policy, May 2016 // Ministry of Foreign Affairs of Denmark. URL: https://um.dk/~media/um/danish-site/documents/udenrigspolitik/aktuelle%20emner/148396_udredning_uk_summary.pdf?la=da (Last accessed: 27.10.2018).
71. Danish minister of defense: Russia behind Maersk cyber attack. URL: <https://shippingwatch.com/carriers/article10312395.ece> (Last accessed: 12.11.2019).

72. Danish prime minister, defense minister visit Tapa army base // Estonian Public Broadcasting. URL: <https://news.err.ee/654148/danish-prime-minister-defense-minister-visit-tapa-army-base> (Last accessed: 27.10.2018).
73. Danmark i Afghanistan – hvorfor hvordan og hvor længe? // København: Udenrigsministeriet og Forsvarsministeriet, 2010. URL: <https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/afghanistan/-danmark-i-afghanistan-.pdf> (Hentet: 12.06.2018).
74. Danmark under den kolde krig. Bd. 3 : Den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991 : 1979-1991. København: Dansk Institut for Internationale Studier, 2005. 636 s.
75. Dansk Forsvar, Globalt Engagement: Beretning fra Forsvarskommissionen af 2008. // Forsvarsministeriet, 2009. URL: [https://ecfr.eu/archive/page/-/Danemark_-_2008_-_Dansk_forsvar_Globalt_engagement_\(rapport_de_la_commission_Hovedbind\).pdf](https://ecfr.eu/archive/page/-/Danemark_-_2008_-_Dansk_forsvar_Globalt_engagement_(rapport_de_la_commission_Hovedbind).pdf) (Last accessed: 14.08.2018).
76. DeLong R. Danish Military Involvement in the Invasion of Iraq in Light of the Scandinavian International Relations Model // Scandinavian Studies. 2009. Vol. 81. № 3. P. 367–380
77. Denmark signs up to new military alliances // The Copenhagen Post. URL: <https://cphpost.dk/?p=101571> (Last accessed: 09.02.2019).
78. Denmark to scale up Baltic Sea region defense activities // Defence News. URL: <https://www.defensenews.com/naval/2017/05/05/denmark-to-scale-up-baltic-sea-region-defense-activities/> (Last accessed: 11.03.2019).
79. Denmark votes No on adopting EU rules // BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-35002158> (Last accessed: 23.04.2018).
80. Doeser F. Domestic politics and foreign policy change in small states: The fall of the Danish ‘footnote policy’ // Cooperation and Conflict. 2011. Vol. 46. № 2. P. 222–241.
81. Dörfer I. The Nordic nations in the New Western Security Regime. Washington, DC: Woodrow Wilson Center, 1997. 103 p.

82. Drent M., Meijnders M. The case of Denmark Multi-year Defence Agreements. A Model for Modern Defence? // Clingendael Report. September 2015. The Hague: Clingendael Institute, 2015. 26 p.
83. Due-Nielsen C., Petersen N. Introduction. Denmark's Foreign Policy since 1967 // Adaptation and Activism: the foreign policy of Denmark, 1967-1993. / edited by C. Due-Nielsen and N. Petersen. Copenhagen: Dansk udenrigspolitisk Institut, 1995. P.1–54
84. Due-Nielsen C., Petersen N., Feldbæk O. Dansk udenrigspolitik historie. Europæisk og globalt engagement : 1973-2003. Bind 6. København: Danmarks Nationalleksikon, 2004. 661 s.
85. Due-Nielsen C., Petersen N., Feldbæk O. Europæisk og globalt engagement 1973-2006: Dansk Udenrigspolitik Historie bind 6. København: Gyldendal Leksikon, 2006. 699 s.
86. East M. Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models // World Politics: A Quarterly Journal of International Relations. 1973. Vol. 25. № 4. P. 556–576.
87. Egeland J. Impotent superpower – potent small state. Oslo: Norwegian University Press, 1988. 232 p.
88. Einhorn E. The Reluctant Ally: Danish Security Policy 1945-49 // Journal of Contemporary History. 1975. Vol. 10. № 3. P. 493–512
89. Elgström O. Aktiv utrikespolitik: en jämförelse mellan svensk och dansk parlamentarisk utrikesdebatt 1962-1978. Lund: Studentlitteratur, 1982. 238 s.
90. Ellemann-Jensen U. Din egen dag er kort: Oplevelser og indtryk. København: Aschehoug, 1996. 455 s.
91. Ellemann-Jensen U. Fodfejl: Da Danmark svigtede under Den Kolde Krig. København: Gyldendal, 2005. 389 s.
92. Elman M. The foreign policies of small states: challenging neorealism in its own backyard // British Journal of Political Science. 1995. Vol. 25. № 2. P. 171–217.

93. ESDPs udvikling med særlig fokus på oprettelsen af den civil-militære celle, herunder spørgsmålet om sekundering af en dansk militærekspert, og konsekvenserne af det danske forsvarsforbehold // Udenrigsministeriet, 2005. URL: <https://www.ft.dk/samling/20042/almdel/fou/bilag/94/191489/index.htm> (Hentet: 21.03.2019).
94. Europe to Launch Joint Military Intervention Force Because It Can't Count on NATO // Newsweek. URL: <https://www.newsweek.com/europe-launch-joint-military-initiative-because-it-cant-count-nato-993799> (Last accessed: 06.12.2018).
95. Fägersten B. The Nordics and the New European Security Architecture. Stockholm: Swedish Institute of International Affairs, 2020. 36 p.
96. Faurby I. Danish Alliance Policy 1967–1993: From Quiet Adaptation via Loud Disagreement to Cautious Involvement // *Adaptation and Activism: the foreign policy of Denmark, 1967-1993* / edited by C. Due-Nielsen and N. Petersen. Copenhagen: Dansk udenrigspolitisk Institut, 1995. P. 55–91
97. Foreign and Security Policy Strategy 2017-2018 // Copenhagen: Ministry of Foreign Affairs of Denmark. URL: [https://um.dk/~media/um/english-site/documents/news/publikation_udenrigsministeriet_uk_01%20\(002\).pdf?la=en](https://um.dk/~media/um/english-site/documents/news/publikation_udenrigsministeriet_uk_01%20(002).pdf?la=en). (Last accessed: 05.11.2018).
98. Foreign and Security Policy Strategy 2018-2019 // Copenhagen: Ministry of Foreign Affairs of Denmark. URL: <https://um.dk/~media/um/danish-site/documents/udenrigspolitik/aktuelle%20emner/udenrigs%20og%20sikkerhedspolitik/2019-20/foreign%20and%20security%20policy%20strategy%202019-2020.pdf> (Last accessed: 11.09.2019).
99. Forsberg T. The rise of Nordic defence cooperation: a return to regionalism? // *International Affairs*. 2013. Vol. 89 № 5. P. 1161–1181.
100. Forslag til folketingsbeslutning om yderligere dansk militært bidrag til støtte for indsatsen mod ISIL. Beslutningsforslag nr. B 123 Folketinget 2013-14. URL: https://www.ft.dk/RIpdf/samling/20131/beslutningsforslag/B123/20131_B123_som_fremsat.pdf (Hentet: 06.12.2018)

101. Forsvarsforlig 1995–1999. København: Forsvarsministeriet. URL: https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-forsvarsforlig_1995-1999-.pdf (Hentet: 07.09.2019)
102. Forsvarsforlig 2000–2004. København: Forsvarsministeriet. URL: <https://fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-forsvarsforlig-2000-2004-inkl-bilag-.pdf> (Hentet: 12.09.2019)
103. Frantzen H. NATO and Peace Support Operations 1991–1999: Policies and Doctrines. London: Frank Cass, 2005. 239 p.
104. Frantzen O., Clemmesen H., Friis T., Jespersen K. Danmarks krigshistorie. Bd. 2: 1814-2008. København: Gads Forlag, 2008. 415 s.
105. Frederiksen C. Danish defence in the midst of change // Danish Foreign Policy Review 2019. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2017. P. 32–49.
106. Frederiksen C. Denmark in a rapidly changing security environment // Danish Foreign Policy Yearbook 2017. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2017. P. 23–30.
107. Friis L. The Battle Over Denmark: Denmark and the European Union // Scandinavian Studies. 2002. Vol. 74. № 3. P. 379–396.
108. Galtung J. Violence, Peace and Peace Research // Journal of Peace Research. 1969. Vol. 6. № 3. P. 167–191.
109. Gates R. Reflections on the status and future of the transatlantic alliance. Brussels, Belgium. June 10, 2011. // Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/text-of-speech-by-robert-gates-on-the-future-of-nato/> (Last accessed: 09.02.2019).
110. Gebicke S., Magid S. Lessons from Around the World: Benchmarking Performance in Defence. Copenhagen and San Francisco: McKinsey and Company, 2010. 10 p.
111. Gemzell C. Warszawapakten, DDR och Danmark: kampen för en maritim operationsplan // Historisk Tidsskrift. 1996. Bind 96. № 1. S. 32–84.

112. Goetschel L. Neutrality, a Really Dead Concept? // *Cooperation and Conflict*. 1999. Vol. 32. № 2. P. 115–139.
113. Goetschel L. The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today's Europe // *Small States Inside and Outside the European Union* / edited by L. Goetschel. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1998. P.13–31.
114. Græger N. Need to have or nice to have? Nordic cooperation, NATO and the EU in Norwegian foreign, security and defence policy // *Global Affairs*. 2018. Vol. 4. № 4-5 P. 363–376
115. Grøn C., Wivel A. Maximizing Influence in the European Union after the Lisbon Treaty: From Small State Policy to Smart State Strategy // *Journal of European Integration*. 2011. Vol. 33. № 5. P. 523–539.
116. Gstöhl S. *Reluctant Europeans: Norway, Sweden, and Switzerland in the process of integration*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2002. 269 p.
117. Gvalia G., Siroky D., Lebanidze B., Iashvili Z. Thinking Outside the Bloc: Explaining the Foreign Policies of Small States // *Security Studies*. 2013. Vol. 22. № 1. P. 98–131.
118. Haagerup N. Denmark and Danish Defence in NATO // *The RUSI Journal*. 1975. Vol. 120. № 2. P. 24–28.
119. Haagerup N., Thune C. *Denmark: The European Pragmatist* // *National Foreign Policies and European Political Cooperation* / edited by C. Hill. London: George Allen & Unwin, 1983. P. 106–120.
120. Hækkerup H. *På skansen: Dansk forsvarspolitik fra murens fald til Kosovo*. København: Lindhard og Ringhof, 2002. 237 s.
121. Hækkerup P. *Danmarks udenrigspolitik*. København: Forlaget Fremad, 1965. 170 s.
122. Haftendorn H., Keohane R., Wallander C. *Imperfect unions: Security institutions over time and space*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 380 p.
123. Hamilton D. Rude Awakening Security Challenges in Northern Europe // *Danish Foreign Policy Yearbook 2015*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2015. P. 25–50.

124. Handwörterbuch Internationale Politik / Hrsg. W. Woyke Stuttgart: UTB, Opladen, 2005. 676 s.
125. Hansen L. Historie, identitet og det danske europadilemma // Den jyske historiker. 2001. № 93. P.113–131.
126. Haugevik K., Rieker P. Autonomy or integration? Small-state responses to a changing European security landscape // Global Affairs. 2017. Vol. 3. № 3. P. 211-221.
127. Hedetoft U. The Interplay between Mass and Elite Attitudes in European Integration in Denmark. CORE arbejdspapir. 2/1997. Copenhagen Research Project on European Integration, 1997. 38 p.
128. Hedling E., Brommesson D. Security through European integration or flexible autonomy: ambivalence in Sweden's position on the Eastern Partnership? // Global Affairs. 2017. Vol. 3. № 3. P. 237–250.
129. Heisler M. Denmark's Quest for Security: Constraints and Opportunities Within the Alliance // NATO's northern allies: the national security policies of Belgium, Denmark, the Netherlands, and Norway / edited by G. Flynn. London: Croom Helm, 1985. P. 57–112.
130. Hendrickson R. NATO's northern allies: Contributions in the post-Cold War era // European Security. 1999. Vol. 8. № 1. P.64–78.
131. Henriksen A., Ringsmose J. What Did Denmark Gain? Iraq, Afghanistan and the Relationship with Washington // Danish Foreign Policy Yearbook 2012. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2012. P. 157–181.
132. Heurlin B. Danish Security Policy over the Last 50 Years – Long-Term Essential Security Priorities // Danish Foreign Policy Yearbook 2001. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2001. P. 29–51.
133. Heurlin B. Denationalisation of Danish Armed Forces and Militarising of Danish Foreign Policy // Denationalisation of Defence: Convergence and Diversity / edited by J. Matlary and Ø. Østerud. Burlington, VT: Ashgate Publishing Group, 2007. P. 113–134

134. Heurlin B. Denmark: a new activism in foreign and security policy // *The Actors in Europe's Foreign Policy* / edited by C. Hill. London: Routledge, 1996. P.166–185.
135. Heurlin B. Det nye danske forsvar : denationalisering, militarisering og demokratisering // *Nationen eller verden? : de nordiske landes forsvar i dag* / Red. B. Heurli. København : Jurist- og økonomforbundets forlag, 2007. S. 71–119
136. Heurlin B. Nye prioriteringer i dansk udenrigspolitik // *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1993*. København: Dansk Institut for Internationale Studier, 1993. S. 30–51.
137. Heurlin B. Riget, magten og militaeret: Dansk Forsvars- og sikkerhedspolitik under forsvarskommissionerne af 1988 og af 1997. Aarhus: Aarhus Universitetsforl, 2004. 287 s.
138. Hey J. Introducing Small State Foreign Policy // *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior* / edited by J. Hey. Boulder, CO: Lynne Rienner, 2003. P. 1–11.
139. Hoist J. Five Roads to Nordic Security. Oslo: Universitetsforslaget, 1973. 240 p.
140. Holbraad C. Danish Neutrality. A Study in the Foreign Policy of a Small State. Oxford: Clarendon Press, 1991. 190 p.
141. Holm H.-H. A Democratic Revolt? Stability and Change in Danish Security Policy 1979–1989 // *Cooperation and Conflict*. 1989. Vol. 24. № 3–4. P. 179–197.
142. Holm H.-H. Danish foreign policy activism: The rise and decline // *Danish Foreign Policy Yearbook 2002*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2002. P. 19–45.
143. Holm H.-H. Fra aktiv internationalisme til aktiv værdipolitik: Danmarks ny udenrigspolitik // *Politiske processer og strukturer i det 21.Aarhundrede* / Red. M. Kelstrup, O. Pedersen, D. Petersen. København: Forlaget Politiske Studier, 2004. S. 522–554.
144. Holm H.-H. The rise and decline of foreign policy activism: the case of Denmark // *Activism and (non)alignment: the relationship between foreign policy*

and security doctrine / edited by A. Dahl and N. Hillmer. Stockholm: Swedish Institute of International Affairs, 2002. P. 83–102.

145. Honkanen K. The Influence of Small States on NATO Decision-Making: The Membership Experience of Denmark, Norway, Hungary and the Czech Republic. Stockholm: Swedish Defence Research Agency, 2002. 141 p.

146. Ikenberry G. After victory: Institutions, strategic restraint and the rebuilding of order after major wars. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001. 312 p.

147. Improving NATO's capabilities // NATO. URL: https://www.nato.int/summit2009/topics_en/15-improving_capabilities.html (Last accessed: 03.06.2018).

148. Ingebritsen C. Norm entrepreneurs: Scandinavia's role in world politics // Cooperation and Conflict. 2002. Vol. 37. № 1. P. 11–23.

149. Iso-Markku T., Innola E., Tiilikainen T. A Stronger North? Nordic cooperation in foreign and security policy in a new security environment. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs, 2018. 58 p.

150. Jakobsen P. Danmarks Militære Aktivisme Fortsætter Med Eller Uden USA // Politik. 2015. 18/4. S. 5–13.

151. Jakobsen P. Fra ferie til flagskib: forsvaret og de internationale operationer. København: Forsvarsakademiets Forlag, 2009. 26 s.

152. Jakobsen P. Nordic Approaches to Peace Operations: A New Model in the Making? London: Routledge, 2006. 259 p.

153. Jakobsen P. The Danish Approach to UN Peace Operations after the Cold War: A New Model in the Making? // International Peacekeeping. 1998. Vol. 5. № 3. P. 106–123.

154. Jakobsen P., Ringsmose J. In Denmark, Afghanistan is Worth Dying for: How Public Support for the War was Maintained in the Face of Mounting Casualties and Elusive Success // Cooperation and Conflict. 2014. Vol. 50. № 2. P. 211–227.

155. Jakobsen P., Ringsmose J. Size and Reputation – Why the USA has valued its “Special Relationship” with Denmark and the UK differently since 9/11 // Journal of Transatlantic Studies. 2015. Vol. 13. № 2. P. 135–153.

156. Jakobsen P., Ringsmose J., Saxi H. Prestige-seeking small states: Danish and Norwegian military contributions to US-led operations // *European Journal of International Security*. 2018. Vol. 3. № 2. P. 256–277.
157. Jervis R. Cooperation under the security dilemma // *World Politics*. 1978. Vol. 30. № 1. P. 167–214.
158. Jesse N., Dreyer J. *Small states in the international system: at peace and at war*. Lanham: Lexington Books, 2016. 214 p.
159. Joenniemi P. The Nordic Idea in a Post Sovereign Europe // *The Nordic Countries and the New Europe*. Aarhus: Nordic Council of Ministers, 1997. P. 71–78.
160. Joffe J. The “Scandilux” Connection: Belgium, Denmark, the Netherlands, and Norway in Comparative Perspective // *NATO's northern allies: the national security policies of Belgium, Denmark, the Netherlands, and Norway* / edited by G. Flynn. London: Croom Helm, 1985. P. 224–257.
161. Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the V4 and the Nordic-Baltic countries Narva, 7 March 2014 // Visegrad Group. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/annual-reports/report-hu-v4-pres-07> (Last accessed: 03.05.2018).
162. Joint Statement of the United States-Nordic Leaders Summit Statement. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/05/13/us-nordic-leaders-summit-joint-statement> (Last accessed: 24.09.2018).
163. Kaspersen L. The Formation and Development of the Welfare State // *National Identity and the Varieties of Capitalism* / edited by J. Campbell, J. Hall and O. Pedersen. Copenhagen: DJØF Publishing, 2006. P. 99–132.
164. Katzenstein P. The Smaller European States, Germany, and Europe // *Tamed Power: Germany in Europe* / edited by P. Katzenstein. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997. P. 251–304.
165. Kelstrup M. Denmark's Relation to the European Union: A History of Dualism and Pragmatism // *Denmark and the European Union* / edited by L. Miles and A. Wivel. London: Routledge, 2014. P. 14–29.

166. Kelstrup M. Small States and European Political Integration: Reflections on Theory and Strategy // *The Nordic Countries and the EC* / edited by I. Petersen and T. Tiilikainen. Copenhagen: Forlaget Politiske Studier, 1993. P. 136–162.
167. Keohane R. Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics // *International Organization*. 1969. Vol. 23. № 2. P. 291–310.
168. Keohane R., Nye J. Power and interdependence. New York: Longman, 2011. 330 p.
169. Kissinger H. *The Troubled Partnership: a re-appraisal of the Atlantic Alliance*, New York: McGraw-Hill, 1965. 266 p.
170. Knudsen O. Introduction // *Small States and the Security Challenge in the New Europe* / edited by W. Bauwens, A. Clesse and O. Knudsen. London: Brassey's, 1996. P. 25–32 .
171. Korhonen K. Introduction: The state of Nordic affairs // *Norden—making a difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs. The Norden 2020 Project Report* / edited by T. Tiilikainen and K. Korhonen. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011. P. 8–24.
172. Krasner S. Compromising Westphalia // *International Security*. 1995. Vol. 20. № 3. P. 115–151.
173. Kristensen K. *Danmark i krig: demokrati, politik og strategi i den militære aktivisme*. København: Jurist- og Økonomforbundet, 2013. 264 s.
174. Kristensen K., Larsen K. Denmark's Fight Against Irrelevance, or the Alliance Politics of 'Punching Above Your Weight' // *Global Allies. Comparing US Alliances in the 21st Century* / edited by M. Wesley. Canberra: ANU Press, 2017. P. 59–70.
175. Kristensen, H. Neither confirm nor deny: nuclear diplomacy at work. Working Paper. Washington, D.C. Nuclear information project, 2006. 97 p.
176. Kuik C. The essence of hedging: Malaysia and Singapore's response to a rising China // *Contemporary Southeast Asia*. 2008. Vol. 30. № 2. P. 156–166.
177. Kuisma M. Social democratic internationalism and the welfare state after the golden age // *Cooperation and Conflict*. 2007. Vol. 42. № 1. P. 9–26.

178. Kvist J., Skipper J. Udenrigsminister: Seks politiske portrætter. København: People's Press, 2007. 443 s.
179. Labs E. Do Weak States Bandwagon? // *Security Studies* 1992. Vol. 1. № 3. P. 383–416.
180. Lake D. *Hierarchy in International Relations*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2009. 232 p.
181. Lange C., Goldmann K. A Nordic defence alliance 1948–1965–197? // *Cooperation and Conflict*. 1965. Vol. 1. № 3. P. 46–63.
182. Larsen E., Pradhan-Blach F., Rasmussen B., Struwe B. *An Analysis of Conditions for Danish Defence Policy – Strategic Choices* 2012. Copenhagen: Centre for Military Studies of the University of Copenhagen, 2012. 48 p.
183. Larsen H. Danish CFSP Policy in the Post-Cold War Period: Continuity or Change? // *Cooperation and Conflict*. 2000. Vol. 34. № 1. P. 37–63.
184. Larsen H. Denmark and the European Defence Dimension in the Post-Cold War Period: Opt-out or Participation? // *Danish Foreign Policy Yearbook* 2000. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2002. P. 87–119.
185. Larsen H. The EU: A Global Military Actor // *Cooperation and Conflict*. 2002. Vol. 37. № 3. P. 283–302.
186. Laursen J., Olesen T. A Nordic Alternative to Europe? The Interdependence of Denmark's Nordic and European Policies, 1945-1998 // *Contemporary European History*. 2000. Vol. 9. № 1. P. 55–92.
187. Lawler P. Janus-faced solidarity: Danish internationalism reconsidered // *Cooperation and Conflict*. 2007. Vol. 42. № 1. P. 101–126.
188. Lee J. Hedging Strategies of the Middle Powers in East Asian Security: the Cases of South Korea and Malaysia // *East Asia*. 2017. Vol. 32. № 1. P. 23–37.
189. Levy J. *The causes of war: a review of theories and evidence* // *Behaviour, society and nuclear war* / edited by P. Tetlock. Oxford: Oxford University Press, 1989. P. 209–334.
190. Lidegaard M. A Danish perspective on the World today. 16.04.2014 // Ministry of Foreign Affairs of Denmark. URL: <https://um.dk/en/about-us/the->

- ministers/speeches-and-articles-by-former-ministers/martin-lidegaard-speeches-and-articles/a-danish-perspective-on-the-world-today/ (Last accessed: 27.05.2019).
191. Lippmann W. U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic. New York: Johnson Reprint Corp, 1972. 177 p.
192. Long T. It's not the size, it's the relationship: From "small states" to asymmetry // *International Politics*. 2017. Vol. 54. № 2. P. 144–160.
193. Løvold A. Småstatsproblematikken i internasjonal politikk // *Internasjonal Politikk*. 2004. № 62. S. 7–32.
194. Maass M. The Elusive Definition of the Small State // *International Politics*. 2009. Vol. 46. № 1. P. 65–83.
195. Manigart P. Public Opinion and European Defence // *Research Gate*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Philippe_Manigart/publication/228908276_24_PUBLIC_OPINION_AND_EUROPEAN_DEFENSE/links/54b7adc30cf2e68eb2803c3f/24-PUBLIC-OPINION-AND-EUROPEAN-DEFENSE.pdf (Last accessed: 12.10.2018).
196. Manners I. De Danske forbehold over den Europæiske Union udviklingen siden 2000. København: Dansk Institut for Internationale Studier, 2008. 431 s.
197. Mariager R., Wivel A., Mortensen C. Denmark at War Patterns and Developments in Denmark's Military Engagement. Policy brief no. 8. Reykjavik: Institute of International Affairs, University of Iceland. 2018. 8 p.
198. Mearsheimer J. The gathering storm: China's challenge to US power in Asia // *The Chinese Journal of International Politics*. 2010. Vol. 3. № 4. P. 381–396.
199. Mehdiyeva N. Power Game in the Caucasus: Azerbaijan's Foreign and Energy Policy towards the West, Russia and the Middle East. London: I.B. Tauris, 2011. 310 p.
200. Memorandum from the Danish Government, 4 October 1990 // *The intergovernmental conference on political union: institutional reforms, new policies and international identity of the European Community* / edited by F. Laursen, S. Vanhoonacker. Maastricht: European Institute of Public Administration, 1992. P. 293–303.

201. Miles L., Wivel A. A smart State Handling a Differentiated Integration Dilemma? Concluding on Denmark in the European Union. // *Denmark and the European Union* / edited by L. Miles and A. Wivel. London: Routledge, 2014. P. 228–238.
202. Military assets in play in Libya crisis. 18.03.2011 // Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/idINIndia-55698620110318> (Last accessed: 23.11.2019).
203. Møller K., Jakobsen P. Good News: Libya and the Danish way of War // *Danish Foreign Policy Yearbook 2012*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2012. P. 106–130.
204. Mouritzen H. Atlantic reform Euro-Atlantic and a Danish perspective // *Danish Institute for International Studies REPORT*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2006. 40 p.
205. Mouritzen H. Denmark // *European Integration and National Adaptations: A Theoretical Inquiry* / edited by H. Mouritzen, O. Waever and H. Wiberg. New York: Nova Science Publishers, 1996. P. 65–99.
206. Mouritzen H. Denmark's super Atlanticism // *Journal of Transatlantic Studies*. 2007. Vol. 5. № 2. P. 155–167.
207. Mouritzen H. Finlandization. Towards a General Theory of Adaptive Politics. Aldershot: Avebury, 1988. 463 p.
208. Mouritzen H. The Nordic model as a foreign policy instrument: its rise and fall // *Journal of Peace Research*. 1995. Vol. 32. № 1. P. 9–21.
209. Mouritzen H., Wivel A. Explaining foreign policy: international diplomacy and the Russo-Georgian war. Boulder, CO: Lynne Rienner, 2012. 223 p.
210. Mouritzen H., Wivel A. The geopolitics of Euro-Atlantic integration. New York, NY: Routledge, 2005. 269 p.
211. Mueller K., Alegi G. Precision and purpose: Airpower in the Libyan Civil War. Santa Monica, California: RAND, 2015. 447 p.
212. Myers K. North Atlantic Security: The Forgotten Flank? Beverly Hills: Sage Publications, 1979. 72 p.

213. Neumann I. A region-building approach to northern Europe // *Review of International Studies*. 1994. Vol. 20. № 1. P. 53–74.
214. Neumann I., Carvalho B. *Small states status seeking: Norway's quest for international standing*. London: Routledge, 2015. 162 p.
215. Neumann I., Gstöhl S. Introduction: Lilliputians in Gulliver's world? // *Small states in international relations* / edited by C. Ingebritsen, I. Neumann, S. Gstöhl and J. Beyer. Seattle: University of Washington Press, 2006. P. 3–36.
216. Nissen C. *Denmark: It's Complicated // Keeping Europeans Together* / edited by J. Janning. London: European Council on Foreign Relations, 2016. P. 49–51.
217. NORDEFECO Annual Report 2016 // *Nordic Defence Cooperation* // URL: https://www.nordefco.org/Files/NORDEFECO-annual-report-2016_compressed.pdf (Last accessed: 08.06.2018).
218. NORDEFECO Annual Report 2017 // *Nordic Defence Cooperation* // URL: https://www.nordefco.org/Files/Nordefco_annual_raport_2017_MoD_FI_compressed.pdf (Last accessed: 09.06.2018).
219. NORDEFECO Annual Report 2018 // *Nordic Defence Cooperation* // URL: https://www.nordefco.org/Files/AnnualReport-NORDEFECO.digital_compressed.pdf (Last accessed: 12.05.2019).
220. NORDEFECO Annual Report 2019 // *Nordic Defence Cooperation* // URL: <https://www.nordefco.org/Files/Nordefco%20Annual%20Report%202019%20Web%20b.pdf> (Last accessed: 29.01.2020).
221. *Nordic Declaration of Solidarity*. Helsinki, 5 April 2011. URL: https://www.jus.uio.no/english/research/areas/hr-conflicts/events/2020/the_nordic_declaration_on_solidarity.pdf, (Last accessed: 16.01.2020).
222. *Nordic Defence Cooperation 2020*. URL: <https://www.nordefco.org/Nordic-Defence-Cooperation-2020> (Last accessed: 19.01.2020).
223. NORDSUP. *Nordic Supportive Defence Structures. Progress Report, 2008* // Swedish Armed Forces. URL: <https://www.forsvarsmakten.se/siteassets/4-om-myndigheten/dokumentfiler/nordsup.pdf> (Last accessed: 16.04.2019).

224. Noree E. The Nordic balance: a security policy concept in theory and practice // *Cooperation and Conflict*. 1983. Vol. 18: №1. P. 43–56.
225. Nørgaard O., Carlsen P., Petersen N. Danish Ostpolitik 1967–1993: Breakdown of Stability – Unknown Challenges // *Adaptation and Activism: the foreign policy of Denmark, 1967-1993* / edited by C. Due-Nielsen and N. Petersen. Copenhagen: Dansk udenrigspolitisk Institut, 1995. P. 133–162.
226. Northern Group Defence Ministers agreed to form a simplified military mobility space // Ministry of National Defence Republic of Lithuania. URL: https://kam.lt/en/news_1098/news_archives/news_archive_2018/news_archive_2018_-_06/northern_group_defence_ministers_agreed_to_form_a_simplified_military_mobility_space.html?backlink=%252Fen%252Fsearch%252Fresults%252Fp0.html (Last accessed: 14.03.2019).
227. Olesen T. The Dilemmas of Interdependence Danish Foreign Policy 1945-1972 // *Journal of European Integration History*. 2001. Vol. 7. № 2. P. 37–63.
228. Olsen G. Denmark and ESDP // *The North and ESDP. The Baltic States, Denmark, Finland and Sweden* / edited by K. Brummer. Gütersloh, Bertelsmann Stiftung, 2007. P. 22-33.
229. Olsen G. How Strong Is Europeanisation, Really? The Danish Defence Administration and the Opt-Out from the European Security and Defence Policy // *Perspectives on European Politics and Society*. 2011. Vol. 12. № 1. P. 13–28.
230. Olsen G., Pilegaard J. Småstater og international indflydelse: Danmark og EU's fælles sikkerheds- og forsvarspolitik // *DIIS Working Paper*. 2005. № 9. København: Dansk Institut for Internationale Studier, 2005. 27 s.
231. Olsen G., Pilegaard J. The Costs of Non-Europe? Denmark and the Common Security and Defence Policy // *European Security*. 2005. Vol. 14. 3. P. 339–360.
232. Østergaard U. Danish National Identity: Between Multinational Heritage and Small State Nationalism // *Denmark's Policy towards Europe after 1945. History, Theory and Options* / edited by H. Branner and M. Kelstrup. Odense: Odense Universitetsforlag, 2000. P. 139–184.

233. Parker N. Differentiating, Collaborating, Outdoing: Nordic Identity and Marginality in the Contemporary World // *Identities*. 2002. Vol. 9. № 3. P. 355–381.
234. Patomäki H. Beyond Nordic nostalgia: envisaging a social/democratic system of global governance // *Cooperation and Conflict*. 2000. Vol. 35. № 2. P. 115–154.
235. Peace and Stabilisation Response 2017 // Ministry of Foreign Affairs of Denmark. URL: [http://um.dk/~media/UM/English-site/Documents/Danida/About-Danida/Danida transparency/Documents/U 37/2017/PSR.pdf?la=en](http://um.dk/~media/UM/English-site/Documents/Danida/About-Danida/Danida%20transparency/Documents/U%2037/2017/PSR.pdf?la=en) (Last accessed: 19.04.2019).
236. Pedersen R. Bandwagon for status: changing patterns in the Nordic states status seeking strategies? // *International Peacekeeping*. 2018. Vol. 25. № 2. P. 217–241.
237. Pedersen R. Danish foreign policy activism: Differences in kind or degree? // *Cooperation and Conflict*. 2012. Vol. 47. № 3. P. 331–349.
238. Pedersen R. Fra aktiv internationalisme til international aktivisme: Udvikling og tendenser i dansk udenrigspolitisk aktivisme // *Politica – Tidsskrift for politisk videnskab*. 2012. Bind 44. № 1. S. 111–130.
239. Pedersen R. Was something rotten in the State of Denmark? Three narratives of the active internationalism in Danish foreign policy // *Cooperation and Conflict*. 2017. Vol. 53. № 4. P. 449–466.
240. Petersen N. Abandonment vs. Entrapment. Denmark and Military Integration in Europe 1948-1951 // *Cooperation and Conflict*. 1986. Vol. 21. № 3. P. 169–186.
241. Petersen N. Adapting to Change: Danish Security Policy after the Cold War // *European Security – 2000* / edited by B. Hansen. Copenhagen: Copenhagen Political Studies Press, 1995. P. 99–116.
242. Petersen N. Denmark and NATO 1949-1987. Oslo: Forsvarshistorisk Forskningscenter, 1987. 52 p.
243. Petersen N. Efter Muhammed: Handlerummet for den borgerlige udenrigspolitik // *Militært Tidsskrift*. 2006. Bind. 135. № 2. S.149–185.
244. Petersen N. “Footnoting” as a political instrument: Denmark's NATO policy in the 1980s // *Cold War History*. 2012. Vol. 12. № 2. P. 295–317.

245. Petersen N. Kampen om Den Kolde Krig i dansk politik og forskning // *Historisk Tidsskrift* 2009. Bind 109. № 1. S. 154–204.
246. Petersen N. Mod engenerel teori om adaptiv politik // *Politica*. 1989. Vol. 21. № 2. S. 174–188.
247. Petersen N. National Strategies in the Integration Dilemma: An Adaptation Approach // *Journal of Common Market Studies*. 1998. Vol. 36. № 1. P. 33–54.
248. Petersen N. National Strategies in the Integration Dilemma: The Promises of Adaptation Theory // *Denmark's Policy towards Europe after 1945. History, Theory and Options* / edited by H. Branner and M. Kelstrup. Odense: Odense Universitetsforlag, 2000. P. 72–99.
249. Petersen N., Laursen F. *Amsterdam-traktaten: baggrund, kommentarer og perspektiver*. København: Den Danske Europabevægelse, 1998. 128 s.
250. Petersson M., Saxi H. Shifted Roles: Explaining Danish and Norwegian Alliance Strategy 1949–2009 // *Journal of Strategic Studies*. 2013. Vol. 36. № 6. P. 761–788.
251. Praks H. Estonia's First Steps in the Direction of NATO and National Defence // *Estonian Yearbook of Military History*. Tallinn: University Press, 2014. P. 113–141.
252. *Principper og perspektiver i dansk udenrigspolitik: dansk udenrigspolitik på vej mod år 2000*. København: Udenrigsministeriet, 1993. 201 s.
253. Priority paper for the Danish efforts to combat piracy and other types of maritime crime 2019-2022 // Ministry of Foreign Affairs of Denmark URL: https://um.dk/~media/um/danish-site/documents/udenrigspolitik/prioritetspapir_pirateri_uk_hi.pdf. (Last accessed: 09.12.2017).
254. Public Opinion in the European Union. Eurobarometer № 64. 2005. Brussels: European Commission, 2006. URL: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb64/eb64_en.pdf (Last accessed: 09.12.2017).

255. Rasmussen A. 60 året for 29. august 1943. 29.08.2003 // Statsministeriet. URL: <https://www.stm.dk/statsministeren/taler/60-aaret-for-29-august-1943/> (Hentet: 26.09.2018).
256. Rasmussen A. Statsministerens tale i the Woodrow Wilson Center. 9.05.2003 // Statsministeriet. URL: <https://www.stm.dk/statsministeren/taler/statsministerens-tale-i-the-woodrow-wilson-center-washington-dc-9-maj-2003-talen-er-paa-engelsk/> (Hentet: 21.09.2018).
257. Rasmussen A. Hvad kan det nytte? 26.03.2003 // Statsministeriet. URL: <https://www.stm.dk/statsministeren/indlaeg/afr-hvad-kan-det-nytte-kronik-i-berlingske-tidende-den-26-marts-2003> (Hentet: 25.09.2018).
258. Rasmussen A. Visioner om Danmarks aktive Europapolitik. 23.09.2003 // Statsministeriet. URL: <https://www.stm.dk/statsministeren/indlaeg/afr-hvad-kan-det-nytte-kronik-i-berlingske-tidende-den-26-marts-2003> (Hentet: 23.09.2018).
259. Rasmussen M. "What's the Use of It?" Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force // *Cooperation and Conflict*. 2005. Vol. 40. № 1. P. 67–89.
260. Rasmussen M. *Den gode krig?: Danmark i Afghanistan 2006-2010*. København: Gyldendal, 2011. 149 s.
261. Rasmussen M. *Punching above Its Weight: Denmark's Legitimate Peripheral Participation in NATO's Wars // NATO's European Allies. Military Capability and Political Will* / edited by J. Matlár, M. Petersson. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. P. 262–278.
262. Reinholdt N. *Forsvarsforholdets fremtid efter 28. september 2000*. København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, 2001. S. 310–321.
263. Rieker P. *Denmark: reluctant adapter Europeanization of National Security Identity. // The EU and the changing security identities of the Nordic states*. Abingdon: Routledge, 2006. P. 123–150.
264. Ringsmose J. *Danmarks NATO-omdømme. Fra Prügelknabe til duks*, København: Dansk Institut for Militære Studier, 2007. 48 s.

265. Ringsmose J. Frihedens assurancepræmie: NATO, Danmark og forsvarsbudgetterne. Odense: Syddansk Universitet. Institut for Statskundskab, 2007. 434 s.
266. Ringsmose J. Hedging their bets? The case for a European pillar in NATO // *Defence Studies*. 2020 Vol. 20. № 4. P. 295–317.
267. Ringsmose J. NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War // *Contemporary Security Policy*. 2010. Vol. 31. № 2. P. 319–338.
268. Ringsmose J. Paying for Protection: Denmark's Military Expenditure during the Cold War // *Cooperation and Conflict*. 2009. Vol. 44. № 1. P. 73–97.
269. Ringsmose J. Rynning S. The impeccable ally? Denmark, NATO, and the uncertain future of top tier membership // *Danish Foreign Policy Yearbook 2008*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2008. P. 55–84.
270. Ringsmose J., Børgesen B. Shaping public attitudes towards the deployment of military power: NATO, Afghanistan and the use of strategic narratives // *European Security*. 2011. Vol. 20. № 4. P. 505–528.
271. Rothstein R. *Alliances and Small Powers*. New York: Columbia University Press, 1968. 331 p.
272. Rynning S. Denmark // *Strategic Cultures in Europe. Security and Defence Policies Across the Continent* / edited by H. Biehl, B. Giegerich, A. Jonas. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2013. P. 85–98.
273. Rynning S. Denmark as a Strategic Actor: Danish Security Policy after 11 September // *Danish Foreign Policy Yearbook 2003*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2003. P. 23–46.
274. Saxi H. Defending Small States: Norwegian and Danish Defence Policies in the Post-Cold War Era // *Defence and Security Analysis*. 2010. Vol. 26. № 4. P. 415–430.
275. Saxi H. Nordic defence cooperation after the Cold War. Oslo Files on Defence and Security no. 1. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011. 103 p.
276. Schweller R. Domestic structure and preventive war: are democracies more pacific? // *World Politics*. 1992. Vol. 44. № 2. P. 234–269.

277. Sherwood L. Small States' Strategic Hedging for Security and Influence. 14.09.2016. URL: <https://trendsresearch.org/insight/small-states-strategic-hedging-for-security-and-influence/> (Last accessed: 23.11.2019).
278. Shou A., Brundtland A. O. Small State in International Relations. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1971. 250 p.
279. Snyder J. Myths of Empire: Domestic politics and international ambition. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991. 330 p.
280. Søndergaard N. The Danish Defence 25 years after Maastricht: Europeanization as an Intervening Mechanism? Thesis Project. Aalborg University, 2017. // URL: https://projekter.aau.dk/projekter/files/260034453/Nanna_Kirstine_Holt_Thesis_ES.pdf (Last accessed: 04.11.2019).
281. Statement by Denmark at the General Debate of the 1st Committee // Ministry of Foreign Affairs of Denmark. URL: <https://fnnewyork.um.dk/en/denmark/denmarks-engagement-with-the-un/statements/newsdisplaypage/?newsid=2694cd93-e217-44ad-968d-22b6d9d97967> (Last accessed: 16.03.2019).
282. Steinmetz R., Wivel A. Small states in Europe: challenges and opportunities. Surrey: Ashgate, 2010. 230 p.
283. Steinsson S. Neoclassical realism in the North Atlantic: Explaining behaviors and outcomes in the Cod Wars // Foreign Policy Analysis. 2017. Vol. 13. № 3. P. 599–617.
284. Stokholm B., Hjortshøj M. Societal security in a time of upheaval // Societal Security in Baltic Sea Region: Expertise Mapping and Raising Policy Relevance / edited by A. Sprūds, B. Kuznetsov, M.Aaltola. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 2018. P. 13–25.
285. Stoltenberg T. Nordic cooperation in foreign and security policy. Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers in Oslo on 9 February 2009 // Norwegian Government. URL:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/nordicreport.pdf> (Last accessed: 14.07.2018).

286. Stromvik M. Fifteen Votes and One Voice? The CFSP and Changing Voting Alignments in the UN // *Statsvidenskabeligt Tidsskrift*. 1998. Vol. 101. № 2. P. 181–198.

287. Sundelius B., Wiklund C. Nordic community: the ugly duckling // *Journal of Common Market Studies*. 1979. Vol. 18. № 1. P. 59–75.

288. Szymański P. Overstretched? Denmark's security policy and armed forces in light of the new Defence Agreement // *OSW Commentary* № 266. Warsaw: Centre for Eastern Studies, 2018. 7 p.

289. Tamnes R. *The United States and the Cold War in the High North*. Aldershot: Dartmouth, 1991. 384 p.

290. *The referendum in Denmark on 28 May 1998 on the ratification of the Amsterdam Treaty: the views of political parties and groups - in their own words / edited by F. Axmark*. Copenhagen: Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, 1998. 36 p.

291. Thorhallsson B. Studying small states: A review // *Small States & Territories*. 2018. Vol. 1. № 1. P. 17–34.

292. Thorhallsson B., Bailes A. Do small states need 'alliance shelter'? Scotland and the Nordic nations // *Security in a small nation: Scotland, democracy, politics / edited by A. Neal*. Cambridge: Open Book Publishers. 2017. P. 49–76.

293. Thorhallsson B., Steinsson S. *Small State Foreign Policy* // *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 2017. URL: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-484> (Last accessed: 02.04.2018).

294. Thorhallsson B., Wivel A. *Small States in the European Union: What Do We Know and What Would We Like to Know?* // *Cambridge Review of International Affairs*. 2006. Vol. 19. № 4. P. 651–668.

295. Thorning-Schmidt H. Pressemøde den 26.09.2014 // Statsministeriet. URL: <https://www.stm.dk/presse/pressemoedearkiv/pressemoede-den-26-september-2014/> (Hentet: 29.09.2018).
296. Thorning-Schmidt H. Et Danmark der stårsammen. 03.10.2011//Statsministeriet. URL: https://www.stm.dk/media/7821/regeringsgrundlag_okt_2011.pdf (Hentet: 27.09.2018).
297. Thorning-Schmidt H. Statsministerens tale ved Center for American Progress i Washington den 24.02.2012 // Statsministeriet. URL: <https://www.stm.dk/statsministeren/taler/statsministerens-tale-ved-center-for-american-progress-i-washington-den-24-februar-2012/> (Hentet: 22.09.2018).
298. Thune C., Petersen N. Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1991. /. København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, 1992. 492 p.
299. Tonra B. The Impact of Political Cooperation // Reflective Approaches to European Governance / edited by K. Jørgensen. London: Palgrave Macmillan, 1997. P. 181–192.
300. Trenin D. Russian Policies toward the Nordic–Baltic Region // Nordic–Baltic Security in the 21st Century: The Regional Agenda and the Global Role / edited by R. Nurick, M. Nordenman. Washington, DC: Atlantic Council of the United States, 2011. P.47–51.
301. Turner B., Nordquist G. The other European Community: Integration and co-operation in Nordic Europe. London: Weidenfeld and Nicolson, 1982. 307 p.
302. U.S. Nuclear Weapons Deployments Disclosed // Nautilus Institute. URL: <https://nautilus.org/projects/nuclear-policy/u-s-nuclear-weapons-deployments-disclosed/> (Last accessed: 04.01.2019).
303. Udenrigstjenesten mod år 2000. Betænkningnr № 1209 // Udenrigskommissionenaf København: Udenrigskommissionen, 1990. URL: https://elov.dk/media/betaenkninger/Udenrigstjenesten_mod_aar_2000.pdf (Hentet: 17.05.2018).

304. Ugilt R. Terror, sikkerhed og frihed // Carlsbergfondet. Aarsskrift. 2015. S. 38–43.
305. UK Joint Expeditionary Force validated, will become fully operational in 2018 // European Security Journal. URL: <https://www.esjnews.com/uk-joint-expeditionary-force> (Last accessed: 04.01.2019).
306. Vaicekauskaitė Ž. Security Strategies of Small States in a Changing World // Journal on Baltic Security. 2017. Vol. 3. № 2. P. 7–15.
307. Ved forenede kræfter : forsvarets øverste militære ledelse: forsvarschefsemet og forsvarets udvikling 1950-2000. Vedbæk: Forsvarskommandoen, 2000. 335 s.
308. Venner K. Small States Face Big Challenges. Washington D.C.: World Bank Group, 2009. 4 p.
309. Vestergaard C. Going non-nuclear in the nuclear alliance: the Danish experience in NATO // European Security. 2014. Vol. 23. № 1. P. 106–117.
310. Vestergaard C., Bourgouin F. Should Greenland mine its uranium? // DIIS Policy Brief. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2012. 4 p.
311. Villaume P. Allieret med forbehold : Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-1961. København : Eirene, 1997. 969 s.
312. Villaume P. Denmark and NATO through 50 years // Danish Foreign Policy Yearbook 1999. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 1999. P. 29-61.
313. Vision 2020 // Nordic Defence Cooperation. URL: <https://www.nordefco.org/Files/ministers-vision-for-capabilities-cooperation.pdf> (Last accessed: 27.09.2019).
314. Vital D. The inequality of states: a study of the small power in international relations. Westport, Conn: Greenwood Press, 1980. 198 p.
315. Vital D. The survival of small states: studies in small power/great power conflict. London: Oxford University Press, 1971. 136 p.
316. Wæver O. Nordic nostalgia: northern Europe after the Cold War // International Affairs. 1992. Vol. 68. № 1. P. 77–102.

317. Wæver O. Societal security: the concept // Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe / edited by B. Buzan, O. Wæver. London: Pinter, 1993. P. 17–41.
318. Wæver O. Udviklingen i EU siden 1992 på de områder, der er omfattet af de danske forbehold. København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, 2000. 314 s.
319. Wallace W. Small European States and European Policy-Making: Strategies, Roles, Possibilities // Between Autonomy and Influence: Small States and the European Union / edited by W. Wallace, B. Jacobsson, S. Kux, S. Andersen, T. Notermans, F. Sejersted, and K. Hagen. Arena Report 1/99. Oslo: Arena, 1999. P. 11–26.
320. Walt S. Alliance Formation and the Balance of World Powers // International Security. 1985. Vol. 9. № 4. P. 3–41.
321. Walt S. The Origins of Alliances. Ithaca: Cornell University Press, 1990. 321 p.
322. Waltz K. Theory of international politics. Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1983. 251 p.
323. Wammen N. Danish Defense Policy 150 years after the Defeat of 1864 // Danish Foreign Policy Yearbook 2015. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2015. P. 21–25.
324. Weber C. International Relations Theory. A critical introduction. 3rd Edition. London: Routledge, 2009. 264 p.
325. Wendt A. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics // International Organisation. 1992. Vol. 46. № 2. P. 391–425.
326. Wetterberg G. The United Nordic Federation. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2010. 79 p.
327. Wivel A. As Awkward as They Need to Be: Denmark's Pragmatic Activist Approach to Europe // Nordic States and European Integration: Awkward Partners in the North? / edited by S. McCallion, A. Brianson. Cham: Palgrave Macmillan, 2018. P. 13–34.

328. Wivel A. Birds of a feather flying apart? Explaining Nordic dissonance in the (post-)unipolar world // Northern security and global politics: Nordic-Baltic strategic influence in a post-unipolar world / Edited by A.-S. Dahl, P. Järvenpää. London: Routledge, 2013. P. 79–92.

329. Wivel A. From Peacemaker to War monger? Explaining Denmark's Great Power Politics // Swiss Political Science Review. 2013. Vol. 19. № 3. P. 298–321.

330. Wivel A. Still living in the shadow of 1864? Danish foreign policy doctrines and the origins of Denmark's pragmatic activism // Danish Foreign Policy Yearbook 2014. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2014. P. 109–139.

331. Wohlforth W., Carvalho B., Leira H., Neumann I. Moral authority and status in International Relations: Good states and the social dimension of status seeking // Review of International Studies. 2018. Vol. 44. № 3. P. 526–546.

ДОДАТКИ

Додаток А.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Штурма М. В. Безпекові стратегії малих держав. // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини, 2018, Випуск 45, С. 186–197.
2. Штурма М. В. Зовнішньополітичні преференції «малих держав» у міжнародних відносинах. // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини, 2019, Випуск 46, С. 223–233.
3. Штурма М. В. Еволюція політики Данії у НАТО в другій половині ХХ ст. // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2020. Т. 42. С. 109–120.
4. Shturma Marta. The transatlantic dimension of Denmark's security policy at the beginning of the 21st century // *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Volume 7. Issue 6. P. 94-102. (in Ukrainian)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Штурма М. В. Безпековий вимір зовнішньої політики держави: Теоретико-методологічні засади дослідження // *International Relations Review*. Thematic Issue «Modern Trends in the International Environment Transformation: Identities, Norms and Values», Ed. by A. Kordonska, R. Romaniuk et al., 2018, Vol.1, 486 p., P. 465–469.
6. Штурма М. В. Діяльність «малих держав» як міжнародних акторів: систематизація теоретичних підходів // *Collection Of The Scientific Materials «Stability In An Unstable World»*, Lviv, 22 March 2019, P. 53–58.
7. Штурма М. В. Данія на шляху до членства в НАТО після Другої світової війни // *Collection Of The Scientific Materials «Contemporary Trends Shaping The Global World»*, Lviv, 16 September 2019, 2020, P. 16–20.

8. Штурма М. В. Північноєвропейський вимір політики безпеки Данії // Collection Of The Scientific Materials «Dilemmas And Perspectives In International Relations», Lviv, 25 April 2020, P. 42–47.
9. Штурма М. В. Еволюція підходів Данії до політики безпеки // Collection Of The Scientific Materials «Global Versus National Perspectives in International Relations», Lviv, 25 June 2020, P. 18–22.

Статті, що додатково відображають наукові результати дисертації

10. Штурма М. В. Політика безпеки Королівства Данія: концептуальні підходи. // Global Studies Review 2020, Ed. by A. Kordonska, R. Romaniuk et al. Vol. 1, Issue 1, P. 55–70.
11. Штурма М. В. Політика безпеки Данії: регіональний контекст. // Global Studies Review 2020, Ed. by A. Kordonska, R. Romaniuk et al. Vol. 1, Issue 3, P. 75–87.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції трансформації міжнародного середовища: ідентичності, норми та цінності» (м. Львів, Україна, 06.06.2018 р., очна);
2. Міжнародна науково-практична конференція «Стабільність у нестабільному світі» (м. Львів, Україна, 22.03.2019 р., очна);
3. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції у формуванні глобального світу» (м. Львів, Україна, 10.01.2020 р., очна);
4. Міжнародна науково-практична конференція «Дилеми та перспективи в міжнародних відносинах» (м. Львів, Україна, 25.04.2020 р., дистанційна);
5. Міжнародна науково-практична конференція «Контроверза глобальних та національних перспектив у міжнародних відносинах» (м. Львів, Україна, 25.06.2020 р., дистанційна).